МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ISSN 2520-6397

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 56

Частина 2

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 2520-6397

LINGUISTIC AND CONCEPTUAL WORLDVIEWS

Issue 56

Part 2

КИЇВСЬКИЙ ВТЛ УНІВЕРСИТЕТ 2017

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

ISSN 2520-6397

ЯЗЫКОВЫЕ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ КАРТИНЫ МИРА

Выпуск 56

Часть 2

КИЇВський ВПУ 2017 УНІВЕРСИТЕТ

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів і студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

Відповідальний редактор	**А. Д. Бєлова, д-р філол. наук, проф.**
Редакційна колегія	**Ш. Т. Апрідонідзе (Інститут грузинської мови АН Грузії), д-р філол. наук, проф.; Р. Бальсис (Клайпедський університет), д-р філол. наук, проф.; А. І. Бєльський (Білоруський державний університет), д-р філол. наук, проф.; І. В. Кононенко (Варшавський університет), д-р філол. наук; В. Д. Старичонок (Білоруський державний педагогічний університет ім. Максима Танка), д-р філол. наук, проф.; В. Б. Бурбело, д-р філол. наук, проф.; І. О. Голубовська, д-р філол. наук, проф.; Н. Ю. Жлуктенко, канд. філол. наук, проф.; В. І. Карабан, д-р філол. наук, проф.; Н. Ф. Клименко, д-р філол. наук, проф.; Н. М. Корбозерова, д-р філол. наук, проф.; Г. Г. Крючков, д-р філол. наук, проф.; О. С. Снитко, д-р філол. наук, проф.; Л. І. Шевченко, д-р філол. наук, проф.; Л. В. Коломієць, д-р філол. наук, проф.; О. І. Чередниченко, д-р філол. наук, проф.**
Адреса редколегії	**01033, Київ-033, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка,**
Рекомендовано	**Інститут філології, ☎ (038044) 239-32-58**
Затверджено	**Вченою радою Інституту філології, протокол № 3 від 31.10.2016 р.**
Зареєстровано	**Міністерство юстиції України Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р.**
	Внесено до Переліку наукових фахових видань України (Наказ Мінестерства освіти та науки України № 1328 від 21.12.2015 р.
Засновник та видавець	**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології**
Адреса видавця	**01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28**

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2017

This collection contains scientific articles written by professors, lecturers, postgraduate and undergraduate students. These articles concern analysis of worldview perspectives of current linguistics.

Editor-in-chief	**A.D.Belova, Dr. hab, full professor**
Editorial Board	**Sh.T. Apridonidze (Academy of Sciences of Georgia, Institute of Georgian Language), Dr. hab, full prof.; R. Bal'sys (University og Klaipeda), Dr. hab, full prof.; A. I. Biel's'kyi (Belorussian State University) Dr. hab, full prof.; I. V. Kononenko (University of Warsaw), Dr. hab; V. D. Starychonok (Belorussian Maxym Tank State Pedagogical University), Dr. hab, full prof., V. B. Burbelo, Dr. hab, full prof.; N. M. Korbozerova, Dr. hab, full prof.; G. G. Kriuchkov, Dr. hab, full prof.; O. S. Snitko, Dr. hab, full prof.; L. I. Shevchenko, Dr. hab, full prof.; L. V. Kolomijets', Dr. hab, full prof.; O. I. Cherednichenko, Dr. hab, full prof.**
Editorial board address	**01033, Kyiv-033, 14 Taras Shevchenko Avenue, Taras Shevchenko National University of Kyiv Institute of Philology, ☎ (38044) 239-32-58**
Recommended by	**Recommended by Academic Board of Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv October 31, 2016 (Protocol №3)**
Registered by	**Ministry of Justice of Ukraine, certificate of the State registration КВ № 16155-4627P (December 11, 2009)** **Included nto the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine, protocol №1328, December 21, 2015)**
Editor's address	**04080, Ukraine, Kyiv-80, P.O.B. 41 ☎ (044) 227-38-48; 227-38-28**

Authors of published materials are fully responsible for gathering and preciseness of published facts, quotations, economical and statistical data, proper nouns and other data.

The editorial board reserves the right to shorten and edit their materials. Manuscripts and memory drives will not be returned.

© Taras Shevchenko National University of Kyiv
Publishing house "Kyiv University", 2017

Сборник содержит научные работы профессоров, доцентов, преподавателей, аспирантов и студентов, посвященные анализу мировоззренческих горизонтов современного языковедения.

Ответственный редактор	**А. Д. Белова, д-р филол. наук, проф.**
Редакционная коллегия	**Ш. Т. Апридонидзе (Институт грузинского языка АН Грузии), д-р филол. наук, проф.; Р. Бальсис (Клайпедский университет), д-р филол. наук, проф.; А. И. Бельский (Белорусский государственный университет), д-р филол. наук, проф.; И. В. Кононенко (Варшавский университет), д-р филол. наук; В. Д. Старичонок (Белорусский государственный педагогический университет им. Максима Танка), д-р филол. наук, проф., В. Б. Бурбело, д-р филол. наук, проф., И. А. Голубовская, д-р филол. наук, проф.; Н. Ю. Жлуктенко, канд. филол. наук, проф.; В. И. Карабан, д-р филол. наук, проф.; Н. Ф. Клименко, д-р филол. наук, проф.; Н. М. Корбозерова, д-р филол. наук, проф.; Г. Г. Крючков, д-р филол. наук, проф.; Е. С. Снитко, д-р филол. наук, проф.; Л. И. Шевченко, д-р филол. наук, проф.; Л. В. Коломиец, д-р филол. наук, проф.; А. И. Чередниченко, д-р филол. наук, проф.**
Адрес редколлегии	**01033, Киев-033, б-р Тараса Шевченко, 14 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,**
Рекомендовано	**Институт филологии, ☎ (038044) 239-32-58**
Зарегистрировано	**Министерство юстиции Украины Свидетельство о государственной регистрации серия КВ № 16155-4627Р от 11.12.2009 г. Включено в Список научных специализированных изданий Украины (Приказ Министерства образования и науки Украины № 1328 от 21.12.2015 г.)**
Основатель и издатель	**Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт филологии**
Адрес издателя	**01601, Киев-601, б-р Т. Шевченко, 14, комн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28**

Авторы опубликованных материалов несут полную ответственность за подбор, точность изложенных фактов, цитат, экономико-статистических данных, имен собственных и остальной информации. Редколлегия оставляет за собой право сокращать и редактировать предоставленные материалы. Рукописи и дискеты не возвращаются.

© Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, ИПЦ "Киевский университет", 2017

УДК 811:378.147

Набережнєва Т. Є., канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Запропоновано шляхи підвищення ефективності навчання галузевого перекладу, розглянуто основні принципи запропонованої методики та проаналізовано деякі недоліки традиційного підходу до навчання.

Ключові слова: *галузевий переклад, перекладацька компетенція, фахова мова, паралельні неперекладні тексти.*

Посилення глобалізаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності людської спільноти супроводжується зростанням попиту на переклади. Однак це не лише наслідок глобалізації. Переклад, як зазначає Дж. Гаус, є її невід'ємною частиною, без якої було б неможливим функціонування економіки, зорієнтованої на споживача та націленої на сталий розвиток [4, 102].

Так, Міністерство праці США прогнозує збільшення кількості робочих місць для перекладачів у період з 2014 по 2024 р. на 29 %, яке можна пояснити насамперед глобалізаційними процесами й імміграцією до країни неанглійськомовних осіб [bls.gov/ooh/media-and-communication/interpreters-and-translators.htm]. Схожі тенденції, згідно з даними незалежної агенції маркетингових досліджень Common Sense Advisory, що спеціалізується на ринку лінгвістичних послуг і перекладу, спостерігатимемо й у Європі та Азії [commonsenseadvisory.com].

При цьому найбільш затребуваним є і, вочевидь, залишиться галузевий переклад, зокрема, медичний, юридичний, фінансовий, технічний, а отже затребуваними будуть і перекладачі, здатні якісно його виконати.

На питання, хто перекладає краще, фахівець у певній галузі, який володіє іноземною мовою, чи лінгвіст, немає однозначної відповіді. Ідеальним, звичайно, вважають поєднання перекладачем двох кваліфікацій. Експериментальне дослідження Г. Нєдзєльські та Л. Черноватого [5, 123–149] із перекладу професійно орієнтованих текстів доводить, що результат залежить від рівня фаховості тексту, тобто від кількісної частки термінів у тексті та їхніх якісних характеристик (загальнонаукові чи вузькофахові),

напряму перекладу (рідною чи іноземною мовою), виду перекладу (письмовий чи усний), однак більш універсальним у наслідку є все ж лінгвіст, фахово підготовлений перекладач.

Важливим чинником, від якого залежить якість перекладу, є досвід перекладача. Це доводить і згадане експериментальне дослідження, із цим погоджуються й перекладачі-практики. "Тривалість навчання цій професії довша, ніж будь-якій іншій. Лише у тридцять ви можете назвати себе перекладачем, лише у п'ятдесят настає розквіт вашої перекладацької кар'єри" [3, 133]. Важко не погодитися із твердженням висококласної британської перекладачки в галузі права Л. Кастеллано: робота зрілого перекладача, безумовно, якісно вирізняється. Однак навряд чи з сучасними темпами життя та зростаючим попитом на переклади може йтися про таку тривалу підготовку.

Нагальне завдання навчальних закладів – підготувати у стислі терміни кваліфікованих перекладачів для різних сфер людської діяльності, тому актуальним питанням залишається підвищення ефективності навчання перекладу, зокрема галузевому, на філологічних спеціальностях. Розробкою нових методик навчання галузевому перекладу в мовній парі англійська – українська та українська – англійська займаються В. Карабан, О. Ребрій, Л. Черноватий та авторські колективи, які за їхнім керівництвом здійснили підготовку підручників з перекладу професійно орієнтованих текстів [1; 2].

У суперечці "хто перекладає краще" основним аргументом проти перекладачів із філологічною освітою є брак спеціальних знань у певній галузі, незнання термінології. Тому в оголошеннях про вакансію перекладача, особливо технічного, серед вимог до кандидатів важливою є технічна освіта. Часто натрапляємо й на застереження: "не філолог".

Найважливішою перевагою перекладача з філологічною освітою є вміння працювати з текстом: здійснювати переклад згідно з вимогами замовника (перекладацьким завданням) і з урахуванням відмінностей між жанровими нормами у джерельній і цільовій мовах, редагувати та вичитувати переклад. Крім того, доволі звичним явищем є оригінальні фахові тексти з нечіткою структурою, неоковирними формулюваннями, недотриманням стильових норм. Перекладач із філологічною освітою може внести необхідні зміни до змістової організації тексту, і перекладний текст не матиме вад оригінального.

Отже, студентам філологічних спеціальностей потрібна комплексна підготовка до здійснення перекладу й інших видів мовного посередництва в певній галузі. Ця комплексна підготовка включає:

1) розвиток перекладацьких компетенцій, необхідних для здійснення мовного посередництва у професійно орієнтованій комунікації та націлених на подальший саморозвиток перекладача;

2) формування мовної компетенції, яка дозволяла б користуватися відповідною фаховою мовою як в англомовній, так і в україномовній комунікації;

3) ознайомлення студентів із базовими поняттями та найсучаснішими тенденціями в обраній галузі.

Зважаючи на це, була запропонована методика навчання галузевому перекладу, заснована на таких принципах:

1. Навчання перекладу як "реальній", а не дидактичній діяльності.

2. Зосередженість насамперед на процесі перекладу, а не на помилках.

3. Вмотивованість перекладацьких рішень, а не їхня довільність / випадковість.

4. Використання паралельних неперекладних текстів як перекладацького ресурсу.

Перший принцип видається вкрай важливим із огляду на півтисячолітнє використання перекладу як методу навчання іноземній мові, яке, на жаль, позначилося на стереотипних підходах до викладання перекладу як дисципліни. Підготовка перекладача до майбутньої професійної діяльності повинна імітувати цю професійну діяльність в академічному контексті. Так, типовий перекладацький проект складається з кількох етапів: підготовчого (аналіз перекладацького завдання, обговорення деталей проекту із замовником, планування проекту, перекладацький аналіз тексту, укладання глосарію, консультації з галузевими експертами), написання чорнового варіанта, редагування перекладу, вичитка, перегляд перекладу замовником, форматування, перегляд зверстаного документа, надсилання остаточного варіанта перекладу замовнику. Водночас традиційний формат завдання "прочитати і перекласти текст" подекуди зводиться до одного з етапів – написання чорнового варіанта. Чорнового – не за зовнішньою формою подачі тексту (студенти можуть подавати текст без закреслень та інших вад в оформленні матеріалу), а за ступенем готовності тексту до публікації. При цьому підготовчий етап і процес редагування й вичитки можуть залишитися поза увагою.

Перекладацький проект починається з так званого перекладацького завдання. Термін *перекладацьке завдання* (нім. *Übersetzungsauftrag*) є поширеним серед прибічників функціональної теорії перекладу. В англійськомовних працях більш звичним є термін *brief*, а не скалькований із німецької *translation assignment*. Перевагою терміна *brief*, запровадженого Дж. Фрейзер, на думку представниці функціональної течії К. Норд, є його імпліцитне порівняння з терміном *brief*, який використовують баристери. *Abrief* – 'asummaryofthefactsandlegalpointsinacasegiventoabarristertoargueincourt'. Подібно до баристерів перекладачі отримують інформацію про статус кво та бажаний результат, а далі як відповідальні професіонали у своїй галузі вільні обирати стратегію своїх дій [6, 46].

У реальному житті замовники, на жаль, рідко формулюють свої побажання в письмовій формі – через брак часу, недостатнє розуміння процесу перекладу тощо. Певну інформацію про джерельний текст і вимоги до цільового тексту перекладач може отримати від замовника під час обговорення деталей проекту. Часом перекладачеві доводиться покладатися лише на свій досвід роботи з текстами певного жанру, конкретним замовником і на норми, характерні для цільової лінгвокультури. Тому під час навчання важливо формулювати перекладацькі завдання так, як в ідеалі їх мав би давати замовник, тобто вказуючи вид перекладу (повний, вибірковий, реферативний, анотаційний), призначення цільового тексту (для публікації чи для інформації), його функції (інформувати, переконувати тощо). Необхідно зазначати, чи джерельний і цільовий тексти виконуватимуть одну функцію, чи перекладачеві потрібно внести зміни, наприклад, перекласти інформативний текст так, щоб він містив приховану рекламу. У перекладацькому завданні повинні міститися також відомості про цільову аудиторію, її вікові, гендерні, соціальні характеристики, рівень знань у певній галузі тощо. Якщо текст перекладається англійською мовою, то – який варіант англійської використовується, чи англійська є рідною для цільової аудиторії. Усі ці чинники впливають на перекладацькі рішення, і тому адекватність перекладу залежить також від повноти й коректності формулювання перекладацького завдання.

Оскільки замовники зазвичай надають неповну інформацію, перекладач має вміти самостійно визначати певні параметри. Наприклад, наклад періодичного видання допомагає визначити гетерогенність читацької аудиторії: чим більше примірників, тим більш різнорідні категорії читачів цього видання.

Отже, навчальний переклад, як і переклад у реальному житті, треба здійснювати в певному культурному, соціальному контексті, а не поза ним.

Ще однією вадою традиційного формату завдання "прочитати і перекласти текст" є те, що студенти часто без жодного підготовчого етапу перекладають текст письмово або з аркуша і при цьому припускають значну кількість помилок. Викладачеві доводиться витрачати чимало часу на виправлення помилок у перекладах, а потім – на їх аналіз під час заняття. Такий досвід демотивує студентів, а зрештою – і викладачів. Одним з варіантів аудиторної роботи над перекладом є обговорення можливих перекладацьких рішень: студенти можуть працювати в парах, у невеликих групах (3–4 особи) або усі разом, обговорюючи проблемні частини тексту з викладачем. Таке обговорення, що передує власне письмовому перекладу, допомагає уникати помилок, заохочує студентів до самостійного пошуку перекладацьких рішень. Таким чином, і студенти, і викладач зосереджені насамперед на процесі перекладу, а не лише на аналізі помилок; і що найважливіше – студенти усвідомлюють мотиви прийняття конкретного рішення, що, зрештою, підвищує ефективність навчання.

Ефективність навчання перекладу також багато в чому залежить від ресурсів, які використовує студент під час здійснення перекладу. Серед студентів, на жаль, до цього часу поширена думка, що найважливішим ресурсом перекладача є двомовний словник, хоча протоколи "думай вголос" та опитування професіоналів доводять: перекладний словник не є ресурсом № 1. Досвідчені перекладачі набагато частіше використовують тлумачні словники. Ще одним надзвичайно корисним, але водночас недооціненим ресурсом у навчальному процесі є паралельні неперекладні тексти, тобто тексти цільовою мовою на ту саму тему, що й конкретний текст джерельною мовою, які в ідеалі належать до одного жанру. Так, перекладаючи контракт, студентові варто звернутися до автентичних контрактів цільовою мовою, щоб отримати уявлення про їхні стильові характеристики, особливості лексики та синтаксису. Крім того, такі паралельні тексти є справжнім контекстуальним словником, який, безперечно, допоможе підібрати кращі варіанти перекладу.

Отже, хоча під час підготовки студентів філологічних спеціальностей до здійснення перекладу в певній галузі викладач стикається з багатьма викликами, урізноманітнення ресурсів і зміщення основного акценту на процес перекладу допоможуть зробити навчання більш ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ребрій О. В.* Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації / О. В. Ребрій. – Вінниця : Нова книга, 2009.

2. Переклад англомовної економічної літератури. Економіка США: загальні принципи / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярощук. – Вінниця : Нова книга, 2010.

3. Castellano L. Get Rich – But Slow // ITI Conference 2: Translators and Interpreters Mean Business. – 1988. – P. 131–135.

4. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present / J. House. – Routledge, 2015.

5. Niedzielski H. Linguistic and Technical Preparation in the Training of Technical Translators and Interpreters // Scientific and Technical Translation, ATA Scholarly Monograph. – 1993. – Vol. VI. – P. 123–151.

6. Nord C. Defining Translation Functions. The Translation Brief as a Guideline for the Trainee Translator // Ilha do Desterro (Brasilien). – 1997. – Issue 2. – P. 39–53.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2016 р.

Набережнева Т. Е., канд. филол наук, асист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОМУ ПЕРЕВОДУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Предлагаются пути повышения эффективности обучения специальному переводу, рассматриваются основные принципы предлагаемой методики обучения, анализируются недочеты традиционного подхода.

Ключевые слова: *специальный перевод, переводческая компетенция, язык профессионального общения, параллельные непереводные тексты.*

Naberezhnieva T. E., PhD, Assisstant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

METHODS OF TEACHING SPECIALIZED TRANSLATION TO STUDENTS OF LINGUISTICS

The paper proposes ways of improving the efficiency of teaching specialized translation, discusses the principles on which the proposed methods are based and analyzes some drawbacks of the traditional approach to teaching translation.

Keywords: *specialized translation, translator'scompetence, LSP, parallel texts.*

УДК 811.111'371

Науменко Л. П., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МЕНТАЛЬНА СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ "WORK"

Присвячена когнітивному аналізу концепту "work", який посідає субординаційний рівень відносно макроконцепту "business" і пов'язаний із ним семантико-поняттєвими зв'язками. Вивчається внутрішня форма слова-номінатора концепту, його деривaційний, семантичний, словотвірний і текстотвірний потенціал, теоретичне осмислення в наукових працях, семантичні зв'язки з іншими можливими номінаторами концепту. Розробляється ментальна структура концепту, а саме його поняттєвий, смисловий (смислові центри / семантичні ядра), образний (образ-стереотип "workingwoman" у двох форматах – прототиповий образ та оцінний стереотип) і схематичний (акціональний фрейм із відношеннями каузації, контактної дії й характеризації) компоненти.

Ключові слова: *ментальна структура, субординаційний концепт, поняттєвий компонент, смисловий центр, образний компонент, акціональний фрейм.*

Постановка проблеми. Як стверджує Р. Ленекер, макроконцепти / суперконцепти розпадаються на дрібніші утворення – суб- / міні-концепти, які, у свою чергу, продукують більш дрібні концепти [20, с. 45]. Макроконцепт "business" також генерує концепти нижчого порядку – субконцепти "enterprise", "work" і "company". Методика аналізу концепту "work" розроблена з урахуванням теоретичних напрацювань А. П. Бабушкіна, М. І. Болдирєва, С. Г. Воркачова, С. А. Жаботинської, В. Л. Іващенко, В. І. Карасика, Р. Ленекера, В. А. Маслової, М. В. Піменової і О. Н. Кондраьєвої, З. Д. Попової і І. А. Стерніна, Ю. С. Степанова [1–3; 5–8; 11; 13–14; 20] та інші й передбачає вивчення ментальної структури концепту, пошук мовних засобів його номінації в бізнес-дискурсі й моделювання його когнітивних структур. Виходячи з природи професійних концептів, які тяжіють до раціонально-логічної, об'єктивної репрезентації професійного знання, хоча й не позбавлені емоційно-оцінних та образних компонентів, їхню архітектоніку можна представити в таких ментальних структурах: *поняттєвий компонент* ([терміно]поняття), *смисловий компонент* (смислові центри / семантичні ядра), *образний компонент* (образи-картинки / гештальти, образи-схеми / Я-схеми, образи-стереотипи, образи-прототипи), *символічний компонент* (антропосимволи), *оцінний компонент* (оцінні стереотипи), *схематичний компонент* (фрейми, сценарії).

Формулювання завдань. Загальною проблемою сучасної лінгвістики є фрагментарний, дещо однобокий підхід до вивчення мовних категорій і мовленнєвих явищ. Холістичне бачення об'єкта дослідження допомагає подолати цю ваду. Наукові спостереження над функціонуванням сучасного англомовного бізнес-дискурсу спонукає дослідника до вивчення його основних принципів, формоутворень й ментально-мовних структур, зокрема концептів. *Метою* аналізу є вивчення ментальної структури концепту "work". Основні *завдання* полягають у виявленні когнітивних структур концепту (понятєвих, смислових, образних, фреймових) і їхніх вербальних корелятів, а також у вивченні семантики лексеми *work* і з'ясуванні її первинного значення (етимона). *Об'єктом* публікації є ментальна структура концепту "work", *предметом* – вербальні репрезентації його ментальної структури в англомовному бізнес-дискурсі. *Матеріалом* дослідження послужили жанрові форми *Job Advertisement*, *Job Description*, *Annual Report*, публікації на інтернет-сайтах американських і британських компаній, фахові й енциклопедичні словники з економіки та бізнесу.

Аналіз останніх публікацій. Опис концепту "work" віднаходимо у праці О. С. Попової, де він висвітлюється з позиції значущості для носіїв американської лінгвокультури, стереотипізації в художніх творах на виробничу тематику та рекламних оголошеннях із працевлаштування. Автор виокремлює когнітивні ознаки понятєвого компоненту цього й суміжних із ним концептів "labor" і "job", розробляє сценарій (власне фрейм-структуру) концепту "work". Метафорична модель торгу, притаманна рекламі, представлена в роботі двома сценаріями: 1) роботодавець як продавець вакансії та претендент як її покупець; 2) роботодавець як покупець найманого працівника та претендент як продавець своїх знань, умень і навичок [12]. У монографії В. І. Карасика концепт "труд" розглядається як одна з культурних домінант у трьох мовах – англійській, німецькій і російській. Проводиться порівняльний аналіз комбінаторики й частотності когнітивних ознак концепту в лексико-фразеологічному та пареміологічному фонді цих мов, виявляються специфічні номінатори ознак концепту, що позначають лакунарні поняття й викликають труднощі у перекладі [7, с. 165–167]. Концепт "труд" у російській та американській лінгвокультурах досліджується в дисертації Т. А. Островской у плані субкатегорійних ознак і ціннісних пріоритетів на матеріалі фразеологічних одиниць, паремій та афоризмів. Виокремлені експліци-

тні й імпліцитні семи представлені у вигляді фрейму: планована / спонтанна діяльність; мотивація праці, інтенції; кваліфікація працівника; інтенсивність і трудомісткість праці, континуум; підприємливість / в'ялість, нудьга, лінь; морально-етична оцінка трудової діяльності; успішний / неуспішний результат праці; чесний / нечесний спосіб досягнення результату. На базі субкатегоріальних ознак концепту проведено порівняльний аналіз ставлення до праці в російській та американській лінгвокультурах [10].

Як засвідчують проаналізовані праці, ментальна структура концепту "work" і його об'єктивація у професійному бізнес-дискурсі залишаються поза увагою дослідників, що і складає мету нашого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Концепт "work" розглядаємо як такий, що входить до поняттєвої парадигми макроконцепту "business", присутній в одному зі значень терміна *business* і пов'язаний із ним семантичними й логіко-поняттєвими зв'язками. Аналіз здійснюємо за процедурами, розробленими в авторській монографії *Лінгвоконцептосфера сучасного англомовного бізнес-дискурсу в комунікативно-прагматичному вимірі* [9, с. 130–143].

Для з'ясування семантичного наповнення номінатора концепту "work" звертаємося до словникових статей і бізнес-контекстів: *The work usually is routine, but officers must be constantly alert for threats to themselves and the property they are protecting* ("employment") (Walt Disney); *For most of us, work comprises a large portion of our time* ("occupation"). *Not only do we offer a challenging and rewording work environment* ("place of employment"), *but we also have a commitment to providing the best employee programs including training diversity, work life, recreation and significant product discounts* ("profession") (Job Description);"smth that has been produced through the effort, activity" ("effort, activity") [24]; *Work collaboratively with business partners to analyze data regarding client profitability* ("cooperation") (American Express). Останнє значення відсутнє у фахових словниках.

Для виявлення поняттєвого обсягу концепту "work" застосовуємо аналіз словникових дефініцій щодо лексеми *work*, спираючись на фахові лексикографічні джерела: *work* – "what a person does to earn money", "place where you do this", "something that needs to be done", "effort or energy used to produce something" [22, с. 484], "job *or* something done to earn money" [17, с. 327]; "physical, mental effort or

energy directed toward the production or accomplishment of smth" [15]. Згідно з визначеннями, з'ясовуємо чотири характерні ознаки поняття "work": "something that needs to be done", "effort or energy", "to earn money, a paid job", "the place where you do this".

Словник синонімів й антонімів наводить такі номінації поняття "work": *labor*, *job*, *chore*, *moil*, *toil* [23]. Синонімічні зв'язки між вербалізатором *work* та іншими можливими назвами концепту обумовлений присутністю семи "work" у значеннях слів: *labor* – "heavy work" [17, с. 159], "physical or mental work done by people" [22, с. 221]; *job* – "piece of work" [17, с. 155], "piece of workortask" [22, с. 212]; *chore* – "specific piece of work",*chores* – "every day work around a house or farm" [24], *moil*– "workhard" [24], *toil* – "hard or exhausting work" [16]. Зауважимо, що лексеми *chore*, *chores*, *moil*,*toil* відсутні у фахових словниках, крім того *moil* має примітку *arch*., *dial* [16].

Найвищу частотність у бізнес-дискурсі виявляють три лексеми: *work*, *job* та *labor*, що підтверджує їх паралельне вживання у таких контекстах: *full-time work* / *a full-time job*, *office work* / *office job*, *part-time work*/ *a part-time job*, *permanent work*/ *permanent job*, *temporary work*/ *temporaryjob*, *well-paid work*/ *well-paid job*,*work sharing*/ *job sharing*, *to be out of work*/ *to be out of ajob*, *to carry out work*/ *to carry out a job*, *to complete work*/ *to complete a job*, *to do work*/ *to do a job*, *to find work*/ *to find a job*, *to finish work*/ *to finish a job*, *to give up work*/ *to give up a job*, *to look for a work* / *to look for a job*; *casual work*/ *casual labor*, *commercial work*/ *commercial labor*, *hand work* / *hand labor*, *manual work* / *manual labor*, *productive work*/ *productive labor*, *skilled work* / *skilled labor*, *unskilled work* / *unskilled labor*, *wage work* / *wage labor*, *work force* / *labor force*. Близькість семантики порівнюваних синонімів дає підстави деяким дослідникам уживати їх паралельно на позначення того самого концепту – "work / job" [4, с. 12]. Попри семантичну близькість, номінатор *work* має ширшу семантику і покриває більший семантичний простір відповідної референтної зони, що вирізняє його серед інших можливих імен означеного концепту.

Лексема *work* виявляє також значний деривaційний потенціал у формі іменників *worker*, *workability*, *worklessness*; дієслова *to work*; прикметників *workable*, *working*, *hardworking*, *workless*; прислівника *worked*; композитів *workaround*, *workaway*, *workbook*, *workday*,

workflow, *workforce*, *workhorse*, *workhouse*, *workload*, *workman*, *workmanlike*, *workmanship*, *workmate*, *workout*, *workplace*, *worksheet*, *workshop*, *workspace*, *workstation*, *workstock*, *workweek*, *workwoman*, *workwomanship*, *work-bag*, *work-basket*, *work-box*, *work-party /working-party*, *work-people*, *work-related*, *work-room*, *work-shy*, *work-table*, *work-worn*, *work-in-process*, *work-in-progress*, *work-to-rule*, *worker-safe*, *working-out*,*make-work*, *needlework*, *outwork*, *to outwork*, *teamwork*, *teamworker*, *teleworker*, *teleworking*, зрощенні *workaholic*; фразових дієслів: *to work in*, *to workinto*, *to work off*, *to work out*, *to work over*, *to work through*, *to work up*, *to work up to*; семантичний потенціал – у лексикалізованій формі множини *works*.

Дистрибутивні можливості лексема *work* реалізує у словосполученнях: атрибутивних – *bad work*, *brain work*, *casual work*, *children'swork*, *clerical work*, *commercial work*, *commission work*, *contract work*, *counting work*, *creative work*, *custom work*, *day work*, *decent work*, *development work*, *double-shiftwork*, *fabricating work*, *field work*, *freelance work*, *forced overtime work*, *full-time work*, *given-out work*, *government work*, *handwork*, *hardwork*, *in the works*, *in-cycle work*, *inside work*, *installation work*, *job work*, *lapidary work*, *life work*, *work by the day*, *work ethics*, *work flow*, *work history*, *work incentive*, *work sharing*, *work measurement*, *work permit*, *work study* та ін.; предикативних – *to get / set to work*, *to give up work*, *to go to work*, *to put in work*; сталих – *in working order*, *out of work*, *to be pressed with work*, *work in hand*, *to commit to work*, *to have one's work cut out*, *to work at full pressure*, *to work in collaboration with others*, *to work on one's own account*, *to work to rule, to work both sides of the street*, *to work one's fingers to the bone*; бізнес-кліше: *at work* "працює" (*запис в анкеті*), *work-in* "на роботі", *having a job but not at work* "має тимчасову роботу" (*запис в анкеті*), *looking for a work* "шукаю роботу" (*запис в анкеті*), *the expenses work out at…* "видатки виражаються в сумі…"; порівнянні *to work like a charm*; професійно маркованих пареміях: *A bad worker quarrels with his tools*, *A bad workman always blames his tools*, *A good workman doesn't quarrel with his tools*, *A hard-working man is worth more that a crowd of loafers*, *A thousand workers, a thousand plans*, *As the master, so the work*, *Between wording and working is a long road*, *Every man does his work after his own fashion*, *Good pay makes happy workers*, *He is a bad workman who cannot talk of work*, *Many hands make light / quick work*, *Much talk, little work*, *Paid work progresses slowly*, *The*

will gives the work its name, *The will is the soul of the work*, *The work praises the workman*, *The workman is worthy of his hire*, *What is a workman without his tools?*, *When every one minds his own business the work is done*, *Where there are too many workmen, there is too little work*, *Who loves his work and knows to spare, may live and flourish anywhere*, *Words are good, when work follows*, *Work is our business, its success is God's*, *Work makes free*, *Work paid for in advance has feet of lead*, *Workmen are easier found than masters*.

У давньоанглійській мові лексема *weorc* / *worc* мала значення "something done", "deed", "action", "proceeding", "business", "military fortification", у мерсіянському діалекті побутувало дієслово *wyrcan* ("towork, operate, function", 1580 р.) і його дериват *worker* (1747) [21]. Основа *werg-* у протоіндоєвропейській мові означала "towork, toact", її трансформована форма *wirkian* у протогерманських мовах – "work, make", *wяrkjan* в готській мові – "do, work" [19], що дає підстави вбачати в первинній семантиці субстантива *work* діяльнісне начало, а значення "make" вважати внутрішньо формою лексеми і, отже, є її етимоном.

Підтвердження статусу номінатора концепту лексема *work* знаходить в теоретичному осмисленні в економічних теоріях і методах аналізу: *Theory of work motivation*, *Work engagement* и *Motivation through design of work*; *work study*; *workers' participation*, *work breakdown*, *work breakdown by components*, *work breakdown by location*, *work breakdown by materials*, *work breakdown structure (WBS)*, *work flowcharts*, *work-in-process*,*work-in-progress (WIP)*, *work-to-rule*, *work-life balance*, *flexible working patterns*; появі наукової дисципліни *work ethics*; теоретичних працях із економіки й бізнесу: *What is Work Package in Project Management?* by J. Filicetti (2008), *From Wage Slaves to Wage Workers* by H. K. Hallgrimsdottir (2007), *That a Worker's Labour Cannot Be a Commodity* by J. Nelson (1995), *Workplace Democracy Can Be Good Business* by R. Rayasam (2008), *The Wages of Witness: Race and the Making of the American Working Class* by D. Roediger (2007), *Democracy at Work: A Cure for Capitalism* by R. D. Wolff (2012) та інші; бізнес-термінології: *work flow*, *work force diversity*, *working assets*, *working capital*, *working capital turnover* та інші, в організації жанрових форм: *work permit*, *State Employees Workplace Requirements Program for Safety and Health*, назвах галузевих періодичних видань: *Business Works* та ін.

Подальша концептуалізація поняття "work" відбувається в метафоричній, метонімічній, образній, оцінній лексиці й бізнес-метафорах: *work force*, *work horse*, *work load*, *working assets*, *working capital*, *given-out work*, *leg work*, (*non*)*shift work*, *paper work*, *rush work*, *guest worker*, *key worker*, *laid-off worker*, *line worker*, "*lump*" *worker*, *nomadic worker*, *relief worker*, *redundant workers*, *shift worker*; метоніміях: *work in hand*; аналогіях: *workaholic*, *work-shy*, *work-worn*, *to work at full pressure*, *to be pressed with work*; перифразах: *out of work* (=unemployed); образних порівняннях: *to work like a charm* та пареміях: *to work one's fingers to the bone*. Оцінні конотації, які зазвичай супроводжують смислові переноси, присутні в різного роду оцінках: логічній (позитивній) – *fairday's work*, *good work*, *good workman*, *experienced worker*, (*highly*) *skilled* / *keyworker*, *independent worker*/ *worker on own account*; (негативній) – *bad work* / *worker*, *inexperienced worker*, *odd-job worker*, *unskilled*/ *partly skilled worker*; прагматичній – *market* / *nonmarket work*, *remunerative work*, *welfare work*, *commercial wage worker*, *low-paid salaried worker*, *low-income worker*, *salary worker*, *wage worker*; інтелектуальній – *creative work*, *managerial work*, *pioneering work*, *brainworker*, *key* / *professional worker*; емоційній – *workaholic*(ірон.), *work-shy* (знев.), *shock work* (ірон., гумор.)

Метод когнітивної інтерпретації результатів семантичного аналізу імені субконцепту "work" за жанровими формами *job advertisement*, *annual report*, публікаціями на інтернет-сайтах компаній дозволив виокремити такі смислові центри / семантичні ядра концепту: "work is a source of welfare" (праця – джерело добробуту), "work is heavy obligation" (праця – важкий обов'язок), "work is a sense of life" (праця – сенс життя), "work is a means of self-realization" (праця – засіб самореалізації), "work is respect in the society" (праця – повага у суспільстві), "work is easy money" (праця – легкі гроші / заробітки), "workisfun" (праця – розвага, задоволення), "work is stress" (праця – стрес).

Смисловий центр "**work is a source of welfare**" представляють словосполучення з лексемою *work*та її синонімами: *market* / *nonmarket work*, *remunerative work*, *welfare work*, *well-paid work* / *job*, *high-income job*, *top-paying job*, (*un*)*paid labor*, *wagelabor*, *commercial wage worker* / *laborer*, *low-income worker*; *low-paid salaried worker*, *salary worker*, *wage worker*; професійно марковані паремії: *All hard work brings a profit, but mere talk leads only to poverty* / *In hard work there is always something gained, but idle talk leads only to poverty* / *In all toil there is profit, but mere talk tends*

only to poverty, *Good pay makes happy workers*, *The work praises the workman*, *Who loves his work and knows to spare, may live and flourish anywhere*; рекламні оголошення: *Are you money hungry? Ambitious? Want to drive your career to management quickly? Get in touch!* (Guardian Jobs), звіти компаній: *Our suppliers and distributors must have an opportunity to make a fair profit. Compensation must be fair and adequate, and working conditions clean, orderly and safe* (J&J AR 2012).

Смисловий центр "**work is heavy obligation**" представляють композити: *workhorse*, *workload*, *workout*; словосполучення: *hard-work*, *hardworking*, *sweated labor*; фразеологізми: *to be pressed with work*, *to work at full pressure*, *to work under compulsion*; професійно марковані паремії: *to work one's fingers to the bone*, *No pains, no gains*, *No sweet without sweat*, *Nothing will be got without pains*, *He that would eat the fruit must climb the tree*, *He who would search for pearls must dive for them*; висловлювання бізнесменів: *She makes good money alright, but I always hear about her lack of sleep, and intense work schedule. I know a few people who have a pretty relaxed job, but not everybody will make the same amount of money and have the same responsibilities. Hard work still pays, literally* (Best Jobs in 2010).

Смисловий центр "**work is a sense of life**" представляють зрощення *workaholic*, композит*make-work*, словосполучення: *life work*, *passionate work*; фраземи: *to commit to work*, *to work at full pressure*, *to work like a charm*, *to burn out on the job*; висловлювання бізнесменів: *Most of us do something to earn a living. Some call it job, some a career, and others claim it's a passion* (Best Jobs in 2010), фрагменти жанрових форм: *Oriflame's corporate culture was formed in the Company's early years out of passionate work and financial growth in a climate of fierce competition and tough challenges*(Oriflame AR 2012).

Смисловий центр "**work is a means of self-realization**" представляють словосполучення: *creative work*, *interesting job*, *challenging job*, *rewarding career*, *personal growth and development*, *to build one's career*; фраземи: *work in hand*, *to work on one's own account*; рекламні оголошення: *We are looking for a talented and ambitious individuals to build their career with the first of the world's most successful internet technology businesses* (Guardian Jobs); звіти компаній: *Being an Oriflame consultant means personal growth and development through free training and belongingto a company with a human touch and a friendly, dynamic*

and fun global community. The aim is for everyone joining Oriflame to experience a stimulating and dynamic work situation that makes them grow as people and professionally. Oriflames employees grow both in their day-to-day work and through the Oriflame Academy for employees – a unique training programme covering a variety of relevant areas (Oriflame AR 2012).

Смисловий центр "**work is respect in the society**" представляють: словосполучення *decent work*, професійно марковані паремії: *A glorious past is the work of a glorious man*; висловлювання бізнесменів: *The concept of "decentwork" was launched in 1999, in the Report of the Director-General to the International Labour Conference meeting in its 87th Session. Thus, decentwork applies not just to workers in the formal economy but also to unregulated wage workers* [18]; рекламні оголошення: *Do you want to start career in a fantastic company where you speak daily to huge business owners within the media advertising space?*; *Jump in your company car now! Join the first of the fastest growing digital specialist and finish the summer in style!* (Guardian Jobs).

Смисловий центр "**work is easy money**"представляють рекламні оголошення, що пропагують легкі заробітки: *In fact, while the media would have you believe that online success stories are limited to just a few lucky, hard working people who stumbled on a great idea that went on to make millions, the reality is that there are tens of thousands of people who make a living exclusively online* (10 Creative Waysto Make Money Online).

Смисловий центр "**work is fun**" репрезентують рекламні оголошення, що представляють роботу як розвагу: *Launch your career in the exciting field of adventure travel!*; *Love travel, speak languages? Read on, this could be your dream role!* (Guardian Jobs).

Смисловий центр "**work is stress**" представляють словосполучення: атрибутивні – *job burnout*, *job stress*, *stressful job*, *the pain of stress*, *stress free*; предикативні – *work stresses*, *job is stressing out*; фраземи: *to excel under pressure*, *to work against deadlines*, *to work under pressure*; рейтинги бізнес-професій: *The 10 Most Stressful Jobs of 2013. Jobs in the military once again top the career Cast.com, Jobs Rated rankings of the most stressful jobs for 2013* (The 10 Most Stressful Jobs of 2013); заголовки статей: Henry A. *Why Work Stresses Us Out*; афоризми бізнес-гуру: *My stress is directly tied to my salary. Pay me more and the stress is MAGICALLY lessen* (A. Henry), парадоксальні вислови: *I find there is one thing that stresses me out at work. People. Remove all*

the people and my work will be incredibly stress free (A. Henry); висловлювання бізнесменів: *Job stress has been linked with everything from loss of sleep, depression and heart decease to decreased productivity, missed work days and violent behavior. Yet while one worker may stay up counting sheep over tomorrow's deadline, his co-worker may excel under pressure*; *The most stressful jobs are those that provide few opportunities for making decisions or changes* (Job Stress); наукові дослідження: *¼ of employees view their jobs as the number one stress. About 1/3 of workers report high levels of stress. Evidence also suggests that stress is the major cause of turnover in organizations* (A. Henry).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабушкин А. П.* Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфіка : автореф. … д-ра филол. наук: 10.02.19 / А. П. Бабушкин. – Воронеж : ВГУ, 1997.

2. *Болдырев Н. Н.* Концептуальные структуры и языковые значения / Н. Н. Болдырев // Филология и культура: Матер. Междунар. конф. 12–14 мая 1999. – Тамбов, 1999. – С. 62–69.

3. *Воркачёв С. Г.* Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачёв. – М. : Гнозис, 2004.

4. *Гурьева З. И.* Речевая коммуникация в сфере бизнеса к созданию интегративной теории: на материале текстов на русском и английском языках : автореф. … д-ра филол. наук / З. И. Гурьева. – Краснодар, 2003 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.dissercat.com

5. *Жаботинская С. А.* Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254–259.

6. *Іващенко В. Л.* Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія / В. Л. Іващенко. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2006.

7. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004.

8. *МасловаВ. А.* Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособие / В. А. Маслова. – М. : Флинта, Наука, 2004.

9. *Науменко Л. П.* Лінгвоконцептосфера сучасного англомовного бізнес-дискурсу в комунікативно-прагматичному вимірі : монографія / Л. П. Науменко. – К. : Логос, 2015.

10. *Островская Т. А.* Концепт труд в русской и американской лингвокультурах : дис. … канд. филол. наук : 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Т. А. Островская. – Краснодар : Изд-во КГУ, 2005.

11. *Пименова М. В.* Концептуальные исследования : монография / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011.

12. *Попова Е. С.* Актуализация концепта Work в различных типах дискурса : автореф… канд. филол. наук. 10.02.04 / Е. С. Попова. – Барнаул : АГПА, 2010.

13. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007.

14. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – С. 42–67.

15. BusinessDictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.businessDictionary.20000terms.com

16. Collins English Dictionary Online. – HarperCollins Publ., 2003: [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.collinsdictionary.com/dictionary/english

17. Dictionary of Business / Ed. by P.H. Collin. – Teddington: Peter Collin Publ., 1997. – 352 p.

18. Ghai D. Decent Work: Concept and Indicators // International Labour Review, Vol. 142, No. 2, 2003 // www.ilo.org/public/english/revenue/download/pdf/ghai.pdf 19

19. Indo-European Etymology / by P. Krylov (2005–2012) [Електронний ресурс] // Режим доступу: starling.rinet.ru

20. Langacker R. W. Cognitive Grammar. A basic introduction / R. W. Langacker. – New York : Oxford University Press, 2008.

21. Online Etymology Dictionary / by D. Harper(2001-1013) [Електроннийресурс] // Режим доступу: http://www.etymonline.com/index.php

22. Oxford Dictionary of Business English / Ed. by A.Tuck, M. Ashby. – Oxford : Oxford University Press, 2002.

23. Roget's 21st CentuaryThesaurus. – 3rd ed. – Phillip Lief Group, Cop. 2013 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://thesaurus.com/browse

24. TheFreeDictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.thefreedictionary.com

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. American Express [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://sjobs. brassring.com

2. BestJobsin 2010 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://moneyning.com

3. GuardianJobs [Електронний ресурс] // Режим доступу: jobs.theguardian.com

4. Henry A. Why Work Stresses Us Out [Електронний ресурс] // Режим доступу:www.lifehacker.com

5. J&J Annual Report 2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://www.jnj.com/sites/default/files/ pdf/2012_Annual_Report.pdf

6. Job Description / Ford Motor [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://www.mycareer.ford.com

7. Job Stress // The Relaxation and Stress Reduction Workbook / by M. Davis, E. R. Eshelman, M. McKay. – New Harbinger Publ., 1988. – P. 168-169 //

8. OriflameAnnualReport 2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.oriflame.com

9. The 10 Most Stressful Jobs of 2013 [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://www.career.com

10. WaltDisney [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://www.spfpalocal603.org

11. CreativeWaystoMakeMoneyOnline [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://addicted2success.com

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2016 р.

Науменко Л. П., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

МЕНТАЛЬНАЯ СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦИОННОГО КОНЦЕПТА "WORK"

Посвящена когнитивному анализу концепта "work", который занимает субординационный уровень по отношению к макроконцепту "business" и связан с ним семантико-понятийными связями. Изучается внутренняя форма слова-номинатора концепта work, его деривационный, семантический, словообразовательный и текстообразовательный потенциал, теоретическое осмысление в научных исследованиях, семантические связи с другими возможными номинаторами концепта. Разрабатывается ментальная структура концепта, включающая его понятийный, смысловой (смысловые центры / семантические ядра), образный (образ-стереотип "workingwoman" и его два формата – прототипический образ и оценочный стереотип) и схематический (акциональный фрейм с отношениями каузации, контактного действия и характеризации) компоненты.

Ключевые слова: *ментальная структура, субординационный концепт, понятийный компонент, смысловой центр, образный компонент, акциональный фрейм.*

Naumenko L. P., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MENTAL STRUCTURE OF THE SUBORDINATE CONCEPT "WORK"

The paper deals with cognitive analysis of the professional concept "work" as a subordinate concept of the macroconcept "business", which is connected with it by semantic notional relations. The inner form of the word-nominator work, its derivative, semantic, word-building, text-composing potentials, theoretical rethinking in scientific research, as well as semantic links with other possible names of the concept have been studied. The mental structure of the concept has been researched, i.e. its notional, sense (sense centers / semantic kernels), imagery (image-stereotype "workingwoman" in two formats – prototypical image and evaluative stereotype) and schematic (action frame with cause, contact action and characterization relations) components.

Keywords: *mental structure, subordinate concept, notional component, sense center, imagery component, action frame.*

УДК 81'35/.367.3=111

Нікіфорова Є. Ю., асист.,
Інституту філології КНУ імени Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ "ЕКСПЕРТ" В АНГЛОМОВНОМУ ФОРУМНОМУ ПРОСТОРІ

Присвячено лінгвістичному дослідженню віртуальної мовної особистості в форумному просторі мережі. Об'єктом комплексного лінгвістичного аналізу є пости, які продукуються мовною особистістю "експерт". Розглядаються основні риси віртуальної особистості "Експерт" та проаналізовано лексико-синтаксичні характеристики повідомлення експертів.

Ключові слова: *мовна особистість, віртуальна особистість "експерт", лексико-синтаксичний аналіз*

Комунікативні сервіси всесвітньої мережі об'єднують людей різних прошарків суспільства. У мехаж відповідних форумах спілкуються як науковці, так і домогосподарки та підлітки, залежно від групи інтересів. Темами для спілкування виступають різні культурно-історичні, політичні, соціологічні, релігійні, філософські, а також суспільно-побутові проблеми. Комунікація на форумах відбувається переважно у формі полілогу, оскільки всі комуніканти, як правило, висловлюють свій погляд із приводу певної проблеми, що призводить до дискусії. Основною метою спілкування у форумах є вираження власної думки. Той факт, що форумна комунікація є асинхронним видом спілкування, надає більшості комунікантів змогу ретельно й логічно формулювати свої повідомлення, що впливає не лише на зміст, а й на форму представленої інформації.

Віртуальна мовна особистість "Експерт" – це особа, комунікативною метою якої є надання детальної інформації стосовно визначеного предмету дискусії у віртуальному форумному просторі. Мовну особистість в Інтернет просторі вивчали такі лінгвісти, як Н. Г. Асмус, О. В. Лутовінова, Л. Ф. Компанцева, Є. О. Сазонова, Т. М. Гермашева. [1; 6; 5; 7; 2]. Віртуальна мовна особистість розглядається як вигадана особистість, яка існує в мережевому просторі. В умовах віртуальної безпеки, яку надає вигадане ім'я й невидима зовнішність, людина здатна сконструювати такий образ, який йому до вподоби за допомогою вербальних і невербальних засобів. Віртуальна мовна особистість керує власною ідентичністю та стає більш вільною та демократичною під час комунікації [3].

Таким чином, анонімність є ключовим фактором в умовах віртуальної комунікації, що дає змогу комуніканту повідомити своїм співбесідникам лише те, що він вважає за потрібне. Анонімність також дає змогу комунікантам обговорювати більш інтимні та делікатні сторони життя реальної особистості.

Віртуальна мовна особистість має визначені вербально-семантичні характеристики, володіє певним рівнем енциклопедичних і лінгвістичних знань, уміло використовує комунікативні стратегії та тактики для досягнення власної мети. Тобто, віртуальна мовна особистість є дискурсивним варіантом реальної мовної особистості [5, с. 23]. Оскільки, комунікація в мережі є опосередкованою, то єдиним джерелом для лінгвістичного аналізу є

тексти, тобто повідомлення, які друкує комунікант у мережі. Повідомлення, що існують у мережі у різних видах комунікативних сервісів, надають нам змогу скласти повний мовний портрет визначеної віртуальної особистості.

Віртуальний простір є цінним місцем для творчості, оскільки повна анонімність комунікантів надає їм змогу створювати численні образи. Таким чином, аналіз повідомлень мовної особистості "експерт" дає змогу стверджувати, що цей вид комунікантів має високу енциклопедичну компетенцію в певній науковій сфері (історичні, економічні, політичні, релігійні знання) і має високу лінгвістичну компетенцію, що відображається в ретельно побудованих повідомленнях на форумах. Сферою діяльності експерта є вузькопрофільні ланки форумів, наприклад: релігійні, політичні, історичні, філософські й ін. Однак експерт може висловлювати власний погляд на будь-якому іншому форумі, тематика якого цікава цьому комуніканту.

Матеріалом для аналізу мовної особистості "експерт" слугували текстові повідомлення форумів, де спілкування відбувається на тему кіно й музики. До уваги не брались форуми, які мають науковий характер і є професійно-орієнтованими (економічні, політичні, релігійні), оскільки тематична спрямованість професійно-орієнтованих форумів передбачає наявність в учасників певного рівня енциклопедичних знань і високої лінгвістичної компетенції. Такий підхід до аналізу текстових повідомлень експертів дає змогу розглядати цей вид мовної особистості поза науковим жанром і стверджувати, що особливості комунікативної поведінки мовної особистості експерт не обумовлені соціальною роллю.

На лексичному рівні мовлення експертів характеризується вживанням великої кількості термінологічних одиниць, залежно від тематичної спрямованості треду, де вони спілкуються, наприклад:

For instance, in a symptom called "alien hand syndrome", ones own hands act to grasp objects completely without any awareness, and in diseases like parkensons, MS or any type of motor cortex damage, one loses a large part of their own ability to act, but they are still aware. Damage to pre-motor areas would disrupt a person's ability to plan and initiate action even further, while no real loss of awareness would be seen [15].

Science has proven that animals do indeed feel emotions. All emotions are driven by hormones. Positive emotions are driven mainly by dopamine and endorphins, while painful emotions are driven cortisol. I believe it is easy to agree that animals feel fear, and

most people have seen an abused dog cower in the presence of a human, so I will focus on the other end of the spectrum: love. Love, in all of its forms, is driven by oxytocin. Mothers and babies show increase oxytocin levels immediately after breastfeeding. Many in-depth studies have been done on the human-canine relationship [14].

У наведених прикладах "експерт" використовує наукову термінологію, що вказує на його високий рівень освіти та комунікативну компетенцію. На думку В. Є. Чернявської використання спеціальної термінології як засобу створення престижного наукового авторитета свідчить про існування такого явища як псевдонауковість [8, с. 57]. Тобто можна стверджувати, що експерти використовують спеціальну термінологію не лише з метою точної передачі інформації, а й із метою підвищення власного рейтингу в форумній спільноті.

Одним із найпоширеніших аргументативних прийомів, які використовують експерти, є посилання на авторитетні джерела. Відповідно до тематики форуму експерти можуть апелювати до авторів фундаментальних праць, до висловлювань відомих політичних діячів або до біблійних джерел, наприклад:

Bernard James, author of "The Death of Progress" argues that perhaps a new moral order might be the solution to acquiring the means to avoid self-extinction. He argues that creation is a function of life. It is inventive acts that govern the evolution and survival requirements of human and ecosystems [11].

Well, Hobbes, Locke, Plato, Rousseau, Rawls, Grotius, Pufendorf, et al actually all said that people are of one nature, and powerless (or perhaps, unwilling) to deny it. Their arguments were not in accordance with Social Contract theory, but specifically for it. [17].

Наведені пости є фрагментом дискусії про глобальний капіталізм та природу людської сутності. Автори постів використовують посилання на фундаментальні праці та висловлювання відомих людей. Посилання на авторитет науки має сильний маніпулятивний характер [8, с. 56].

Інформативний матеріал, який надають експерті в ході дискусії, часто підкріплюється не лише поглядом відомих людей, а й висловлюванням власного погляду стосовно наведеного матеріалу. У цьому випадку йдеться про дискурсивні маркери декларування позиції автора (*I think, I suggest, I personally believe, As I understand, My point is etc.*), які широко використовуються експертами при висловлюванні власного погляду відносно предмету дискусії, наприклад:

As I understand it it goes something like this: a human being (ie, the mind) is, in a way, sealed off from the spirit realm. When one starts fiddling around with techniques for opening this seal, one becomes susceptible not just to good forces which reside in that realm, but also nasty ones [10].

I think that an invigorated self-actualization through self-learning by adults is required. I am not talking about more schooling. Schooling has left us learning-handicapped already [11].

My point here is that it doesn't matter if the world is in a state of good or evil, by the time the next few generations come along they could have it all turned around (or it could be the same) – but it honestly just depends on too many variables.[18].

У цих повідомленнях дискурсивними маркерами виступають *As I understand it, I think, My point here is.* Маркери використовуються авторами для когерентності повідомлення, вказуючи іншим користувачам, що це їх власна думка, із якою адресант може погодитись або ні. Таким чином, дискурсивні маркери декларування позиції автора зменшують категоричність висловлювання, оскільки залишають адресату вибір у інтерпретації цього повідомлення. Проте, ці маркери вказують на те, що мовець має чітку позицію відносно презентованих фактів, якої він дотримується.

Як вже зазначалось раніше, експерт – це мовна особистість, яка має високу енциклопедичну й лінгвістичну компетенцію. Експерти володіють набором дискурсивних маркерів, які вони використовують для когерентності інформації в повідомленнях. Ці дискурсивні маркери виступають лексичними ключами у повідомленнях експертів, оскільки вони полегшують декодування інформації надаючи читачеві найповніше уявлення про предмет дискусії [4, с. 7]. Найчастотнішими маркерами когерентності у повідомленнях експертів є *however, anyway, as well as, so, but, because, also, though, thus, although*, наприклад:

And although I have no issues in general with gun enthusiasts and gun culture, I do believe it has grown considerably over the last couple decades, and that we're perhaps seeing a diminished understanding of the purpose and inherent danger of firearms [12].

Anyway, I thought of a possible (and simple) way and need intelligent discussion to see its advantages, flaws, feasibility and why such measures (w/c I feel is a no brainer) wasn't undertaken or at least discussed (if in case it wasn't) long ago in the first place [9].

Використання дискурсивних маркерів контрастивного відношення у наведених прикладах не є характерним для розмовного форумного жанру, оскільки частіше зустрічаються у формальній комунікації.

У форумних повідомленнях експертів іноді зустрічаються такі маркери когерентності, як *therefore, to the contrary, otherwise, nevertheless, besides, since,* наприклад:

I'm against the death penalty; it just doesn't sit well with me. In my personal opinion, I believe that we should try and help these people rather than kill them. Are these people evil? That's debatable. Nevertheless, I believe we shouldn't have the right to kill each other [13].

Well, a lot of the dinosaurs definitely had red. The red told predators to stay away, but since most of the animals saw in black in white, with shades of red (like dogs) red would make them stand out, which was bad for small creatures, so you typically only saw it on big creatures, or seriously dangerous creatures like raptors [16].

У наведених прикладах спостерігається використання контрактивного дискурсивного маркеру *nevertheless* та прагматичного маркеру підстави *since*. Ці маркери рідко присутні в мовленні експертів, але заслуговують на увагу, оскільки вказують на високий рівень лінгвістичної компетенції мовців.

Тим не менше, у текстових повідомленнях експертів, які здебільшого мають наукових характер, також присутні риси розмовного стилю, такі як капіталізація слів, емоційно забарвлена лексика, абревіатури, наприклад:

I think it is possible to rehabilitate a lot of people, but prison is the LAST place to do it, at least in the penitentiary. But people make mistakes, sometimes REALLY big mistakes. What once seemed like a good idea when you were 20 might not be the way you feel when you're 50. I think they deserve 2nd chances. Its not that they don't know whats right and wrong or are mentally confused in the same way some people with mental illnesses are. Honestly, *some men just want to watch the world burn* [13].

У наведеному прикладі, експерт використовує капіталізацію окремих слів і виділення курсивом фрази для емфатизації тих фрагментів повідомлення, які він вважає важливими й головними.

У синтаксичному аспекті мовлення експертів характеризується складнопідрядними реченнями, ускладненими другорядними членами й різноманітними засобами, що виражають логічні зв'язки, наприклад:

Honestly, I'm not God, so I really don't know, all I can do is hypothesize. Perhaps evil needs to exist in the world, it gives people a choice, what is good without evil? Without evil, there would be no choice. Without good, there would be no choice. Maybe it's not a matter of God allowing evil to exist, maybe that's just the way things have to be, for now at least.

If you take certain parts of the Bible literally then a war is coming, between Heaven and Hell, so when you think about that you can't help but wonder if it's really just a simple matter of good vs. evil rather than "God dictates both". I mean, I don't ever recall reading that He has control over both, only that He has knowledge of both. And that good will win eventually, but not until the war happens and then ends [18].

У наведеному фрагменті спостерігається використання складнопідрядних речень та речень умовного способу. Складні синтаксичні конструкції не є характерними для мовлення учасників форумного простору, оскільки мова віртуальної комунікації має риси розмовного стилю, де переважають прості синтаксичні конструкції. Ця особливість мовлення експертів є доказом того, що тексти цих комунікантів мають науково-публіцистичний характер.

Діяльність мовної особистості "експерт" орієнтована на кооперацію, що є умовою ефективної й успішної комунікації. Під час спілкування у форумній спільноті цей тип користувача здебільшого дотримується законів і правил комунікативної взаємодії, тобто максим кількості, якості, релевантності та способу мовлення, виокремлених Грайсом. Іноді спостерігається порушення комунікантами максими кількості (висловлення має бути настільки інформативним, наскільки потрібно), тобто пости експертів є занадто інформативними, що впливає на об'єм та форму текстового повідомлення (більше 1000 знаків). Не дивлячись на те, що експерти переважно структурують представлену у пості інформацію, великий обсяг матеріалу призводить до того, що повідомлення адресата займають цілу сторінку або, навіть, більше. Порушення максими кількості, тобто надмірна інформативність, може ускладнювати читабельність треду та призводити до непорозуміння, оскільки користувачі можуть неуважно читати наведений матеріал.

Загалом можна зробити висновок про те, що текстові повідомлення мовної особистості "експерт" характеризуються використання спеціальної термінології, складних синтаксичних конструкцій і цілого ряду аргументативних прийомів. Мовлення експертів відмінне від мовлення інших учасників форумної спільноти та має риси науково-публіцистичного стилю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Асмус Н. Г.* Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства : дисс… канд. филол. наук : 10.02.19 / Н. Г. Асмус. – Челябинск, 2005.

2. *Гермашева Т. М.* Языковая личность субъекта блог-дискурса: лингвокогнитивный аспект : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Т. М. Гермашева. – Нальчик, 2011.

3. *Исаева И. П.* Виртуальная языковая личность: процессы детемпорализации [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/2399-2012-04-30-06-53-59.

4. *Ільченко О. М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / О. М. Ільченко. – К., 2002.

5. *Компанцева Л. Ф.* Интернет-коммуникация: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический аспекты : дисс… д-ра филол. наук : 10.02.02 / Л. Ф. Компанцева – Луганск, 2007.

6. *Лутовинова О. В.* Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса : дис. д-ра филол. наук : 10.02.19 / О. В. Лутовинова. – Волгоград 2009.

7. *Сазонова Є. О.* Антропонім в інтернет-комунікації (на матеріалі української, англійської та італійської мов) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15 / Є. О. Сазонова. – Луганськ : Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2013.

8. *Чернявская В. Е.* Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : учеб. пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта: Наука, 2006.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Anideafor "GunControl" [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.killermovies.com/forums/showthread.php?threadid=573659&].

10. Bodyswitching [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.killermovies.com/forums /showthread.php?threadid=409678&.

11. Can we survive global capitalism? [Електронний ресурс] – http://www.killermovies.com/forums/f75/t512942.html. 12

12. DeathPenalty [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.teenforumz.com/debates-world-news-discussion/39370-death-penalty. html. 14.

13. Doanimalsfeelemotion? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gaiaonline.com/forum/science-and-technology/do-animals-feel-emotion/t.84125729_16/.

14. Is it possible for a computer to gain self awareness [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.killermovies.com/forums/showthread.php?threadid=531526&.

15. Nobody knows what color the dinosaurs were [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gaiaonline.com/forum/science-and-technology/nobody-knows-what-color-the-dinosaurs-were/t.85149705/.

16. Why does God allow evil to exist?...Thoughts? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.teenforumz.com/ debates-world-news-discussion/38443-why-does-god-allow-evil-exist-thoughts-2.html

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2016 р.

Никифорова Е. Ю., асист.,
Інститут филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ "ЭКСПЕРТ" В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ФОРУМНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Посвящена лингвистическому исследованию языковой личности "Эксперт" в форумном пространстве сети. Объектом комплексного лингвистического анализа являются сообщения, написанные виртуальной личностью "эксперт". Рассматриваются основный черты виртуальной личности "эксперт". Проанализированы лексико-синтаксические особенности сообщений экспертов.

***Ключевые слова**: языковая личность, виртуальная языковая личность, лексико-синтаксический аналіз.*

Nikiforova Y. Yu., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGUAGE PERSONALITY "EXPERT" IN FORUM COMMUNICATION

The paper deals with the linguistic study of language personality "Expert" in forum communication. The object of complex linguistic analysis is posts that are produced by experts. The paper aims at investigating and exemplifying the main features of the language personality "Expert". Also, acomplex lexical syntactic analysis of posts produced by experts is provided.

***Keywords:** language personality, virtual personality "Expert", lexical syntactic analysis.*

УДК 811.111'42

Олійник О. С., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОБРАЗИ-СТЕРЕОТИПИ ЗЛОЧИНУ ТА ЗЛОЧИНЦЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ НАЇВНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Присвячено з'ясуванню й опису образів-стереотипів злочину та злочинця, які разом із концептуальною метафорою формують образний компонент концепту "crime", вербалізований у жанрових формах американської публіцистики. Застосування методу когнітивної інтерпретації та контекстуального аналізу дозволило реконструювати стереотипне уявлення про злочин як дію насильницького характеру та ментальні картинки образу злочинця у вигляді прототипового образу (атрибути зовнішності й характеру), професійного образу-стереотипу (атрибути злочинної діяльності), соціального образу-стереотипу (атрибути соціалізації), оцінного образу-стереотипу (атрибути оцінки).

***Ключові слова:** концепт, образний компонент концепту, образ-стереотип, прототиповий образ, професійний образ-стереотип, соціальний образ-стереотип, оцінний образ-стереотип.*

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Тлумачення концепту як сукупності знань про фрагмент об'єктивної дійсності, яка створюється насамперед образами, зумовлює виокремлення в його структурі образної складової [3, с. 34]. Цю думку підтримує С. Г. Воркачов, який стверджує, що образна складова концепту знаходить свою об'єктивацію в різних когнітивних структурах, які організують концепт у свідомості й цим відрізняють його від поняття, яке позбавлене наглядності [1, с. 18].

Концепту "crime" властива висока рекурентність у різних жанрових формах американського медіа-дискурсу, що свідчить про його соціальну значимість та актуальність. Проте на часі образний компонент означеного концепту, реконструйований у вигляді таких когнітивних структур, як образ-стереотип, ще не був предметом окремого наукового дослідження.

На думку Ю. М. Караулова, образ тлумачиться як категорія свідомості, яка відтворює різні атрибути предмета (форму, колір, об'єм, пропорції), дії або події й характеризується наглядністю, комплексністю, відсутністю деталізації та схематизму [2, с. 189]. Образ-стереотип (тж. стереотипний образ) є різновидом стереотипу, фіксованої ментальної "картинки", що відображає у свідомості носія лінгвокультури "типовий" фрагмент реального світу [4, с. 231] й уособлює мінімізоване, стійке, зумовлене національно-культурною специфікою уявлення про предмет або ситуацію [там само, с. 232]. Узагальнюючи визначення, наведені вище, образ-стереотип тлумачимо як різновид уявлення про об'єкт або подію, який зберігається у вигляді кліше у свідомості й виконує функцію еталона.

Міркування американських психологів Дж. Закса та Б. Тверскі про допустимість опису події як об'єкта (обидві означені сутності існують у просторі, їм властиві однакові атрибути, хоча події й відрізняються від об'єктів своїми темпоральними характеристиками) [5, с. 5], дає нам підстави розглядати злочин як об'єкт, цілісне уявлення про який зберігається у свідомості носіїв національної лінгвокультури у вигляді ментального образу-стереотипу.

Ментальний образ-стереотип злочину формується у свідомості пересічного носія американської лінгвокультури переважно під впливом ЗМІ та кінематографу. Більшість періодичних друкованих та інтернет-видань (The NewYork Times; The Washington Post; The USA Today) мають окрему рубрику, де в режимі реального часу подається інформація про злочини, висвітлюються перебіг і результат судових засідань у найбільш резонансних справах, а також про-

понуються статті-роздуми на тему запобігання / покарання злочину. В означених жанрових формах медіа-дискурсу щонайповніше вербалізовано образну складову концепту "crime".

Формулювання мети статті. Мета цієї статті полягає в реконструкції образів-стереотипів злочину й злочинця, відображених в наївно-мовній свідомості носіїв американської лінгвокультури. Корпус матеріалу спостереження складають 100 текстів коротких газетних статей про злочинні діяння, відібрані шляхом суцільного обстеження американських газет та інтернет-видань (About News; City Journal; The Huffington Post; The NewYork Times) [6; 7; 10; 11], а також енциклопедичні довідки про відомих американських злочинців (EAC – The Encyclopedia of American Crime; EWCC – The Encyclopedia of White Collar Crime) [8; 9]. Ключові евристичні процедури охоплюють методи когнітивної інтерпретації та контекстуального аналізу.

Викладення матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Саме від редакційної політики видання залежить, які злочини представлено в статтях (усі / найбільш резонансні / лише тяжкі), проте спільним для зазначених вище медіаресурсів є те, що переважна більшість матеріалів присвячена злочинам, що передбачають наявність жертви та застосування насильства (87 % матеріалу дослідження).

Аналіз текстового матеріалу американських кримінальних статей засвідчує той факт, що фокус уваги автора після повідомлення про факт скоєння злочинного діяння зазвичай зосереджується на особі злочинця або жертви. Опис самого діяння стислий, у деяких випадках обмежується одним реченням, напр.: OnJuly 9, 2014, sixmembersof a Houston-area family were killed by a Utahman, dressed in a delivery uniform, obsessed with locating his ex-wife [AN, Sept 9th, 2014]. Автора тексту найбільше цікавить мотивація вибору жертви, реакція / оцінка злочинного діяння свідками або родичами жертви, при цьому подробиці скоєння діяння зазвичай відображені спорадично або відсутні взагалі.

Описаний вище формат кримінальних новин формує у свідомості пересічного носія американської лінгвокультури стереотипне уявлення про злочин як вчинення одним суб'єктом певної дії (зазвичай насильницького характеру) відносно іншого суб'єкта, за що перший повинен постати перед правосуддям і понести певне покарання: "CRIMINAL-TO-VICTIM VIOLENT ACT". Означений образ-стереотип уособлює спрощене уявлення носіїв

американської лінгвокультури про типовий злочин, яке не відповідає дійсності: насильницькі злочини проти іншої особи складають лише незначний відсоток від усіх скоєних злочинів і є менш частотними порівняно, наприклад, із дрібними злочинами проти власності; не всі злочини передбачають присутність жертви. Такий образ-стереотип конструюється й популяризується у ЗМІ задля сенсаційності та збільшення тиражів періодичних видань, що підтверджує відомий слоган: "Ifitbleeds, itleads".

Образ-стереотип "злочинець" вербалізують атрибутивні словосполучення, які характеризують його за віком, місцем проживання та родом заняття: Daniel Messel Georgiaman, 49-year-old man, Wisconsin middleschool students, ElSalvador an immigrant.

Цей стереотип представлено також описами особи злочинця, його зовнішності, рис характеру, соціального походження (див. атрибути образу-стереотипу злочинця, представлені нижче).

Ментальні картинки образу злочинця існують у вигляді прототипового образу (атрибути зовнішності й характеру); професійного образу-стереотипу (атрибути злочинної діяльності); соціального образу-стереотипу (атрибути соціалізації), оцінного образу-стереотипу (атрибути оцінки).

Прототиповий образ злочинця відтворює такі його атрибути, як зовнішність і риси характеру.

Атрибут зовнішність представлено атрибутивними словосполученнями: a sallow-faced killer; young and slight of build; та реченнями-описами: Anselmi was short and bulky, Scalise tall and thin [EAC, p. 32]; A stocky, fleshy woman living in San Francisco, she nonetheless seemed to have all the charms necessary to lure …[EAC, c. 115]; He was a hulking, gravel-voiced punk who attracted younger kids by his dapper dress and his affection of wearing wide-brimmed hats similar to those worn by movie gangsters [EAC, c. 128]. Опис зовнішності злочинця, як ілюструють вище наведені приклади, не є детальним і дозволяє читачеві отримати лише загальне враження про його риси обличчя та статуру. У колективній свідомості американців не існує єдиного стереотипу зовнішнього вигляду злочинця, оскільки немає жодного зв'язку між певним типом зовнішності й схильністю до скоєння злочинних дій. Окрім того, цей атрибут не обов'язково відтворює образ злочинця за допомогою мовних засобів (до газетних / енциклопедичних статей зазвичай додається фото), а швидше використо-

вується як художній засіб для підсилення окремих рис характеру. Отже, атрибут зовнішність не є визначальним для відтворення стереотипного образу злочинця у свідомості пересічного американця.

Атрибут риси характеру вербалізовано атрибутивними словосполученнями: savage robber and killer; cunning criminal та реченнями-описами: Doc was both fearless and cold blooded and often killed without provocation or warning [EAC, c. 65]; Frank Capone's killer instincts and savagery exceeded those of his brother [EAC, c. 160]; He was a double-crosser, a chiseler, a man totally incapable of keeping his word [EAC, c. 261]; His general reluctance to use violence was not due to squeamishness; it was just that he felt hitting a man over the head with a wad of greenbacks could be more persuasive than using a blackjack [EAC, c. 226]; Louis "Little New York" Campagna was a stubby little mobster who, thanks more to his steel nerves than his brainpower, rose to the top echelon of syndicate crime [EAC, c. 150]. Joseph Gallo was nicknamed "Crazy Joe" by rival Mafia figures who considered him "flaky" and hard to deal with [EAC, c. 336].

Сукупність рис, які постійно повторюються в описах, створює негативний образ злочинця. Отриманий узагальнений образ корелює з чинним уявленням, яке існує в колективній свідомості американської спільноти, що лише погані люди вчиняють злочини, а хороша людина на це не здатна.

Професійний стереотип злочинця в американській публіцистиці представлено атрибутами modusoperandi (спосіб дії звичний для злочинця) і кар'єра злочинця.

Атрибут modusoperandi є важливим елементом образного стереотипу. Алгоритм дій, який об'єднує всі діяння злочинця, є засобом його ідентифікації у злочинному ремеслі, своєрідним "почерком", який вирізняє його від інших порушників закону. Цей атрибут репрезентують предикативні словосполучення: hopped up the body and fed the incriminating pieces to the alligators; he had always cleaned the blood off his victim's body continued injecting patients with a combination of the paralyzing drugs та речення-описи: His technique of stuffing victims into laundry bags, alive but trussed up in such a way that they strangled themselves, was immortalized by Damon Runyon in several stories [EAC, c. 24];It was this duo who brought to the Chicago underworld the old Sicilian custom of rubbing bullets with garlic; if the shots failed to kill, the resulting gangrene allegedly would [EAC, c. 32].

Наведені вище приклади способів злочинних дій істотно відрізняються один від одного, що дає підстави стверджувати про відсутність універсального modusoperandi злочинця, проте частотність використання цього атрибуту в статтях про відомих порушників закону наводить на думку, що саме неповторний почерк окремого злочинця робить його постать цікавою для ЗМІ й суспільства.

Атрибут кар'єра злочинця – це уявлення носіїв наївно-мовної американської свідомості про те, що професійні злочинці колись починали з дрібних правопорушень, здобуваючи злочинний досвід, і після відбування покарання зазвичай поверталися до скоєння більш важких злочинів. Цей атрибут увиразнюють речення-описи: At the age of 13 Lee was arrested for simple burglary. He was already known to the local police because of his voyeurism, but it wasn't until he was 16 that his anger issues got him in real trouble. He pulled a knife on a boy during a fight [AC, Jan. 26, 2015]; Louis "Lepke" Buchalter graduated from sneak thievery during his youth on New York's Lower East Side to become one of the founders of the national crime syndicate [EAC, c. 129].

У межах соціального стереотипу злочинця виокремлено два атрибути: соціальне походження й освіта.

Атрибутсоціальне походження є важливим елементом стереотипного образу злочинця, тому що відображає уявлення про дитячі роки майбутніх порушників закону й ті обставини, які в подальшому спонукали їх стати на злочинний шлях. Соціальні умови життя злочинця допомагають зрозуміти мотивацію скоєння ним протиправних діянь. Так, насильницько-егоїстична мотивація розвивається за умов, якщо особа неодноразово зазнавала насильства, особливо в ранньому віці: …childhood was spent avoiding the wrath of her father who ruled the family with an abusiveir on fist;When Stacey was in the third grade her father began sexually abusing her. The abuse accelerated to sexual intercourse, usually occurring when Tom was drunk…[AN, Dec. 16, 2014]. Корислива мотивація, яка спонукає злочинця заволодіти матеріальними цінностями інших осіб, є наслідком соціалізації в злиденних умовах, за яких не задовольнялись елементарні життєві потреби: … the boys grew up in a series of tarpapershacks … Brought up in this impoverished environment, the boys soon started turning up regularly on police blotters [EAC, c. 64]. Несприятливі умови соціалізації злочинця в ранньому віці є причиною формування цього атрибуту, який увиразнюють предикативні словосполучення: the product of an unhappy childhood;raised in a ratherin different manner by neighbors та речення-описи: Greg grew up

in a volatile home filled with alcohol and violence [NYT,September 30, 2015]; Kelly's mother and father, Maxine and Larry Brookshire, liked to drink, do speed and fight [NYT, September 30, 2015]; … he began selling drugs at 14 because he was raised in poverty by a crack-addicted single mother [NYT, Sept. 24, 2015].

Атрибут освіта. Як засвідчує матеріал дослідження, стереотипний образ злочинця відображає його низький інтелектуальний та освітній рівні: Ridgway was a poorstudent, suffering from a below average I.Q. of 82 and dyslexia [AN, Jan. 26, 2015]. Проблеми з навчанням та дисципліною в школі і, відповідно, відсутність належної освіти заважають успішній соціалізації особи в подальшому житті: By the time he reached his teens his life had been so unstructured that he was unable to adapt to school or hold down jobs. The rules of society seemed to not apply to Rolling…[AN, Jan. 26, 2015].

Соціальний образ-стереотип злочинця відповідає уявленню пересічних американців про нещасливе дитинство, бідність, зростання в неповній / прийомній родині, фізичне й психологічне насильство / знущання з боку інших, проблеми з навчанням і соціалізацією.

Зазначений атрибут презентують предикативні словосполучення: learned his lessons in the street; school was just another problem she couldn't solve; struggled in school; struggled to keep his grades up; grown tired of constantly fighting to pass his grades; та речення-описи:Fifi was a graduate of Chicago's worst juvenile gang, the 42ers [EAC, c. 128]; A hell raiser as a child, Cook was in and out of reform schools. [EAC, c. 218]; Academically Lee struggled…. His IQ, ranging from below 70 to 75, made it challenging for him to maintain his grades [AN, Jan. 26, 2015].

Оцінний стереотип злочинця. У межах цього стереотипу виокремлюємо такі атрибути: морально-етичні характеристики, вплив на суспільство та покарання.

Атрибут морально-етичні характеристики репрезентують оцінні судження людей про риси характеру та моральні якості злочинців. У більшості випадків цей атрибут відображає негативне ставлення соціуму як до особи злочинця, так до і вчинених ним кримінальних дій: brutal; ruthless; hated; monstrous massmurderer; callous; depraved individual who deserves a deathsentence. Проте, оцінні судження людей, які були безпосередньо знайомі зі злочинцем, можуть виражати позитивне або нейтральне ставлення до його злочинних вчинків, а у деяких випадках присутні намагання певним чином його виправдати: "She's a good woman who just used bad judgment" [AN, January 10, 2014]; "He's a good kid that made mistakes by getting involved indrugs" [HP, May 5, 2014].

До вербалізаторів цього атрибуту належать атрибутивні словосполучення: one of the most terrifying and obese criminals in Chicago history; one of the most barbarous serial killers in U.S. history; метафоричні назви й перифрази: animal; predator; bloodthirsty villain; public enemy;drama queen and a good actor who had a propensity to lie; речення-описи: There was no known perversion that he did not practice…[EAC, c. 314]; Even when Heirens made a full confession, he seemed less remorseful about the murders than the fact that his school grades were only average …[EAC, c. 409].

Атрибут вплив на суспільство вербалізують синоніми terror, horror,fear та речення-описи: sparked a two-year reign of terror in Atlanta; female residents of Los Angeles were living a nightmare; terrified the city and galvanized the rest of the country into outpourings of support and sympathy; Few murderers in the 20th century have evoked such horror as Ed Gein, a Wisconsin farmer, in the 1950s. Indeed his career inspired the movie Psycho [EAC, c. 344].

Атрибут покарання вербалізують висловлювання, які містять імплікації про те, що злочинець скоїв щось погане, що засуджується суспільством:"Thesepeople [victims] didn't deserve to die," he said. "He [the criminal] sure as hell does" [AN, June 6, 2014];"You need no complicated thinking to be a gangster. You can be an illiterate in good clothes, and you don't have to work. All through the years, the worst penalty for these men has been honest labor"[AN, Mon., Feb. 25, 2008].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений контекстуальний аналіз дозволив реконструювати образний стереотип злочину: "CRIMINAL-TO-VICTIM VIOLENT ACT" (насильницьке діяння злочинця по відношенню до жертви). Означений образ-стереотип уособлює спрощене уявлення носіїв американської лінгвокультури про типовий злочин і популяризується у ЗМІ задля підвищення інтересу читача до запропонованого матеріалу.

Пересічним американцям як носіям наївно-мовної свідомості притаманне стереотипне уявлення про злочинця як про індивіда, якому властиві схильність до надмірного насильства (capable of extreme violence), брутальність (brutal), холоднокровність та обачність (cold and calculating),безжальність (ruthless), хитрість (cunning); йому невідоме почуття каяття (without any remorse); стереотипний злочинець маєсвій унікальний почерк (has his own modus operandi); його злочинна діяльність розпочалася у підлітковому віці з незначних правопорушень (started criminal career as a teenager; first arrested for petty crimes then turned toserious ones); у своєму злочинному реме-

слі він досяг професійних вершин (was a real professional in crime); вибір злочинного шляху зумовлено нещасливим дитинством (the product of an unhappy homelife / the product of an unhappy childhood), злиднями (brought up in the impove rished environment), низьким освітнім рівнем (struggled in school; was unable to adapt to school or hold down jobs), який він отримав не в школі, а на вулиці (learned his lessons in the street), що не сприяло перетворенню його на повноцінного члена суспільства(the rules of society seemed to not apply to him); його ненавидять (hated) і вважають ворогом суспільства (publicenemy); своїми кримінальними діяннями він наводить жахна членів соціуму (sparked …reign of terror; evoked horror).

Перспективи подальших досліджень охоплюють реконструкцію образного компонента концепту "crime" в американській наївно-мовній картині світу у вигляді концептуальних метафор злочину та злочинця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воркачев С. Г.* Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2007.

2. *Караулов Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : КомКнига, 2006.

3. *Кононова И. В.* Структура лингвокультурного концепта: способы языковой и дискурсивной объективации / И. В. Кононова // Вестник ВолГУ. Серия 2. Языкознание. – 2014. – № 5. – С. 32–42.

4. *Красных В. В.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2003.

5. *Zacks J. M.* Event Structurein Perceptionand Conception / J. M. Zacks, B. Tversky // Psychological Bulletin. – 2001. – Vol. 127. – № 1. – P. 3–21.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. AN – AboutNews [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://crime.about.com.

2.CJ – CityJournal [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.city-journal.org.

3. EAC – Sifakis C. The Encyclopedia of American Crime: Factson File Crime Library Nov 2000 / CarlSifakis [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pdfmobibook.com/security-related/157316-the-encyclopedia-of-american-crime-facts-on-file.html.

4. EWCC – Encyclopedia of White Collar Crime / Editedby Jurg Gerber, EricL. Jensen. – Westport, CT: Greenwood Press, 2007.

5. HP – The Huffington Post [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/crime/.

6. NYT – NewYorkTimes [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nytimes.com.

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Олийнык О. С., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОБРАЗЫ-СТЕРЕОТИПЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И ПРЕСТУПНИКА В АМЕРИКАНСКОЙ НАИВНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Посвящена описанию образов-стереотипов преступления и преступника, которые вместе с концептуальной метафорой формируют образный компонент концепта "crime", вербализованный в жанровых формах американской публицистики. Применение метода когнитивной интерпретации и контекстуального анализа дало возможность реконструировать стереотипное представление о преступлении как действии насильственного характера и ментальные картинки образа преступника в виде прототипичного образа (атрибуты внешности и характера), профессионального образа-прототипа (атрибуты преступной деятельности), социального образа-стереотипа (атрибуты социализации) и оценочного образа-стереотипа (атрибуты оценки).

Ключевые слова: концепт, образный компонент концепта, образ-стереотип, прототипичный образ, профессиональный образ-стереотип, социальный образ-стереотип, оценочный образ-стереотип.

Oliynyk O. S., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

IMAGES-STEREOTYPES OF THE CRIME AND THE CRIMINAL IN AMERICAN NAVE LANGUAGE MAPPING OF THE WORLD

This study aims to address and depict describe the images-stereotypes of the crime and the criminal which, alongside with conceptual metaphor, form the image component of the concept "crime", verbalized in various publicistic genre forms of the American media. By way means of cognitive interpretation method and contextual analysis method, a stereotypical image of crime as an act of violence and mental pictures of the criminal's image have been reconstructed in the form of a prototypical image (the attributes of appearance and character), a professional image-stereotype (the attributes of criminal activity), a social image-stereotype (the attributes of socialization) and an evaluation image-stereotype (the attributes of evaluation).

Key words: *concept, the image component of a concept, a prototypical image-stereotype, a professional image-stereotype, a social image-stereotype and, an evaluation image-stereotype.*

УДК 811.111

Орлова В. В., канд. філол. наук, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КЛАСИФІКАТОРИ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ INSTAGRAM (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІДОМЛЕНЬ NATIONAL GEOGRAPHIC)

Розглядаються особливості спілкування у віртуальному просторі на матеріалі повідомлень, створених на офіційній сторінці журналу National Geographic у соціальній мережі Instagram. Звертається увага на характерні

риси взаємодії комунікантів у цьому просторі, а також на обов'язкові та факультативні структурні елементи повідомлень. Аналізуються функції й роль хештерів у соціальній мережі.

***Ключові слова**: інтернет-комунікація, соціальна мережа, хештег, гіперпосилання, принцип комунікації.*

Процеси розвитку суспільства, засобів масової комунікації та тенденції глобалізації й демократизації спілкування спричинили поширення нових способів комунікації. Розвиток комп'ютерних технологій за останню чверть століття дозволяє говорити про появу абсолютно нової моделі взаємодії користувачів, з'являються нові жанри інтернет-комунікації. Досліджуючи новий комунікативний простір, С. Дайсон зазначає, що кожен індивідуум має можливість проявити себе у віртуальному просторі, а для успішного функціонування мережі кожна окрема особа повинна активно взаємодіяти в наявних співтовариствах або створювати власні, пропонувати свої продукти через мережу (не тільки товари, а й інтелектуальну власність як основну цінність інформаційного суспільства) [2, с. 281–286].

Таким чином, виникають нові технології, що пропонують нові (віртуальні) способи єднання людей задля швидкого вирішення проблем, утворення постійних груп спілкування тощо. За останні роки стався не лише вибух популярності інтернет-комунікації, а й саме спілкування в мережі також зазнало значних змін. Відбувся перехід від взаємодії комунікантів через електронну пошту до комунікації у чатах, блогах і форумах, соціальних мережах і (нещодавно) у Twitter [7]. Простеживши зміну парадигми комунікації, можемо стверджувати, що одним із головних критеріїв вибору каналу надсилання й отримання інформації є швидкість, компактність і простота використання. Для задоволення вищевказаних потреб, наприкінці 2010 р. з'являється мобільний додаток – соціальна мережа Instagram. Відмінними рисами цієї мережі від інших (таких як Facebook, Twitter, Tumblr, Одноклассники, Вконтакте) є, по-перше, необхідність створювати виключно графічні повідомлення, а по-друге, можливість доступу винятково з портативних пристроїв, таких як смартфони та планшети. Структурно повідомлення у соціальній мережі Instagram складається з обов'язкового іконічного елементу (фотографії або завантаженого відео-файлу) і факультативної вербальної частини.

Про популярність цієї мережі свідчить кількість повідомлень, що була завантажена в перші роки її існування: у період із жовтня до грудня 2010 р. в Instagram зареєструвався один мільйон

користувачів [8] і це зростання не зупиняється, у 2014 р. Цукерберг, компанія якого викупила права на цей додаток, заявив про реєстрацію 200-мільйонного користувача [5].

Зважаючи на постійне зростання активних користувачів, а також на велику кількість повідомлень, що публікуються в мережі, виникла необхідність запровадити систему пошуку. Саме тому в січні 2011 р. розробники додають систему хештегів [6]. Варто зазначити, що хештег (класифікатор) – це ключове слово або фраза, перед якими стоїть символ решітка (англ. Hash, #). В умовах безперервного потоку інформації на сторінках соціальних мереж хештеги перетворюються на інструмент пошуку релевантної інформації, а також на інструмент короткого моделювання ситуації [1]. У соціальній мережі Instagram хештеги використовуються як задля пошуку нових підписників (а отже – залучення до спілкування нових комунікантів, розширення аудиторії, що сприяє підвищенню популярності), так і задля пошуку зображень, які описуються за допомогою певних ключових слів. У такий спосіб, кожен зареєстрований користувач соціальної мережі Instagram може переглянути всі опубліковані зображення, не підписуючись на оновлення інших комунікантів. Наприклад, пошук за ключовим словом #nature дає змогу переглянути більше 150 мільйонів зображень і відеозаписів.

Матеріалом нашого дослідження стали повідомлення, опубліковані на сторінці natgeo, що, як зазначено в особистій інформації користувача, є блогом професійних фотографів видання the National Geographic ("National Geographic Life is an adventure – enjoy the ride and the world through the eyes of the National Geographic photographers. nationalgeographic.com") [11]. Як і на будь-якій іншій сторінці в Instagram, тут представлені засоби вербальної і невербальної саморепрезентації. До першого відносяться ім'я користувача – natgeo, і короткий опис самої сторінки, а до другого – персональне зображення (аватар), що представляє шаблон обкладинки друкованого видання (Рис. 1). Такий спосіб представлення натякає на те, що кожна з опублікованих на сайті фотографій може потрапити на обкладинку журналу. Ще одним важливим елементом візуальної саморепрезентації виступає символ "Verified" (перевірено) (Рис. 2), що використовується для підтвердження автентичності сторінки. Такий спосіб саморепрезентації відомих осіб і популярних компаній є актуальним у комп'ютерно-опосередкованому спілкуванні через високу ймовірність створення підробних профілів.

Рис. 1.

Рис. 2

У ході нашого дослідження було встановлено, що будь-яке повідомлення в соціальній мережі Instagram складається із двох обов'язкових елементів: імені користувача та прикріпленого зображення або відеозапису, наприклад, iva_k_iva (Рис. 3) [11]. До факультативних елементів належать: текст повідомлення, гіперпосилання на персональні сторінки інших користувачів мережі, посилання на місце, у якому було зроблено фотографію тощо.

Рис. 3

Ми звернули увагу на структуру повідомлень користувача natgeo, і виділили характерні риси повідомлень, розміщених на цій сторінці. По-перше, варто зазначити, що публікація записів відбувається опосередковано – фотографи надсилають модератору сторінки свої фотографії з описом, а останній і вирішує, які записи опублікувати. Унаслідок роботи модератора всі повідомлення мають шаблонний характер. Отже, структурно повідомлення складаються з таких елементів: ім'я користувача (яке для всіх повідомлень залишається незмінним – natgeo), ім'я фотографа, який надіслав зображення, із гіперпосиланням на його персональну сторінку, власне зображення й текст повідомлення (на відміну від загальної

структури повідомлень в аналізованому середовищі, для блогу журналу National Geographic останній елемент є обов'язковим). До факультативних елементів належать такі додаткові гіпертекстові елементи, як хештеги та посилання на інші сторінки, де містяться зображення цього автора. Про факультативний характер хештегів свідчить їхня відсутність у ряді аналізованих повідомлень:

1) natgeo: Photo by @stevemccurryofficial // Villagers celebrate the festival of Holi, marking the coming of Spring. People douse themselves, friends, and passersby with brightly colored powders and water. This custom has spread from India to countries around the world (Рис. 4) [11];

2) natgeo: Photo by @dguttenfelder // Staying one step ahead of the surf. Anna Maria Island, Florida (Рис. 5) [11];

3) natgeo: Photo by @stevemccurryofficial // Sunlight and heavy rain clouds highlight emerald green paddy fields, near the Kathmandu Valley. Rice is the most important crop and diet staple in Nepal. Planting starts with the arrival of the monsoon, and is celebrated with a rice planting festival. (Рис. 6) [11].

Рис. 4.

Рис. 5.

Рис. 6.

В усіх наведених прикладах на початку текстового повідомлення міститься шаблонна фраза Photo by із символом @, який у соціальних мережах і мікроблогах використовується для створення гіперпосилання на іншу персональну сторінку в межах одного віртуального комунікативного простору. У такий спосіб модератор сторінки журналу National Geographic додає до вихідного повідомлення посилання на сторінку фотографа, який надіслав цей запис, що допомагає зберегти авторство зображень у просторі, у якому діє принцип потенційної анонімності.

Особливу увагу необхідно звернути на той факт, що в усіх аналізованих повідомленнях зберігається ідіостиль автора, що простежується не лише на лексичному і стилістичному рівнях, а й у структурі повідомлень. За відсутності формального обмеження довжини повідомлення, комуніканти мають можливість створювати тексти будь-якого обсягу, наприклад:

1) natgeo: Photograph by @JohnStanmeyer // Under the light of the full moon, a man solemnly prays, surrounded by offerings of flowers swirling in the sacred waters that pour into a pool at the Tirta Empul temple in Gianyar Village on the island of Bali in Indonesia. This photograph was part of the Sacred Water story I did for National Geographic, an edit which was in the final projection, falling to the editing floor, never appearing in the magazine, sharing this lovely moment to all the #natgeo followers from my former home, Bali. // Pleased to announce my latest Visual Storytelling and Social Media Marketing workshop, a 9-day event happening in Tbilisi, Republic of Georgia, June 20–30, 2016. // Visit my Instagram profile and click on the website link to www.stanmeyerworkshops.com for complete details. / /All my best, // John Stanmeyer // @natgeo @natgeotravel @natgeocreative @thephotosociety #bali #indonesia #tirtaempul #water #sacredwater #sacred #spritual #balinese #hindu #prayer #flowers #floweroffering #movingwater #temple #hindutemple #gianyar #fullmoon #moon #stanmeyerworkshops (Рис. 7) [11];

2) natgeo: Photo by @petekmuller. The extraordinary and unusual rock formations of the #Cappadocia region of #Turkey. The formations give it an almost otherworldly feeling. Amazing. #travel (Рис. 8) [11];

Рис. 7

Рис. 8

Як вже зазначалося, хештеги використовуються задля тематичної класифікації повідомлень та опису зображень, що значно полегшує пошук бажаних іконічних повідомлень. Використання класифікаторів допомагає скоротити довжину повідомлення, виокремити специфічну інформацію, яка, на думку автора, є важливою. Таким чином, замість того, щоб описувати зображення повними реченнями, комуніканти ставлять символ-решітку перед ключовим словом або словосполученням (в останньому випадку воно має писатися разом). Така єдність автоматично перекодовується в гіперпосилання, перейшовши за яким можна переглянути всі повідомлення мережі, що містять таке ключове слово. Вибір кількості хештегів є абсолютно індивідуальним, про що свідчить той факт, що різних повідомленнях кількість класифікаторів варіюється від 1–2 до 20 і більше, наприклад:

1) natgeo: @melissafarlow | Wild stallions face off eye to eye before a challenge. In the spring, studs compete with each other for mares to win to add to their band. It is a tense moment when they may fight-or after this warning look, they may just walk away. @thephotosociety @wildhorsephotos #horses #southdakota (Рис. 9) [11];

2) natgeo: Photograph by @paulnicklen for @natgeo // How much attitude can one penguin have? These two adelie penguins were putting the run on all of these emperor penguins as they marched past ice bergs on their way back to their colony on the Ross Sea, Antarctica. Once they were done picking on the emperor penguins, they decided to come over and challenge me. All penguin species have different personality traits and adelie's definitely seem to be the most fearless. What is your favorite species of penguin? #penguin, #antarctica, #gratitude #MPA #10by2020 #the journey #followme #10by2020 #wildlife #gratitude #explore

#nature #smile #love #beauty #adventure #travel @natgeocreative @thephotosociety #instagood #tbt #follow #photooftheday #happy #tagforlikes #beautiful #like #picoftheday @natgeo @natgeocreative @thephotosociety (Рис. 10) [11].

Рис. 9

Рис. 10

На нашу думку, використання великої кількості хештегів призводить до порушення максими повноти Грайса (а саме: не зазначати більше інформації, ніж потрібно) [3, с. 43]. Дослідники комп'ютерно-опосередкованої комунікації зазначають, що найбільш оптимальну кількість класифікаторів в межах одного повідомлення становить 2–3 ключових слова [9; 10].

Тематика хештегів може бути абсолютно різноманітною. Переважно, класифікатори використовуються на позначення місця *(#VaticanCity, #Greenland, #kanazawa, #kanazawacastle*) або часу зйомки *(#Easter, #springtime*), людей, зображених на фотографій, або фотографа (*#PopeFrancis, #StephenWilkes*), зображеного об'єкта (*#GreenlandIceSheet, #Arctic, #cherryblossom*) та предметів, явищ, реалій, що віддалено стосуються знімків (*#Microbes, #ClimateChange, #Nikon, #ScienceEducation*):

1) natgeo: Photo by @stephenwilkes: Pope Francis greeting Easter crowds in Vatican City from the Popemobile. // I am spending this Easter Sunday at the Vatican, capturing the events of today for my latest Day To Night. // I will be sharing stories from behind the scenes on my Day To Night blog, launching this week, and be sure to follow me @stephenwilkes to see more from this week's events! // #Easter #VaticanCity #PopeFrancis #DayToNight #StephenWilkes @franciscus (Рис. 11) [11];

2) natgeo: Photo by @james_balog. When windblown dust is deposited on the world's glaciers and ice caps, it becomes cryoconite, a dark mass of black soot that's home to many microbes, called cyanobacteria. In the win-

ter, they go dormant until spring, when the ice sheet enter its melt phase and they return to life. Follow @james_balog for more images of the world's glaciers. #Greenland #GreenlandIceSheet #Cryoconite #Microbes #Arctic #ClimateChange #ExtremeIce #Nikon #ScienceEducation (Рис. 12) [11];

3) natgeo: Photograph by Michael Yamashita @yamashitaphoto - Cherry blossoms blooming in Kanazawa this week. #springtime #kanazawa #kanazawacastle #cherryblossom @natgeocreative @thephotosociety (Рис. 13) [11].

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Деякі дослідники відносять хештеги до особливої синтаксичної організації повідомлень у соціальних мережах [4]. Ми погоджуємося із такими поглядами, оскільки вони не тільки вибудовують нову гіпертекстову структуру на основі лише одного слова, а й можуть виступати структурно-семантичним елементом і бути невід'ємною частиною повідомлення.

1) natgeo: photo by @joelsartore | A waxy #frog, featured as one of the covers for April's issue of National Geographic, at the Rolling Hills Zoo in #Kansas. #Follow me to learn more about the #PhotoArk. #joelsartore #photooftheday (Рис. 14) [11];

2) natgeo: Photograph by Michael Yamashita @yamashitaphoto - Harbinger of spring: rice planting by hand in #Hokkaido #Japan #springtime @thephotosociety @natgeocreative (Рис. 15) [11].

Рис. 14

Рис. 15

Отже, використання хештегів у текстах повідомлень відповідає основним принципам комунікації в соціальних мережах. Незважаючи на їхній факультативний характер, вони виступають необхідним елементом пошуку, класифікації й репрезентації графічної інформації. Зважаючи на це, використання ключових слів відображає індивідуальні переваги мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Коршунов А. В.* Извлечение ключевых терминов из сообщений микроблогов с помощью Википедии / А. В. Коршунов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://citforum.ru/database/articles/twitter_kw_extraction/

2. *Dyson E.* Release 2.0: A Design for Living in the Digital Age / E. Dyson. – London : Viking, 1997. – P. 281–286.

3. *Grice P.* Logic and conversation / P. Grice // Syntax and semantics. – N. Y. : Academic Press, 1975. – P. 41–58.

4. How social media is changing language [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.oxforddictionaries.com/2014/06/social-media-changing-language/

5. Instagram reaches 200 million users // theguardian [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theguardian.com/technology/2014/mar/26/instagram-200-million-users-facebook-mobile-photo-sharing

6. Introducing Hashtags on Instagram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.instagram.com/post/8755963247/introducing-hashtags-on-instagram.

7. *Iskold A.* Evolution of Communication: From Email to Twitter and Beyond / A. Iskold [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.readwriteweb.com/archives/evolution_of_communication.php.

8. The Instagram Community – One Million and Counting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.instagram.com/post/8755444024/the-instagram-community-one-million-and-counting

9. Using hashtags on Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://support.twitter.com/articles/49309.

10. Whatisa (#) Hashtag? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.hashtags.org/how-to/history/what-is-a-hashtag/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. Instagram / National Geographic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.instagram.com/natgeo/

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2015 р.

Орлова В. В., канд. филол. наук, ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КЛАССИФИКАТОРЫ В СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ INSTAGRAM (НА МАТЕРИАЛЕ СООБЩЕНИЙ NATIONAL GEOGRAPHIC)

Рассматриваются особенности общения в виртуальной среде на материале сообщений, созданных на официальной странице журнала National Geographic в социальной сети Instagram. Уделяется внимание характерным чертам взаимодействия коммуникантов в этой среде, а также на обязательные и факультативные структурные элементы сообщений. Анализируются функции и роль хештегов в социальной сети.

***Ключевые слова**: интернет-коммуникация, социальная сеть, хештег, гиперссылка, принцип коммуникации.*

Orlova V., PhD, Assisstant Professor,
Taras Schevchenko National University of Kyiv

CLASSIFIERS IN INSTAGRAM (BASED ON NATIONAL GEOGRAPHIC POSTS)

The article considers virtual communication features based on Instagram posts on the National Geographic official page. Attention is paid to peculiar features of interaction in this communicative environment as well as to obligatory and optional message structure elements. Hashtags' functions and role in social networking are analyzed.

***Keywords**: internet communication, social networking, hashtag, hyperlink, communication principle.*

УДК 811.161.2'01:801.82

Охрімчук О. О., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕРМІНИ *ДІЛО, РОБОТА, ТРУД* В УКРАЇНСЬКІЙ ПИСЕМНОСТІ IX–XIII століть

Досліджується походження й історія вживання термінів діло, робота, труд і їхніх похідних форм.

***Ключові слова:** українські писемні пам'ятки, юридична термінологія, діло, робота, труд.*

Диференціація понять і лексичних значень, співвідносних із цим поняттям, – явище, притаманне багатьом мовам світу. Різниця полягає лише в тому, які з відповідних лексем є первинніші, у тому числі й засвідчені в писемності, а які – пізніші або запозичені з інших мов. Навіть поверхневий аналіз юридичної термінології, засвідченої в давньоукраїнських пам'ятках, доводить: юридичні терміни у переважній більшості – слов'янськомовного походження. Через те, приходимо до висновку, що вітчизняна історія права базувалася на власному звичаєвому праві, хоч підвалини вітчизняного інституту права закладалися, звичайно ж, далеко не без впливу європейської, передусім, візантійської традиції.

У писемності IX–XIII ст. помітна тенденція до активнішого вживання похідних форм від термінів *діло*, *робота*, *труд*, зокрема, дієслів і дієприкметників.

У сучасній українській мові найуживаніші слова *робота* та *труд*, тоді як лексемі *діло* притаманніша дещо осібна семантика, що певним чином виділяє її з кола перелічених вище термінів.

Лексема *діло* успадкована від псл. dělo "робота, результат роботи", найімовірніше, утворене від дієслова děti за допомогою суфікса – lo. Термін *діло* зустрічається майже в усіх слов'янських мовах, зокрема, укр. *діло,* р. *дело*, бр. *дзела*, др. *дѣло*, п. dzieło "справа, робота", działo "гармата", ч. dilo "справа, робота", dělo "гармата", слц. dielo "робота, витвір", вл. Dzeło "робота, витвір", нл. zěło "робота, витвір", полаб. d'olü "робота, витвір", болг. *дело*, *дяло*, схв. *дјело*, слн. *delo* тощо [1, с. 90].

Термін *діло* зафіксований у пам'ятках писемності у значенні:

1. Вчинок, діяльність.

(Устав святого князя Володимира, що хрестив Руську землю, про церковні суди) "А кто пообидить суд церковныи, платити ему собою, а перед богомь тому же отвечати на страшнемь суде пред тмами ангел, идеже когождо **дела** не скрыються…" [5, с. 245];

(Остромирове євангеліє, 1056–1057 рр.) "Отвѣща имъ Иисусъ: мънога дѣла добра ꙗвихъ вамъ отъ отьца моего; за кое дѣло каменне на мꙗ мещете" [8, с. 21]; "Бысть мужь пророкъ сильнъ дѣлъмь и словъмь прѣдъ богъмь и вьсѣми людьми" [8, с. 21];

(Ізборник Святослава, 1076 р.) "Послушаи ты житьꙗ … многъ свꙗтыихъ … да тѣми братиꙗ и сими подвигнѣмъ сꙗ на путь житиꙗ ихъ и на дѣла ихъ" [8, с. 21];

(Києво-Печерський патерик, XII ст.) "Моисеа же прѣдасть (дьꙗвол) ей. И съ нужею бестудне влечаху его безъстуднѣ на дѣло непреподобно" [8, с. 21];

(Іпатський літопис, У РІК 6495 [987]) "Ѡни же идоша . и пришедше видиша сквѣрна дѣла ихъ. и кланѧние. вь ропати и придоша в землю свою." [7, с. 93] // Вони, отож, пішли, і, прийшовши, бачили бридкі **діла** їх і поклоніння в мечеті, і вернулися в землю свою [3, с. 60];

(Іпатський літопис, У РІК 6683 [1175]) "Гн҃и аще и во времѧ. живота моего мало и полно труда и злы҃х дѣлъ ." [7, с. 588] // "Господи! Хоча ж у часи життя мойого добра було мало, а повно гріха і злих **діл**…" [3, с. 314];

(Іпатський літопис, У РІК 6683 [1175]) "Ѡни же словомъ суще по нихъ . а дѣломъ суще далече ." [7, с. 599] // Та вони, ростовці і суздальці, на словах були за них, а **ділом** були далеко. [3, с. 319];

(Іпатський літопис, У РІК 6695 [1187]) "Всегда бо тоснѧсѧ на добра дѣла ." [7, с. 652] // Він бо завше прагнув на доблесні діла [3, с. 342];

(Іпатський літопис, У РІК 6708 [1200]) "Здѣ же преболе на томъ того ѡ тобѣ ꙗвлѧетьсѧ. словеса бо чтн҃а . и дѣла бл҃голюбна" [7, с. 713] // "Тут же це більш над усе через тебе, княже, виявляється: слова бо твої чесні, і **діла** боголюбні …" [3, с. 367]; ~ По дhломú – відповідно до вчинків.

(Ізборник Святослава, 1076 р.) "Вѣруи въскрьсению мрьтвыихъ ... Помни судъ чꙗи отъвѣта и въздаꙗниꙗ по дѣломъ" [7, с. 21].

2. Вчинок, справа.

("Рукописання" князя Всеволода Мстиславовича) "И яз князь велики Всеволод поставил есми святому Ивану три старосты от житьих людеи, и от черных тысяцкого, а от купцев два старо[с]ты, управливати им всякие **дела** Иванская, и торговая, и гостинная, и суд торговыи…" [6, с. 175];

(Іпатський літопис, У РІК 6496 [988]) "Велии еси Гн҃и. чюднаꙗ дѣла твоꙗ. " [7, с. 102] // "Велик ти єси, господи, дивні **діла** твої!" [3, с. 66];

(Іпатський літопис, У РІК 6576 [1068]) "Видимъ бо игрища оутолочена . и людии множьство на нихъ . ꙗко оупихати начнуть другъ друга . позоры дѣюще ѿ бѣса замышленаго дѣла" [7, с. 159] // "Ми бачимо ж ігрища витолочені і людей безліч на них, як вони пхати стануть один одного, видовища діючи, - це бісом задумане **діло** …" [3, с. 105];

(Іпатський літопис, У РІК 6599 [1091]) "Ревнуꙗ . и послѣдьствуꙗ ѡбычаю его . и прыходѧ ѿ дѣла . в дѣло оуншее" [7, с. 205] // "Ревно наслідуючи його, і додержуючи обичаю його, і переходячи від **діла** доброго до **діла** кращого…" [3, с. 130];

(Іпатський літопис, У РІК 6659 [1151]) "Нн҃ы тако же свое дѣло сверши добро ." [7, с. 421] // Нині так само добре своє **діло** заверши [3, с. 240];

(Іпатський літопис, У РІК 6682 [1174]) ". Андрѣи же кнѧзь толикъ оумникъ сы . во всихъ дѣлѣхъ . добль сы" [7, с. 574] // "…Андрій-князь, сей такий розсудливий в усіх **ділах**, доблесний сей …" [3, с. 309];

(Іпатський літопис, У РІК 6686 [1178]) "Всегда бо на великаꙗ . дѣла тъснасѧ размыышливаꙗ. с моужи своими . хотѧ исполнити ѡч҃ьствие свое" [7, с. 607] // Завше бо на великі **діла** прагнучи, роздумуючи із мужами своїми, намагався він піднести отчизну свою [3, с. 323];

(Іпатський літопис, У РІК 6686 [1178]) "Не бѣ бо тоѣ землѣ в Роуси котораꙗ же его не хотѧшеть ни любѧшеть . но всегда бо тоснѧшетьсѧ на великаꙗ дѣла но престависѧ оунъ" [7, с. 611] // Не було ж тої землі в Русі, котра б його не хотіла і не любила, бо завше ж він прагнув на великі **діла**, а преставився молодим [3, с. 325];

(Іпатський літопис, У РІК 6693 [1185]) "Тогда же Ст҃ославъ кнѧзь . иде въ Вѧтичѣ д Корачевоу ѡроудѣи дѣлѧ своихъ" [7, с. 637] // Тоді ж Святослав-князь пішов у Вятичі до города Корачева зі своїми **ділами** [3, с. 336];

(Іпатський літопис, У РІК 6698 [1190]) "А Рюрикъ ѣхалъ Вроучии своихъ дѣлѧ ѡроудѣи а сн҃а своего Ростислава ѡставѧ в Торцькомъ" [7, с. 669] // "А Рюрик поїхав у Вручий за своїми **ділами**, сина свого Ростислава зоставивши в Торчському…" [3, с. 350];

(Іпатський літопис, У РІК 6701 [1193]) "Ажь ты идешь изо ѡчины своеꙗ на свое ѡроудѣе а ꙗзъ паки идоу за Днѣпръ своихъ дѣлѧ ѡроудѣи" [7, с. 676] // Якщо ти йдеш із отчини своєї за своїм **ділом**, то я теж іду за Дніпро задля своїх **діл** [3, с. 353];

(Іпатський літопис, У РІК 6705 [1197]) "Бѣ бо крѣпокъ на рати всегда бо тоснѧшетьсѧ на великаꙗ дѣла" [7, с. 703] // "Був же він сильним у бою, завше бо прагнув на великі **діла**…" [3, с. 363];

(Іпатський літопис, У РІК 6707 [1199]) "Ѡни же мнозѣ не дерьзьноуша помыслити ѡ древнихъ . али нъ дѣлоу ꙗтисѧ." [7, с. 709] // Про неї ж многі із давніх князів не дерзнули й помислити, а не те щоб за **діло** взятися [3, с. 365];

(Іпатський літопис, У РІК 6708 [1200]) "... бг҃омоудраго дш҃а воиноу повѣдающи славоу Бж҃ию . правостью вѣры . и словесы истѣньными и дѣлы добрыми" [7, с. 713] // "… богомудрого душа, яка завше повідає про славу божу правдивістю віри, і словами істинними, і **ділами** добрими" [3, с. 367];

(Іпатський літопис, У РІК 6708 [1200]) "хрⷭ҇толюбовнаꙗ дѣла ими же ѡ всихъ вл҃ка твои славитьсѧ да видѣвше бо вѣща. Єоуⷭ҇алтⷭ҇ъ д҃. дѣла ваша добраꙗ . прославѧть ѡц҃а вашего иже есть на нбⷭ҇сѣ" [7, с. 713–714] // "… христолюбиві твої **діла**, що за них усі прославляють владику твойого. Нехай бо, побачивши **діла** ваші добрі, – віщав євангеліст, – прославляють "отця вашого, що є на небесах" [3, с. 367];

(Іпатський літопис, У РІК 6796 [1289]) "Паче҄ помл҃исѧ о братѣ своеⷨ Мьстиславѣ добрыми дѣлы, беⷥ соблазна Бг҃ѡⷨ данныа емоу люⷣи, оуправившю" [7, с. 924] // Паче же помолися за брата свойого Мстислава, який добрими **ділами**, без гріха, богом даними йому людьми управляє [3, с. 446].

(Київські глаголичні листки, друга половина X ст.) "Да оупъванне <въ> ньмемъ дѣлъ своіхъ. І въ любъвь даръ сь тебѣ пріносімъ: гм҃ь" [4, с. 108]; "Да исправі нъи і очісти: не нашіхъ дѣлъ раді" [4, с. 112]; "ⷩ отъ непріѣзнінъ дѣлъ очіститі сѧ : х҃мь г҃мь нашмь: імьже велічьство" [4, с. 116]; "І дѣлъ іхъ раді правьдьнъ-ихъ : въсж҃дъмь сімь възѧтъимь" [4, с. 126].

~ **Про дело** – за діло (вчинок)

(Руська Правда (розширена редакція) за Троїцьким списком) "Аже господин бьеть закупа про **дело**, то без вины есть; биеть ли не смысля, пьян, а без вины, то яко же в свободнемь платежь, тако же и в закупе" [5, с. 115].

3. Обов'язок.

(Ізборник Святослава, 1076 рік) "Безгрѣшьнааго есть дѣло, еже грѣхомъ судити чюжимъ" [8, с. 22].

4. Робота, праця, труд.

(Руська Правда (коротка редакція) за Академічним списком) "А се урок мостьников: аще помостивше мост, взяти от **дела** ногата, а от городници ногата" [5, с. 80];

(Іпатський літопис, У РІК 852) "Инъ же законъ . Гилиѡмъ . жены оу них ѡрють . и хоромû зижють . и мужьскыꙗ дѣла творѧть" [7, с. 11] // Інший же закон у гелів: жінки в них орють, і доми зводять, і мужські **діла** роблять [3, с. 10];

(Іпатський літопис, У РІК 6488 [980]) "Бы҃ ꙗко корабль . куплю дѣющь . издалеча събираеть себѣ ба҃тьство. и въстаеть из нощи и даеть брашно дому . и дѣло рабынѧмъ" [7, с. 68] // Будучи мов корабель, вона чинить торг, здалеку збирає собі багатство; і встає вона ще вночі, і дає їжу в домі і **діло** рабиням [3, с. 49];

(Іпатський літопис, У РІК 6683 [1175]) "Горожанѣ же Бо҃любьци розграбиша домъ кнѧжь . и дѣлатели иже бѧху пришли к дѣлу. золото и серебро. порты и паволокы имѣние. емуже не бѣ числа" [7, с. 592] // Городяни ж боголюбці розграбували дім княжий і майстрових, які прийшли були для **діла**, забрали золото і срібло, одежу і паволоки – майно, що йому не було числа [3, с. 316].

Уже в пам'ятках староукраїнської писемності термін *діло* та похідні від нього означали ширше коло понять, ніж це засвідчується в давньоукраїнській писемності.

Лексема *робота* засвідчується фактично у всіх слов'янських мовах (зокрема, укр. *робота* "праця; виріб; робітники", *робити* "працювати" [2, с. 98], р. *робить* (про селянську роботу) "робити, працювати", *работать*, бр. *рабіць*, др. *робити* "поневолювати, перетворювати на рабів; працювати, виконувати роботу", п. вл. *robic* "робити", ч. *robiti*, слц. *robiť*, нл. *robis*, болг. *работя* "працюю; обробляю землю", м. *работи*, схв. *рабити* "уживати, користуватися, використовувати; працювати на кого-небудь, гнути спину", *работа* "важка праця", слн. заст. *rob*"раб, невільник", стсл. рабъ "раб", работати "працювати на когось; прислуговувати; працювати") і успадкована з псл. *orbiti "працювати на когось", похідне від orbъ "раб"; – споріднене з двн. ar (a) beit (ī) "робота, тягота, нужда", свн. ar (e) beit "робота, тягота, нужда", нвн. Arbeit "робота" [2, с. 98–99].

Майже синхронно слово ***робота*** вживається і в давньоукраїнських пам'ятках у значенні:

1. Служба.

(*Договір Русі з Візантією*, *911 рік).* "О **работающих** в Грецех Руси у хрестьаньскаго цесаря. Аще кто умреть, не уря[ди]в своего именья, ци [и] своих не имать, да възвратить имение к малым ближикам в Русь. Аще ли сотворить обряжение таковыи, возьметь уряженое его, кому будеть писал наследити именье, да наследить е" [5, с. 9].

2. Рабство, неволя.

(*Договір Русі з Візантією*, *944 рік).* "Аще ли обрящются Русь, **работающе** у Грек, аще ли суть пленьници, да искупають я Русь по 10 златник; аще ли купил будеть Грьчин, под хрестомь достоить ему, да возьметь цену свою, елико же дал буде[ть] на немь" [5, с. 33];

(*Устав Володимира Всеволодовича*). "Аже закуп бежить от господы, то обель; идеть ли искать кун, а явлено ходить, или ко князю или к судиям бежить обиды деля своего господина, то про то не **роб[от]ять** его, но дати ему правду" [5, с. 114];

(*Устав Володимира Всеволодовича*). "А в даче не холоп, ни по хлебе **роботять**, ни по придатъце; но оже не доходять года, то ворочати ему милость; отходить ли, то не виноват есть" [5, с. 119];

Руська Правда (Троїцький список) "Аже закуп бежить от господы, то обель; идеть ли искать кун, а явлено ходить, или ко князю или к судиям бежить обиды деля своего господина, то про то не **роб[от]ять** его, но дати ему правду" [5, с. 114].

Термін *труд* українська мова також успадкувала з псл. *trudъ* "страждання, мука, зусилля; боротьба", а факт споріднення його з іншими мовами, наприклад, з лит. *triũsas* "робота, клопоти", *triũsti* "клопотатися", лтс. *traûds* "крихкий", свн. *drōʒ* "важка ноша; досада; трудність", дісл. *praut*"важке завдання; утруднення; важке випробування", гот. us-priutan "обтяжувати", двн. (bi)driozan "пригнічувати; утруднювати", urdrioz "досада", нвн. verdriessen "сердити, дражнити", Ver-druβ "досада", лат. trūdo "примушую; штовхаю", ірл. trot (< *trudno-) "спір", алб. treth (<*treu̯dō) "обрізую", іє. *tr-eu-d- / troud- "м'яти, тиснути, давити", похідневід *ter- / tr- "терти"; початковимзначеннямпсл. trudъ, очевидно, було "важканоша, тягар" [2, с. 655], свідчить про належність його до індоєвропейської мовної спадщини.

У пам'ятках української писемності слово *труд* засвідчується досить рано і вживається у таких значеннях:

1. Боротьба, зусилля.

(Іпатський літопис, У РІК 6532 [1024]) "И поиде Мьстиславъ и Ꙗрославъ противу . и съступисѧ д чело Варѧзѣ сь Сѣверомъ и трудишасѧ Варѧзи сѣкуще Сѣверъ и по семь наступи Мьстиславъ с дружиною своею и нача сѣчи Варѧгы и бы҃ сѣча силна" [7, с. 136] // І пішов Мстислав, а Ярослав – насупроти, і зступилися в лоб варяги з сіверянами, і **трудилися** варяги, рубаючи сіверян, а після цього рушив у наступ Мстислав із дружиною своєю і став сікти варягів, і була січ сильна [3, с. 86];

(Іпатський літопис, У РІК 6562 [1054]) "Аще ли будете ненавистьно живуще . вь распрѧхъ которающесѧ то и сами погибнете и землю ѡц҃ь своихъ и дѣдъ погубите иже налѣзоша трудомъ великомъ" [7, с. 150] // Якщо ж будете ви в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі погибнете, і землю отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони **трудом** великим [3, с. 98];

(Іпатський літопис, У РІК 6605 [1097]) "Аще бо возметь рать межю собою погани имуть радоватися и возмуть землю нашю юже бѣша стяжали ваши дѣди и ѡц҃и ваши трудомъ великимъ и хоробрьствомъ . побаряюще по Русьскои земли" [7, с. 237–238] // Бо якщо піднімете ви рать між собою, погані будуть радуватися і візьмуть землю вашу, що її зібрали були ваші діди і отці ваші **трудом** великим і хоробрістю, борючись за Руськую землю [3, с. 150];

(Іпатський літопис, У РІК 6656 [1148]) "И приде къ Изяславо к Киеву поклонився ему рѣ҃ ѡц҃ь мя переѡбидилъ и волости ми не далъ и пришелъ есмь нарекъ Бг҃а и тебе зане ты еси старѣи на҃ Володимирихъ вноуцѣхъ а за Рускую землю хочю страдати и подлѣ тебе ѣздити" [7, с. 366–367] // І прийшов він до Ізяслава в Київ, і, поклонившись йому, сказав: "Отець мене сильно зобидив і волості мені не дав. І я прийшов, поклавшись на бога і на тебе, тому що ти єси старший між нас, між Володимирових онуків, а я за Руськую землю хочу **труждатися** і обік тебе їздити" [3, с. 219];

(Іпатський літопис, У РІК 6657 [1149]) "Моужи же ему едини молвяхоу кн҃же не ѣзди по немъ ѿяти перешелъ земли а троудился а сдѣ пришедъ не оуспѣлъ ничтоже" [7, с. 380–381] // При цім одні мужі йому говорили: "Княже! Не їздь услід за ним! Щоб город одняти, він перейшов землі і **трудився**, а сюди прийшовши, не досягнув нічого" [3, с. 224].

~ Съ трудомъ – із зусиллям.

(Ізборник Святослава, 1073 рік) "И едъва гадаемъ, яже на земли, и суштая въ руку изъобрѣтаемъ съ трудомь, а яже на небеси къто ислѣдить҃" [9, с. 67];

(Києво-Печерський патерик, XII ст.) "Толикъ путь преидохом единою нощию, не грѣбуще, сже съ трудом едва треми деньми доходять друзии" [9, с. 68].

~ Бес труда – без зусилля.

(Києво-Печерський патерик, XII ст.) "Да всяко дрѣво, иже на брезѣ, на гору възнесѣте, да будуть бес труда работающии богови" [9, с. 68].

2. Втома, виснаження.

(Іпатський літопис, У РІК 6654 [1146]) "Аче вы ся съдроудите и а я пакъ чѣлъ ї приду к вамъ . и стану ѡколо его а вы домовъ поидете" [7, с. 330–331] // А як ви **струдитесь**, то я тоді зі свіжими силами прийду до вас і стану довкола нього, а ви додому підете [3, с. 203];

(Іпатський літопис, У РІК 6657 [1149]) "Аче ти сѧ полки ис-трудѧть . а ꙗ силнѣиши поущю другыꙗ . пакы ли а самъ всѧду на конѣ" [7, с. 385] // Якщо ж сі війська **струдяться**, то я пошлю інші, сильніші, а то й сам всяду на коня [3, с. 226];

(Іпатський літопис, У РІК 6658 [1150]) "азъ бра҃те молвлю вамъ сде ли хочемъ стоꙗти ци в ли быхомъ и еще своего труда не правѧче сеѣ ночи поѣхали пакы ли хочемъ сде перестоꙗти а се Володимеръ за нами а мало ли ны тотъ постигнеть а се другаꙗ рать перед нами Гюрги то же того съждемъ то намъ бра҃те будет трудно но ѡже хочемъ то възрѧче на Б҃а своего труда не правѧче поѣдьмы" [7, с. 413] // Я, браття, мовлю вам: чи будемо ми тут стояти, чи, незважаючи на свою **струдженість**, ми ще б і сеї ночі поїхали? Якщо ж ми збираємось тут перебути, то он Володимир за нами, і він мало що нас не настигне. А тут друга рать перед нами – Юрій. Так і його дождемо, і нам, браття, буде **трудно**. Але якщо ми хочемо, то, надіючись на бога і незважаючи на свою **струдженість**, поїдьмо [3, с. 236–237]; "

(Іпатський літопис, У РІК 6659 [1151]) "С҃тославъ же Ѡлгови҃ бѣ тѧжекъ тѣломъ . и трудилъсѧ бѣ бѣжа" [7, с. 440] // Святослав же Ольгович був важкий тілом і **струдився** був, утікаючи [3, с. 248];

(Іпатіївський літопис, У РІК 6762 [1254]) "Потом же видѣвше стужиси ѡ неприꙗтьи гра҃. болѣстью же оунуженъ . и оутрудивсѧ..." [7, с. 824] // "А потім, побачивши, що сталося, він жалкував, що не взяв города, і, недугою зневолений і **струдившись**…" [3, с. 412].

3. Вчинок, дія.

(Ізборник Святослава, 1076 рік) "Съпону твори плъти въ благыихъ трудѣхъ" [9, с. 66].

4.Горе, скорбота, печаль.

(Києво-Печерський патерик, XII ст.) "Кто же исповѣсть труды и болѣзни и рыданиа слезнаа, и постъ крѣпкый, и бран с лукавыми духы" [9, с. 64].

5.Діяльність.

(Поучення Володимира Мономаха, поч.XII ст.) "А се вы повѣдаю, дѣти моꙗ, трудъ свой, оже сꙗ есмь тружалъ, пути дѣꙗ и ловы 13 лѣт" [9, с. 65].

6. Недуга, хвороба.

(Остромирове євангеліє, 1056–1057 рр.) "И се человѣкъ нѣкыи, имы водьныи трудъ, бѣ прѣдъ нимь" [9, с. 64].

7. Робота, праця, труд; діло, заняття.

(Іпатський літопис, У РІК 6527 [1019]) "Ꙗ҆рославъ же пришедъ сѣ-де в Кыевѣ . оутеръ пота с дружиною своею показавъ побѣду и трудъ великъ" [7, с. 133] // Ярослав же прийшов і сів у Києві, утерши поту з дружиною своєю, показавши побіду і **труд** великий [3, с. 84];

(Іпатський літопис, У РІК 6559[1051]) "И почѧ жити ту мол҃ Бг҃а ради хлѣбъ сухии и того черезъ дьнь и воды в мѣру вкушаѧ и копаѧ печеру и не дадѧ собѣ покоѧ ни дьнь ни нощь въ трудѣхъ пребываѧ въ бьдѣнии и въ мл҃твахъ" [7, с. 145] // І став він жити тут, молячи бога, їв хліб сухий, і того через день, а води в міру заживаючи, і копаючи печеру, і не даючи собі покою ні вдень, ні вночі, – в **трудах** пробуваючи, і в неспанні, і в молитвах [3, с. 96];

(Іпатський літопис, У РІК 6652 [1144]) "И выѣхъ Володимиръ и поклонисѧ Всеволоду . Всеволодъ же и оусрѣте и съ своею бр҃а҆ею и вда Всеволоду Володимирко за трудъ ѳ҃а и ѵ҃ гривенъ серебра передн много г҃лвъ а послѣди много заплативъ тѣмь бше и оумоленъ" [7, с. 316] // І дав Всеволоду Володимирко за **труд** тисячу і чотириста гривень срібла, – раніш багато наговоривши, а потім багато заплативши, – і цим його вблагав [3, с. 196–197];

(Іпатський літопис, У РІК 6707 [1199]) "Ѡба же вкупѣ пат-рѣарьшескы трогдъ свѣршающи да и вѣнѣць ѿ мздыдавца ѡбщии воспримета и блаженьства ⁘ насытитаѧ возвѣщеного во еѵ҃а҆лии тому же и послѣдованью бг҃онаблюдимыѧ сн дѣти оучаща" [7, с. 710] // А обоє вкупі **труд** праотців звершаючи, щоб і спільний вінець од того, хто воздає одплату, удвох дістати і блаженства наситися, возвіщеного в Євангелії, – вони наслідували це і посланих богом дітей своїх научали [3, с. 366];

(Іпатіївський літопис, У РІК 6707 [1199]) "И всѧ болша тѣхъ испрадѣлъ ѥ великыи кнзь Рюрикъ потщивъсѧ крѣпко паче прадѣдьскымъ стопамъ послѣдовати трогдолюбнемь ко с҃тмоу архистратигоу Михаилоу" [7, с. 710–711] // "А більше од тих усіх зробив великий князь Рюрик, сильно постаравшись далі йти по стопах праотців **трудолюбством** для святого архістратига Михаїла…" [3, с. 366];

(Іпатіївський літопис, У РІК 6797 [1289]) "И за трг҃ пастьвы люди его прати ѿ него вѣнець славы нетленна съ всѣми правед-ными" [7, с. 924] // І за **труд** пастирства людей його дістати од нього вінець слави нетління зо всіма праведними [3, с. 446].

(Києво-Печерський патерик, XII ст.) "Понеже праздны пребыс-те весь животъ свой, крадуще чюжда труды, а сами не хотѣсте трюжатисѧ, нынѣ стойте ту праздны прочаа лѣта до кончины животаа своего" [9, с. 65–66].

~ Въ трудъ ихъ вънидосте – скористатися чиєюсь працею

(Остромирове євангеліє, 1056–1057 рр.) "Азъ же послахъ вы жꙗтъ, идеже вы не трудистесꙗ и ни трудишꙗсꙗ, и вы въ трудъ ихъ вънидосте" [9, с. 66].

8. Старання, смирення.

(Іпатський літопис, У РІК 6582[1074]) "... постомъ . ꙗвишасѧ ѡц҃и наши акы свѣтила в мирѣ . и сиꙗють и по смр҃ти показавше труды великыꙗ и вьздьрьжаниꙗ ꙗко сеи великии Антонии и Євьфимии и Сава и прочии ѡц҃и а ихже и мы поревнꙋемь братье" [7, с. 175] // "…завдяки посту явилися отці наші в світі, яко світила, і сіяють вони й по смерті, виказавши **труди** великі і здержливість, як ото сей Великий Антоній, і Євфимій, і Сава, та інші отці, що їх ми ревно будемо наслідувати, братія" [3, с. 113];

(Іпатський літопис, У РІК 6582[1074]) "И се ему гл҃щю плакахусѧ братьꙗ гл҃ще ѡч҃е моли за ны Гс҃а вѣмы бо ꙗко Бъ труда твоего . не презрѣ" [7, с. 178] // І коли він се говорив, плакала братія, мовлячи: "Отче! Моли за нас господа! Бо ми відаєм, що бог **труда** твойого не зневажить" [3, с. 115];

(Іпатський літопис, У РІК 6582 [1074]) "Федосии заповѣдалъ брат҃и положитисѧ в пещерѣ идѣже показа труды многы и рекъ сице в нощи похраните тѣло мое" [7, с. 178] // Феодосій же заповідав був братії положити себе в печері, де ото явив він **труди** многі, сказавши так: "Уночі похороніте тіло моє" [3, с. 115];

(Іпатський літопис, У РІК 6582 [1074]) "Єдиною же ему разболѣвшюсѧ конѣць приꙗти лежащю ему в болести и приде к нему аи҃глъ вь ѡбразѣ Федосьевѣ даруꙗ ему цр҃тво нб҃ное за труды его" [7, с. 180] // А якось, коли він розболівся і лежав у недузі, готовий кончину прийняти, то прийшов до нього ангел в образі Феодосієвім, даруючи йому царство небесне за **труди** його [3, с. 115];

(Іпатський літопис, У РІК 6599[1091]) "И бѣсовьскихъ кознѣи избѣгъ и ѿ сити е҃ . с праведни̂ми ѡч҃е почилъ еси усприемъ противу трудомъ своиⷨ измѣздье ѡц҃емь наслѣдникъ бывъ послѣдовавъ ученью и҃ и нраву ихъ въздержанью и҃ и правило ихъ правѧ" [7, с. 205] // І підступів бісівських уникнувши, і сітей його, із праведними, отче, ти почив єси, діставши за **труди** свої нагороду, бо був ти послідовником отців святих, наслідувавши учення їх, і звичай їх, і здержливість їх, і правила їх додержуючи [3, с. 130];

(Іпатіївський літопис, У РІК 6707 [1199]) "И постави коутью оу с҃тго Михаила и мл҃твоу принесе ѡ приꙗтьи троуда потщаниꙗ своего." [7, с. 711] // "І поставив він кутю у церкві святого Михаїла, і молитву приніс про прийняття **труда** старання свойого…" [3, с. 366];

(Іпатіївський літопис, У РІК 6707 [1199]) "Бъ҃ же млт҃и воздасть ти противоу троуда мьздоу и архистратигъ Михаилъ емоуже еси послоужилъ не лестно" [7, с. 712] // Але бог милості воздасть тобі одплатою за **труд** і архістратиг Михаїл, що йому ти послужив єси по правді [3, с. 366].

Отже, аналізуючи терміни *діло*, *робота*, *труд*, пов'язаними, зокрема й із трудовими правовідносинами, і порівнюючи їх вживання у пам'ятках давньоукраїнської писемності, з одного боку, і зі словником сучасної української мови, з іншого – приходимо до висновку, що семантичні значення цих термінів у пам'ятках давньої доби обмежуються значно вужчою сферою вживання.

Основні поняття, пов'язані з трудовим процесом, на теренах давньої України означуються винятково питомою, слов'янською за походженням лексикою. Лише пізніше в коло цих термінів увійшло запозичене слово *праця*.

Умовні скорочення ремарок

заст. – застаріле

Умовні скорочення назв мов

алб. – албанська
болг. – болгарська
бр. – білоруська
вл. – верхньолужицька
гот. – готська
двн. – давньоверхньонімецька
дісл. – давньоісландська
др. – давньоруська
іє. – індоєвропейська
ірл. – ірландська
лат. – латинська
лит. – литовська
лтс. – латиська
м. – македонська
нвн. – нововерхньонімецька
нл. – нижньолужицька
п. – польська
полаб. – полабська
псл. – праслов'янська

р. – російська
свн.– середньоверхньонімецька
слн. – словенська
слц. – словацька
стсл. – старослов'янська
схв. – сербохорватська
укр. – українська
ч. – чеська

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Етимологічний словник української мови* : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 2.
2. *Етимологічний словник української мови* : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 5.
3. *Літопис руський* ; пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. – К. : Дніпро, 1989.
4. *Німчук В. В.* Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності / В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1983.
5. *Памятники русского права* ; под ред. С. В. Юшкова. – М. : Гос. изд-во юрид. лит. – Вып. 1. Памятники права Киевского государство X–XII вв. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1952.
6. *Памятники русского права* ; под ред. С. В. Юшкова. – М. : Гос. изд-во юрид. лит. – Вып. 2. Памятники права феодально-раздробленной Руси XII–XV вв. – М. : Гос. изд-во юрид. лит, 1953.
7. *Полное собрание русских летописей :* [воспроизведение текста изд. 1926–1928 гг.] / АН СССР, Ин-т истории. – М. : Изд-во вост. лит., 1997. – Т. 2.
8. *Словарь-справочник "Слово о полку Игореве"*. – Л. : "Наука", 1967. – Вып. 2.
9. *Словарь-справочник "Слово о полку Игореве"*. – Л. : "Наука", 1984. – Вып. 6.

Стаття надійшла до редколегії 12.04.2016 р.

Охримчук О. О., соискатель
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ТЕРМИНЫ *"ДЕЛО", "РАБОТА", "ТРУД"* В УКРАИНСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ IX–XIII СТОЛЕТИЙ

Исследуется происхождение и история употребления терминов дело, работа, труд и их производных форм.

Ключевые слова: *украинские письменные памятники, юридическая терминология, дело, работа, труд.*

Okhrimchuk O. O., PhD candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv

TERMS *"DILO" (JOB), "ROBOTA" (WORK), "TRUD" (LABOUR)* IN UKRAINIAN LITERARY WORKS OF THE 9TH TO 13TH CENTURIES

The origin and history of usage of such terms as job, work, labour and their derivative forms are presented in the article.

Keywords: *Ukrainian historical documents, Law terminology, job, work, labour.*

УДК 811.111'38

Павленко М. О., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛЕКСИЧНИЙ ПОВТОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕВФУЇЗМУ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ

Розглядаються функції стилістичного прийому простого лексичного повтору в художньому тексті як засобу реалізації когнітивно-поетичної категорії евфуїзму на лексико-семантичному рівні.

Ключові слова: *простий лексичний повтор, категорія, евфуїзм, стилістичний прийом, фігура мовлення, ритм, симетрія, лексико-семантичний рівень.*

Евфуїзм (гр. *euphyēs* – благородний, обдарований) – це центральне поняття англійської поетики, за назвою роману Джона Лілі "Евфуес" (головний герой роману – Евфуес, що означає "добре вихований"), написаного у XVI ст., що позначає високий вишукановитіюватий стиль літературного твору, перевантажений метафорами, вишуканими епітетами, парафразами, антитезами, гіперболами, складними образами тощо, організуючим принципом якого був син таксичний, лексичний і фонетичний паралелізм [8, с. 225; 5, с. 561].

Основними результатами впливу евфуїстичного стилю на розвиток англійської літератури були, по-перше, спроба ввести композицію у прозу й запозичити пропорційність і гармонію з поезії, по-друге, евфуїзм змусив англійських письменників звільнити прозове мовлення від застарілих слів і почати використовувати прийоми, які сприяють більшій ясності та прозорості, серед яких вживання коротких речень і поділ на абзаци.

Таким чином, головною визначальною рисою евфуїзму є те, що він з усією своєю надмірністю, штучністю та перенасиченістю стилістичними засобами став результатом прагнення писати з ясністю, чіткістю, виразністю, щоб досягти порядку та гармонії як усередині окремого речення, так і на рівні абзацу та композиції всього твору.

На всіх мовних рівнях – фонетичному, лексико-семантичному та синтаксичному – порядок і гармонія досягаються передусім завдяки універсальній мовній категорії повтору, що може розглядатися як стилістична фігура, яка виконує різноманітні естетико-зображальні функції, а також як психофізичне і психоемоційне явище, пояснення якого намагаються дати в межах сучасного психолінгвістичного напряму дослідження мовних явищ.

Із погляду лінгвістики повтор є неодноразовою появою мовної одиниці в певному проміжку мовлення на відповідному лінгвістичному рівні [4, с. 5; 11; 13]. У вужчому (стилістико-синтаксичному) значенні повтор є "фігурою мовлення", тобто повторенням звуків, слів і виразів у відомій послідовності [2, с. 327], суть якої полягає в цілеспрямованому відхиленні від нейтральної синтаксичної норми, для якої досить одноразового вживання слова для передачі певного змісту, із метою особливої емфатизації висловлення [3, с. 56]. Як експресивний засіб синтаксису повтор є повторення слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій в умовах достатньої тісноти ряду, тобто достатньо близько один від одного, щоб їх можна було помітити [1, с. 182; 9, с. 143]. Із погляду стилістичного навантаження повтор постає як певна ієрархічна система і виконує ряд різноманітних функцій – від емоційно-експресивної до звичайного перерахування, опису, зіставлення окремих явищ, процесів і певної ритмічної організації тексту [10, с. 24; 12].

Естетична значимість фігур повтору полягає в тому, що повтор є основою таких явищ, як ритм і симетрія. Способами позначення ритму в художньому тексті є інтонація та синтаксична побудова мовлення в їхньому взаємозв'язку. Симетрія є основою гармонійної організації художнього мовлення, яка знаходиться в тісному зв'язку з його ритмоінтонаційною організованістю. Симетрія може охоплювати ритмомелодійну сторону, літери, слова, синтаксичні конструкції, лексико-семантичні розряди, рядки, строфи [7, с. 77] і реалізується, в основному, на двох мовних рівнях – синтаксичному й лексичному.

Під лексичним повтором розуміється повторення слова, словосполучення або речення у складі одного висловлювання (речення, складного синтаксичного цілого, абзацу) і в більших одиницях комунікації, що охоплюють ряд висловлювань [6, с. 258]. У художньому тексті цей стилістичний прийом виконує ряд специфічних функцій. Найчастіше він використовується для підсилення. У цій функції повтор як стилістичний прийом найбільше наближається до повторів як норми живого збудженого мовлення. Повтори, що мають функцію підсилення, зазвичай є дуже простими в композиційному відношенні: повторювані слова стоять поряд одне з одним.

Інші функції повтору не так безпосередньо пов'язані з тим емоційним значенням, які вони мають у розмовному мовленні. Вони виявляються в самому контексті висловлювання. У ході дослідження нами було виокремлено такі функції: 1) функцію послідовності; 2) функцію модальності. Тут повтор може

використовуватися для передачі монотонності й одноманітності дій. Ця функція реалізується головним чином ритмом, який утворюється через повторення слів і словосполучень; 3) функцію наростання: повторення слів сприяє більшій силі висловлювання, більшій напруженості оповіді; 4) функцію зв'язності, поєднання; 5) функцію багаторазовості чи тривалості дії; 6) функцію пом'якшення різкого переходу від одного плану висловлювання до іншого; 7) функцію виокремлення окремих частин висловлювання, що суперечить самому призначенню повтору: повторювані одиниці, слова та словосполучення є лише тлом, на якому різко виділяються інші, неповторювані одиниці висловлювання.

Перераховані функції повторів не обмежують потенційних можливостей цього стилістичного прийому. Як і будь-який засіб, розрахований на емоційний і естетичний ефект, повтор є поліфункціональним явищем і може виконувати одразу декілька функцій як у межах одного висловлювання, так і в межах усього тексту.

Особливу увагу необхідно звернути на функцію, яка часто вважається другорядною, але яка супроводжує в більшості випадків інші, вищевказані функції повтору. Це ритмоутворююча функція. Повторення тих самих одиниць (слів, словосполучень і цілих речень) сприяє більш чіткій ритмічній організації речення, часто наближаючи таку ритмічну організацію до віршованого розміру.

Наше завдання полягає у простеженні особливостей функціонування фігур повтору на лексико-семантичному рівні реалізації категорії евфуїзму. При цьому, основною функцією простого лексичного повтору вважатимемо естетико-семантичну, тобто привнесення нового смислу в значення не лише окремої лексичної одиниці, але й в образний зміст усього висловлювання (речення чи абзацу).

Матеріалом для дослідження функцій простого лексичного повтору послужили романи англійських письменників XIX ст. Ч. Діккенса та Т. Гарді.

Як було вже зазначено, найчастіше стилістичний прийом лексичного повтору вживається для підсилення сказаного, що наближає його до норм живого збудженого мовлення. У цій функції він займає важливе місце у створенні особливої атмосфери роману Ч. Діккенса "Dombey and Son":

'But competition, competition – new invention, new invention – alteration, alteration – the world's gone past me' [1, с. 40].

*A **b**eadle less gorgeous but more dreadful; the **b**eadle of private life; the **b**eadle of our **b**usiness and our **b**osoms* [2, с. 56] – анафоричний алітерований повтор.

They must be dead – stone dead – and then Miss Blimber dug them up like a Ghoul [1, с. 136] – метафоричне підсилення з інтенсифікатором *stone*.

As the reflection died away, and a gloom went creeping up the wall, he watched it deepen, deepen, deepen, into night [2, с. 207] – із додаванням ритмоутворюючої функції.

У поетичній моделі світу Ч. Діккенса простий лексичний повтор служить також для створення характеристики персонажів. Зазвичай письменник виокремлює яку-небудь рису їхньої зовнішності чи характеру і повторює її безліч разів для створення гротескних образів, а впродовж роману за цією рисою можна легко й безпомилково пізнати того, про кого йдеться навіть без звернення до імені персонажа. Часто він також наділяє цією рисою й оточення його героїв, як-от: помешкання, де вони живуть, обстановку, речі, які їм належать, що сприяє ще більшій гротескності та підсиленню певних рис:

'And can you be a day, or even a minute,' returned the lady, slightly settling her false curls and false eyebrows with her fan, and showing her false teeth, set off by her false complexion, 'in the garden of what's-its-name – [2, с. 268].

The queer little figure, and the queer but not ugly little face, with its bright grey eyes, were so sharp, that the sharpness of the manner seemed unavoidable. As if, being turned out of that mould, it must be sharp [3, с. 208].

Злиття оточуючої обстановки й характеристики персонажа:

In an ugly and dark room, an old woman, ugly and dark too, sat listening to the wind and rain, and crouching over a meagre fire [1, с. 447].

При описах персонажів у Ч. Діккенса простий лексичний повтор виконує також функцію наростання і вводиться у складі наступної синтаксичної моделі евфуїзму: Pr+to be+N(Adj), his/her N+to be+Adj або he/she had+N, позиція елементів якої забезпечує анафоричний паралелізм такого типу описів. Як-от, у романі "Great Expectations", де маленький Піп Пірріп заходить до загадкової будівлі на подвір'ї маєтку міс Хевішем і бачить дивного чоловіка:

*He was a burly man of an **exceedingly** dark complexion, with an **exceedingly**large head, and a corresponding large hand ... He was prematurely bald on the top of his head, and had bushy black eyebrows that wouldn't lie down but stood up bristling. His eyes were set **very** deep in his head, and were **disagreeably** sharp and suspicious. He had a large watch-chain, and strong black dots where his beard and whiskers would have been if he had let them* [2, с. 78].

Ці розповсюджені конструкції дозволяють письменнику виокремити й зосередити увагу на певній специфічній рисі свого персонажа, що вирізняє його поміж інших. У цьому випадку це великі габарити містера Джаггерса, точкою відліку для опису якого служить голова (head) героя. Для цього він використовує такі інтенсифікатори, як ***exceedingly*** – 2 рази в одному реченні, ***very***, ***disagreeably***, що належать до одного семантичного поля і можуть бути віднесені до стилістичного прийому лексико-семантичного повтору, а також накопичення прикметника *large* і близького до нього *strong,* які розкривають значення лексеми *burly.* Таким чином створюється образ, у якому увагу зосереджено передусім на тілесних якостях персонажа, зокрема на його великому розмірі, який зображений саме так, адже він змальовується очима маленького Піпа, якого він так налякав. Це свідчить також і про таку особливість творчої манери Ч. Діккенса, як те, що він не списував свої персонажі з життя, а сам створював їх. Якщо провести такий експеримент і прибрати інтенсифікатори з попереднього опису, то вийде просто портрет звичайного чоловіка, пор.:

He was a burly man of a dark complexion, with a large head, and a corresponding large hand … He was prematurely bald on the top of his head, and had bushy black eyebrows … His eyes were set deep in his head, and were sharp and suspicious. He had a large watch-chain, and strong black dots where his beard and whiskers would have been if he had let them.

Порівнюючи попередній опис із наступним очима вже дорослого Піпа, можна побачити, що основні характеристики містера Джаггерса збереглися, проте письменник уже не використовує повтори синонімічних інтесифікаторів, зберігаючи лише два повтори прикметника *large*, адже Піп уже знайомий із цим чоловіком, він подорослішав і тепер адвокат не так сильно вражає його уяву. Простий лексичний повтор виконує тут функцію зв'язності (когезії):

The stranger did not recognize me, but I recognized him as the gentleman I had met on the stairs, on the occasion of my second visit to Miss Havisham. I had known him the moment I saw him looking over the settle, and now that I stood confronting him with his hand upon my shoulder, I checked off again in detail his large head, his dark complexion, his deep-set eyes, his bushy black eyebrows, his large watch-chain, his strong black dots of beard and whisker, and even the smell of scented soap on his great hand [2, с. 127].

Нагнітання певної ознаки персонажа знаходимо і в наступному описі з цього ж роману, що побудований із використанням аналогічної моделі евфуїзму, пор.:

She was dressed in rich materials, – satins, and lace, and silks, – all of white. Her shoes were white. And she had a long veil dependent from her hair, and she had bridal flowers in her hair, but her hair was white … She had not quite finished her dressing, for she had but one shoe on, – the other was on the table near her hand, – her veil was but half arranged, her watch and chain were not put on…[2, с. 54–55].

У цьому уривку наголос робиться не стільки на тілесних якостях героїні, як на її одязі, через який характеризується цей персонаж. Визначальним тут є колір одягу – *white* (білий), який знаходиться в різкому контрасті з віком героїні й недбалістю її оточення. Цим самим автор створює химерний і загадковий образ, сприйняття якого межує з реальністю. До нереальності зображуваної героїні та її оточення додає і прийом алітерації, а саме, повторення звуків h, sh.

Функцію нагнітання певної ознаки лексичний повтор виконує і в творах Т. Гарді: *In a lonely hamlet a few miles from the town – so lonely that what are called lonely villages were teeming by comparison – there lived a man of curious repute as a forecaster or weather-prophet* [4, с. 212]. В аналізованому уривку за допомогою наскрізного повтору *lonely* відбувається актуалізація основного значення цієї лексеми (одинокий – "віддалений від інших, без інших, собі подібних"). За допомогою нашарування смислів від окремих, конкретних проявів цього стану автор приводить читача до цілісного образу глобальної самотності, якою характеризується ця місцевість, а отже і її мешканці. Повтор синонімічних слів у кінці речення виконує функцію уточнення, намагання знайти точніше визначення професії чоловіка, передає свого роду невпевненість у роді його занять (*a forecaster or weather-prophet*).

Повтор і використання лексеми з синонімічного ряду:

The old-fashioned fronts of these houses, which had older than old-fashioned backs, rose sheer from the pavement, into which the bow windows protruded like bastions, necessitating a pleasing chassez-déchassez *movement to the time-pressed pedestrian at every few yards* [4, с. 68].

У поетичній моделі світу Т. Гарді лексичний повтор як складова категорії евфуїзму виконує й такі функції, як:

1) функція багаторазовості чи тривалості дії:

He was not only a journeyman, unable to appear as he formerly had appeared, but he disdained to appear as well as he might [4, с. 305].

2) функція виокремлення окремих частин висловлювання – повторювана лексема *ready* є лише тлом для виділення характерних рис персонажа:

In fact, what these gibbous human shapes specially represented was readymoney – money insistently ready – not ready next year like a nobleman's – often not merely ready at the bank like a professional man's, but ready in their large plump hands [4, с. 175].

3) метафороутворююча функція:

In dress, Miss Johnson passed his expectations – a green and white gown, with long, tight sleeves, a green silk handkerchief round her neck and crossed in front, a green parasol, and green gloves. It was strange enough to see this caterpillar…[5, с. 145].

4) функція протиставлення:

Friendship between man and man; what a rugged strength there was in it, as evinced by these two [4, с. 110].

Поліфункціональність явища повтору можна проілюструвати таким уривком із роману "Dombey and Son", у якому він одночасно виконує функцію послідовності, модальності, наростання та функцію виокремлення, які разом сприяють створенню образу безмежної душевної муки:

The monotonous ringing of the bells and tramping of the horses; the monotony of his anxiety, and useless rage; the monotonous wheel of fear, regret, and passion, he kept turning round and round; made the journey like a vision, in which nothing was quite real but his own torment [1, с. 712].

Частим є також використання простого лексичного повтору при описах погоди для передачі настрою героя, його внутрішнього стану, зокрема, це характерно для створення особливої атмосфери роману Ч. Діккенса "The Great Expectations":

It was a rimy morning, and very damp. I had seen the damp lying on the outside of my little window, as if some goblin had been crying there all night, and using the window for a pocket-handkerchief. Now, I saw the damp lying on the bare hedges and spare grass, like a coarser sort of spiders' webs; hanging itself from twig to twig and blade to blade. On every rail and gate, wet lay clammy, and the marsh mist was so thick, that the wooden finger on the post directing people to our village—a direction which they never accepted, for they never came there—was invisible to me until I was quite close under it. Then, as I looked up at it, while it dripped, it seemed to my oppressed conscience like a phantom devoting me to the Hulks [2, с. 17].

It was very dark, very wet, very muddy, and so we splashed along [2, с. 111].

It was wretched weather; stormy and wet, stormy and wet; and mud, mud, mud, deep in all the streets [2, с. 287].

Необхідно також зазначити той факт, що письменники часто звертаються до повторення однієї й тієї ж лексеми в усіх своїх романах. Так, для Ч. Діккенса такою визначальною та характерною є лексема 'dismal', за допомогою якої йому вдається передати похмуру, зловісну й гнітючу атмосферу тогочасного Лондона:

We entered this haven through a wicket-gate, and were disgorged by an introductory passage into a melancholy little square that looked to me like a flat burying-ground. I thought it had the most dismal trees in it, and the most dismal sparrows, and the most dismal cats, and the most dismal houses (in number half a dozen or so), that I had ever seen [2, с. 159].

Whosoever had gone out of Fleet Street into the Temple at the date of this history, and had wandered disconsolate about the Temple until he stumbled on a dismal churchyard, and had looked up at the dismal windows commanding that churchyard until at the most dismal window of them all he saw a dismal boy, would in him have beheld, at one grand comprehensive swoop of the eye, the managing clerk, junior clerk, common-law clerk, conveyancing clerk, chancery clerk, every refinement and department of clerk, of Mr Mortimer Lightwood, erewhile called in the newspapers eminent solicitor [3, с. 81].

Підводячи підсумки вище зазначеного, можна зробити висновок, що простий лексичний повтор є основним засобом реалізації категорії евфуїзму на лексико-семантичному рівні. Стилістичний прийом повтору виконує в художньому тексті ряд специфічних функцій, більшість із яких слугує письменникам для створення неповторних образів із нагнітанням певної ознаки і змалювання внутрішнього світу їхніх героїв через описи навколишньої дійсності, а також для передачі атмосфери тогочасного життя. Завдяки тому, що повтор є основою таких естетичних категорій, як ритм і симетрія, він отримує естетичне навантаження у системі літературно-художнього твору. Подальші перспективи дослідження становить виокремлення та вивчення функціонування інших стилістичних фігур на лексико-семантичному рівні реалізації категорії евфуїзму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1981.

2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Аханова ; 3-е изд. – М. : КомКнига, 2005.

3. *Баташова Л. А.* Использование средств экспрессивного синтаксиса в научно-популярной литературе / Л. А. Баташова // Функционирование языковых единиц : Межвуз. научн. сборник. – Саратов : изд-во Саратов. ун-та, 1986.

4. *Бекетова О. В.* Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументативних текстах (на матеріалі німецької мови) : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / О. В. Бекетова; Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1998.

5. *Большая советская энциклопедия* : в 30 т. – 3-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1969 – 1978. – Т. 29.

6. *Гальперин И. Р.* Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1958.

7. *Голуб В. Я.* Структурные разновидности и функции симметрии в поэтической речи / В. Я. Голуб // Структура и семантика текста: Межвуз. сб. научн. тр. – Воронеж, 1988. – С. 77–82.

8. *Квятковский А. П.* Поэтический словарь / А. П. Квятковский. – М., 1966.

9. Стилистический синтаксис // Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Вища школа, 1991. – С. 137–162.

10. *Маліновський Е. Ф.* Функціонування простого контактного повтору в сучасному англомовному дискурсі : дис … канд. філол. наук : 10.02.04 / Е. Ф. Маліновський; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2006.

11. *Пришляк Л. Б.* Повтор як засіб експресивного синтаксису поетичного мовлення 60-х років ХХ століття : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. Б. Пришляк; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2002.

12. *Скуратовська Т. А.* Синтаксичний повтор як засіб аргументації в юридичному дискурсі / Т. А. Скуратовська // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – С. 328–338.

13. *Соколова І. В.* Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. В. Соколова; Сумський держ. ун-т. – Суми, 2002. – 211 арк.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Dickens Ch. Dombey and Son. – Lnd. : Campell, 1994.
2. Dickens Ch. Great Expectations. – Penguin Popular Classics, 1994.
3. Dickens Ch. Our Mutual Friend. – Wordsworth editions Ltd, 1997.
4. Hardy Th. The Mayor of Casterbridge. – Lnd. : Campell, 1999.
5. Hardy Th. The Trumpet-Major. – Penguin Popular Classics, 1996.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.16 р.

Павленко М. А., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЛЕКСИЧЕСКИЙ ПОВТОР КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ЭВФУИЗМА НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОМ УРОВНЕ

Рассматриваются функции стилистического приема простого лексического повтора в художественом тексте как средства реализации когнитивно-поэтической категории эвфуизма на лексико-семантическом уровне.

Ключевые слова: *простой лексический повтор, категория, эвфуизм, стилистический прием, фигура речи, ритм, симметрия, лексико-семантический уровень.*

Pavlenko M. O., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEXICAL REPETITION AS MEANS OF REALISATION OF THE CATEGORY OF EUPHUISM ON THE LEXICAL-SEMANTIC LEVEL

The article highlights the functions of the stylistic device of simple lexical repetition in the fiction texts as means of realisation of the cognitive-poetic category of euphuism on the lexical-semantic level.

Keywords: *the simple lexical repetition, the category, euphuism, a stylistic device, figure of speech, rhythm, symmetry, the lexical-semantic level.*

УДК 811.161.1

Панова С. Б., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ МОВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОМАНУ ДЖ. С. ФОЄРА "EVERYTHING IS ILLUMINATED" В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Розглянуто основні проблемні моменти перекладу роману Джонатана Сафрана Фоєра "Everything Is Illuminated", а також дана оцінка повноти збереження мовної оригінальності твору в перекладі, виконаному Ростиславом Семківим.

Ключові слова: *ідіолект, помилка, девіація/відхилення від норми, стиль, гумор.*

Художні твори, що містять відхилення від норм літературної мови, завжди є складними текстами для перекладачів. Такі відхилення часто спостерігаються в межах діалектів, соціолектів та ідіолектів героїв. Працюючи з подібною літературою, необхідно визначити тип таких порушень, підібрати найближчі рівносильні їм у мові перекладу, урахувати особливості авторського стилю письменника й ідіолектів персонажів, створених ним, і, урешті, обрати найбільш виграшну перекладацьку стратегію, яка б дозволила якомога повніше передати мовну своєрідність твору оригіналу.

Роман сучасного американського письменника Джонатана Сафрана Фоєра "Everything Is Illuminated" [8] є дуже цікавим твором у цьому плані. Один із головних героїв – студент із Одеси Олександр Перцов – листується з американцем, якого він раніше супроводжував під час подорожі Україною. Другокурсник Перцов недосконало володіє англійською і його мовлення

багате різноманітними помилками та відхиленнями від літературних норм. Разом це творить унікальний ідіолект, передати який у перекладі – завдання з нелегких.

Тому наше дослідження має на меті визначити, що саме складає найбільші труднощі при перекладі цих рис ідіолекту Алекса, проаналізувати важливість їхнього відтворення й оцінити, наскільки вони були збережені в українському перекладі.

Текст роману "Everything Is Illuminated" – справжня головоломка для перекладача, і це стосується майже кожного речення. Головний герой вільно володіє російською й українською мовами, а от англійська, якою він і пише, у нього не досить на хорошому рівні. Виходить, перед читачем має бути текст, написаний такою ж чудернацькою й подекуди неправильною українською.

Створити такий переклад важко хоча б тому, що вихідна та цільова мови належать до різних груп: українська – слов'янська, а англійська – германська. Вони суттєво відрізняються складом систем мови: граматичними категоріями, моделями сполучуваності слів, фразеологією тощо. Цим зумовлені труднощі передачі помилок і девіацій від норм літературного мовлення, що характерні ідіолектові Перцова.

Із подібними проблемами завжди стикаються перекладачі, коли необхідно відтворити мовлення героя, який розмовляє діалектом, сленгом, використовує арготизми тощо. Як приклад твору з такою особливістю можна назвати "Пігмаліон" Бернарда Шоу, у якому квіткарка Еліза розмовляє лондонським кокні. Ось що пише про переклад її ідіолекту українською мовою М. Павлов: "Оскільки українська мова не надає можливості відтворення в перекладі граматичних помилок до тієї міри, до якої їх застосовано в оригіналі, перекладачеві слід удаватися до прийому контекстуальної компенсації, а саме: робити більший наголос на стилістично маркованій лексиці, поступово впроваджувати в текст елементи фатичної надлишковості, синтаксичні та стилістичні ознаки українського просторіччя [1, 67]. Ознайомившись із перекладом роману "Everything Is Illuminated", можна побачити, що таку ж стратегію обирає Р. Семків.

До речі, Дж. С. Фоєрові вдалося створити для свого персонажа оригінальний та багатий ідіолект, але він виглядає не зовсім достовірно. Справа в тому, що автор – американець і не володіє ні українською, ні російською мовами. Тому мовлення Алекса не зовсім нагадує нам те, як говорила б людина, що намагається спілкуватися англійською, але її рідна мова належить до слов'янських.

До речі, таку невідповідність помічають не лише українські й російські читачі. Сем Джордісон у своєму відгуці на книжковому блозі видання *The Guardian* пише: "Алекс використовує недоречні слова завдяки – як ми маємо вірити – його надмірному покладанню на свій тезаурус. Увесь час він говорить *dubbed* замість *called*, *rigid* замість *hard, miniature* замість *little* (як у *miniature brother*). І так далі. Проблема з таким жартом у тому, що він не звучить правдиво для будь-кого, хто відчуває мову. Або ж принаймні для людини, яка будь-коли намагалася вивчити іноземну мову або чула, як хтось інший намагається розмовляти англійською. Алекс рідко плутає часи, особи або числа. Він усього лиш підбирає дещо неправильні слова. Він звучить не як справжня людна, а більше як іноземець, уявлений тим, хто спілкувався лише англійською й тільки з англомовними людьми [4] (переклад мій. – С. П.)". У зв'язку з цим виникає додаткове завдання для перекладача: крім власне мовних рис ідіолекту героя, достовірно передати ще й цю особливість роману.

Варто зазначити, що оригінал досліджуваного нами роману може сприйматися по-різному:

1) носієм англійської мови: йому буде дещо важко сприймати такий текст, але всі ці мовні дивацтва його смішитимуть. Щоправда, читач може розуміти, що персонаж звучить дещо неприродно. Наприклад, такий коментар про книгу можна знайти в обговореннях: *'Reality' is sacrificed here for the sake of comedy, which I enjoyed, but others may not [3]* (*Справжність тут приноситься у жертву гумору, який мене повеселив, а інших, можливо, ні.* (переклад мій. – С. П.)*;*

2) читачем, який знає англійську, але його рідна мова – українська або російська: попри те, що комічний ефект зберігається (особливо від добору лексики), зрозуміло, що мовлення Алекса зовсім не відображає мовну компетенцію людини, яка вивчає англійську мову й недостатньо нею володіє. З'являється відчуття невідповідності. До прикладу, у реченні *But I ~~understanded~~ understood that the silence was necessary for him to talk [8]* герой робить елементарну помилку з формою минулого часу неправильного дієслова, але правильно вживає порівняно складну граматичну структуру: інфінітивну конструкцію *for-to-infinitive.*

А оскільки комунікативний ефект від тексту перекладу має бути рівносильним тому, який створює оригінал, необхідно намагатися, щоб переклад справляв на українського читача таке ж враження, як англійський текст – на англомовного.

Ще одне не менш важливе завдання при роботі з такими текстами, як "Everything is Illuminated" – зробити так, щоб переклад викликав у читача стільки ж усмішок, скільки викликає англійський текст у читача оригіналу.

Трансформація гумору завжди була доволі непростим завданням для перекладачів. Загалом відносна або абсолютна неперекладність пов'язана з культурними та лінгвістичними аспектами [5, 149] (переклад мій. – С. П.)". Єрун Вандаеле з Університету Осло у своїй праці "Humor in translation" пише: "Гумор виникає, коли не дотримане якесь правило, коли очікування виникає і не підтверджується, коли невідповідність розв'язується альтернативним шляхом. […] тому будь-яка перекладацька помилка буде помітною: очевидно, що перекладач не впорався, коли ніхто не сміється з перекладеного гумору [5, 149] (переклад мій. – С. П.)". Також автор зазначає, що "на ширшому дискурсивному рівні комічний вихідний текст може містити регістри, діалекти, соціолекти та ідіолекти, які не мають прямого відповідника у цільовій мові […] (переклад мій. – С. П.)". Саме це й спостерігаємо у романі "Everything Is Illuminated".

Є. Вандаеле посилається на фон Штакельберга, який ще у 1988 р. задав питання "Чи варто дозволяти перекладачеві змушувати нас сміятися з його власних ідей, а не ідей автора? [5, 151] (переклад мій. – С. П.)" і сам же на нього відповів, що так не думає.

Коли гумор у тексті оригіналу твориться лише за допомогою мовних засобів, які не мають відповідника в мові перекладу, це справді виклик для фантазії та винахідливості перекладача. Однак інколи комічний ефект меншою мірою залежить від свого мовного вираження: наприклад, у випадку логічної чи смислової помилки.

Алекс Перцов, описуючи своїх батьків, пише: *Father is a fat man, and Mother is also* [8]. Виходить, що *fat man* стосується і матері, що змушує посміхнутися. Однак в українському перекладі ця невідповідність незбережена: *Мій Батя – товстий, і Мама теж огрядна* [6]. Для порівняння, автор російського перекладу точніше передав форму оригіналу: *Отец – толстый человек, Мама – тоже* [7].

Краще відтворено комічний ефект роздумів Алекса про своїх майбутніх дітей: *If you want to know what will occur if my first child is a girl, I will tell you. Hewillnotbeagirl* [8] – *Якшо хочете знати, шо буде, якшо в мене народиться дівка, то я вам поясню. Мій первісток дівкою не буде* [6]. Також спостерігаємо, що перекладач наділяє персонажа "шоканням" і вживанням розмовної лексики (*agirl → дівка*).

Було б прикро обійти увагою один уривок, який, хоча й містить ненормативну лексику, є яскравим і найхарактернішим прикладом ідіолекту Алекса. Подорож автомобілем описана оповідачем так: *Notwithstanding that we had a deranged bitch in the car, who made a proclivity of throwing her body against the windows, the drive was also difficult because the car is so much shit that it would not travel any faster than as fast as I could run, which is sixty kilometers per the hour. Many cars passed us, which made me feel second rate, especially when the cars were heavy with families, and when they were bicycles*[8]. Тут є і граматичні помилки (як-от зайвий артикль: *perthehour*), і занадто складні "закручені" фрази, і властивий Алексові "майже правильний" добір лексики, і обтяжений синтаксис, і навіть логічна невідповідність. Очевидно, мається на увазі, що машина їхала настільки повільно, що її обганяли люди на велосипедах, але в Алекса з'являються *cars which were bycicles.* Так виглядає цей уривок роману в українському й російському перекладах:

Укр.: *Навіть якшо не враховувати цієї дурнуватої суки, яка постійно намагалася рвонути через вікно машини, їхати було дуже важко, бо саме авто було абсолютним лайном і рухалося не швидше, ніж я біжу, тобто десь шістдесят кілометрів за годину. Нас обганяло багато машин і цей факт змушував мене почуватися другосортним, особливо якшо це були машини, напаковані сім'ями або велосипедами [6].*

Рос.: *Несмотря на то, что с нами в автомобиле была ненормальная сука, которая взяла за склонность бросаться телом об окна, ехать было трудно еще и потому, что автомобиль у нас говно и не может путешествовать быстрее, чем я бегаю, а это шестьдесят километров за один час. Нас обгоняли много автомобилей, отчего я чувствовал себя второсортным, особенно корда автомобили были нагружены семьями и когда они были велосипеды* [7].

На жаль, український перекладач не відтворив цієї смислової помилки. До того ж, переклад виглядає значно більш "рівним": у ньому набагато менше дивних для українського вуха сполучень слів та конструкцій, ніж є в оригіналі.

Загалом, якщо порівнювати кількість девіацій від правил літературного мовлення у перекладі роману й оригіналі, можна стверджувати, що переклад роману є в цьому плані більш "правильним" і нейтралізованим. З одного боку, це полегшує чита-

чам сприйняття тексту, до того ж порушення норм одного рівня мови часто компенсуються помилками на інших. А з іншого – завдяки такому "згладжуванню" інколи втрачається комічний ефект, який має англійський текст. До того ж, персонаж, який постає перед читачами перекладу, має більшу мовну компетенцію і висловлюється більш грамотно, (хоч і з активним використанням просторічної лексики), ніж персонаж в оригіналі твору.

Алекс із англійського тексту роману вважає, що чим більше латинських чи просто довгих слів він вживатиме, тим краще. Через це його мовлення здається штучним та інколи занадто формальним (у перекладі це можна було б зберегти за допомогою книжної, поетичної лексики, навіть архаїзмів). Алекс, створений Р. Семківом, говорить сленгом і словами зниженого регістру, "шокає", через що створюється образ не дуже освіченого хлопчини з вулиці.

Розбіжності у використанні лексичних одиниць часто призводять до асиметрії регістрів між англійським та українським текстом роману. Через це переклад набуває більше форми переспіву.

Отже, якщо встановлювати відповідність між мовною своєрідністю оригіналу та формою її передачі (за типологією А. Федорова [2, 334]), то загалом адекватний переклад усе ж має в собі риси двох співвідношень, де мають місце такі вади:

– згладжування, знеособлення заради неправильно витлумачених вимог літературної норми мови перекладу;

– викривлення індивідуальної своєрідності оригіналу внаслідок довільного тлумачення, довільної заміни одних особливостей іншими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Павлов М.* Феномен Шоу для українського читацтва. – Коментар до перекладу "Пігмаліона" / М. Павлов // Всесвіт. – 1999. – № 11–12. – С. 63–70.

2. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие ; 5-е изд. / А. В. Федоров. – СПб. ; М. : ООО Изд. Дом "ФИЛОЛОГИЯ ТРИ", 2002.

3. Everythingis Illuminatedby Jonathan Safran Foer [bookreview] (March 25, 2010 bymusingsofaliterarydilettante). – режим доступу: http://musingsofaliterarydilettante.wordpress.com/2010/03/25/everything-is-illuminated-by-jonathan-safran-foer/

4. *Jordison S.* Guardian book club: Everything Is Illuminated by Jonathan SafranFoer (Friday 5 March 2010). – Режим доступу: http://www.theguardian.com/books/booksblog/2010/mar/02/everything-is-illluminated-jonathan-safran-foer

5. Vandaele, Jeroen Humor in Translation, In Yves Gambier & Luc van Doorslaer (ed.), *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. John Benjamins Publishing Company, 2010 1.Kapitel. – P. 147–152.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ
6. Фоєр Дж. С. Все ясно ; пер. З англ. Р. Семків. – Режим доступу: http://book-online.com.ua/read.php?book=4827
7. Фоер Дж. С. Полная иллюминация ; пер. с англ. В. Арканов. – Режим доступу: http://lib.rus.ec/b/1446268. Foer J. S. Everything Is Illuminated: a novel/ Jonathan Safran Foer. – режим доступу:http://browseinside.harpercollins.ca/index.aspx?isbn13 =9780060529703

Стаття надійшла до редколегії 14.04.16 р.

Панова С. Б., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ТРУДНОСТИ ВОССОЗДАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ РОМАНА ДЖ. С. ФОЕРА "EVERYTHING IS ILLUMINATED" В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Рассмотрено основные проблемные моменты перевода романа Джонатана Сафрана Фоера "Everything Is Illuminated", а также оценена полнота сохранения языковой оригинальности произведения в переводе Ростислава Семкива.
Ключевые слова: *идиолект, девиация/отклонение от нормы, стиль, юмор.*

Panova S. B., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CHALLENGES WHILE REPRESENTING THE LINGUISTIC ORIGINALITY OF J. S. FOER'S NOVEL "EVERYTHING IS ILLUMINATED" IN ITS UKRAINIAN TRANSLATION

The article reviews the main problematic aspects of translation of the novel "Everything Is Illuminated" by Jonathan Safran Foer, as well as estimates the extent to which its literary linguistic originality was preserved in the translation done by Rostislav Semkiv.
Keywords: *idiolect, deviation from the norm, style, humour.*

УДК 811.512.161`373:39

Пишньоха О. А., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СПЕЦИФІКА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Присвячена питанню аналізу, правильної інтерпретації та передачі етнокультурної лексики турецької мови українською. Проведено культурологічний і семантичний аналіз етнокультурних компонентів на матеріалі вибраних із погляду поняття "нація" комунікативних ситуацій.
Ключові слова: *етнокультурна лексика, мовна картина світу, культурно-конотована лексика, національна свідомість.*

Зрозуміти та передати українською світовідчуття мешканця Сходу є справою не тільки професійної підготовки і совісті, але і постійного, натхненого та наукового пошуку відповідей, так би мовити, у побуті і свідомості носія мови. Адже дуже часто лише шляхом високопарних дискусій за чашкою чорного міцного турецького чаю з носієм мови можна продискутувати і зрозуміти тонку матерію турецького світосприйняття, яке ввібрало в себе вікові традиції багатьох народів і культур і, пропустивши їх через свою, приховану на перший погляд, гіпер-романтичну душу, подарувало світові незрівнянну турецьку мову.

Ураховуючи історичний факт нашої близькості, як історіографічної, політичної, так і родинної, адже, протягом багатьох століть змішані шлюби часто виникали між представниками українського й турецького народів, турецька культура в час доступності інформації та відкритих кордонів набуває все більшої актуальності. Нині про Туреччину все більше й більше дізнаються в Україні. Причин, які роблять наші народи ближчими, є досить багато: географічна близькість територій України та Туреччини, стратегічне партнерство, імпортно-експортні зв'язки, спільний українсько-турецький бізнес і суттєвий потік турецьких інвестицій в Україну. Більше того, українські глядачі для себе чарівний світ турецької культури з популярних турецьких серіалів, які впевнено займають ефір на деяких українських телеканалах, а також, тижні турецького кіно щороку знайомлять українців із реаліями турецького світу тощо.

Таким чином, особливої **актуальності** набуває дослідження лексичних особливостей турецької мовної картини світу з опором на українську, визначення семантичних категорій, які зумовлені власне самобутністю етнокультури та свідомості турецького етносу, а також, вирішення проблеми правильного розуміння та передачі комунікативних ситуацій, які містять безліч етнокультурних компонентів, метафор, символічних висловів тощо.

Процес правильного розуміння та перекладу етнокультурних компонентів українською ускладнюється ще й тим, що розуміти, а потім перекладати треба не дослівно, навіть не адаптувати текст до певної специфіки обраного жанру. Треба знати історію країни, її звичаї і традиції, основи світогляду представників цієї країни, щоб уміти правильно розшифровувати значення великої кількості етнокультурної лексики, фразеологізмів, метафор і ремінісценцій. Тіль-

ки так ми зможемо осягнути правильний зміст тексту, прочитати і зрозуміти його як справжній носій мови. Інакше, дуже часто ми приречені прочитати та відчути лише форму певного тексту, чи вірша, але його суть залишається для нас поза межами розуміння.

Метою цього дослідження є аналіз етнокультурної лексики на прикладах таких ознак самого поняття "нація" як культура, історія, традиції, мова й релігія. На вибраних прикладах із зазначених сфер, які представляють концепт "нація", ми розглянемо особливий національно-специфічний колорит турецької нації та через аналіз етнокультурних компонентів зробимо спробу осягнути мовну картину світу й особливості менталітету носія турецької мови.

Наша епоха характеризується гуманістичною спрямованістю в науці. Мовну картину світу розглядають як одну зі спеціальних картин світу разом із хімічною, міфологічною, фізико-механічною тощо. Однак сучасна мовна картина світу претендує на інтегральну й універсальну роль серед інших спеціальних картин світу. Як зазначає у своїх роботах Т. М. Тімкова, у великій кількості наукових досліджень, присвячених мовній картині світу, домінує протиставлення двох понятєвих систем – наукової, яка утворює наукову картину світу, і, так би мовити, "наївної", що використовується людиною незалежно від її знання тих або інших наукових дисциплін і володіння науковою картиною світу [17]. Ю. Д. Апресян пише, що "образ світу, відображений у мові, у багатьох істотних деталях відрізняється від наукової картини світу" [1, с. 37–68]. Тобто, усі природні мови відображають певний спосіб сприйняття навколишнього світу й ідеї його створення. Сукупність уявлень про світ, які відображенні у значеннях різних слів і виразів певної мови, формують певну єдину систему поглядів, яка нав'язується як обов'язкова для всіх носіїв цієї мови. Значення певного слова вбирає в себе уявлення про світ і носій цієї мови вбирає ці слова, не замислюючись, таким чином, людина разом із цими словами впускає у свою свідомість і той погляд на світ, який міститься в цих словах. Семантика, яка входить у формі безпосередніх тверджень до значення таких слів, може відрізнятися й навіть викликати суперечності серед носіїв різних мов, адже, уявлення, які закладені в ці слова можуть відрізнятися в різних народів, як, власне відрізняються їхні погляди на світ, і, таким чином, мовна картина світу в різних народів є різною.

Володіння мовою передбачає володіння концептуалізацією світу, яка віддзеркалюється в цій мові. Мовець сприймає світ крізь призму своєї мови й автоматично через поняття, які приховані у значенні слів цієї мови. Таким чином, формується його світобачення і в нього виникає ілюзія, що так узагалі влаштоване життя в усьому світі. І тільки, коли ми стаємо учасниками міжкультурної комунікації, ми бачимо наскільки це уявлення неправильне і як сильно можуть відрізнятися мовні картини світу людей, які спілкуються й думають різними мовами.

Як зазначає Ю. С. Степанов, концепт є по суті усвідомленим людиною "згустком культури", концепт допомагає людині-не автору, увійти в культурний пласт, зрозуміти його і прийняти, як належне [16].

Відомий німецький філософ мови Вільгельм фон Гумбольдт зазначав, що різні мови – це не різні позначення однієї й тієї самої речі, а різне її бачення. Слово – це відображення не предмета як такого, а його почуттєвого образу, створеного ним у нашій душі у процесі мовотворення. Мова уособлює в собі посередника між світом предметів, які людина пізнає, та індивідуумом, який прагне пізнати їхню суть. Мова своєрідно "змушує" людину засвоювати світ. Мова як будинок, крізь вікна якого людина бачить світ, сприймає й опановує його. Таким чином, більшість дослідників схиляється до думки, що погляд на світ певним чином не лише універсальний, а й національно специфічний, із цієї причини носії різних мов можуть бачити світ по-різному, власне, через призму своїх мов [6].

Національно специфічний погляд на світ, на нашу думку, доречно проаналізувати через ознаки самого поняття "нація". Як зазначає американський учений Г. Айзекс, "у кожного автора свій перелік ознак, які складають націю. Однією ознакою більше, чи однією ознакою менше. Усі вони включають спільну культуру, історію, традиції, мову, релігію. Дехто додає ще расу, територію, політику та економіку – елементи, які у тій, чи іншій мірі входять до складу того, що називають "нацією" [13].

Пасічник Д. у своїй роботі на тему "Смерть вовка" А. Віньї в сфері концепту "нація" Ях'я Кемаля Беятли"зазначає, що концепт "нація" – це особистісне уявлення та сприйняття індивідом, належним до національної спільноти, поняття "нація", його (поняття) існування в культурно-історичному контексті, а також його співіснування з індивідом на засадах історичної свідомості останнього й

уявлень про *patria*, та усі відомі конкретно індивіду ознаки, за якими він може ідентифікувати власну націю, не вербалізуючи, але розуміючи її як явище та феномен її нематеріальної суті [15].

Дотримуючись зазначених ознак нації, розглянемо етнокультурні компоненти в турецькій картині світу, спираючись, перш за все, на побут, традиції, культуру, історію й релігію турків.

Почнемо з побуту та наведемо приклад із повсякденного життя. Поглянемо хоча б на один із найрозповсюдженіших ритуалів світу – застілля. У процесі зближення за спільним столом, у атмосфері розслабленості й щирості люди підіймають келихи за найдорожче. Мабуть, через те, що наш народ довгий час боровся за національну самоідентефікацію та збереження себе і своєї землі та культури, українці підіймають келихи за життя, продовження свого роду, збереження національних традицій, таким чином, супроводжують цей ритуал словом "*Будьмо!*". Наші східні сусіди, наприклад, п'ють за "*Здоров'я*", або "*На здоров'я*", що показує нам їхні ціннісні пріоритети. А от турки, підіймаючи келихи кажуть "*Şerefe!*", а *şeref* – це честь. Отже, для турецького народу важливим фактором у житті є честь. Тобто, потрапивши в іншу країну вже за першою вечерею, ми маємо змогу дізнатися, що для мешканців цієї країни є вартісним, цінним і головним у житті. Це допомагає нам надалі вибудовувати правильну модель поведінки з цими людьми, зрозуміти й осягнути їхні цінності.

Наступний цікавий приклад – це традиції турецької культури, які не мають своїх відповідників у нашій культурі, але ми часто чуємо про них від носіїв мови у повсякденному житті і змушені шукати правильну інтерпретацію. Серед великої кількості різноманітних традицій турецького народу в цьому дослідженні розглянемо лише одну традицію, але досить популярну серед туркень – традицію влаштовувати *Altın günü.* Про це можна почути як у розмові з турецькими жінками, так і з турецькими чоловіками, які можуть розповідати про справи і згадати поміж слів, що його дружина вчора влаштовувала *Altın günü. Altın* – це золото, *agün* – це день, тобто можна перекласти як "День золота". Для українця ця ситуація може залишитися незрозумілою, адже в нас такого відповідника немає. У Туреччині цей звичай досить розповсюджений і проводиться декілька разів на рік, переважна кількість учасників має складати 12 осіб, символічно позначуючи 12 місяців року (але це не є обов'язковим правилом). Ідея полягає в тому, що 12 жінок по черзі ходять одна до одної в гості, і жінка, до якої в гості прийшли, готує пригощання, а ті жінки, які прийшли, на останок залишають

їй по золотій монеті. Тобто, це свого роду привід для жінок зібратися в гості та поспілкуватися, а також допомогти матеріально одній зі своїх подруг. Однак, цей звичай, звісно, можуть влаштовувати і за потреби, коли хтось потребує матеріальної допомоги (терміново необхідно десь позичити певну суму грошей), подруги збираються разом випити чаю і в такий ненав'язливий спосіб фінансово допомагають одна одній. Нинішнє покоління туркень часто розглядає цей звичай як "безвідсотковий кредит", який допомагає вам ненав'язливо ніби позичити грошей у подруг, а потім потроху (по монеті) повертати ці гроші подругам за чашкою чаю та пригощаннями. Тобто, мінімум морального дискомфорту, який завжди виникає при позичанні грошей, і, навпаки, невимушена атмосфера жіночих посиденьок та зручні умови повертання цього "кредиту".

Мовна картина світу турецької нації ввібрала в себе століття історії доосманських часів, періоду існування Османської імперії та період становлення Турецької Республіки. Безпрецедентні постаті та події сотнями років формували картину світу турецького народу, що безпосередньо знайшло своє відображення в мові. Султани, Порта, Візир, паша, хан, яничари, гарем і велика кількість іншої етнокультурної лексики, пов'язаної з періодом існування Османської імперії, активно зустрічається в сучасній турецькій мові й має безпосередній вплив на формування картини світу її пересічного носія та, зокрема, відчутно може ускладнити роботу тюрколога-перекладача. Культурна та мовна картина світу зазнають суттєвих змін після проголошення республіки, адже з занепадом Османської імперії зникає і стара мова – османська, на її місце приходить нова турецька мова, нова країна, новий світогляд.

Особливе місце у сучасній турецькій картині світу займає видатна історична постать Мустафа Кемаль Ататюрк. Постать Ататюрка – батька нації, немає аналога в будь-якій іншій країні світу. Ататюрк – це не просто "батько нації", це національний герой, якого дуже поважають і нині. Постать Ататюрка в Туреччині можна побачити скрізь. У м. Стамбулі, наприклад, його іменем названий аеропорт, одна з центральних станцій метро, один із центральних проспектів міста, університет тощо. Його портрети займають центральне місце в будь-якій урядовій установі й навіть у ресторанах, кафе і вдома у самих турків.

Вислови Ататюрка можна побачити на стадіонах, у парках, у концертних залах, на бульварах, на стінах будинків і парканів уздовж доріг. У деяких містах є навіть цілі алеї із зображеннями

Ататюрка та його відомими висловами. Гімн Ататюрка знають переважно всі представники Турецької Республіки, ураховуючи молодь. Регулярно демонструється вціліла кінохроніка його часів. Промови Мустафи Кемаля цитують політичні діячі, військові, професори, профспілкові та студентські лідери. На парті кожного учня в турецьких школах лежить примірник його знаменитого виступу "*Nutuk*" ("Промова") й особливо та його частина, що звернена до турецької молоді.

Навряд чи в сучасній Туреччині можна знайти щось подібне до культу Ататюрка. Це офіційний культ. Ататюрк один, і нікого з ним не можна поєднувати або порівняти. Його біографія читається як житія святих. Більше 70 років після смерті першого президента республіки його шанувальники із затаєним подихом говорять про проникливий погляд його блакитних очей, про його невтомну енергію, залізну рішучість і непохитну волю. І це не насаджуваний зверху культ особистості, а данина найглибшої поваги народу до свого видатного сина й великого революціонера-реформатора [9].

Принагідно хочеться зазначити, що незнання постаті Ататюрка не звільняє іноземців від відповідальності, навіть кримінальної. Багатьом відомим є прикрий випадок, що стався декілька років тому в одному з курортних містечок Туреччини. Турист необачно підпалив турецьку ліру, за що був заарештованій на тій підставі, що на лірі знаходиться зображення Ататюрка, а це вияв неймовірної неповаги до його постаті. Туриста було заарештовано, а для інших туристів цей випадок став дуже показовим і засвідчив безпрецедентне ставлення турецької нації до свого національного лідера й героя. Критичне слово, навіть намір поставити під сумнів офіційну версію життя лідера, чи то появою в світ нової книги, чи художнього або документального фільму, усе це розглядається як образа особистості Ататюрка. Закон, "про захист пам'яті Ататюрка", передбачає притягання до кримінальної відповідальності за образу в друкованих джерелах Ататюрка, а також, за неповажне ставлення до його бюстів, пам'ятників тощо.

Численні вислови батька турків є популярною сферою досліджень серед турецьких філологів. Ататюрку належить відомий вислів "Людство – це єдине ціле, і кожна нація частина цього тіла". Ататюрк вважав турецьку мову однією з найбагатших мов світу саме завдяки зв'язку мови та культури. Однак, для того, щоб показати це багатство мови треба докласти чималих зусиль "Турецька мова – багата й об'ємна мова. У кожному її понятті є потенціал до

виражальності. [...] Ми покажемо всьому світові, якою жахливою помилкою є розгляд турецької мови та турецької нації поза межами історії цивілізацій та мов різноманітних культур [9, с. 369].

Усі наведені вище факти красномовно засвідчують нам крайню необхідність для тюрколога ознайомитися з постаттю Ататюрка, зрозуміти місце, яке він займає в свідомості турка і розуміти ту вербальну й невербальну інформацію, яка промовляє до нас крізь його зображення та цитати по всій Туреччині.

Ще одним специфічним явищем, пов'язаним з Ататюрком, є турецький гімн, із виконання якого, починається ранок у турецьких школах. Біля приміщення школи вишиковуються довжелезні ряди учнів, які своїм дитячим співом дякують засновнику республіки Мустафі Кемалю Ататюрку за можливість щасливо жити та вчитися. Таким чином, інший національно специфічний фактор – це турецький гімн, або Марш незалежності, написаний Мехметом Акіфом Ерсоєм у 1922 р., який лунає на великій кількості урочистих дійств. На нашу думку, його треба почути, прочитати і зрозуміти, щоб відчути, що є ціннісним для цілої нації, що такого сакрального автори вклали в рядки національного гімну. Поетичні рядки, зокрема, є носієм національної історичної пам'яті, історії турецької культури, де серед гармонії рим читач чує голоси пращурів. Завдяки поезії у душах читачів озиваються відчуття національної та культурної приналежності, певний патріотизм. Крім того, рядки турецького гімну сповнені великою кількістю слів у переносному значенні, що ми можемо побачити у вибраному фрагменті:

Çatma, kurbanolayım, çehrenieynazlıhilal! Kahramanırkımabirgül... nebuşiddet, bucelâl? Sanaolmazdökülenkanlarımızsonrahelal. Hakkıdır, Hakk'atapanmilletiministiklal.

Не нахмурюйся, забагливий півмісяцю, я дуже прошу,

Усміхнися моєму героїчному народові… Що ж це за сила, за жорстокість?

Пролита нами кров священною тобі не стане,

Праведним є гімн мого народу, який вклоняється Богу.

Вислів *kurban olmak* дослівно перекладається "стати жертвою", проте, тут він вживається у значенні "дуже сильно прошу тебе, настільки сильно, що готовий принести себе в жертву". Слово *celâl* також має декілька значень: 1) велич, величність; 2) гнів, лють. Однак, дуже цікавим є той факт, що слово *Celâl* виражає величність Аллаха і є одним із 99 імен Аллаха, так званих *Esmâ-i hüsnâ,* і в цьому списку посідає 42 місце "*El-Celîl*: *Celal* – той, кому належить величність та велич" [9].

Наступне слово, яке ми розглянемо – це *helâl,* яке має такі варіанти перекладу: 1) дозволенний шаріатом; законний; виправданий релігією; 2) законний чоловік/дружина [10]. Це слово має яскраве релігійне забарвлення і його використання в національному гімні вказує на вагому роль релігії в житті турецького народу.

Звернемо увагу на слово *hak (-kkı),* один із варіантів перекладу якого – це "право". Однак тут воно використовується в іншому значенні, адже *Hak -kkı* – це Бог, Господь; Творець [10]. Таким чином, рядки турецького гімну набувають сакрального характеру та ще раз звертають нашу увагу на вагоме місце віри й релігії в турецькому суспільстві.

Багатозначні слова, які ми розглянули мають основне, або пряме, значення, що безпосередньо вказує на співвідношення слова з явищами реальної дійсності. Здебільшого пряме значення є також первинним, тобто таким, яке виникло разом зі словом. Передача прямих і переносних значень таких слів створює особливу складність при перекладі, адже вони містять екстралінгвістичну інформацію та виникають у свідомості мовців, носіїв певної культури. Наявність етнокультурної лексики в гімні Туреччини, яка містить релігійну семантику, вказує на вагоме місце релігії у турецькому суспільстві. Тобто, відкривши для себе зашифрований у етнокультурних словах сенс турецького Маршу незалежності, можна зробити вагомі відкриття в розумінні турецької картини світу, проникнути у свідомість та культуру співрозмовника-носія турецької мови, дізнатися та пройнятися його цінностями.

Принагідно згадаємо слова відомого письменника П. Коельйо "Вишуканість – це питання смаку. Кожна культура має свою манеру дивитися на красу, яка цілком і в багато разів відрізняється від нашої" [7, с. 143]. Отже, кожна культура має свою незрівнянну картину світу. Через призму турецької мови завдяки етнокультурній лексиці ми цю красу і вишуканість можемо побачити в турецькій мовній картині світу. Проаналізувавши і пропустивши її крізь свою свідомість і через своє серце ми збагачуємо свою власну картину світу. А глибинне і щире розуміння іншої культури і носія цієї культури – це запорука не тільки успішного діалогу, а глибшого розуміння свої власної культури і себе самого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Апресян Ю.Д.* Образ человека по данным языка / Ю. Д. Апресян // Ю. Д. Апресян. Избранные труды. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1995. – Т. 2.

2. *Гачев Г. Д.* Национальныеобразы мира: Курс лекций / Г. Д. Гачев. – М. : Изд. центр "Академия", 1998.

3. *Влахов С.* Непереводимое в переводе / С. Влахов. – М. : Высш. шк., 1980.

4. *Воркачев С. Г.* Лингвокультурный концепт: типология и области бытования / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2006.

5. *Голубовська І. О.* Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004.

6. *Гумбольдт Ф. В.* Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.

7. *Коельйо П.* Рукопис, знайдений в Акрі / П. Коельйо ; пер. з порт. В. Шовкуна. – Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014.

8. *Покровська І. Л.* Національно-культурна специфіка лексичної системи сучасної турецької мови / І. Л. Покровська // Сходознавство. – 2008. – №43. – С. 82–89.

9. *Korkmaz Z.* Atatürkve Türk Bili: Belgeler, Ankara, 1991. TDK yay.

10. Газета "День". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/uk/article/istoriya-i-ya/velikiy-reformator-revolyucioner-0

11. *Dinimiz İslam.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=3859.

12. *Mumsema.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mumsema.org/c-d/5938-celal-nedir-celal-hakkinda-ansiklopedik-bilgi.html.

13. *Nedir Ne Demek. NND Sözlük*. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.nedirnedemek.com.

14. Nicbar. Етнос. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://nicbar.ru/etnopolitologia_03.htm .

15. Пасічник Д. "Смерть вовка" А. Віньї в сфері концепту "нація" Ях'я Кемаля Беятли" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Lits_2013_39(2)__40.pdf

16. Степанов Ю. С. Концепт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept. htm.

17. Концепти атмосферних явищ у тюркській міфології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi4vu6jwZrMAhVGWywKHThbDXoQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fnbuv.gov.ua%2FUJRN%2FSkhodoz_2013_61_14&usg=AFQjCNFW-wnBi9rgsv6U6yGJshlGUjd58g&bvm=bv.119745492,d.bGg

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2016 р.

Пишнёха О. А., асист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СПЕЦИФИКА ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ В ТУРЕЦКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Посвящена вопросу анализа, правильной интерпретации и передачи этнокультурной лексики турецкого языка на украинский. Проведено культурологический и семантический анализ этнокультурных компонентов на материале выбранных с точки зрения понятия "нация" коммуникативных событий.

***Ключевые слова**: этнокультурная лексика, языковая картина мира, культурно-конотованих лексика, национальное сознание.*

Pyshnokha O. A., Assisstant
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SPECIFICS OF ETHNO-CULTURAL COMPONENTS IN THE TURKISH LANGUAGE WORLDVIEW

This article deals with the issue of correct interpretation and rendition of ethno-cultural words of the Turkish language into Ukrainian. A cultural and semantic analysis of ethno-cultural vocabulary has been made on the basis of communicative events selected from the viewpoint of the concept of "nation".

Keywords: *ethnocultural words, language picture of the world, culturally connotated vocabulary, national mentality.*

УДК 003.332.5:8111.512.161

Підвойний В. М., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЖАНР КІТАБЕ В ТУРЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Розглядаються жанрові особливості кітабе у проекції на сугестивний потенціал текстів, аналізується текстова сутність кітабе як жанру релігійного функціонального стилю сучасної турецької мови, визначається її актуальність для носіїв турецької лінгвокультури на рівні крос-культурних узагальнень, здійснюється класифікація текстів кітабе у синхронії та діахронії; характеризуються існуючі наукові погляди на проблему теорії кітабе як жанру; визначаються основні моменти становлення й еволюції кітабе, його місце у сучасному турецькомовному релігійному дискурсі.

Ключові слова*: турецька мова, жанр, кітабе, релігійний дискурс, лінгвокультурна детермінація, епіграфіка, герменевтика.*

Верифікація теоретичних узагальнень на основі менталітету турецького народу, розкриття основоположних (глибинних і набутих) чинників формування турецької національної картини світу неможливе без досліджень фрагментів сакрального мислення, закодованих у текстових презентаціях мусульманської культури. Дослідження кітабе у парадигмах лінгвістики, релігієзнавства, мистецтвознавства дають можливість змоделювати зв'язок сакрального світу носіїв певної лінгвокультури й національної мови.

Актуальність нашої розвідки зумовлена поглибленим зацікавленням наукової спільноти України до моделювання когнітивних структур мислення носіїв турецької лінгвокультури у фокусі організації їхнього впливу на релігійне мислення, способи конструювання моделей сугестивного впливу кітабе на свідо-

мість представників турецької культури. Новизна такого дослідження полягає у тому, що в ньому вперше в українській тюркології здійснюється системне й комплексне дослідження формування, становлення та еволюції жанру кітабе. У науковий обіг уводиться ряд термінів, які є елементами субмови турецької лінгвокультурології, і є базовими для подальших досліджень зв'язку мови й релігійної свідомості на основі мусульманських сакральних текстів – Коран, хадиси, мусульманські проповіді, молитовний текст, цитати відомих діячів ісламу, прецедентні тексти, жанрово-тематичні різновиди сакральних текстів тощо.

Мета дослідження – розкрити текстову сутність кітабе як жанру релігійного функціонального стилю сучасної турецької мови, визначити її актуальність для носіїв турецької лінгвокультури на рівні крос-культурних узагальнень. Досягнення сформульованої мети передбачає реалізацію таких **завдань**: здійснити класифікацію текстів кітабе у синхронії та діахронії; охарактеризувати існуючі наукові погляди на проблему теорії кітабе як жанру; визначити основні моменти становлення й еволюції кітабе, його місце в релігійному дискурсі.

Об'єктом дослідження є текстовий корпус кітабе сучасної турецької культури.

Предмет дослідження становлять лінгвокультурні характеристики, які притаманні текстам кітабе, особливості історичного розвитку кітабе, функціональне призначення в системі релігійних жанрів, принципи взаємодії документального й естетичного начал (жанрова дифузія).

Теоретичне значення розвідки обґрунтовується внеском у розроблення теоретичних основ порівняльної лінгвокультурології на матеріалі української та турецької лінгвокультур, розширенням теоретичних можливостей для узагальнення кроскультурних досліджень на базі неспоріднених мовно-культурних континуумів, які сформувалися на суміжних культурних ареалах; полягає в розширенні й доповненні існуючих уявлень про релігійний текст, релігійний дискурс, жанрову сутність жанру кітабе, внутрішньо-жанрові модифікації, які автономно функціонують у різних семіотичних підсистемах.

Практична цінність розробки комплексного дослідження корпусу кітабе полягає в необхідності виявити текстові ознаки зазначеного жанру конфесійного стилю СТМ, інтерпретувати символічний блок текстів кітабе, що уможливить у подальшому

аналіз значно ширших проблемних наукових комплексів, зокрема – символізм турецької мечеті, знакові коди сугестивного потенціалу релігійних мегатекстів, що є характерними для турецького релігійного дискурсу й актуальним для подальшого вивчення впливу сакральних текстів на свідомість вірян мусульманської громади.

Матеріалом слугували роботи провідних турецьких дослідників текстів кітабе (А. Ярдим, А. Альпарслан, З. Сьонмез), каталоги анатолійських кітабе, транскрибовані тексти каліграм у різних історичних і краєзнавчих джерелах, особистий фотоархів автора статті (загальна кількість – 240 світлин).

Результати досліджень текстів кітабе в різних мовознавчих напрямках свідчить, що ці тексти є важливим чинником у вирішенні теоретичних проблем діалогу культур і моделювання установок міжкультурного діалогу, зокрема турецько-українського. Вважаємо, недоцільно стверджувати, що кітабе – це суто турецька (мусульманська) культурна реалія, адже зазначені текстові комплекси присутні також і в християнській архітектурній традиції (давньоукраїнські графіті) [6]. Деякою мірою їх можна віднести до узагальненого поняття "культурні універсалії" [1, 177], під якими, як правило, розуміються об'єкти, що реалізують (фіксують) результати пізнавальної діяльності людини. Існування в різних культурах типологічно і тематично об'єднаних текстових категорій, спрямованих на активізацію внутрішньої уваги вірян, створення позитивного настрою та відповідного ладу для сприйняття релігійної інформації.

Цей факт, на нашу думку, свідчить про типові характеристики універсуму культури, як сукупності усіх феноменів (прецедентних текстів, імен, подій), які характерні для конкретної культури, і містять у собі типологічно споріднені риси. На нашу думку, саме тексти кітабе можуть служити матеріалом для визначення "індексу культурної дистанції" (за Ф. Бацевичем), з'ясування міри віддаленості української та турецької культур через мовну призму.

Кітабе – писемне джерело, що відображає певну соціальну, культурну ситуацію, виконує функцію вербального презентатора інформації, має особливу просторову й часову організацію тексту. Активне використання кітабе в конфесійному стилі, ібадетній практиці (тур. ibadet "культ, поклоніння") сучасних турків спричинило різноманіття формальних презентацій текстів кіта-

бе, які об'єднані між собою певними спільними рисами, єдиною комунікативною метою, спільним історичних походженням. Це, на нашу думку, дає підстави виділяти тексти кітабе в окремий жанр релігійного дискурсу, який визначає і сферу суспільної діяльності, і релігійну форму суспільної свідомості [8, 613] певного культурного ареалу. Під поняттям жанру ми розуміємо "історично сформований тип літературного твору" [6, 135].

Рис. 1. Кітабе з написом АЛЛАХ. Мечеть Улу, м. Сівас

Єдиного загальноприйнятого принципу таксономії кітабе, як жанрового різновиду, дотепер не створено, у зв'язку з цим у нашому дослідженні пропонується робоча класифікація текстів кітабе. Для аналізу текстових презентацій кітабе провідним завданням залишається визначення умов існування тексту, тобто всього комплексу лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, які так чи інакше впливають на історію формування жанрових особливостей, стилістичних ресурсів, необхідних для якісного функціонування конкретного різновиду креативного мислення людини, яким є писемні пам'ятки зокрема кітабе.

Уведення об'єкту нашого дослідження в жанрові категорії дозволяє систематизувати різноманітний історико-культурний матеріал, допомагає створити цілісну картину розвитку текстових презентацій кітабе, дає уявлення про діапазон зображально-виражальних і сугестивних можливостей, закладених у текстовій структурі корпусу кітабе.

У турецькій культурі найбільшого поширення набули три внутрішньо-жанрові різновиди кітабе (ремонтний / реставраційний, історичний, інформаційний); відповідно до результатів нашого дослідження – найпродуктивнішим із них є ремонтний.

Турецька лексема **kitâbe** утворена з арабського кореня k.t.b., яка в арабські мові може вживатися й у формі масдару "писати", а також мати граматичну форму імені з узагальнюючим значення "письмо" [16, 2691]. Однокореневими словами для kitâbe є *kâtib, kâtibâne, küttab, ketebe, mekteb*. Уже на тюркському лексичному ґрунті зазначена лексема термінологізувалася і, як термін, входить до лексико-семантичної групи "архітектура" зі значенням "напис на табличці" [22, 21].

Дати визначення терміну кітабе намагалися різні дослідники. М. Пакалин пропонує визначати його як "писемна плита, яка розташовується на архітектурних пам'ятках із зазначенням дати заснування, автора і виконавця архітектурного проекту", відносячи її до елементів архітектурного ансамблю [18, 284]; принагідно зазначимо, що до розряду кітабе вчений відносить також і епітафії (mezar taşlarındaki yazılar).

Рис. 2. Графіті церкви Ахтамар, м. Ван

Алі Ярдим наголошує на невідповідності та нетотожності термінів kitabe та yazıt, адже останній термін не повністю відображає специфіку написів ісламсько-тюркської культури, і як термін частіше використовується для досліджень текстових фрагментів, писемних артефактів періоду Римської імперії та Візантії на основі грецької й латинської абетки, пам'яток вірменського писемного спадку на теренах Туреччини (Рис. 2) [22, 12].

Дж. Арсевен розширює сферу використання та функціональне призначення кітабе, зазначаючи, що кітабе є структурним елементом архітектурного ансамблю великих будівель, вхідних дверей і стін, могильних комплексів. Інформаційне навантажен-

ня таких написів – свідчення про дату заснування (дату реставраційних робіт) і автора архітектурного проекту. Учений уводить у науковий обіг поняття надвірні кітабе (kapı kitâbesi) та епітафії (mezar kitâbesi) [12, 1101].

Дослідник тюркського-ісламського синтезу в культурі Хакки Озкал, визначаючи важливе місце кітабе в історії мистецтва мусульманських народів, дає визначення цього терміна на основі його функціонально-змістових характеристик, зазначає, що поняття кітабе має інформативну функцію (хто й коли побудував архітектурний комплекс, атрибуція імені майстра, дата ремонтних реставраційних робіт) [22, 18]; розділяє весь корпус написів на власне кітабе, призначення яких полягає в інформуванні активного учасника комунікативного акту – адресата, і кітабе релігійного змісту, до складу яких входять аяти, хадиси, крилаті вирази (kelâm-ı kibar), молитви, епітети Аллаха (esmâ-i hüsnâya), які автором визначені як dini ibâreleri [17, 17].

Сучасні словники лексему kitabe визначають як і власне тексти (yazı metinleri), так і написи (levha) на текстах і табличках архітектурних комплексів [20, 154], як "рельєфні вирізьблені написи (kabartma ve oyma yazı) [15, 1703].

Кітабе, відповідно до змістової детермінації, містять не лише інформацію про те, коли, хто, за чиїм наказом будував той чи інший архітектурний комплекс, коли проводилося реставраційні роботи, а й звертає увагу на величезне значення кітабе для національної історії, науки, мистецтва, естетики фольклору.

Традиційно у Туреччині дослідницькі студії корпусу кітабе здійснюються в межах методів та тактик, які є характерними для класичної каліграфії, науки про стилі письма – hat, hüsn-i hat, hattât, hattatlık; палеографії; епіграфіки (Kitabe bilgisi). Значення катібе для культури турецького народу надзвичайно вагоме, що дає право відносити їх до "історично сформованих й відкладених у соціальній пам'яті етносу ідеали, відповідно з якими конкретна особистість чи певне явище кваліфікується як важливе-неважливе" [1, 178].

Російська дослідниця В. Телія зазначає, що основним методом аналізу мовних знаків із лінгвокультурологічного значення, розкриття закладеної в них культурної інформації, є визначення взаємозалежності масивів мовних знаків зі таксонами культури [9]. Цілком можна вважати, що кітабе певним чином маніфестують значення певних установок для тієї чи іншої культурної спільноти, визначають специфіку емотивної модальності [9, 48].

Вивчення кітабе, як джерела мистецтва й історії у проекції на мову та історію розпочалися на Заході наприкінці XVII ст. [11, 77]. Застосування методів палеографії, які використовувалися для декодування давньогрецьких написів і писемних пам'яток часів Римської імперії, виявилися недостатньо придатними для масиву текстів сакрального змісту на основі арабського письма.

Зростання інтересу європейських дослідників до мусульманського світу й зокрема до культурних надбань Османської імперії збіглося із формуванням нової наукової галузі – епіграфіки [ilm-i kitâbet], методичний підхід якої був зручним і для аналізу написів арабською графікою, які привертали увагу західних мандрівників, дослідників, учених. Епіграфіка, як наука, що вивчає стародавні тексти, об'єктом своєї уваги мала умови виникнення тексту, його функціонування в культурному середовищі конкретного етносу, розробку методики декодування й рецепції текстових фрагментів попередніх часів. Значну роль у започаткуванні традицій вивчення кітабе належить французькій Школі живих східних мов (Ecole des Langues Orientales Vivantes), де в 1795 р. розпочалися дослідження з цієї тематики. У 1887 р. у Берліні тема кітабе стала однією з провідних на Семінарі зі східних мов (Seminar Orientalische Sprachen), а згодом і в лондонському Центрі орієнтальних та африканських досліджень (Shool of Oriental and African Studies) було започатковане наукове обговорення та системне вивчення корпусу написів-кітабе [22, 77].

На початку XIX ст. відомий палеограф Дж. Марсель, який перебував на посаді консультанта з питань культурних надбань імператора Франції Наполеона під час його походу до Єгипту, звернув увагу на існування комплексу загадкових написів у мечетях Єгипту й розпочав вивчення текстових фрагментів, написаних куфійським стилем. На основі цих досліджень його співвітчизник Л. Рено підготував монографічне дослідження (Monuments arabes, persans et turcs du cabinet de M. le Duc de Blacas, Париж 1928 р.) і розробив методику прочитання і дослідження таких написів [22, 77]. Як зазначає А. Алпарслан, на заваді комплексному дослідженню цих написів був той факт, що, незважаючи на їхню значну кількість, більшість писемних зразків перебували у приватних колекціях, що унеможливлювало здійснення ґрунтовної класифікації. Першу науково-виважену класифікацію кітабе на основі єгипетських, сирійських і анатолійських зразків здійснив швей-

царський орієнталіст Макс ван Берхем, видав у Каїрі (1894–1903) наукову монографію, присвячену цьому питанню. Згодом дослідження кітабе розпочалися на Сицилії, Іспанії, мусульманській Індії, Алжирі, Тунісі, Палестині [11, 77].

Кітабе, як жанр культури, що містив у собі цінність із історичного та соціолінгвістичного поглядів, зацікавив провідних орієнталістів XIX ст. – Г. Коліна, Макса ван Берхема, Дж. Мордтманна.

На теренах сучасної Туреччини дослідження кітабе, як культурного артефакту, розпочалося наприкінці XIX ст., першими науковими розвідками були праці, присвячені вивченню традицій художньо-естетичного оздоблення і функціонального використання кітабе [23, 106–107].

Значну роботу з класифікації, кодифікування, розробки методів наукової розробки текстів кітабе здійснив на широкому ареальному матеріалі Хакки Ісмаїл [Uzunçarşılı], який, крім того, методично обґрунтував необхідність використання історичного методу для дослідження кітабе, заклавши основи національної герменевтики, як науки, що займається кодування текстових смислів попередніх епох [21].

Важливість інтерпретації кітабе для текстових досліджень у галузі історіографії продемонстрував Зекі Сьонмез, довівши, що саме інформаційні блоки, закодовані у смислах кітабе, є, іноді, єдиним джерелом атрибуції, визначення достовірності, автентичності архітектурного твору, його автора, місця й часу створення [19].

Практичному використанню текстів кітабе, уведенню в науковий обіг герменевтичної термінології, поширенню ідей і методів дослідження писемних артефактів старожитностей на теренах Туреччини, зверненню уваги громадськості до необхідності вивчення й захисту писемних пам'яток сприяло монографічне дослідження Б. Карамагарали "Епітафії Ахлата", у якому автор зафіксував методичні здобутки аналізу текстів-кітабе своїх попередників і розробив власний методичний інструментарій для дослідження текстових фрагментів різних епох на основі гетерогенних графічних систем [14, 15]. Чимало робіт, які мають на меті дослідження кітабе в різновекторних планах, присвячені регіональним текстовим корпусам. Турецькі палеографи мають у своєму арсеналі ґрунтовні дослідження кітабе регіону Анталії, Токата, Ерзурума, Сіваса, Карса.

Теоретичне обґрунтування текстових ознак кітабе є вельми складним і залежить від позиції дослідників (з якою метою досліджуються кітабе). Як оригінальний жанр релігійної дійсності текст-кітабе почав склався у XII ст., на нашу думку, як своєрідна реакція

за умовну заборону в хадисних директивах зображати у художній творчості об'єкти навколишнього світу. Упродовж своєї історії кітабе як жанр пройшов основі етапи формування і жанрового самовизначення, зберігши при цьому "пам'ять жанру" (М. Бахтін) і сформував власну систему символічних знаків, графічного використання різних видів письма, тематику, структуру.

Перш за все, текстові варіанти кітабе цілком можливо класифікувати як країнознавчі, тобто специфічні для певної соціокультурної діяльності [1, 171], смисл яких можливо інтерпретувати лише за допомогою даних різних наук – географії, релігієзнавства, історії та, що найголовніше – лінгвокультурології.

Деякі елементи текстових презентацій кітабе – хадиси, коранічні висловлювання, цитування коранічних сур – дають право частково відносити його до типів текстів із ознакою культурної прецедентності.

Враховуючи ознаки кітабе вважаємо, що цей жанр можна розглядати як елемент релігійного надтексту, який на правах ситуативно-тематичного висловлювання [8, 374] входить до системи культурного фонду нації.

Актуальними для кітабе, на нашу думку, є проблема творення тексту, адже антропологічність сучасного знання забезпечує методичне підґрунтя для дослідження кітабе у просторах комунікативності, психолінгвістики, лінгвокультурології, адже "… будь-який текст є певним чином тактико-семантико-прагматичним устроєм, чия передбачувана інтерпретація є частиною самого процесу його творення" [10, 25].

К. Серажим, розглядаючи текст як складне структурно-семантичне утворення, синкретичне явище, пропонує здійснювати в декількох напрямах: онтологічному, гносеологічному, лінгвістичному, психологічному, прагматичному [7, 10]. Як мовне явище текст кітабе має двосторонній характер, характеризується єдністю форми і змісту, а стиль тексту чітко визначається читацькою адресованістю. Крім того, проаналізовані нами текстові блоки кітабе свідчать про існування у їхньому змісті позамовних чинників комунікативної ситуації, які впливають на інтерпретацію тексту його адресатом [7 : 15].

З іншого боку, репрезентативні тексти кітабе входять у поняття мегатекст, як "сукупність текстів, які сприймаються… як єдине дискурсивне ціле" [7, 17], макротекст, як "сукупність висловлювань або текстів, об'єднаних змістовно чи ситуативно, а також на основі структурно-композиційної і культурної єдності" [8, 216].

Кітабе мають універсальний характер із погляду фіксації, збереження, передачі інформації, яку вони містять. Однією з головних особливостей функціонування кітабе у сучасному релігійному дискурсі є естетична, яка реалізується через традиційні для турецької культури геометричні декори, етнічно-центровані геометричні візерунки, багатство кольорів (рис. 3).

Рис. 3.

Значний інтерес представляють кітабе для істориків, адже іноді є єдиним достовірним джерелом фіксації певного історичного факту. Важливе значення мають кітабе для аналізу історичних джерел – дослідження у форматі "Hicri târih-Milâdi târih". Адже з початку свого функціонування у текстах кітабе використовувався саме літочислення за Гіджрою. Навіть після започаткування використання латинського календаря (Rumi/Mâli takvim) у офіційних документах і науковому стилі кітабе продовжували використовувати давню традицію. Подвійне використання календарних показників тривав у Туреччині до 1925 р., коли був прийнятий Григоріанський календар (milâdi takvim). У класичній ісламській історіографії, джерелах із тюрксько-мусульманської історії для зазначення дати життя відомої особи, дати події у писемних джерелах використовувався Гіджра. Турецькі дослідники вважають, що це данина традиції, адже Гіджра орієнтована на життєво важливі події в житті Мухаммеда (Hazret-i Muhammed merkezli), а відтак – є значущими для всього мусульманського світу.

Розглядаючи питання виникнення, історії становлення й історичний розвиток жанру кітабе, жанрові моделі кітабе, учені прийшли до висновку, що кітабе є універсальним засобом історичної комунікації, у якому синтезовано опис і документалізм. Відповідно, як жанр, що акумулює соціокультурні імпульси, визначає світоглядні орієнтири носіїв турецької культури, кітабе виконує важливу кому-

нікативну функцію, активно впливаючи на суспільну свідомість. Увесь масив текстів кітабе входить до системи культурного фонду нації, визначаючи його аксіологічні координати (аксіологія – вчення про цінність і їхні функції в культурному континуумі).

Дослідження кітабе, що є знаковим явищем для турецької культури, можуть здійснюватися крізь призму ідеї after-postmodernism, яка є своєрідною реакцією суспільства на культурні процеси, для якої є характерним зміщення парадигмальних установок із текстологічної реальності постмодернізму (у категоріях суб'єкт-текст) на комунікативну і центрується навколо поняття ІНШИЙ [2, 14]. Бо саме в такому ракурсі мова є не лише "механізмом об'єктивації інформації", а виступає посередником для розуміння суб'єктів у культурному просторі.

Міждисциплінарний підхід до вивчення кітабе визначається необхідністю верифікації методів дослідження, оскільки "вивчення механізмів утілення міжпоколінної трансляції стереотипів національного світогляду в буденній свідомості, а також поетапна реконструкція культурних установок і характерологічних рис менталітету народу – носія мови" [5, 18].

Відповідно до існуючих теорій кітабе – синкретичний жанр культури мусульманського культурного ареалу, який має свої характерні ознаки на мовному рівні, зокрема стилістичному, синтаксичному, лексичному; на рівні лінгвокультурологічному, що дає право визначати його провідну функцію – демонстрація специфічності сприйняття дійсності мусульманами.

Увесь масив текстів кітабе входить до системи культурного фонду нації, визначаючи його аксіологічні координати, посідає значне місце в теорії вчення про цінність і їхні функції в культурному континуумі.

Для текстових презентацій кітабе характерним є інтеграція документалізму, художності та сакральності, тому дослідження на основі цього жанру варто здійснювати на комунікативному, структурному і текстологічному рівнях. Тексти кітабе мають нелінійний характер, характеризуються асоціативно-фрагментарним принципом репрезентації інформації. Релігійне начало й сакральні смисли, закладені в текстах кітабе, спричиняють міжжанрову взаємодію з іншими сегментами сакрального корпусу текстів. На передній план необхідно, на нашу думку, спроектувати єдність естетичного та соціально-функціонального аспектів, адже відсутність методологічних конструктів для опису таких складних і супереч-

ливих за естетичною природою феноменів, як жанр кітабе, спричиняє неоднозначність у методологічних підходах і термінологічний дисонанс субмови дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007.

2. *Герчанівська П. Е.* Культурологія : термінологічний словник / П. Е. Герчанівська. – К. : Нац. академія керівних кадрів культури та мистецтв, 2015.

3. *Корнієнко В.* Коридори часу : середньовічні київські графіті / В. Корнієнко. – К. : Либідь, 2015.

4. *Мала* філологічна енциклопедія / О. І. Скопенко. – К. : Довіра, 2007.

5. *Малышевская Д. И.* Базовые концепты культуры в свете гендерного подхода / Д. И. Малышевская // Фразеология в контексте культуры. – М. : Лабиринт, 1999. – С. 15–48.

6. *Нікітенко Н.* Під покровом Оранти / Н. Нікітенко. – К. : Либідь, 2016.

7. *Серажим К. С.* Текстознавство : підручник / К. С. Серажим. – К. : ВПЦ "Київ. ун-т", 2008.

8. *Стилистический* энциклопедический словарь русского языка ; под ред. М. Н. Кожиной. – М. : Флинта : Наука, 2006.

9. *Телия В. Н.* Русская фразеология : семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1999.

10. *Эко У.* Роль учителя. Исследования по семиотике текста ; пер. с англ., итал. С. Д. Серебряного // У. Эко. – СПб. : Симпозиум, 2005.

11. Alparslan Ali. Kitabe // İslam Ansiklopedisi. C. 26 : Kili – Kütahya. – Ankara, 2002. – S. 76–82.

12. *Arseven Celâl Esad*. Sanat Ansiklopedisi Arseven Celâl Esad.

13. *Güzel* sanatlar terimleri sözlüğü / Haz. : Adnan Turani. – Ankara : TDK, 1968.

14. *Karamağaralı B.* Ahlat mezar yaşları / B. Karamağaralı. – Ankara : 1992.

15. *Örnekleriyle* Türkçe Sözlük. Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı, 1995.

16. *Ötüken* Türkçe sözlük / Yaşar Çağbayır. C. I-V. – Ankara, 2007.

17. *Özkal H.* Osmanlı Hânedân Türbeler / Hakkı Özkal. – Istanbul : Diyanet vakfı, 2001.

18. *Pakalın M.Z.* Osmanlı târih deyimleri ve terimleri sözlüğü / Mehmet Zeki Pakalın. – İstanbul, 1954.

19. *Sönmez Z.* Başangıçtan 16. yüzyıla kadar Anadolu türk-islâm mimarisinde sanatçılar / Zeki Sönmez. – Ankara: TTK, 1995.

20. *Turani A.* Sanat terimleri sözlüğü / Adnan Turani. – İstanbul : Remzi, 2007.

21. *Uzunçarşılı Hakki İsmail*. Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta ve Eğirdir'deki kitabeler ve sahip, saruhan, aydın, menteşe, inanç, hamit oğulları hakkında malumat / Hakki İsmail Uzunçarşılı. – İstanbul : Devlet Maatbası, 1347–1929.

22. *Yardım A.* Alanya kitâbeleri : Tesbît, tescîl, tasnîf ve değerlendirme / Ali Yardım. – İstanbul : İstanbul Fetih cemiyeti, 2002.

23. *Yavuz N*. Anadolu'da beylik dönemi: Siyasal tarih ve kültür / Nuri Yavuz. – Ankara : Gündüz eğitim ve yayıncılık, 2003.

Стаття надійшла до редколегії 11.04.2016 р.

Пидвойный В. Н., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЖАНР КИТАБЕ В ТУРЕЦКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Рассматриваются жанровые особенности китабе в проекции на суггестивный потенциал текстов, анализируется текстовая сущность китабе как жанра религиозного функционального стиля современного турецкого языка, определяется её актуальность для носителей турецкой лингвокультуры на уровне кросс-культурных обобщений, проводится классификация текстов китабе в синхронии и диахронии; характеризуются существующие научные подходы к проблеме теории китабе как жанра; определяются основные моменты развития китабе, его место в современном турецком конфессиональном дискурсе.

***Ключові слова**: турецкий язык, жанр, китабе, религиозный дискурс, лингвокультурная детерминация, эпиграфика, герменевтика.*

Pidvoinyi V. M., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE GENRE OF KHITABEH IN THE TURKISH LINGUOCULTURE

The article discusses special aspects of the genre of Khitabeh through the projection onto the suggestive potential of text; analyses Khitabeh's text substance as a genre of the religious functional style of modern Turkish language; defines its relevance for the bearers of the Turkish linguoculture at the level of cross-cultural generalizations; carries out the classification of the Khitabeh texts through synchrony and diachrony; outlines the existing scientific views on the issue of the theory of Khitabeh as a genre; and defines the main steps of the foundation and evolution of Khitabeh and its place in the modern Turkish linguistic religious discourse.

***Keywords**: the Turkish language, genre, Khitabeh, religious discourse, linguocultural determination, epigraphic, hermeneutics.*

УДК 81'255.4:82-3=161.2=111=112.2=134.2

Плющ Б. О., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

"УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ" НЕПРЯМИХ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Translation is meaning.
David Bellos

Розглянуто непрямий переклад із позицій пост-перекладознавства й запропоновано спосіб його запобігання в контексті перекладів української літератури.

***Ключові слова:** перекладач, непрямий переклад, перекладацький диспаритет, пост-перекладознавство, повторний переклад.*

Переклад творів української літератури має строкату й непросту долю через ряд історичних обставин і подій, він був і лишається ще доволі рідкісним, але надзвичайно цікавим явищем. За висловом Андре Лефевра, "текст перекладу завжди вважався культурним вікном у світ (переклад наш. – П. Б.)" [15, 11], проте, якщо говорити про українськомовний текст перекладу, то це "вікно" часто приховано (з політичних чи інших причин) "заґратовувалося" або "заштopювалося" непрямим перекладом, себто перекладом через третю мову.

Здобути ілюстративні матеріали для дослідження теми непрямого перекладу доволі складно, адже здебільшого випадки непрямого перекладу не афішувалися, хоча й невеликою таємницею є факт, що більшість творів класиків української літератури, якщо й допускалися до перекладу іншою мовою, то лише після здійснення їхнього російськомовного перекладу. М. Рінгмар, докторант Лундського університету й автор кількох публікацій на тему непрямого перекладу стверджує, що "непрямий переклад може використовуватися як засіб контролю змісту тексту цільовою мовою, наприклад, із політичних чи релігійних причин. Саме цей аспект найвірогідніше відіграв важливу роль у частому використанні російської мови як мови-посередника ("mediating language") у країнах-колишніх членах Радянського Союзу (переклад наш – П. Б.)" [19:7].

Прямий переклад, зазвичай, не потребує означення "прямий," адже ми звикли сприймати поняття переклад як двоїстий концепт, тобто концепт з інгерентною парною природою: автор і перекладач, оригінал і переклад, вихідна і цільова мова/ культура тощо. Проте у нашому дослідженні ми розглядаємо іншу двоїстість, себто наявність також перекладу через посередництво іншого, уже існуючого перекладеного тексту, себто непрямого перекладу. Неприродність непрямого перекладу є беззаперечною. Не всі перекладознавці погоджуються з такою тезою. У своїй лекції 2013 р. (публікація 2014 р.) К. Вошборн стверджує, що "за логікою сучасної теорії перекладу, якщо переклад це подальший повтор, а не "двійник" тексту, то переклад з перекладу не повинен викликати той неспокій, який він спричиняє" (переклад наш. – П. Б.) [25:608]. Неспокій, про який згадує авторка, пов'язаний із суперечками стосовно оцінки непрямого перекладу. У своїй статті 2000 р. Р. Лай висловлює позитивний погляд на непрямий переклад, майже поетизуючи його: "Либонь полум'я муз, що живиться радше багатозначністю, а не визначеністю, розгорається з ще більшою силою через туманні долини та атмосферу, породжену відтворенням платонічного другого

руху від оригіналу?" (переклад наш. – П. Б.) [16, 708]. Найпопулярнішою тезою захисників непрямого перекладу є те, що завдяки йому світ має змогу дізнатися про невеликі/периферійні/маловідомі культури/ літератури.

Цікаву думку висловлює Е. Генцлер, зазначаючи, що на зміну культурному повороту у перекладознавстві, який відбувся в останні двадцять років (С. Басснет, А. Лефевр, Л. Венуті, Е. Пім та інiс), прийшла фаза *пост-перекладу* (*post-translation*) [10, 82]. Власне *Пост-Перекладознавство як ера фундаментальної трансдисциплінарності* стало девізом і провідною темою дослідницького симпозіуму "Переклад, Глобалізація та Локалізація" (вересень 2011), який відбувся у Нью-Йорку (Nida Institute for Biblical Scholarship). На думку Е. Генцлера сучасне перекладознавство переймається такими питаннями: "Які культурні та інституціональні наслідки перекладу в культурному ареалі, за межами його рецепції? Якими є наслідки у не-лінгвістичних та не літературних галузях? У мистецтві? В архітектурі? Які соціальні, політичні та релігійні наслідки?" (переклад наш. – П. Б.) [10, 82].

Отже, пропонуємо розглянути непрямі та прямі переклади з позиції пост-перекладознавства. При цьому воліємо зазначити, що розгляд української літератури у перекладах загалом є надзвичайно органічною темою для пост-перекладознавства. Це зумовлено периферійним статусом української мови у світі. П. Бандіа зазначає, що "після культурного повороту у перекладознавстві заклопотаність питаннями ідеології, ідентичності та владними відносинами зумовила зростання інтересу до перекладу і *представлення міноритарних культур*" (переклад і курсив наш. – П. Б.) [6:109]. Відповідно до Європейської хартії регіональних або міноритарних мов, регіональні та міноритарні мови – це "ті мови, які традиційно використовуються на території держави громадянами цієї держави, котрі утворюють групу меншу за чисельністю від решти популяції; це мови відмінні від офіційних мов держав" (переклад наш. – П. Б.) [9]. Діалекти та мови мігрантів не взяті до уваги хартією. До регіональних чи міноритарних мов відносять баскську, каталанську, корсиканську, шотландську, уельську й ін. А. Бранчадел заявляє про зростання, починаючи від 2000-х рр. інтересу у перекладознавстві до "слабких цільових систем," використовуючи термінологію Г. Турі, себто до перекладу міноритарними мовами, і закріплення цього інтересу під час фази культурного повороту у перекладознавстві й після нього. Зокрема він закликає звернути більше уваги на

переклад з міноритарних мов на "мови ширшого спілкування, бо якщо переклад корисний міноритарним мовам як цільових, себто мов перекладу, то він приноситиме їм користь і як мовам оригіналу" (переклад наш. – П. Б.) [8, 100]. Така пропозиція дослідника є актуальною з огляду на дані, які подає Дж. Хаус у своїй статті, присвяченій статусу англійської мови у світі, а саме, що "у 2009 р. 72,5 % оригінальних текстів, які перекладалися в Генеральному Директораті Перекладу Європейської Комісії (DGT), були написані англійською мовою, але не її носіями, а тими, хто володіє нею як лінгва-франкою" (переклад наш. – П. Б.) [13, 59]. У межах зазначеної термінології українська мова – не є міноритарною чи регіональною мовою. Проте єгипетський перекладознавець та ще один представник пост-перекладознавства М. Бейкер (Е. Пім критикує авторку за надмірну зосередженість у своїх монографіях і наукових студіях на політичних та інших контекстах перекладу й нехтування безпосередніми питаннями та проблемами дисципліни) у своїй статті, присвяченій змінам у перекладознавстві (від 2014 р.), визначає міноритарні мови як "мови порівняно обмеженого поширення або ж мови політично чи економічно обмежених націй […] гегемонія англійської мови та сучасна економічна й політична могутність англомовного світу означає, що всі мови, крім англійської, можна вважати міноритарними" (переклад наш. – П. Б.) [5]. Отже, новітні віхи у пост-перекладознавстві, себто інтерес до малопредставлених мов/ культур на Заході, роблять українську мову, а відтак і літературу, безпосередньо дотичною до теми пропагування перекладознавчих студій міноритарних культур, а розгляд перекладу українського художнього слова своєчасним, нагальним і перспективним внеском до теорій сучасного перекладознавства. Це зумовлено постколоніальним контекстом і периферійним статусом нашої мови.

Саме периферійний статус мови тривалий час експлуатують як аргумент пропоненти непрямого перекладу, видаючи його за чудову можливість для малознаної мови та культури стати "видимою" на світовій арені. У попередніх публікаціях [2, 3] ми з'ясували, що саме статус української мови та культури зумовлює перекладацький диспаритет, який є чинником її непрямого перекладу. Та що як ми здійснимо обернену дію, себто поглянемо на ситуацію з протилежного боку: чи має непрямий переклад, котрий був доволі частим явищем перекладів української літератури XIX–XX ст., відповідальність за її "стабільний" статус "периферійної" або малознаної? Наскільки це є замкнене коло? І чи можемо вважати це коло

замкненим? Адже переважно непрямі переклади творів української літератури здійснювалися з політичних мотивів (цензура) і через інституціональне координування (у часи СРСР), яке доволі відверто не прагнуло просування українського "продукту" за кордоном, хіба що під маркою російського. Я. Спірк називає цей феномен "непрямим сприйняттям," себто сприйняттям через іншу культуру [20, 143]. Так, скажімо, у передмові до німецькомовного видання "Захар Беркут" І. Франка, здійсненого через російськомовне посередництво, дізнаємося, що І. Франко відстоював і писав про інтереси й цінності російського народу. Не кажучи вже про те, що й переклад здійснено з російської мови, без вказівки на російський переклад-посередник (!). Таке фреймування не викликає жодних сумнівів у читача, що до його рук потрапив твір російської літератури. Бачимо безпосередню дію перекладацького диспаритету, що знаходить вираження в порушенні етики перекладача, себто відповідальності за представлення твору у перекладі.

Крім того, у нашому національному контексті, кількість непрямих перекладів і їхнє існування майже завжди приховувалися. Нам довелося здійснювати пошукову (дані з особистих документів, листувань письменників) та аналітичну роботу (компаративістський аналіз різних текстів, зіставлення дат видань), аби ідентифікувати наявні непрямі переклади зразків українського художнього слова. Така енігматична природа непрямого перекладу є доволі красномовною щодо цілей і мотивацій його здійснення.

Повернімося до сьогодення. Попри твердження Дж. Штайнера про те, що "малих" мов не існує" (переклад наш. – П. Б.) [22, 2], маємо констатувати факт: нині українська мова, культура й література нехай не маловідомі, але малознані у світі. Який би стосунок не мав до цього факту непрямий переклад українського художнього слова, завжди є альтернатива і перспектива. Альтернативою непрямого перекладу, як зазначалося вище, є прямий переклад. Які перспективи він відкриває для українського продукту? Відповідь на це питання була б однозначною та позитивною, якби не кілька чинників. По-перше, прямий переклад завжди існував паралельно з непрямим, тобто також робив свій внесок у *status quo* української перекладної літератури. По-друге, чи умова винятково прямого перекладу української літератури, за умов перекладацького диспаритету й існуючих західноєвропейських традицій підходу до перекладу (одомашнення – провідна стратегія), є достатньою, аби представити нашу літературу на міжнародному рівні та посприяти її рекламі, її престижу, урешті-решт?

Лауреат міжнародної премії з літератури *Haus der Kulturen der Welt*[1] (2015) єврейський письменник Амос Оз, який, до речі, був вшанований цією премією разом із перекладачкою свого роману "Юда" на німецьку мову– Мір'ям Пресслер, порівнює мову з музикою, а книги, себто літературу, із мелодіями. "Перекладати літературу – то ніби концерт для скрипки виконувати на піаніно. Це може вдатися тільки за однієї умови: ніколи не варто змушувати піаніно звучати як скрипка" (переклад наш. – П. Б.). Певної чином цю метафору можна вважати квінтесенцією мейнстрімових традицій перекладу на Заході. Адже, якщо поглянути на історію розвитку перекладацької справи в англомовних країнах (США, Велика Британія тощо), у Німеччині, Іспанії і так далі, то зауважимо, що попри одвічні теоретичні дискусії стосовно правильності різних підходів до перекладу, практичне домінування тенденції до *цільового підходу до перекладу* (*target-oriented approach*) або *одомашнення* (відкритого й закритого перекладу у термінології Дж. Хаус [14, 245]), себто слідування нормам, традиціям, звичаям, смакам та очікуванням цільової аудиторії. Р. Лай зазначає, що "переклад у часи середньовіччя загалом характеризувався нестачею інтересу до оригінальних текстів" (переклад наш. – П. Б.) [16, 708]. Згадаймо панівні в Європі *belles infidels* (XVII ст.) і *traduttore traditore*. Цільовий підхід до перекладу є органічним для європейського контексту. У 1960 р. німецький філософ Г. Гадамер стверджував, що переклад жодним чином не може бути відображенням оригіналу. На його думку, переклад – це інтерпретація, яка відображає емпатію та дистанцію [12, 132]. Таким чином перетин герменевтики та перекладознавства, що має витоки з добре відомої лекції німецького філософа Ф. Шлейєрмахера "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens" (1813), увиразнився у XX ст. Ф. Шлейєрмахера вважають батьком сучасної герменевтики й поняття герменевтики як філософії мови та пропонентом форенізації, яка однак не набула статусу мейнстріму на західноєвропейській перекладацькій арені, хоча й має пропонентів із-поміж сучасних теоретиків перекладу. Чи не найвідомішим із них є американський перекладознавець Л. Венуті. Його відомий опонент австралійський перекладознавець Е. Пім висловлює думку, що текст Шлейєрмахера загалом не є "таким вже величним", що його експлу-

[1] Міжнародна премія з літератури дотується 25 тис. євро для автора та 10 тис. євро для перекладача і з 2009 р. присуджується Домом культур світу (*Haus der Kulturen der Welt*) спільно з фондом *Elementarteilchen* (Гамбург).

атують щораз "припасовуючи" до сучасного контексту, який вже давно не має нічого спільного з контекстом лекції німецького філософа, а також Берліном 1813 р., коли вона була прочитана [18, 14]. Проте зосередженість герменевтики не на тому *як* і *що* ми можемо розуміти, а *чи* ми здатні розуміти загалом перегукується з одвічною дискусією перекладознавства стосовно перекладності та неперекладності (особливо загострилася у добу Романтизму), еквівалентності й адекватності тощо. У 1975 р. Дж. Штайнер запропонував чотири кроки "герменевтичного руху": *початкова певність* або *аксіоматична довіра* [22, 6], що іноземний текст містить щось цінне для передачі; *агресивне вторгнення* на чужу територію та вилучення змісту з неї; *інкорпорація нового матеріалу* в цільовій мові; *задоволення* від того, що оригінал також удосконалився завдяки своєму перекладу [12, 132]. Український перекладознавець О. Ребрій зазначає, що "переклад – це герменевтика, а герменевтика – це розуміння самого себе через розуміння іншого тобто рефлексія […] у взаємних реляціях процеси перекладу, розуміння (інтерпретації) і рефлексії дають приклад герменевтичного кола" [4, 23]. Американський філософ і перекладач Г. Співак вважає переклад "найінтимнішим актом читання" (переклад наш. – П. Б.) [21, 74]. Вона займає парадоксальну позицію, виступаючи за буквалістський переклад і водночас стверджуючи, що буквалізм у перекладі неможливий. "Переклад починається з насильницького акту убивства звуку" (переклад наш. – П. Б.) [21, 74]. Суголосся герменевтики та перекладу як інтерпретативного акту (Ф. Шлейєрмахер, Т. Германс) спонукало до бачення перекладу як *представлення* (*representation*) у межах інтеркультурної ідентичності перекладача (Е. Пім) і загалом до зміщення акценту з текстів на людей – *трансляторознавство* (А. Честерман), *невидимість* перекладача (Л. Венуті) тощо. Проте культурний, соціологічний поворот у перекладознавстві не змінив тенденцій до одомашнення при перекладі на "глобальні" мови (англійську, німецьку, іспанську), що зазнає постійної критики з боку теоретиків перекладознавства та перекладачів. Наприклад, Е. Пім, пишучи про своїх колег (сучасних перекладознавців) зазначає, що "багато хто вважає англомовну культуру перекладу цілковито присвяченою доместикації та плавності" (переклад наш. – П. Б.) [18]. Не заперечуючи цієї тези, американський перекладач Д. Беллос говорить про два різновиди перекладу: переклад ВГОРУ (*translation UP*) і переклад ВНИЗ (*translation DOWN*). "Переклад ВГОРУ це переклад на мову престижнішу, ніж мова оригіналу, себто на мову з більшою читацькою

аудиторією […] Переклад ВНИЗ це переклад на мову з меншою аудиторією, ніж оригінальна, чи мову з меншим культурним, економічним та релігійним престижем, або на мову, котра не має широкого використання (нині це переклад з англійської мови на будь-яку іншу мову)" (переклад наш. – П. Б.) [7, 172]. Перший вид перекладу, на думку Д. Беллоса, характеризується насамперед високим рівнем адаптивності й елімінацією всіх ознак іноземного походження, себто одомашнення. Відтак, якщо повернутися до нашого прецеденту – (прямого) перекладу української художньої прози – то мова про переклад ВГОРУ та про "експорт" українського літературного продукту в європейський контекст в умовах орієнтації на цільову культуру, мову та відповідно читацьку аудиторію. Спробуємо оцінити якість, умови, наслідки та перспективи такого "експорту."

Відповідно до бази статистичних даних Index Translationum ЮНЕСКО до "Top 10" авторів, твори яких перекладали з української на різні цільові мови з вказівкою на часові межі, що сягають сьогодення, входять: В. Сухомлинський, Т. Шевченко, І. Франко, П. Загребельний, О. Гончар, Н. Коваль, Ю. Андрухович, М. Богданович, Л. Нарочна, Ю. Щербак (див. Дод.). По-перше, одразу впадає в око, що лише шестеро із зазначених авторів є митцями художнього слова, себто письменниками чи поетами (Т. Шевченко, І. Франко, П. Загребельний, О. Гончар, Ю. Андрухович і Ю. Щербак). Що ж до решти, то це є автори педагогічних посібників (В. Сухомлинський) або підручників для школярів із природознавства (Н. Коваль, Л. Нарочна) чи математики (М. Богданович), які було перекладено в часи СРСР і на початку 90-х рр. XX ст. переважно російською, польською, молдавською чи угорською мовами. По-друге, бачимо наявність лише одного представника сучасної української літератури, себто Ю. Андруховича. Це свідчить про дуже низький рівень інтересу до українського художнього слова. Адже головною рисою культури перекладу на заході є тенденція до перекладу насамперед сучасних зразків художнього слова. Американський перекладознавець Л. Венуті, наприклад, описуючу логіку і стандартну процедуру вибору видавцями (США, Велика Британія) іноземних книг для перекладу, закликає до необхідності змін такої політики видавництв: "видавці повинні перекладати […] як зразки іноземних текстів сучасності, так і минулого" (переклад наш. – П. Б.) [24, 164]. С. Лінн у своїх дослідженнях нідерландсько-іспанських перекладів зазначає, що згідно з даними опитувань п'яти провідних іспанських видавництв (Emecé, Península, Edhasa, Anagrama, Tusquets) провідну роль у мотивації видавців опублікувати той чи інший переклад має особистість автора, його здат-

ність до самореклами, талант давати цікаві й інтригуючі інтерв'ю [17, 35]. Себто сучасні автори мають безумовно більше шансів на подолання кордонів між країнами та викликають більше зацікавлення іноземних видавців. Отже, у нашому випадку, все навпаки – маємо переважну кількість перекладів на іноземні мови авторів минулого. Однак варто зазначити, що й переклади ці було зроблено у минулому– переважно у часи СРСР. Отже, зараз українська література перекладається закордоном у ще менших кількостях, ніж 30–50 років тому. Вважаємо, що це є одним із чинників того, що сучасні українські письменники мають величезні складнощі у потраплянні на іноземний книжковий ринок. Проблема полягає в тому, що вони та їхні тексти постають вирвані з контексту. Отже, маємо такий силогізм: аби сучасну українську літературу більше перекладали, треба, щоб на неї був попит і її більше читали; аби на неї був попит, треба, щоб контекст і концепт української культури був більше знаним і більше відомим. Таким чином, вважаємо, що крім просування сучасного українського літературного продукту, слід паралельно взятися за повторний переклад/ ретрансляцію (*retranslation*) української класики.

Повторні переклади є цікавим явищем, яке має багато спільного з непрямим перекладом (стосовно плутанини у встановленні назв див. Розділ 1.1.) і викликає неабияку полеміку стосовно його імплікацій, вартості й користі. Так, наприклад, Л. Венуті вважає, що ретрансляція або повторний переклад є беззаперечним творцем цінностей "які подвійно пов'язані з цільовою ситуацією й визначаються не тільки шкалою цінностей реципієнта, що їх перекладач вкладає у оригінальний текст, але й цінностями попередньої версії перекладу" (переклад наш. – П. Б.) [24, 96]. Отже, непрямий і повторний переклад мають "попередню версію перекладу." Проте значуща різниця полягає у її використанні: по-перше, у непрямому перекладі переклад-посередник є оригіналом для наступного перекладу, тоді як при повторному перекладі перекладач нової версії *може ніколи* навіть не ознайомлюватися з попередньою, творячи паралельну їй версію, спираючись на оригінальний текст. Дві паралельні не перетинаються – це аксіома. По-друге, при повторному перекладі залучені дві мови, тоді як при непрямому перекладі три або більше (залежно від ряду перекладів). Звідси й різниця у статусі повторного й непрямого перекладу, себто законності першого та незаконності або, принаймні, загальновизнаної "неприпустимості" другого. І. Вандершельден вирізняє дві головні форми повторного перекладу: "*перегляд*, при якому, зазвичай, за вихідну точку використ-

товують вже існуючий переклад і власне *ретрансляція,* яка знову бере свій початок з оригіналу, створюючи нову версію його перекладу" (переклад наш. – П. Б.) [23, 1154–1155]. Знову натрапляємо на певну плутанину в термінах чи апріорну *невизначеність* (Е. Пім) перекладу, його метамови та його теорій. Адже за умов такої класифікації повторний переклад стає схожий на "переклад зі шпаргалки" (*crib translation*) і паралельні таки перетинаються у цьому конкретному випадку. Вважаємо, що перша "форма" повторного перекладу – не що інше як *перевидання,* себто видання в новій редакції. Наприклад, уперше роман чеського письменника Ярослава Гашека "Пригоди Бравого Вояка Швейка" у перекладі з чеської С. Масляка був виданий у Києві видавництвом "Радянський письменник" у 1958 р. У 1970 р. видавництво художньої літератури "Дніпро" видало роман удруге та в 1983 р. утретє (у двотомнику творів Я. Гашека), а у 2009 р. роман отримав нове життя від видавництва "А-БА-БА-ГА-ЛаМА-ГА." Якщо порівняти дві версії, скажімо 1970 (приклад 1) і 2009 р. (приклад 2), то можна побачити чимало відмінностей у мові перекладу, а відтак й у підході до нього:

1. – Звільнений через недоумкуватість, – оголосив фельдфебель, переглядаючи документи Швейка.

– А що вам ще бракує? – спитав Бауце.

– **Насмілююсь доповісти**, в мене ревматизм, але я служитиму найяснішому цісареві до останньої краплі крові, – скромно сказав Швейк [26].

2. – Звільнений через недоумкуватість, – оголосив фельдфебель, переглядаючи документи Швейка.

– А що вам ще бракує? – спитав Бауце.

– **Голóшу слухняно**, в мене ревматизм, але я служитиму найяснішому цісареві до останньої краплі крові, – скромно сказав Швейк [27].

У прикладі 2 додано редакторську примітку: "Голóшу слухняно – типове звертання нижчих чинів до вищих в українському війську на поч. ХХ ст., тобто в часи бравого вояка Швейка." Очевидною є схильність до одомашнення, яка не притаманна попереднім версіям. Таким чином один переклад у виконанні С. Масляка було взято за "вихідну точку," але кожне його нове перевидання містить певні видозміни та правки, які дедалі більше віддаляють текст перекладу від його ж таки першої версії. Такий механізм роботи перевидань та функціонування нових редакцій, що дає можливість плутати термінологію. Вочевидь саме перевидання існуючого *перекладу* має на

увазі І. Вандершельден у своїй класифікації двох форм повторного перекладу. Отже, хочемо зазначити, що в нашій студій, вживаємо термін "повторний переклад" винятково у значенні "нового перекладу з оригіналу" і радше визнаємо його класифікацію Е. Піма, себто поділ на пасивні (розбіжні у відстані чи часі) та активні (однакова культурна та темпоральна локація, відмінність стратегій перекладу) ретрансляції. Таким чином, ми погоджуємося з визначенням повторного перекладу, поданим у Routledge Encyclopedia of Translation Studies, а саме, що це "функція динаміки цільового контексту, а не відповідь на інгерентні властивості оригіналу" (переклад наш. – П. Б.) [11, 236]. Саме тому українська література XIX–XX ст. потребує повторних перекладів. Вони будуть пасивними й активними ретрансляціями водночас, бо будуть розділені часом, відстанню та стратегіями від своїх "попередників." Вони допоможуть встановити динаміку цільового контексту для входження в нього українського літературного продукту та подолати перекладацький диспаритет, що має місце в перекладі українського художнього слова.

Насамкінець зауважмо – явище непрямого перекладу, зокрема в царині перекладів української літератури на інші європейські мови, потребує подальшого дослідження з метою виявлення випадків непрямого перекладу, їхнього доопрацювання/ заміни на прямі переклади й попередження потенційних непрямих перекладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Єфремов С.* Історія українського письменства / С. Єфремов ; 4-е вид. – Мюнхен : Druckerei E.Mauersberger, Inh.Diebel, 1989. – Т. 2.

2. *Плющ Б.* Перекладацький диспаритет у контексті перекладів української прози англійською та німецькою мовами / Б. Плющ // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – К. : ВПЦ "Київский університет", 2015. – Вип. 2 (53). – С. 393–400.

3. *Плющ Б.* Переклади української постколоніальної прози в європейському контексті: комплекс пережитого / Б. Плющ // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – К. : ВПЦ "Київский університет", 2015. – Вип. 51. – С. 393–400.

4. *Ребрій О. В.* Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2012.

5. *Baker M.* The Changing Landscape of Translation&Interpreting studies / M.Baker [Електронний ресурс]: [стаття]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/6311299/The_Changing_Landscape_of_Translation_and_Interpreting_Studies.

6. *Bandia P.* Orality and translation/ P.Bandia // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer), Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010/2011. – Vol. 2. – P. 108–112.

7. *Bellos D.* Is that a Fish in Your Ear? The Amazing Adventure of Translation / D. Bellos. – London : Penguin Books, 2012.

8. *Branchadell A.* Minority languages and translation / A. Branchadell // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010/2011.

9. European Charter for regional and minority languages. Details of Treaty № 148. – Режим доступу: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148.

10. *Gentzler E.* Two sides of "inculturation": A double bind/ E.Gentzler // Translation. Biannual Journal (Editorial board: S. Nergaard, S. Arduini etc.). – Manchester: St.Jerome& Edizioni Di Storia e Letteratura, 2012. – P.79-89.

11. *Gürcaglar S.* Retranslation / S. Gürcaglar // Routledge Encyclopedia of Translation Studies (edited by M.Baker, G.Saldanha). – London ; New York : Routledge, 2008. – P. 233–336.

12. *Hermans T.* Hermeneutics / T. Hermans // Routledge Encyclopedia of Translation Studies (edited by M.Baker, G.Saldanha). – London ; New York : Routledge, 2008. – P. 130–132.

13. *House J.* English as a lingua franca and translation/ J. House // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. – 2013. – Vol. 4. – P. 59–60.

14. *House J.* Overt and covert translation / J. House // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. – Vol. 1. – P. 245–246.

15. *Lefevere A.* Translating literature: practice and theory in a comparative literature context / A. Lefevere. – New York : The Modern Language Association of America, 1994.

16. *Lie R.* Indirect translation / R. S.C. Lie // Encyclopedia of Literary Translation into English (editor Olive Classe). – London ; Chicago : Fitzroy Dearborn publishers. – 2000. – Vol I. – P. 708–709.

17. *Linn S.* Trends in the Translation of a minority language. The case of Dutch/ S. Linn // Sociocultural aspects of Translating and Interpreting (edited by A. Pym, M. Shlesinger and Zuzana Jettmarova). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2006. – P. 27–39.

18. *Pym A.* The Translator as Author: Two English Quijotes / A. Pym [Електронна стаття] – Режим доступу: http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/translation/pymquixote.pdf.

19. *Ringmar M.* "Roundabout Routes": some remarks on indirect translations / M. Ringmar. – Leuven : Katholicke Universiteit, 2006. – P. 1–14.

20. *Spirk J.* Censorship, Indirect translations and Non-translation: The (Fateful) Adventures of Czech Literature in 20th-century Portugal / J. Spirk. – Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2014.

21. *Spivak G.* Scattered Speculations of Translation Studies/ G. Spivak // Translation. Biannual Journal (Editorial board: S. Nergaard, S. Arduini etc.). – Manchester : St. Jerome & Edizioni Di Storia e Letteratura, 2012. – P. 63–75.

22. *Steiner G.* Translation as condition humana / G. Steiner // Übersetzung. Translation. Traduction. Ein internationals Handbuch zur Übersetzungsforschung. – Berlin, Boston, 2004. – Vol. 1. – S. 1–10.

23. *Vanderschelden I.* Re-translation / I.Vanderschelden // Encyclopedia of Literary Translation into English (editor Olive Classe). – London ; Chicago : Fitzroy Dearborn publishers. – 2000. – Vol 2. – P. 1154–1155.

24. *Venuti L.* Translation Changes Everything. Theory and Practice / L. Venuti. – London ; New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2013.

25. W*ashbourne K.* Nonlinear Narratives: Paths of Indirect and Relay Translation/ K. Washbourne // Meta: Journal des Traducteurs, Translator's Journal. Organe d'information et de recherché dans les domains de la traduction, de la terminologie et de l'interpretation. – Montreal: Les Presses de l'Université de Montreál, 2014. – Vol. 58, № 3. – P. 608–625.

26. *Гашек Я.* Пригоди бравого вояка Швейка ; перекл. С. Масляк / Я. Гашек. – К. : Дніпро, 1970.

27. *Гашек Я.* Пригоди бравого вояка Швейка ; перекл. С. Масляк / Я. Гашек.– К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009.

Стаття надійшла до редколегії 12.04.16 р.

Плющ Б. О., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

"УКРАДЕННОЕ СЧАСТЬЕ" НЕПРЯМЫХ ПЕРЕВОДОВ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Рассмотрено непрямой перевод с точки зрения пост-переводоведения и предложен способ его предупреждения при переводе украинской литературы.

***Ключевые слова**: переводчик, непрямой перевод, переводческий диспаритет, пост-переводоведение, повторный перевод.*

Pliushch B., PhD student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

"STOLEN HAPPINESS" OF INDIRECT TRANSLATIONS OF UKRAINIAN LITERATURE

The article's aim is to consider indirect translation in terms of post- translation studies as well as to offer an effective way of preventing indirect translation of Ukrainian literature

***Key words:** translator, indirect translation, translator disparity, post-translation studies, retranslation.*

УДК 811.111'367'42

Поклад Т. С., асп.
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

КОЛЬОРОПОЗНАЧЕННЯ АРОМАТУ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР

Здійснюється лінгвокогнітивний аналіз рекламних дескрипцій запаху парфумів, у яких запах охарактеризовано хроматичними кольоропозначеннями. Наводиться символіка й основні асоціації кольорів, які знаходять вербальне відображення в описах запаху парфумів. Розглянуто особливості кольорових номінацій аромату, а також їхнє функціонування в рекламних дескрипціях запаху парфумів.

***Ключові слова:** хроматичні кольоропозначення, символіка кольору, аромат, рекламні дескрипції запаху парфумів.*

Переміщення феномену сприйняття з периферії у центр дослідницьких інтересів лінгвістів зумовлено, з одного боку, усвідомленням ментальної природи перцепції в межах психології, а з іншого, – становленням когнітивного підходу до мови, адже саме мова забезпечує найбільш природний доступ до свідомості та мисленнєвих процесів. Однією з особливостей перцептивної системи у структурі людської психіки є її тісна інтегрованість у провідні сфери життєдіяльності індивіда, тому аналіз її функціонального поля є невід'ємною частиною дослідження феномену сприйняття засобом мовної картини світу. Мовна картина світу, що є основним способом кумуляції досвіду пізнання людиною обєктивної дійсності, зафіксувала особливості протікання процесу когніції в межах окремих перцептивних каналів. Візуальний канал наділений особливим статусом у свідомості носіїв англійської мови – він єдиний категогизується як інструмент сприйняття матерії у її трьох основних характеристиках: простору, форми й кольору.

Колір є одним із найбільш значущих категорій культури. Навколишній світ розфарбований у найрізноманітніші кольори, тому палітра фарб навколо людини класифікується різними народами неоднорідно, що знаходить відображення в мові.

Актуальність нашого дослідження зумовлена постійно зростаючим інтересом мовознавців до проблеми вербалізації запаху, зокрема питанням щодо особливостей синестезійного опису запахів. У цій статті здійснено спробу аналізу рекламних дескрипцій запаху парфумів, у яких аромат характеризується за допомогою кольоропозначень.

Об'єктом дослідження в цій статті виступають кольоропозначення аромату.

Предметом дослідження є їхня семантика в контексті дескрипцій запаху, а також особливості функціонування.

Спираючись на символізм кольорів у культурі й мовній картині світу, ми **маємо на меті** за допомогою когнітивного аналізу дескрипцій запаху парфумів простежити особливості кольорових номінацій і розкрити їхню функціональну наповненість.

Проблема взаємодії перцепції та когніції бере свій початок ще з античної філософії, де ці два процеси нерідко ототожнювалися. Так, Аристотель трактує потяг до чуттєвого сприйняття як доказ природного прагнення людини до знань: "… адже незалежно від того, чи є від них <чуттєвих сприйняттів>користь чи ні, їх цінують заради їх самих, і більш за все зорові сприйняття… І причина цього в тому, що зір більше інших відчуттів сприяє нашому пізнанню…" [1, с. 65].

Колір є невід'ємною частиною культури. Кожен народ по-своєму інтерпретує той чи інший відтінок кольору, відповідно, і різні мови по-різному описують кольори та їхні відтінки, саме тому в кожній картині світу закладена власна символіка кольорів та асоційовані з ними поняття, почуття та емоції.

Вивчаючи вербалізацію кольорового сприйняття, лінгвісти розділяють кольоропозначення на дві групи – основні (абсолютні) і відтіночні. Абсолютні кольоропозначення, натомість, поділяються на хроматичні, які називають сім кольорів райдужного спектру (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий), та ахроматичні (чорний, білий і сірий як проміжний колір) [2, с. 75]. Усі інші кольоропозначення називаються відтіночними. В українській мові кольорова картина світу включає "сім кольорів веселки", у той час, як в англійській мові їх усього шість через особливості семантики кольору *blue*. У цій статті викладено результати аналізу дескрипцій запаху парфумів у контексті їхніх хроматичних кольоропозначень, тобто розглядаються кольори лише райдужного спектру, за допомогою яких описується аромат.

Кольоропозначення запаху парфумів у рекламних дескрипціях висвітлюють саме ті когнітивні ознаки, які найкраще асоціюються з ароматом. На думку А. Вежбицької, найбільш основні "кольорові концепти" засновані на визначених універсальних прототипах, які відіграють провідну роль для досвіду людини. Ці прототипи слід розглядати не як "приклади" або "моделі", тобто те, на що схожий певний об'єкт, а швидше як точки референції – те, про що цей об'єкт змушує нас думати [3, с. 280]. Як точку опори ми обрали символіку кольорів, на основі якої було здійснено когнітивний аналіз дескрипцій, зокрема кольоропозначення ароматів.

Червоний колір асоціюється з трояндами, вогнем, активністю та енергією [4, с. 177]. Це вічний символ пристрасті та кохання [6, с. 169]. Кольоропозначення *red* зустрічаємо в описі парфумів Red від молодіжного британського бренду S. Cute, де центральним образом є червоне яблуко як символ кохання: *S. Cute earnestly introduces you the Apple Feminine Fragrance, which takes apple as a theme and uses apples aroma, sweetness and sourness to generate the concept of love… There goes a saying: Apple in Your Eyes. In the world of lover, only two of us exist. The whole world seems to rotate around you and me. Our love is too intense to be melted, and the passion between us is like a blazing red apple.* Пристрасть і кохання порівнюється з палаючим червоним яблуком, навколо якого будується за-

пах. Така дескрипція відрізняється від звичайних описів аромату, адже позбавлена блоку інформації, де наводяться ноти запаху. Тут міститься виключно символіка червоного яблука: … *It might stand for a symbol of taboo at the Garden of Eden, a source of war in mythical stories, a kind of fruit that seduces people, or a signal of love between lovers*. Символізм червоного яблука може запозичуватися з біблійної історії про заборонений чи спокусливий фрукт із райському саду, із міфічних історій про яблуко як джерело війни, або з життєвого досвіду, коли червоне яблуко вважається сигналом кохання. У наведеному прикладі маємо непряму референцію до червоного кольору – запах не характеризується як *red*, але образно описується через метафору червоного яблука.

Оранжевий колір займає проміжну позицію між червоним і жовтим, але наділений власними асоціаціями. Це колір вогню та розкоші [4, с. 69], а також колір веселощів, розваг, бадьорості й гарного настрою. У дескрипції жіночих парфумів Janicth від молодіжного бренду PellWall висвітлено веселий дух аромату саме завдяки його опису через референцію до оранжевого кольору: *A bright, brash unashamedly feminine perfume with notes of sweet pea, narcissus, roseandlily. Built on a base of ambergris and vanilla and enlivened with green mandarin and orange flowers. This is a fun fragrance that won't be out of place at work, yet can party all night. That lovely orange colour comes from a combination of the natural deep-orange and yellow colour of some of the oils used (narcissus in particular)…*Атмосфера веселощів створюється за допомогою прикметників *bright*та *fun*, які характеризують запах; аромат позиціонується як такий, що підходить для гучних вечірок – *can party all night*; а також в описі розкривається образ нескромної жінки – *unashamedly feminine perfume*, яка працює вдень, а вночі безсоромно розважається на вечірках. Окрім цього, у наведеному прикладі маємо пряму вказівку на колір самих парфумів – він є оранжевим від суміші відповідних ароматичних олій.

Оранжевий колір аромату зустрічаємо і в описі запаху парфумів CitrusShores від ArranAromatics: *The Citrus Shores range replaces the much loved Just Grapefruit collection. This long-standing favourite has been given a new name and vibrant orange colour palette to reflect its zesty formulation. Citrus Shores has been designed to lift the spirits and pamper the skin… with an exclusive and addictive fragrance.* Промовиста назва вже вказує на яскравий характер аромату, а оранжева палітра на його позначення

бадьорить настрій і тішить тіло. У цьому описі оранжевий колір вжито для конкретизації, що саме ці парфуми належать до авторської колекції цитрусових ароматів.

Найпозитивнішим кольором є **жовтий**, адже в багатьох культурах він асоціюється з сонцем, теплом і яскравим сяйвом [5, с. 53]. У рекламних повідомленнях про запах парфумів жовтий колір вживається на позначення життєвості, бадьорості аромату, створення його блискучого образу, що вабить споживача та сприяє швидкому запам'ятовуванню. Так, аромат Decorousвід британського бренду Boadiceathe Victorious описаний як комбінація двох видів шафрану, які у поєднанні створюють жвавий образ: *The two vital ingredients that make this a minimal yet pleasingly delicate scent are Saffron from India and Saffron from Persia. They combine in all their golden yellowy glory to create a soft and glowing accord*. Такий запах позиціонується як приємний, делікатний, м'який; а завдяки кольоропозначенню *yellowy*, що перекладається українською як жовтуватий, утворюється сяючий аромат, який запам'ятається своїм золотавим блиском і променистим характером.

Цікавим прикладом є дескрипція парфумів Ostara від парфумерного дому Penhaligon's, у якій міститься комплекс лексем із позитивними конотаціями для створення сяючого образу запаху, сповненого життям і пройнятим весняним духом. Дескрипція починається з інформаційної довідки про назву аромату й історію їхнього створення: *Introducing Ostara, the beautiful new solar floral inspired by the ultimate spring time bloom, the daffodil. Master Perfumer Bertrand Duchaufour created the fragrance, using his own childhood memories of abundant, sweet narcissus flowers in Auvergne, in France to capture the optimism and sunlight that spring brings. Named after the Goddess of Spring, Ostara represents resurgence from bulb to bud to bloom*. Парфумер створив цю ароматичну композицію на основі власних дитячих спогадів про цвіт нарцисів навесні. Парфуми названі на честь богині Остари, яка в давньогерманській міфології символізувала прихід весни та пробудження природи. У наведеному фрагменті вжито лексема *solar* і фраза *to capture the optimism and sunlight*, які безпосередньо реферують до сонячного світла; створено фоновий образ для появи нарцисів – *ultimate spring time bloom*; а також розкрито провідний образ усієї дескрипції – жовтого нарцису – *daffodil.* Далі дескрипція продовжується описом самого аромату: *Ostara opens in an affirming burst of green and yellow…Juniper, Violet Leaf Absolute and Spearmint are layered against vibrant notes of Aldehydes,*

Blackcurrant and Clementine. Narcissus Absolute leads the sun-drenched floral bouquet, gathered with Hyacinth, Hawthorn, and Cyclamen, which are given depth by the humming warmth of beeswax. Тут маємо пряму вказівку на жовтий колір аромату – *an affirming burst of green and yellow.* Також створюється образ квіткового букету, налитого сонячним промінням, – *the sun-drenched floral bouquet.* У кінці додається нота бджолиного воску (природний *колір якого жовтий*) – *humming warmth of beeswax* – яка додає теплоти до загального аромату. Усі зазначені об'єкти мають жовтий колір, а, поєднуючись у поданому описі запаху парфумів, вони створюють єдиний образ легких, оптимістичних, сонячних парфумів із квітковим запахом.

Зелений колір найчастіше асоціюється з життям рослин, весною, молодістю, оновленням, свіжістю та плодовитістю. Цей колір став сучасною емблемою екології та природоохоронної діяльності [4, с. 134]. В англійській мові колір "green" навіює образи молодого листя та трави, особливо навесні та влітку [6, с. 88]. Кольоропозначення *green* зустрічаємо у дескрипції парфумів Vertine від Friede Modin: *This fresh green fragrance opens with aromatic herbs and a hint of peppermint, followed by a heart of fig, tea rose, citrus notes and a warm woody base.* Запах парфумів розкривається базовими нотами трав, зокрема м'яти перцевої, тому створюється перше враження про парфуми як надзвичайно свіжий трав'яний аромат. Саме ця риса підкреслюється, коли вони описуються як *freshgreen,* адже зелений колір перш за все асоціюється з рослинністю, свіжістю та молодою зеленню. Опис інших парфумів під промовистою назвою English Fern від парфумерного дому Penhaligon's містять характеристику "*spicedgreenscent*", завдяки чому створюється образ свіжих парфумів із пряними нотками: … *English Fern is a completely unique, fresh and earthy tonic of a fragrance. Field-fresh clover, lavender and geranium bed down with woods, patchouli and moss to create a rich, spiced green scent that oozes Englishness. It captures that slightly soapy, just washed feeling with elegance and a touch of sensuality.* У наведеному прикладі зелений колір використано для вербального насичення аромату свіжістю польової конюшини, лаванди й герані, а також задля висвітлення назви парфумів – адже папороть зеленого кольору й у контексті цієї дескрипції асоціюється з чуттєвістю й елегантністю як елементами британського стилю.

Лексема на позначення **блакитного кольору** в англійській мові відсутня. Тому "веселка кольорів" у британській картині світу вербалізована шістьома кольоропозначеннями. Значення

синього та блакитного кольорів об'єднано в лексемі "blue". На думку А. Вежбицької, кольоропозначення "блакитний", "синій" і "blue" мають референційну співвіднесеність із небом: "блакитний" прямо подібний до неба, у *той час як* "синій" змушує думати про небо, а англійське "blue" *не специфіковане* в цьому плані, і тому може позначати і небесно-блакитні, і не небесно-блакитні відтінки небесно-морського діапазону [3, с. 259].

Із метою встановлення, яке саме значення лексеми "blue" кодується в англійській мові, ми проаналізували її дефініції в тлумачних словниках англійської мови, виявивши такі значення:

1) having the colour of the sky or the sea on a fine day (LDCE);

2) of a colour intermediate between green and violet, as of the sky or sea on a sunny day (OD);

3) of the colour of the sky without clouds on a bright day, or a darker or lighter type of this (CD).

Як бачимо з наведених дефініцій, колір "blue" розуміється носіями англійської мови досить широко: від зеленого до фіолетового кольору з усіма їх відтінками, – але при цьому конкретизується, що це колір моря чи неба за гарної погоди. Таким чином, у дескрипціях запаху парфумів беремо до уваги лише кольоропозначення *blue як* відповідник українському "блакитний" і "синій". Так, у описі запаху парфумів Azrak від британського парфумерного дому Boadiceathe Victorious здійснюється референція до моря з його гіпнотичною чарівністю: *Azrak – literally meaning blue and on this occasion represents the sea surrounding Britain. This Pure Perfume has a semi aquatic feel upon first experience…. The amber ensures the softness of Azrak, like beautiful wave touching the shore – the fragrance washes over you with hypotonic verve.* І хоча в поданій дескрипції аромат прямо не номінується блакитним, весь опис пройнятий морським духом і морською блакиттю завдяки створенню відповідного образу. Навіть назва парфумів арабською мовою перекладається як "блакитний", "синій", що зумовлює їх опис у межах морської тематики. Вербалізація запаху даних парфумів є стилістично маркованою: вжито епітет *aquatic* на позначення морської свіжості; аромат характеризується як м'який подібно до маленької хвилі, яка торкається берега, що реалізується за допомогою порівняння *the softness of Azrak, like beautiful wave touching the shore*; а також запах метафорично подається як морська вода, яка повністю охоплює й манить своєю силою – *the fragrance washes over you with hypotonic verve.*

Фіолетовий колір, який в англійській мові має два відповідники *violet* і *purple*, є символом королівської влади та гідності [5, с. 54]. Також його пов'язують зі стриманістю, духовністю, таємницею й містикою [4, с. 266]. Кольоропозначення *purple* на позначення розкоші й багатства вжито у дескрипції парфумів Purple Water від британської ювелірної компанії Asprey, яка випустила єдиний аромат аби підтвердити свій статус: *Using only the finest essential oils, purple water has been created as a fresh citrus fragrance blended with spicy undertones to give it added strength and stature… Purple water is the distillation of the rich and creative past of Asprey and its exciting and luxurious present*.

Самі парфуми мають назву Purple Water, що безпосередньо референує до фіолетового кольору, а також підкреслює багату історію компанії та її розкішну сучасність. Інша дескрипція парфумів Deep Purple від бренду Pell Wall побудована навколо образу квітки фіалки, де її аромат є основним, а весь опис стилістично забарвлюється у фіолетовий колір: *Violet is combined with other scents in many, many fragrances but here I wanted to allow it to shine alone. You'll recognise immediately the 'parma violets' character of the scent, though this isn't as sweetly candied as the little sweets themselves. The tiny sweet violet flowers are not so widely grown now, but the scent from them is delicious when you get close to the flower – this fragrance makes that available with no need for crawling about in the garden…* Аромат фіалки розкривається з перших ноток і стає відчутним ледве солодкий, приємний запах. В описі чітко визначений ступінь солодкості – порівнюючи запах фіалки зі смаком солодощів, зазначається, що парфуми мають приємний солодкуватий запах. Образ самої квітки розкривається у двох площинах: як фізичний об'єкт, як рослина, що росте в саду та милує око своєю витонченістю, і як абстрактна сутність, що втілена в запах як приємний солодкуватий аромат. І хоча в наведеному прикладі фіолетовий колір прямо не номінується, його фіолетова гамма стоїть перед очима читача саме завдяки образу фіалки.

Таким чином, унаслідок аналізу рекламних дескрипцій запаху парфумів було встановлено, що кольоропозначення аромату представлене не всіма кольорами веселки, які при характеристиці запаху навіюють відповідні асоціації та є вербальними засобами образотворення. Ураховуючи той факт, що дескрипції парфумів є досить метафоричними за своєю природою, кольоропозначення запаху допомагає конкретизувати метафоричний образ парфумів. Номінація кольором здійснюється прямо, коли зазначається колір усього запаху

або його окремих нот; або опосередковано через референцію до образів певних явищ чи предметів з відповідним кольором. Однак у будь-якому випадку створений образ аромату має виключно позитивну конотацію, оскільки рекламні дескрипції запаху парфумів є вербальними засобами впливу на адресата з комерційною метою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1.

2. *Брагина А. А.* "Цветовые" определения и формирование новых значений слов и словосочетаний / А. А. Брагина // Лексикология и лексикография. – М. : Наука, 1972. – С. 73–104.

3. *Вежбицкая А.* Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; пер. с англ. М. А. Кронгауз. – М. : Русские словари, 1996.

4. *Тресиддер Дж.* Словарь символов / Д. Тресиддер ; пер. с англ. С. Палько. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999.

5. *Cirlot J. E.* A Dictionary of Symbols / J. E. Cirlot ; 2nd ed. – London : Routledge, 2001.

6. *Ferber M.* A Dictionary of Literary Symbols / M. Ferber. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Cambridge Dictionaries Online – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/blue 2.

2. Longman Dictionaryof Contemporary English / [directorDellaSummers]. – 4 thedition. – Harlow (England) : Pearson, 2005.

3. Oxford Dictionaries – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/blue)

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Azrak – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.boadiceaperfume.com/azrak/

2. CitrusShores – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.arranaromatics.com/citrus-shores-100ml-eau-de-toilette/

3. DeepPurple – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: https://pellwall.com/product/deep-purple/

4. EnglishFern – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.penhaligons.com/english-fern-eau-de-toilette/

5. Jacinth – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: https:// pellwall.com/product/jacinth/

6. Ostara – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http:// www.penhaligons.com/ostara/?s=ostara

7. PurpleWater – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.asprey.com/collection/gifts/purple-water

8. Red – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.modernart-perfume.com/products.asp

9. Vertine – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.friedemodin.com/jm-collection/

Стаття надійшла до редколегії 20.04.15 р.

Поклад Т. С., асп.
Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев

**ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЕ АРОМАТА:
ЛИНГВОКОГНИТИВНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ**

Осуществлен лингвокогнитивный анализ рекламних дескрипцій запаха духов, где запах характеризуется хроматическими цветообозначениями. Представлена символика и основныеассоциации цветов, которые отображены в описаниях запаха духов. Рассмотрены особенности цветных номинаций аромата, а также их функционирование в рекламныхдескрипцияхзапахадухов.

Ключевые слова: *хроматические цветообозначения, символика цвета, аромат, рекламне дескрипции запаха духов.*

Poklad T. S., Postgraduate student
Borys Grinchenko Kyiv University

COLOUR NAMING: LINGUO-COGNITIVE DIMENSION

The author carries out the linguo-cognitive analysis of advertisements of fragrance descriptions where fragrance is marked by chromatic colours. The colour symbolism and the main associations of colours are revealed. The article investigates fragrance descriptions from the perspective of their colour nominations and functioning.

Keywords*: chromatic colour naming, colour symbolism, fragrance, advertisements of fragrance descriptions.*

УДК 811.512.161'373.21

Покровська І. Л., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РЕЛІГІЙНА МЕТАФОРА В ГАСТРОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Присвячено релігійній метафорі у складі гастрономічної термінології сучасної турецької мови. Виокремлено та проаналізовано внутрішню форму гастронімів із різними релігійними реаліями, характерними для турецької мовної картини світу.

Ключові слова: *релігійна метафора, картина світу, семантика, онім, функціонування.*

Історія людства міцно пов'язана з процесом приготування та споживання різних страв, оскільки задоволення потреби організму у їжі – це одна з основоположних потреб людини. Представники всіх націй споживають їжу, проте в кожного народу є свої гастрономічні смаки, свої національні страви, своя так званого "глютонічна" культура, навіть окрема "кулінарна картина світу" (Є. Добренко). Гастроніми досліджуються такими сучасними вченими, як С. С. Ісаєв, Н. Ф. Клименко, О. В. Плетнєва.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що воно присвячене найсуттєвішій проблемі турецького суспільства – взаємозв'язку мови й релігії (на прикладі турецькомовних лексем-гастронімів із релігійною метафорою). У дослідженні акцентується увага на впливі релігії на свідомість, його відображенні в турецькій мовній картині світу та мисленні пересічних турків.

Метою дослідження є виокремлення найбільш вживаних гастронімів із релігійним компонентом у сучасній турецькій мові й аналіз їхнього вживання та функціонування, а також характеристика метафоричних значень традиційних назв турецьких страв.

Об'єктом дослідження є внутрішня форма гастронімів із релігійною метафорою, які вживаються в сучасній турецькій мові, **матеріалом** – списки турецькомовних гастронімів.

Турецький лінгвіст А. Доган, аналізуючи метафори, виділяє перенесення ознак із людини на природу (передача притаманних людині якостей: *dağ başı* – 'підніжжя гори'; *bir baş soğan* – 'головка цибулі'), а також із природи на людину (*domuz* – 'свиня (про неохайну людину)', *tilki* – 'лисиця (про хитру людину)', перенесення між предметами в природі (*kuşburnu* (букв. ніс пташки) – 'шипшина', *karlangıçbalığı* (букв. риба-ластівка) – 'люціан'), перенесення почуттів (*sıcak bir bakış* – 'теплий погляд', *tatlı bir ses* – 'приємний голос') [5, с. 62–68].

Крім наведених традиційних перенесень значень, дослідники останнім часом виокремлюють і більш "екзотичні": із кулінарної сфери – у політичну, із релігійної – у кулінарну. Так, дослідниця Н. Поліщук розглядає назви кулінарних страв, які характеризують внутрішню українську політику, серед яких виділяє, як найяскравіші такі: *партійний вінегрет* – 'мішанина, плутанина у партійних стосунках', *провести вибори "під олів'є"* – 'планувати вибори під Новий рік', *недоварена каша* – 'незавершений процес переговорів' [4, с. 216–222].

У назвах кулінарних страв релігійні вкраплення не є рідкісними, оскільки, напевно, багато релігійних обрядів пов'язані саме з процесами приготування особливих страв, прийняття їжі тощо. У першу чергу слід виділити назви святкових страв, які готували на найбільші мусульманські свята – Рамазан, свята Кандиль, Курбан-байрам.

Гастрономічна термінологія представлена сакронімами, пов'язаними з власною назвою свята *Рамазан*: ***Ramazan çöreği*** (букв. **рамазанський** пиріжок) – 'пиріг, який готують на свято Рамазану з дріжджового тіста з додаванням кунжуту та чорнушки (тур. çörekotu)', його анатолійський аналог – *Antalya'nın tahinli tarçınlı **ramazan** çöreği* –

'пиріг із корицею та тахіном, без дріжджів із використанням розпушувального порошка', у Текірдаг ці пиріжки готують із горохом (тур. nohutlu **Ramazan** çöreği), у Зіле – без цукру й солі, у Токаті – без цукру на горохових дріжджах (тур. gelin çöreği); ***Ramazan*** *kebabı* (букв. **рамазанський** шашлик) – 'шашлик зі шматочків телячого м'яса, яке вкладається в рамазанську перепічку, із додаванням петрушки, чорного перцю', ***Ramazan*** *pilavı* (букв. **рамазанський** плов) – 'плов з рису, вареного гороху, телячого м'яса, лапші', *katlamalı* ***Ramazan*** *yufkası* (букв. складені рамазанські листи) – 'листи тіста, приготовані на молоці та яйцях', ***Ramazan*** *pidesi* (букв. рамазанська булочка-піде) – 'різновид святкового пирога без начинки', *Güllaç* ***ramazan*** *tatlısı* (букв. **рамазанські** солодощі – гюллач) – 'булочка з дріжджового тіста, зверху посипана спеціальною помадкою з кунжутом'.

Крім того, до рамазанських страв слід віднести й ті, які пов'язані з тридцятиденним постом, який передує самому святу. Рамазанський піст полягає в тому, що зі сходу і аж до заходу сонця правовірні мусульмани не споживають ніякої їжі й навіть не п'ють води. Вечеря є цілим ритуалом і має назву *iftar.* Усі страви, які виставляються на стіл, під час святкової вечері іменуються, як ***iftar*** *yemekleri* (укр. страви для розговіння). Їжу також можна вживати рано-вранці ще до сходу сонця (тур. sahur), і страви, які споживають у цей час називають ***sahur*** *yemekleri: hamurlu* ***iftar*** *çorbası* (укр. суп на **вечірнє розговіння** з тістом) – 'суп з курячою грудинкою з додаванням картоплі, моркви, цибулі', *iftariye, iftariyelik, iftarlık* (укр. приготована до вечері-іфтару страва):1) закуска (бринза, маслини, ікра); 2) дуже трохи, невелика кількість; *iftarda ve sahurda menemen* (букв. омлет для сніданку та вечері під час посту) – 'омлет із додаванням яєць, помідорів, зеленого перцю та приправ'; *pratik* ***sahur*** *gözlemesi,* ***sahurluk*** *börek,* ***sahur*** *börek* (букв. пиріг до сніданку) – 'пиріг зі слоєного тіста з начинкою з оливками, помідорами та бринзою'; *partırmalı* ***iftar böreği*** (букв. **пиріг до вечері** з бастурмою) – 'пиріг з начинкою з бринзи та бастурми'.

Важливими із погляду релігії в мусульман є свята циклу *кандиль* – чотири священні ночі: народження пророка Мухаммеда (Mevlit Kandili) – '12-та ніч третього місяця місячного календаря', ніч зачаття пророка Мухаммеда (Regaip Kandil), ніч вознесіння пророка Мухаммеда (Miraç Kandili) – '26-ма ніч священного місяця Рамазану, відзначається з нагоди мандрівки пророка Мухаммеда з Мекки в Єрусалим і його сходженні на небеса до Аллаха. Найбільш урочиста ніч у місяць Рамазан, ніч відпущення гріхів (Berat Kandili) – '14-та ніч священного місяця Шабан'. Усі канділі не обходяться й без традиційних турецьких частувань, а саме: ***kandil*** *kebabı* (букв. шашлик до

кандилю) – 'шашлик з ягнятини з картоплею, зеленим перцем і помідорами', ***kandil*** *lokması* (букв. шматок до **кандилю**) – 'булочка з дріжджового тіста з додаванням маргарину та яєць, посипана цукровою пудрою', ***kandil*** *simidi* (букв. бублик до **кандилю**) – 'бублик зі здобного тіста, посипаний кунжутом'.

Шанованим у мусульман релігійним святом є Курбан-байрам – свято жертвоприношення, до якого готують різноманітні страви. У першу чергу це страви, приготовані з м'яса жертви – тварини, яка була зарізана за мусульманським звичаєм і вважається священною. Таке м'ясо має назву *kurban eti.* Найчастіше це м'ясо тушкують невеличкими шматочками, подають із салом із зелені й називають ***kurban*** *kavurması* (букв. тушкована **жертва**).

Крім назв святкових страв, релігійні терміни можуть входити до назв й інших страв. Найчастішими є такі релігійно марковані компоненти назв страв:

– ***Allah*** (букв. Аллах): *Allah ne verdiyse keki* (букв. кекс "Все, що дав Аллах") – 'кекс з величезною кількістю складників' (зокрема, на відміну від звичайного кексу до його складу входять горіхи, фундук, ізюм, курага, кориця, шоколад і терта лимонна шкірка);

– ***imam*** (букв. імам): ***imam*** *bayıldı* (букв. **імам** знепритомнів) – 'страва з баклажанів, помідорів і перцю'; *ekşili* ***imam*** *bayıldı* (букв. кислий **імам** знепритомнів), *nar ekşili* ***imam*** *bayıldı* (букв. **імам** знепритомнів із кислинкою гранату) – 'страва з баклажанів помідорів і перцю з додаванням гранатового соку', ***imam*** *bayıldı fırında* (букв. **імам** знепритомнів у духовці) – 'запечена у духовці страва з баклажанів та інших овочів'; ***imam*** *sarığı tatlısı* (букв. солодощі тюрбан **імама**), ***imam*** *sarığı pastası* (букв. торт "Тюрбан **імама**"), ***imam*** *sarığı* (букв. тюрбан **імама**) – 'кекси, обваляні в кокосовій стружці й политі шоколадом' (за зовнішнім виглядом імітують тюрбан імама);

– *cehennem* (букв. пекло): *tavuklu* ***cehennem*** *kebabı, tavuk* ***cehennem*** *kebabı*(букв. **пекельний** кебаб із курки) – 'страва із запеченого в духовці м'яса з такими спеціями, як ялівець, селера, шавлія'. У переносному значенні **пеклом** їжі (тур. yemek **cehennemi**) називається безліч рецептів різних страв (наприклад, сайт yemek cehennemi.com);

– ***cennet*** (букв. рай): ***cennet*** *çorbası* (букв. **райський** суп) – 'суп із великою кількістю інгредієнтів (сочевиця, горох, морква, картопля, кріп, петрушка, кмин, перець, сіль, борошно)'; ***cennet*** *çamuru* (букв. **райський** бруд) – 'готовий кадаїф із додаванням фісташок, вершкового масла, цукрової пудри, вершків'; *hurma* ***cenneti*** (букв. **рай** фініків) – 'солодощі, приготовані з фініків, молока, цукру й борошна'; ***cennet***

elmalı *tatlı* (букв. солодощі з **хурми** (укр. **райського яблука**), ***cennet künkü*** *tatlısı* (букв. солодощі у вигляді **райської труби**) – 'солодощі з солодкого тіста з горіхами у формі трубочок, які поливаються щербетом'; ***cennethurmalı*** *muhallebi* (букв. мухаллебі зі шматками **фініків**) – 'молочний кисіль із фініками'; ***cennet*** *tatlısı* (укр. райські солодощі): *Cennet elmasından cennetlik bir tatlı oldu* (укр. з хурми приготували райські солодощі). Одним із різновидів фініків є **райські фініки:** *cennet hurmasıyla hurma cenneti* – 'солодощі з райських фініків'.

Бенкет чи обід із великою кількістю різноманітних страв називають *yemek* ***cenneti*** (букв. **рай** страв);

– ***hac, hacı*** (букв. прочанство до Мекки): *sürpriz* ***hac*** *pastası* (букв. торт-сюрприз для **хаджу**), ***hacı*** *pastası* (букв. торт **прочанина**) – 'торт-подарунок для тих, хто здійснив паломництво'; такий торт зазвичай вкривається кремом білого кольору, оскільки білий колір є символом паломництва до Мекки; ***hac*** *yemeği* (букв. їжа для **хаджу**) – 'скромний набір необхідної для здійснення паломництва їжі';

– ***gavur****: gavur dağı salatası* (букв. салат "Гора невірних") –'салат із помідорів, зеленого перцю, свіжої й ріпчастої цибулі, петрушки, подрібнених горіхів, оливкової олії та гранатового оцту';

– ***melek*** **(**букв. ангел): *beyaz melek pastası* (букв. торт "Білий ангел") – 'торт із бісквітного тіста, прикрашений кокосовою стружкою та фруктами'; *ağlayan melek pastası* (букв. торт "Ангел, який плаче") – 'торт із бісквіту, политий білим кремом і какаовим кремом, який стікає по торту'; *kara melek keki* (букв. кекс "Чорний ангел") – 'кекс із какао й горіхами'; *melek kek (букв. кекс-ангел)* – 'кекс, политий білим кремом, прикрашений чорницею та журавлиною'; *çilekli melek pasta* (букв. торт "Ангел із полуницею") – 'торт із кремом "Тартар" і шматочками полуниці'; *melek pilavı* (букв. плов ангелів) – 'плов із м'ясом, рисом, горохом, морквою'. У турецького народу з волоссям ангела порівнюється вермішель: ***melek*** *saçlı kızın saray çorbası* – 'суп "Сарай" із довгою вермішеллю; ***melek*** *saçlı domates çorbası* – 'помідоровий суп із довгою вермішеллю',

– ***papaz*** (букв. піп): ***papaz****yahnisi* (букв. мішанина **попа**) – 'м'ясна страва з цибулею, вином або оцтом';

– ***tekke*** (букв. текке, обитель дервіша): ***tekke*** *pilavı* (букв. плов **текке** – обителі дервішів) – 'плов; страва з пшениці грубого помелу з додаванням овочів', ***tekke*** *çorbası* (букв. суп **текке**) – 'суп із помідорів, перцю, фаршу, борошна, м'яти'). При цьому елементи суфійських традицій збереглися в найменуваннях зазначених страв сучасної турецької кухні, оскільки в текке здавна традиційними стравами були суп і плов: **мевлевітський плов** (тур. Mevlevi pilavı) –

'страва з баранини й рису з додаванням гороху, каштанів, фісташок', і **мевлевітські солодощі**, або локум (тур. Mevlevi tatlısı, Mevlevi lokumu) – 'десерт із фініків, ізюму, товчених горіхів, кориці, тахіну'. Зазначені страви є традиційними в турецькій кухні й часто не мають безпосередніх асоціацій із сакральним життям турків: *Çanakkale standının en ilginç özelliklerinden biri de kadın girişimci Atiye Laçin'in* ***"Mevlevi tatlısı"*** *oldu. Memurluğu bırakıp Gelibolu'daki dünyanın en büyük mevlevihanesinden ilham alarak tatlı işine soyunan Laçin, girişim öyküsünü şöyle anlattı:* ***"Mevlevi tatlısının*** *formülü çok eskiye dayanıyor. Ben onu alarak geliştirdim. İçinde her türlü kuru meyve ve kuru yemiş olan üründe un, tuz ve şeker yok. Sağlık açısından da zararı yok, faydası var. Tatlıyı geliştirmek için halen Ege Üniversitesi ile çalışmaya devam ediyorum.* – 'Найцікавішою особливістю стенду в Чанаккале стали **мевлевітські солодощі**, які асоціюються з іменем бізнес-леді Атіє Лачін. Лачін, яка залишила роботу службовця, черпаючи натхнення від найбільшої у світі геліболуйської мевліхане, розповідає історію свого "солодкого" бізнесу: "Рецепт **мевлевітських солодощів** має давню історію. Я трохи його змінила. У продукції з різноманітними сушеними фруктами та горішками, немає борошна, солі та цукру. Ніякої шкоди для здоров'я, лише користь. Я співпрацюю з Егейським університетом щодо вдосконалення рецепту цих солодощів" ('Hurriyet', 22.10.2012).

– ***derviş:derviş*** *kebabı* (укр. шашлик **дервіша**) – 'шашлик із невеликих шматочків м'яса ягнятини з додаванням овочів і спецій'.

Таким чином, метафора залишається активним способом словотворення назв у гастрономії. Разом із традиційними реаліями виникають нові асоціативні комплекси, утворені за подібністю зовнішнього вигляду, смаку, призначення страв з традиційними релігійними термінами турків-мусульман. Метафори гастрономії містять інформацію про релігійні вподобання, характерні для певної місцевості, і при цьому є складовою мовної картини світу турецького етносу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ісаєв С. С.* Реалізація кулінарного коду китайської культури у фразеологізмах з компонентом "вино"/ С. С. Ісаєв // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ "Київський університет", – Вип. 55, ч. 2. – С. 82–88.

2. *Клименко Н. Ф.* Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2008. – 2 вид., перероб. – К. : Пучаг, 2005.

3. *Плетнева Е. В.* Метафора повседневности в русской и французской языковых картинах мира : 10.02.20 / Е. В. Плетнёва. Метафора повседневности в русской и французской языковых картинах мира ("Гастрономия", "Костюм", "Интерьер") : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. – Волгоград, 2006.

4. *Поліщук Н.* Мистецька термінологічна лексика в газетному тексті (на матеріалах газет "Дзеркало тижня, "Газета по-українськи", "Високий замок", "Скриня") / Н. Поліщук // Вісн. нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія : Проблеми української термінології. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 2012. – № 733. – С. 216–222.

5. *DoğanA.* Anlambilimi.Anlambilim konuları ve Türkçe'nin Anlambilimi/ A. Doğan. – Ankara : Engin Yayın Evi, 2005.

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2016 р.

Покровская И. Л., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

РЕЛИГИОЗНАЯ МЕТАФОРА В ГАСТРОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Посвящена религиозной метафоре в составе гастрономической терминологии современного турецкого языка. Выделено и проанализировано внутреннюю форму гастронимов с разными религиозными реалиями, характерными для турецкой языковой картины мира.

Ключевые слова: *религиозная метафора, картина мира, семантика, оним, функционирование.*

Pokrovska I. L., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELIGIOUS METAPHOR IN GASTRONOMICAL TERMINOLOGY OF MODERN TURKISH LANGUAGE

The article deals with religious metaphor as a part of gastronomic terminology of modern Turkish language. Internal form of gastronyms with different religious realities have been identified and analyzed as a characteristic of the Turkish language picture of the world.

Keywords: *religious metaphor, language picture of the world, semantics, onym, functioning.*

УДК 811.111'42

Попівняк О. О., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА УЧАСНИКІВ АНГЛОМОВНИХ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ НА СТАДІЇ РОЗМИКАННЯ МОВЛЕННЄВОГО КОНТАКТУ

Розглядається завершальна фаза розмови в англомовній телефонній комунікації й аналізується її типова структурна організація. Досліджуються особливості комунікативної поведінки учасників англомовних телефонних розмов на стадії розмикання мовленнєвого контакту.

Ключові слова: *телефонна розмова, завершальна фаза телефонної розмови, стадія розмикання мовленнєвого контакту, комунікативна поведінка, комуніканти, комунікативний обмін, адресант, адресат.*

Мовленнєві трансакції такі, як привітання та прощання, часто сприймають як механічні, рутинні, проте, вони не є незначущими. Комунікативна поведінка співрозмовників у ці моменти є важливою стратегією для встановлення та підтримання соціальних та міжособистісних стосунків між комунікантами [14, p. 304; 13, p. 2–3; 21, p. 109]. Зважаючи на специфіку телефонної розмови як медіуму людської комунікації, що характеризується відсутністю зорового контакту [9, с. 365–368; 10, с. 587], необхідно зауважити, що комунікативну поведінку співрозмовників обмежено лише вербальним компонентом і визначено як сукупність норм і традицій спілкування, що пов'язані з особливостями організації мовленнєвої діяльності в певній комунікативній ситуації [9, с. 200].

Метою нашої статті є описати особливості комунікативної поведінки учасників англомовних телефонних розмов на стадії розмикання мовленнєвого контакту, зокрема виявити мовні засоби, які використовують для ініціалізації завершальної фази, проаналізувати типову структурну організацію цієї фази та визначити чинники, що можуть впливати на вживання різноманітних лінгвістичних форм і комунікативних стратегій. **Актуальність** пропонованої теми визначається загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення комунікативних процесів у реальних ситуаціях людського спілкування, необхідністю комплексного вивчення сучасної телефонної комунікації з огляду на її широке застосування в різних соціальних сферах і контекстах. **Об'єкт дослідження** – завершальна фаза англомовних телефонних розмов, а **предмет** – комунікативна поведінка учасників на стадії розмикання мовленнєвого контакту. **Матеріалом дослідження** є транскрипти автентичних телефонних розмов і фрагменти телефонних розмов, узяті з транскиптів кінофільмів та оригінальних художніх творів сучасних англомовних письменників.

Наукова новизна полягає в застосуванні комунікативно-прагматичного підходу до вивчення англомовних телефонних розмов, що дає змогу всебічно розглянути мовну комунікацію по телефону, яка досі не була предметом спеціального аналізу у вітчизняній лінгвістиці.

Під впливом розвитку сучасних засобів зв'язку та впровадження новітніх технологій стрімко зростає інтерес до дослідження структурно-семантичних і прагматичних особливостей телефонних розмов у різних мовах, наприклад у німецькій мові [17], шведській [15], грецькій [20], китайській [21], італійській, іспанській, французькій [16] та ін. Проте більшість досліджень зосереджено на висвіт-

ленні особливостей ініціальної фази телефонних розмов, що може бути частково пов'язано з відносною складністю встановити ініціалізацію завершальної фази [18, p. 145–146; 21, p. 109–110].

Як зазначають дослідники, телефонна розмова, як і будь-яка інша комунікативна подія, не може закінчитись сама собою, а має бути доведена до свого логічного завершення [19, p. 291; 8; 12]. Крім того, передчасне розмикання мовленнєвого контакту може загрожувати подальшим стосункам між комунікантами, оскільки намір одного зі співрозмовників припинити розмову може розглядатись як небажання подальшого спілкування та спричинити непорозуміння [13, p. 2–3]. Тож комунікативна поведінка учасників телефонної розмови в завершальній фазі направлена, з одного боку, на логічне завершення інтеракції, а з іншого – на встановлення платформи для подальших стосунків і контактів.

Як компонент комунікативної події завершальна фаза телефонної розмови – це метакомунікативна трансакція за функціональним призначенням; вона має певний набір етикетно закріплених мовленнєвих елементів – контакторозмикаючих метакомунікативних одиниць [6; 8; 7; 4, с. 49; 10, с. 582–586] – які можуть виступати як окремий комунікативний хід, формувати мовленнєвий обмін або трансакцію. Вони є індикаторами закінчення процесу мовленнєвої комунікації та в неконфліктній ситуації призначені пом'якшувати моральний збиток, який наноситься комунікантам фактом розставання, укріпляти доброзичливі відносини та створювати позитивну перспективу подальшого спілкування.

Як зазначають Щеглофф і Сакс, лінгвісти, які були новаторами аналізу телефонних розмов і на роботах яких ґрунтуються всі подальші дослідження в цій царині, завершальна фаза телефонних розмов складається щонайменше з двох мовленнєвих обмінів (тобто чотирьох комунікативних ходів, об'єднаних у дві суміжні пари): передзавершального етапу, на якому один із комунікантів виявляє своє бажання припинити розмову, і власне фінального – обмін прощаннями. Передзавершальний етап в англомовному дискурсі зазвичай реалізується за допомогою метакомунікативних одиниць типу *We-ell…, OK…, All right…, So-oo…*, які вимовляються з падаючою інтонацією та складають повний мовленнєвий хід комуніканта. Це свідчить про вичерпність попередньої теми розмови та запрошення до можливого закінчення інтеракції. Якщо співрозмовник погоджується на розривання мовленнєвого контакту, його типовою відповіддю буде *OK…, Alright…,* що свідчитиме про перехід до фінального етапу – обміну прощаннями [19, p. 301–302].

Проте, комунікативна поведінка одного з учасників інтеракції, що направлена на розривання мовленнєвого контакту, не завжди підтримується співрозмовником, який вбачає комунікативний хід партнера, виражений за допомогою мовленнєвих кліше *We-ell…, OK…, All right…, So-oo…,* лише як завершення попередньої теми розмови і своїм респонсивним ходом розпочинає нову тему. Отже, мовленнєвий обмін *OK – OK,* або *Well – All right* може розглядатись як передзавершальний етап завершальної фази англомовних розмов лише за умови, що ініціалізація розмикання мовленнєвого контакту підтримана обома співрозмовниками і в розмові не виникає нової теми для подальшого обговорення.

Іноді для ініціалізації стадії розмикання контакту комуніканти послуговуються так званими тактиками адресата й адресанта [19, p. 306–307; 21, p. 117], які пояснюють необхідність припинення інтеракції з огляду на інтереси співрозмовника. Так тактикою адресанта можна вважати фразу *I'll let you go,* а тактикою адресата *This is costing you a lot of money.*

На відміну від вищезгаданих мовленнєвих одиниць, які розпочинають фазу завершення мовленнєвого контакту лише за умови вичерпності попередньої теми розмови та завжди виступають першим комунікативним ходом у мовленнєвому обміні, фраза *I've got to go* та її відповідники не підпорядковані таким обмеженням і можуть порушувати структурну організацію мовленнєвої трансакції, інколи перериваючи навіть неповністю закінчені висловлювання. Окрім того, вона найбільш явно виявляє інтенцію мовця завершити розмову.

"Call me if you need me, babe, got to run. Love you". [2, p. 209];

Robert: *Chris...*

Chris: *I've gotta go.*

Robert: *Chris? CHRIS! Goddamnit, Chris!* [9, 41].

Її можуть пом'якшувати пояснення причини необхідності термінового розмикання контакту, на кшталт *The baby is crying, I've got some work to do, Someone's waiting for me* та інші.

"I'm going to go, Mum. I've got some work to do before I go back to New York…." [2, p. 275];

"I have to go, darling. Rachel needs me." [4, p. 274].

Загальною рисою вищезгаданих мовленнєвих одиниць є їхня безвідносність до загального експліцитного контексту всієї комунікативної події. Тобто вони можуть застосовуватися комунікантами незалежно від тематики й особливостей розмови. Однак, існують ситуації, коли комуніканти для ініціалізації завер-

шальної фази використовують інформацію, яка була згадана чи імплікована на певному етапі розмови, тим самим підтверджуючи функціонування комунікативної події як єдиного цілого, розгортання якої може стимулювати її ж подальший розвиток.

"Hello?"

"Alex, it's me. I'm sorry; I suppose I didn't expect you to answer. I'm just having the most chaotic night and –"

"Angela?"

"Yes?"

"It's four in the morning."...

Через деякий час адресант ініціює розмикання мовленнєвого контакту:

"I'll call you tomorrow. Go back to sleep. Buy." [2, p. 125–126].

Як бачимо, адресат згадує про не зовсім вдалий час для розмови на початку спілкування, згодом він зауважує, що ще спить, тож адресант використовує цю інформацію для завершення комунікативної взаємодії.

У наступному прикладі комунікант, знаючи, що її співрозмовниця щойно повернулась із відрядження, ініціює завершення спілкування спонукаючи її до відпочинку:

"Well, forget about everything for now. Get some rest. We'll see you both tomorrow."[4, p. 218].

Прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Тетчер розмову з Рональдом Рейганом, у якій вони обговорюють військову ситуацію в Гренаді, закінчує так:

Prime Minister Thatcher:*I must return to this debate in the House. It is a bit tricky.*

President Reagan:*All right. Go get 'em. Eat 'em alive.*

Prime Minister Thatcher:*Good-bye* [10].

Інформація, що згодом може ініціювати розмикання мовленнєвого контакту, може міститись у будь-якій частині розмови, і найчастіше в ініціальній фазі. Звичні запитання на початку телефонної розмови, такі як *What are you doing?, Where are you going?, How are you feeling?* можуть надати інформацію, яку комуніканти згодом використовують як привід для завершення спілкування: *Well, I'll let you get back to your books, Why don't you lie down and take a nap?*

Деякі дослідники зазначають, що вдало ініційований передзавершальний етап завершальної фази телефонних розмов призводить одразу до обміну прощаннями, тобто може виглядати так:

A: *OK.*

B: *OK.*

A: *Bye bye.*

B: *Bye* [19, p. 313; 12].

Однак, аналіз мовного матеріалу показує, що завершальна фаза телефонної розмови може містити набагато більше ніж два комунікативні обміни. Намір комунікантів закінчити спілкування може бути підсилений, але, разом із цим, і пом'якшений за допомогою метакомунікативних висловлювань, які враховуючи їхні лексико-семантичні особливості, можуть класифікуватися так: (1) домовленості про подальші комунікативні контакти, запрошення; (2) підбиття підсумків інтеракції, (3) вдячність, (4) побажання, благословення співрозмовнику та членам його родини, (5) вибачення, (6) задоволення від зустрічі, (7) компліменти, (8) пропозиції, поради, повчання, (9) прохання, (10) застереження, (11) накази. Наведемо деякі приклади:

(1) *"Okay, Jim. I'll see you soon, then?"*

"Almost on my way. Bye for now." [1, p. 67–70];

(3) DISPATCHER: *Okay. 358 here.*

FIRE OPERATOR: *Okay. Thanks.*

DISPATCHER: *Bye-bye* [7];

(10) *"Promise?"*

"Promise. Take care of yourself, darling."

"You too." The conversation was over [4, p. 202];

(11) *"Do you know Captain Ned's? It's a seafood place on Marine Drive. The bar's pretty dark. Drive there now and we'll talk."*

The connection was broken [3, p. 10–11].

Більше того, ці висловлювання взаємно не виключають одне одного. У багатьох випадках вони співіснують: можуть складати комунікативний хід, чи навіть формувати мовленнєвий обмін – простий, що складається з двох комунікативних ходів чи складний, що може налічувати три й більше комунікативні ходи. Вважають, що така комунікативна поведінка співрозмовників компенсує моральний збиток, який наноситься фактом розставання та сприяє укріпленню дружніх стосунків.

Розглянемо такий приклад:

President Reagan: *As I say, I'm sorry for any embarrassment that we caused you , but please understand that it was just our fear of our own weakness over here with regard to secrecy.*

Prime Minister Thatcher: *It was very kind of you to have rung, Ron.*

President Reagan: *Well, my pleasure.*

Prime Minister Thatcher: *I appreciate it.How is Nancy?*

President Reagan: *Just fine.*

Prime Minister Thatcher: *Good. Give her my love.*

President Reagan: *I shall.*

Prime Minister Thatcher: *I must return to this debate in the House. It is a bit tricky.*

President Reagan: *All right. Go get 'em. Eat 'em alive.*

Prime Minister Thatcher: *Good-bye* [10].

Цей фрагмент телефонної розмови ілюструє рясне використання вищезазначених метакомунікативних одиниць. Так, вибачення актуалізується за допомогою експресиву "*I'm sorry for any embarrassment that we caused you"*, побажання членам родини – "*How is Nancy?... Give her my love.",* а мовленнєвий обмін, мета якого висловити задоволення від зустрічі, налічує три комунікативні ходи: *"It was very kind of you to have rung, Ron."* – перший комунікативний хід, другий респонсивний хід – "*Well, my pleasure."*, і третій комунікативний хід, що підсилює прагматичне значення всього обміну – "*Iappreciateit."*.

Фінальним етапом структури завершальної фази телефонної розмови є мовленнєвий обмін прощаннями. Саме по собі прощання – елементарна, звична, автоматична мовна дія: ми не витрачаємо багато зусиль на конструювання фрази, а лише репродукуємо готову формулу [4, с. 12; 5, с. 96]. Комунікативна поведінка мовців на цьому етапі зазвичай актуалізується формулою прощання *Goodbye* або її еквівалентами відповідними до контексту розмови [19, p. 1973; 1; 7; 4]. Так, *Bye, Bye-bye* вживають комуніканти, що знаходяться в неформальних стосунках; формула *See you* може бути маркована часовими елементами, які вказують на термін розлуки: *See you soon / later / next time / on Sunday / tomorrow;* фрази *Until Monday / lunchtime* точно конкретизують термін розлуки; *Good-night* вживають як прощальну репліку ввечері та перед тим, як лягають спати, а *Thank you* вділових телефонних розмовах, орієнтованих на отримання інформації.

"I wonder if I could come and see you?"

"Certainly. I'm – hold on a moment. What about tomorrow morning? Ten o'clock?"

"That will be fine. Thank you very much."

"Until then." [4, p. 273];

"All right, darling. I'll see you tomorrow. Good night."

"Good night, Dana." [4, p. 182];

Nuland: *So on that piece Geoff, when I wrote the note [US vice-president's national security adviser Jake] Sullivan's come back to me VFR [direct to me], saying you need [US Vice-President Joe] Biden and I said probably tomorrow for an atta-boy and to get the deets [details] to stick. So Biden's willing.*

Pyatt: *OK. Great. Thanks* [6].

Звертання до співрозмовника на етапі розмикання мовленнєвого контакту в телефонних розмовах є ще однією особливістю комунікативної поведінки учасників, що демонструє повагу до співрозмовника та привертає його увагу. Вибір форм звертання при прощанні обумовлений комунікативним контекстом, який вміщує рольові відносини між партнерами, соціально-психологічну дистанцію між ними, умови спілкування й інші фактори [4, с. 13–14]. Залежно від цих факторів при прощанні вживаються форми звертання на (1) прізвище *Mr / Mrs / Ms + прізвище;* (2) звертання на ім'я; звертання, що виявляють (3) соціальний статус і (4) сімейні чи (5) інтимні стосунки між комунікантами, наприклад:

Mr. Young: *Thank you, Doctor Balis.*

Dr. Balis: *You're welcome. Goodbye, Mr. Young*(1).

Mr. Young: *Goodbye* [12];

Dr. Balis: *I'll see you next week, Sylvia. That's August 27th at 4 pm. Please take care of yourself.*

Ms. Bows: *I will, Doctor. Thank you.*

Dr. Balis: *Goodbye, Sylvia*(2).

Ms. Bows:*Goodbye, Doctor*(3) [11];

"All right. I'll come down and meet you for dinner. You can tell me all about it then."

"Thank you, Father. Thank you."(4) [5, p. 53].

Наступний фрагмент завершальної фази телефонної розмови двох закоханих яскраво ілюструє поєднання різноманітних мовних засобів, що використовують комуніканти на етапі розривання мовленнєвого контакту: пояснення причини необхідності завершення розмови (*…you must get some sleep*), домовленість на майбутнє (*Hopefully talk to you in the morning*), звертання (*Bye, darling. Bye, mydarling*), побажання доброї ночі (*Night. G'night*), власне прощання (*Bye bye*); а також мовленнєві обміни, що налічують більше двох комунікативних ходів (*Night. – Night. – Night...)* і численні повторення:

Camilla: *Love you.*

Charles: *Don't want to say goodbye.*

Camilla: *Neither do I, but you must get some sleep. Bye.*

Charles: *Bye, darling.*
Camilla: *Love you.*
Charles: *Bye.*
Camilla: *Hopefully talk to you in the morning.*
Charles: *Please.*
Camilla: *Bye, I do love you.*
Charles: *Night.*
Camilla: *Night.*
Charles: *Night.*
Camilla: *Love you forever*
Charles: *night.*
Camilla: *G'bye. Bye my darling.*
Charles: *Night.*
Camilla: *Night, night.*
Charles: *Night.*
Camilla: *Bye bye.*
Charles: *Going.*
Camilla: *Gone.*
Charles: *Going.*
Camilla: *Gone*
Charles: *Night.*
Charles: *Night.*
……
Camilla: *G'night my darling, Love you.*
Charles then finally hangs up the phone.... [8].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що комунікативна поведінка учасників телефонних розмов на етапі розмикання мовленнєвого контакту не завжди актуалізується у вигляді простих мовленнєвих обмінів, а виявляє значний ступінь варіативності. Структурна організація завершальної фази, що складається з двох простих мовленнєвих обмінів, більш характерна для комунікативної поведінки учасників телефонних розмов, які знаходяться у формальних відносинах, у той час як у неофіційному спілкуванні, у якому спостерігається більш різноманітна гама стосунків між комунікантами, характерним є складні мовленнєві обміни, комбінування мовленнєвих актів із різним прагматичним навантаженням у межах одного комунікативного ходу, повторення. Така варіативність підкреслює індивідуальність і непередбачуваність процесу комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бобырева Е. В.* Семантика и прагматика инициальных и финальных реплик диалога : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика" / Е. В. Бобырева ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 1996.

2. *Косенко Ю. В.* Предзавершальний етап розмикання комунікативного контакту (на матеріалі сучасної англійської мови) / Ю. В. Косенко // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. – Суми : Вид-во СумДУ, 2006. – Т. І. – № 11 (95). – С. 47–52.

3. *Косенко Ю. В.* Статус подяки/вдячності у дискурсі прощання / Ю. В. Косенко // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского, 2006. – № 82. – Т. 1. – С. 211–214.

4. *Косенко Ю. В.* Структурно-семантичні і функціональні особливості метакомунікативного блоку прощання (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спеціальність 10.02.04 – "Германські мови" / Ю. В. Косенко; Донецький національний університет. – Донецьк, 2008.

5. *Косенко Ю. В.* Функціонування завершальних метакомунікативних одиниць на матеріалі англомовного художнього дискурсу / Ю. В. Косенко // Філологічні трактати, 2009. – Т. 1. –№ 2. – С. 95–100.

6. *Почепцов Г. Г.* Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единиц : сб. статей. – Калинин : КГУ, 1981. – С. 52–59.

7. *Стрибижев В. В.* Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функція : дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : специальность 10.02.04. "Германские языки" / В. В. Стрибижев : Тульский гос. пед. университет им. Л. Н. Толстого. – Тула, 2005.

8. *Чхетиани Т. Д.* Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. Наук : специальность 10.02.04. "Германские языки" / Т. Д. Чхетиани; КГПИ ин.яз. – К., 1987.

9. *Яшенкова О. В.* Канали та медіуми ділової комунікації / О. В. Яшенкова // Вісн. Харків. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія "Романо-германська філологія". – Х. : Константа, 2002. – № 567. – С. 365–370.

10. *Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010.

11. *Яшенкова О. В.* Функціонально-структурна організація англомовного ділового дискурсу / О. В. Яшенкова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць. – К. : Логос, 2012. – Вип. 21. – С. 576–590.

12. *Button G.* On varieties of closings // Interaction competence / ed. By G. Psathas. – Washington D.C. : International Institute of Ethnomethodology and Conversation Analyse and University Press of America, 1990. – P. 93–148.

13. *Coppock L.* Politeness strategies in conversation closings [Electronic resource]. – 2005. – P. 1–7. –Mode of access from 5/04/2016: http://eecoppock.info/face.pdf

14. *Laver J.* Linguistic routines and politeness in greeting and parting / John Laver // Conversational Routine / ed. by Florian Coulmas. – The Hague: Mouton, 1981. –P. 289–304.

15. *Lindström A.* Identification and Recognition in Swedish Telephone Conversation Openings / AnnaLindstrom // Language in Society. – 1994. – V. 23. – № 2. – P. 231–252.

16. *Pallotti G.* Service Telephone Call Openings : A Comparative Study on Five European Languages / Gabriele Pallotti, Cecilia Varcasia // Journal of Intercultural Communication. – 2008. – № 17. – P. 1–29.

17. *Pavlidou T.* Contrasting German-Greek Politeness and the Consequences / Theodossia Pavlidou // Journal of Pragmatics. – 1994. – V. 21. – № 5. – P. 487–511.

18. *Pavlidou T.* The Last Five Turns: Preliminary Remarks on Closing in Greek and German Telephone Calls [Electronic resource] // Int. J. of Sociology of Language. – 1997. – № 126. – P. 145–162. –Mode of access from 5/04/2016: http://www.degruyter.com/dg/viewarticle.fullcontentlink:pdfeventlink/$002fj$002fijsl.1997.issue-26$002fijsl.1997.126.145$002fijsl.1997.126.145.pdf?format=INT&t:ac=j$002fijsl.1997.issue-126$002fijsl.1997.126.145$002fijsl. 1997.126.145.xml

19. *Schegloff E. A.* Opening up closings / Emanuel Abraham Schegloff,Harvey Sacks //Semiotica 8.4. – 1973. – P. 289–327.

20. *Sifianou M.* On the Telephone Again! Telephone Conversation Openings in Greek /Maria Sifianou // Telephone Calls : Unity and Diversity in Conversational Structure across Languages and Cultures / ed. by Kang Kwong Luke, Theodossia-Soula Pavlidou. – Amsterdam : John Benjamins, 2002. – P. 49–86.

21. *Sun H.* Collaborative Strategies in Chinese Telephone Conversation Closings: Balancing Procedual Needs and Interpersonal Meaning Making [Electronic resource] // Pragmatics 15:1. International Pragmatics Association. – 2005. – P.109–128. –Mode of access from 5/04/2016: http://journals.linguisticsociety.org/elanguage/pragmatics/article/download/455/455-766-1-PB.pdf

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Herbert J.* Nobody True / J. Herbert. – L. : Pan Books, 2004.

2. *Kelk L.* I Heart Hollywood / L. Kelk. – L. : Harper Collins Publishers, 2010.

3. *Margolin P.* Gone, but Not Forgotten / P. Margolin. – N.Y. : Bantam Books, 1993.

4. *Sheldon S.* The Sky is Falling / S. Sheldon. – L. : Harper Collins Publishers, 2001.

5. *Sheldon S.* Tell me Your Dreams / S. Sheldon. – L. : Harper Collins Publishers, 1999.

6. An apparently bugged phone conversation between Assistant Secretary of State Victoria Nuland and the US Ambassador to Ukraine, Geoffrey Pyatt [Electronic resource] – Mode of access from 28.10.15: http://www.bbc.com/news/world-europe-26079957

7. FDNY 911 Calls Transcript – Fire – Part 8 9–11–01 [Electronic resource] – Mode of access from 28/10/15: http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/911/FIRE8.pdf

8. Full Transcript of a telephone conversation between Prince Charles and Camilla Parker [Electronic resource] – Mode of access from 10/02/15: http://www.textfiles.com/phreak/camilla.txt

9. *Jarecki N.* Arbitrage / Nicholas Jarecki. – Full Goldenrod script: 4/17/11. – [Electronic resource] – Mode of access from 20/06/2014: http://www.pages.drexel.edu/~ina22/splaylib/Screenplay-Arbitrage.pdf

10. Phone call between President Ronald Reagan and Prime Minister Margaret Thatcher of Britain October 26, 1983 1.28pm to 1.38pm [Electronic resource] – Mode of access from 10/02/2015:http://www.independent.co.uk/life-style/history/full-transcript-of-phone-call-between-ronald-reagan-and-margaret-thatcher-on-grenada-invasion-9850990.html

11. Transcript of 7th Session between Charles Balis, M.D. and Ms. Sylvia Bows, Tuesday, August 20th, 1996 at 4 pm [Electronic resource] – Mode of access from 1/04/16: http://www.thetherapist.com/TCTSeason1/Bows_Session_082096.html

12. Transcript of Telephone Call between Charles Balis, M.D. and Mr. Robin Young respecting Sharon Lough, Wednesday, April 15, 1998 at 11:00 am [Electronic resource] – Mode of access from 1/04/16: http://www.thetherapist.com/Lough_Tele_041598.html

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2016 р.

Попивняк Е. А., ассист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КОММУНИКАТИВНОЕ ПОВЕДЕНИЕ УЧАСТНИКОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ТЕЛЕФОННЫХ РАЗГОВОРОВ НА СТАДИИ РАЗМЫКАНИЯ РЕЧЕВОГО КОНТАКТА

Рассматривается завершающая фаза разговора в англоязычной телефонной коммуникации и анализируется ее типичная структурная организация. Исследуются особенности коммуникативного поведения участников англоязычных телефонных разговоров на стадии размыкания речевого контакта.

Ключевые слова: *телефонный разговор, завершающая фаза телефонного разговора, стадия размыкания речевого контакта, коммуникативное поведение, коммуниканты, коммуникативный обмен.*

Popivniak O. O., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kiev

COMMUNICATIVE BEHAVIOR OF SPEAKERS IN ENGLISH TELEPHONE CONVERSATION CLOSINGS

The article deals with conversation closings in English telephone communication and analyzes their typical structural organization. Also, the peculiarities of communicative behavior of speakers in English telephone conversation closings are being researched.

Keywords: *telephone conversation, telephone closings, communicative behavior, speakers, communicative exchange.*

УДК [811.161.1+811.512.161]'243'342.2:378.147

Прожогіна І. М., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ РОСІЙСЬКОЇ ВИМОВИ ТУРКАМ

Висвітлено деякі проблеми, що виникають у турецьких студентів при навчанні їх російської вимови. Наголошується, що контрастивний аналіз фонетичних систем іноземної і рідної мов є підвалиною національно орієнтованого навчання фонетики. Описано часткові збіги й розбіжності турецької і російської звукових систем, що спричиняють фонетичну інтерференцію. Для її попередження та подолання запропоновано фонетичний матеріал та порядок його опрацювання.

Ключові слова: *контрастивний аналіз,національно орієнтоване навчання, російська мова як іноземна, турецька мова, фонетика, фонетична інтерференція.*

Частка турків серед студентів-іноземців, які опановують російську мову в Україні, порівняно невелика (для прикладу, у 2014–2015 н/р в КНУ імені Тараса Шевченка навчався 21 студент із Туреччини), проте вона стабільна: майже в кожній групі студентів-іноземців, що навчаються за спеціальністю "Переклад (з російської мови)" в Інституті філології, є один або кілька турків.

Навчання турків російської вимови нечасто виокремлюється в методиці викладання мови чи в практичній фонетиці: зазвичай у цих аспектах пропонуються загальні установки та створюється узагальнений образ іноземного студента. Проте останнім часом усе ж таки з'являються публікації, орієнтовані на практичні потреби носіїв певної мови, зокрема турецької [3; 5], щоправда, розвідки фонетичного напрямку поодинокі [2]. Пропонована стаття має заповнити цю прогалину. Її мета – описати деякі особливості постановки російської вимови носіям турецької мови,спираючись на теоретичні засади типологічної фонетики і власний досвід роботи з турецькими студентами.

Національно орієнтоване навчання, зокрема й навчання фонетиці, повинне спиратися на зіставний (контрастивний) аналіз іноземної й рідної мов. Проблеми з російською вимовою в турків усталені тому, що фонологічним системам і артикуляційним базам порівнюваних мов притаманні більше схожих рис, аніж відмінних. Унаслідок цього турки ототожнюють фонетики двох мов і не усвідомлюють фонетичні й, головне, фонологічні розбіжності як такі.

Отже, для з'ясування проблем і типових помилок у турків, які опановують російську вимову, треба окреслити суттєво різні фрагменти фонологічних систем двох мов. Зіставний аналіз звукових систем двох мов – необхідність, без цього ані викладач не бачитиме суті проблеми і шляхів її вирішення, ані студент не в змозі сформувати або відкоригувати іноземну вимову. На початку вивчення іноземної мови в її найбільш комунікативних видах (говоріння й аудіювання) студент повинен розуміти, що засвоєння практичної фонетики неможливе без попереднього знайомства з теорією. І для викладача, і для студента вихідним і супровідним моментом при вивченні іноземної вимови повинно бути усвідомлення системних розбіжностей між фонетиками двох мов, іноземної й рідної. Якщо викладач не володіє або недостатньо володіє рідною мовою студента-іноземця (це типова ситуація, особливо коли йдеться про роботу в полінаціональних групах), він повинен принаймні бути обізнаним з теоретичною фонетикою мови або мов своїх студентів. Проте

далеко не в усіх джерелах інформацію про це викладено достовірно й об'єктивно: в інтернет-посиланнях можна натрапити на неправильні чи суб'єктивні твердження. Найкращим джерелом потрібної інформації є підручники й посібники авторитетних дослідників і практиків, що досконало володіють мовою та викладають її. Зокрема, фонетику турецької мови з погляду її викладання носіям російської мови ґрунтовно висвітлено в підручнику П. І. Кузнєцова [4]. Дзеркальна проекція подібних джерел (тобто зміна погляду – з викладу турецької як іноземної для носіїв російської мови на викладання російської мови туркам) разом зі спостереженнями над фонетичною інтерференцією в російському мовленні турецьких студентів дозволяє зробити певні висновки.

Найбільша проблема для турків – розрізнення палаталізованих (м'яких) і непалаталізованих (твердих) російських приголосних загалом і в різних позиціях у слові, зокрема. Пом'якшення приголосних притаманне й турецькій фонетичній системі, але, по-перше, воно не таке сильне, як у російському консонантизмі, і, по-друге, відбувається за інших умов.

У російській мові вплив попередніх голосних на приголосні невідчутний, тобто можливі звукосполучення будь-якого голосного й наступного твердого чи м'якого приголосного (*дал – даль, спор – спорь, вес – весь, полка – полька).* У турецькій мові особливо сильно пом'якшуються приголосні [z], [p], [r], [s], [t], [v] після огублених голосних переднього ряду [ö], [ü]: *öp, öz,kürk* (вимовляється [öp'], [öz'], [kür'k]) [4, 59]. Через це, навіть незважаючи на прозорість російської графіки на позначення твердих і м'яких приголосних у цих позиціях, турки часто не диференціюють тверді й м'які при читанні, тим більше не розрізняють їх на слух.

Найбільшої уваги вимагає вимова групи звуків "м'який приголосний + голосний", із чим пов'язаний і головний принцип російської графіки – складовий, адже на письмі м'якість приголосного перед голосним не позначається, натомість голосна літера показує, який попереду приголосний: перед *ы, а, о, у, э* – твердий (крім винятків – лише м'яких *ч* і *щ)*, перед *и, я, ё, ю, е* – м'який (крім лише твердих *ж, ш, ц*). Саме тому на початку навчання турецьких студентів письма й читання російською дуже важливо пояснити цю особливість російської графіки та надати їм достатньо матеріалу для засвоєння звуко-літерних відповідностей у межах складу. Пропонований у письмовому (надрукованому) вигляді матеріал обов'язково має озвучуватися носієм мови – викладачем або диктором аудіозапису.

Для пояснення різниці в артикуляції твердих і м'яких приголосних використовують артикуляційні схеми, або розрізи, що базуються на рентгенограмах, при цьому головну увагу приділяють положенню середньої частини спинки язика. Фонетичний матеріал опрацьовується поступово. Найефективніше починати з твердих приголосних, причому спочатку в складах і словах із непередніми голосними, тобто уникаючи сполучень із фонемою переднього ряду /э/ (при цьому зауважуємо, що російські голосні [а], [ы], [о] та [у] не такі задні, як відповідні турецькі голосні звуки [4, 18, 34]); потім у словах із літерою *э* (*мэр, сэр*), приголосні *ж, ш, ц* – у сполученні з літерою *е* під наголосом, тобто з [э] (*цех, шеф, жезл)*; потім – із непередніми та передніми голосними у складі слова, що також непросто, оскільки суперечить турецькому сингармонізму (*уже, в душе, ценный, доцент*). При цьому треба враховувати, що російський приголосний [ц] взагалі не має відповідників у турецькій консонантній системі. Не розуміючи особливостей артикуляції цього приголосного як африкати (зімкнено-щілинного), турки часто заміняють його російським щілинним [с]. Отже, для попередження або виправлення цієї помилки необхідно акцентувати зімкнену фазу артикуляції [ц]: вимовляти його наче після [т]. До вправ потрібно залучати матеріал для диференціювання [с] і [ц] у парах слів (*сок – цок, сын – цинк, сыр – цирк, сокол – цоколь, сорить – царить, свет – цвет, свёл – цвёл, лисы – лица*) і в складі одного слова (*спица, специя, станция, столица, страница*), зокрема при збігу [сц] (*сцена, сцапать, сцепить, дисциплина, расцветать, бесцветный, бесцельный* тощо). Окремо необхідно відпрацювати вимову [ц:Λ] у дієслівних формах на *–ться, –тся* (*начинаться, начинается, начинаются* тощо).

М'які приголосні спочатку опрацьовуються в складах із передніми голосними (*пи, би, не, ме*), потім – у кінці слова з передніми голосними (*пить, петь, нить, лить, речь, иней, ливень, чинить, мирить, лететь, лечить*), після цього – із непередніми голосними (*пять, чуть, няня, дядя, тётя*), згодом – з передніми й непередніми голосними у складі слова (*имя, июнь, июль, ясень, вялить, питьё, синяя, уверять, отделить*). Хороші результати дає фонетичне опрацювання пар слів-квазіомонімів із твердим і м'яким приголосними (*нос – нёс, вол – вёл, мель – мел, бил – был – быль, мёл – мол – моль, мат – мать – мять – мят, рис – рысь*).

Таким чином, працюючи над російською вимовою у турків, конче необхідно добиватися сильного пом'якшення (в артикуляційному плані – палатальності) приголосних перед *и, е, ё, ю, я.*

Найлегший для турків із-поміж російських м'яких приголосних – звук [ч']: його артикуляція подібна до артикуляції турецького приголосного [ç] (ср. [4, 85]), хоча й відрізняється більшою палатальністю в усіх позиціях. Спочатку відпрацьовуються сполучення [ч'] із голосними переднього ряду, потім середнього та заднього, при цьому пам'ятаємо, що артикуляція алофонів непередніх голосних після м'яких приголосних просувається до передньо-верхньої зони, і звертаємо увагу студентів на правопис *чу, ча*: *чин, чей, чек, чех, чай,чан, час, о чём, чёрный, чудо.* Варто застерегти студентів від фонетичного диференціювання літери *ч* і сполучення літер *чь* у кінці слова: вимовляємо однаково *врач, луч, ночь, дочь, помочь* (різниця в написанні зумовлена граматично).

Як доводить зіставлення артикуляційних баз російської і турецької мов, наступним нескладним для турків російським приголосним повинен бути російський звук [ш':], який позначається літерою *щ* і буквосполученнями *сч, зч*: йому відповідає турецький палаталізований (напівм'який) шиплячий приголосний [ş]. Проте в багатьох студентів усе ж таки виникають труднощі з артикуляцією цього російського приголосного через його тривалість (це єдина довга приголосна фонема в російській мові; питання про фонематичність [ж':] для іноземців неактуальне). Крім того, деякі студенти не розрізнюють довгий м'який [ш':] і звичайний твердий [ш], змішуючи навіть буквиш і*щ*. Ускладнює проблему орфографія: частотна сполука літер *ши* передає звукосполучення твердого приголосного з голосними ([шы]), сполука літер *шё* вимовляється [шо], сполука *ше* передає звукосполучення [шэ] під наголосом і [шы] без наголосу. (Це ж стосується всіх подібних сполук із літерою *ж*і сполук *ци, це*). Аби запобігти цим проблемам, необхідно достатньо часу приділити постановці вимови кожного з цих звуків (твердого [ш] і м'якого [ш':]) і вправам на їхнє диференціювання, а також опрацювати звуко-буквені відповідності при поєднанні приголосних і голосних. Для правильної вимови кожного з цих приголосних можна змінити порядок їхньої постановки відносно решти, тобто починати з м'якого, а не з твердого. Послідовність вправ може бути такою: 1) постановка м'якого довгого звуку [ш':] з опорою на транскрипцію в складах *щи, ще, щё* і в словах із цими складами: *щи, щит, щель, ищи, овощи, ещё, вещи*; 2) закріплення вимови приголос-

ного [ш':] й опрацювання звуко-буквених відповідностей з опорою на транскрипцію й буквене письмо у складах *ща, щу* (як у випадку з вивченими раніше*ча, чу*) і у словах з ними: *ищу, пища, роща, чаща*; 3) закріплення вимови [ш':] у кінці слова (так само як *ч* і *чь*, літери *щ* і *щь* позначають один м'який звук, різниця зумовлена не фонетично, а граматично): *плащ, овощ, помощь, лещ, вещь;* 4) постановка твердого приголосного [ш] з опорою на транскрипцію у складах *ша, шо, шу* й у словах із цими сполуками: *шах, шар, шок, шум*; 5) закріплення вимови приголосного [ш] й опрацювання звуко-буквених відповідностей з опорою на транскрипцію й буквене письмо в сполуках *ши* ([шы]), *ше* (під наголосом [шэ], ненаголошене [шы]), *шё* ([шо]): *шил, шип, уши, шея, выше, суше, шёл, ушёл, нашёл, шёпот*; 6) опрацювання [ш] у кінці слова (літера *ш* і сполука *шь* позначають один твердий звук, м'який знак є граматичним показником): *мышь, камыш,* омофони *туш* і *тушь, сушь, наш, ваш, вошь, ешь, дашь;* 7) диференціювання звуків [ш':] і [ш] у парах слів: *щит – шит, щёлк – шёлк, щука – шутка, плющ – плюш, пищи – пиши, прощу – прошу, помещать – помешать, защита – зашита, площади – лошади*; в одному слові: *шьющий, шипящий, шуршащий, решающий, пишущий, шепчущий, шушукающий*.

У турецькій мові артикуляційно найбільше відрізняються палаталізовані й веляризовані алофони фонем /k/, /g/ /l/: у словах з голосними переднього ряду вживаються пом'якшені алофони, у словах із задніми голосними – веляризовані [1, 49, 58]. Стосовно постановки російських приголосних туркам це означає, що тверді приголосні потрібно опрацьовувати, починаючи зі слів із непередніми голосними, а м'які – починаючи зі слів із передніми голосними. Варто закцентувати увагу турецьких студентів на частотності вживання кінцевого твердого приголосного [л] у російському мовленні, зокрема в дієслівних формах минулого часу чоловічого роду однини: спочатку відпрацювати приголосний після голосних середнього та заднього ряду (*дал, стал, мыл, был, дунул, ушёл*), а потім, після з'ясування особливостей артикуляції цього твердого приголосного, тренувати його вимову в словах із передніми голосними (*пил, ел, сел*).

Окремим складним питанням для багатьох турків є вимова твердого приголосного [к] у кінці російського слова (тобто на місці літер*к, г*). Через пом'якшення кінцевого *k* після передніх голосних у рідній мові (див. [4, 34]) турки часто вимовляють подібний кінцевий

приголосний у російській мові палаталізовано. І в цьому випадку викладач повинен приділити час та увагу цьому конкретному питанню й надати студентам достатньо фонетичного матеріалу: *век, люк, лик, крик, вник, мальчик, пряник, кролик, столик, стульчик, тайник, напрямик* тощо. Усвідомлення частотності та словотвірної активності суфіксів *–ик, –ник, –чик* у російській мові підвищує мотивацію турецьких студентів до опанування правильної вимови.

Так само завдяки мотивації, тобто з усвідомленням значення для ефективної комунікації, студенти розуміють, що дуже важливо не плутати м'який і твердий приголосні в дієслівних формах інфінітиву й третьої особи: *красить – красит, ставить – ставит, помнить – помнит, строить – строит, решать – решат, объяснять – объяснят*тощо.

Стисло окреслимо ще кілька проблем, із якими стикаються турецькі студенти при навчанні їх російської вимови. Оскільки в турецькій мові середньоязиковий щілинний приголосний [у] між голосними часто зникає (особливо у сполученнях *öyü, üyü* [4, 60]), треба тренувати вимову російського приголосного [j] у буквосполученнях голосних із другим йотованим, тобто *-ою-, -ою-,-аю-*та ін.: *мою, моют, пою, поют, плюю, боюсь, волнуюсь, работаю, отдыхаю.*

Ще одна проблема для іноземців – вимова глухих приголосних звуків на місці літер, головною функцією яких є позначення дзвінких приголосних, тобто оглушення дзвінких приголосних перед глухими й у кінці слова. Оскільки в турецькій мові кінцеві приголосні *v, z* не оглушуються [4, 36], стає зрозумілим, чому турки вперто не оглушують російські кінцеві приголосні *в, з* (але оглушують російські *б, д*, тому що турецькі відповідники цих діафонів також оглушуються [1,69]). Для подолання цієї проблеми можна запропонувати студентам тренувати правильну вимову в групах слів (хоча в більшості випадків при опрацюванні фонетичного матеріалу студенти не повинні з'ясовувати лексичне значення та граматичні особливості слів): 1) у власних назвах – прізвищах і назвах міст (*Киев, Львов, Харьков; Петров, Иванов, Ковалёв*); 2) у коротких формах прикметників чоловічого роду (*нов, здоров, красив*); 3) в іменниках родового відмінка множини (*много слов, звуков, букв, цветов, фраз, ваз, роз, слёз, берёз, пауз*) тощо.

Із-поміж сполучень приголосних особливо важливо опрацювати неподільну, без епентетичних вставок, вимову частотних у російській мові та складних для турецьких студентів груп приго-

лосних, особливо на початку слова: [шт] (*что, чтобы, штат*), [пр'] (*прийти, прямо*), [пр] (*правый, пройти*), [ст] (*сто, стать*), [фс'] *(все, всюду, всегда*), [гр] (*громкий, грамм*), [св'] (*свет, связь*), [ск] (*скоро, сколько*), [с'т'] (*стена, стирать*), [кр] (*Крым, крот*), [сп] (*спать, спорт*), [сл'] (*слева, слива*), [фп] (*впустить, в поле*), [пл] (*план, плыть, плохо*), [гд'] (*где, нигде*), [сл] (*слово, слава*), [гл] (*глобус, главный*), [зн] (*знать, знак*), [гр'] (*греть, грипп*), [фк] (*вкусно, в комнате*). Значні труднощі викликає також вимова групи приголосних у кінці слова, якщо в її складі є сонорний [4, 89]. Тут також добиваємося відсутності епентези, орієнтуючи студентів на вимову такої кількості складів, скільки голосних у слові: *рубль, фильм, ритм, темп, театр, министр, декабрь.*

Окремо варто сфокусуватися на лексемах активного словника, які мають подібну вимову в російській і турецькій мовах (часто це запозичення з однієї мови). Порівнюючи вимову таких слів турецькою й російською, студенти краще усвідомлюють розбіжності у звукових системах цих мов загалом: тур. *çay* – рос. *чай*, тур. *şapka* – рос. *шапка*, тур. *lise* – рос. *лицей*, тур. *ceket* – рос. *жакет*, тур. *jilet* – рос. *жилет*, тур. *plan* – рос. *план*, тур. *kulüp* – рос. *клуб*, тур. *Türk* – рос. *турок*, тур. *sistem* – рос. *система*, тур. *müze* – рос. *музей*, тур. *troleybüs* – рос. *троллейбус.*

Оскільки йшлося про постановку вимови, очевидно, що ці прийоми роботи найдієвіші у вступному фонетичному курсі, проте вони ефективні й у супровідному та коригувальному курсах фонетики, про що йтиметься в подальших дослідженнях і практичних розробках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аврутина А. С.* Фонология и морфонология современного турецкого языка : уч. пос. / А. С. Аврутина, В.Г. Гузев. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та, 2014.

2. *Дьяченко О. В.* О трёх согласных современного турецкого языка в связи с проблемой турецко-русской интерференции / О. В. Дьяченко // Вестн. СПбГУ. Серия 9, Филология, Востоковедение, Журналистика. – СПб., 2007. – июнь. – Вып. 2, ч. II. – С. 142–143.

3. *Калюта А. М.* "Дети плакали в бассейн": о специфике преподавания русского языка в турецкой аудитории / А. М. Калюта // Современные направления исследования и преподавания славянских языков. Материалы международной научной конференции. – Минск : БГУ, 2012. – С. 68–81.

4. *Кузнецов П. И.* Учебник турецкого языка. Начальный курс / П. И. Кузнецов. – М. : Муравей-Гайд, 2000.

5. *Напольнова Е. М.* Особенности преподавания русского языка в турецкой аудитории / Е. М. Напольнова // Русский язык за рубежом. – 2008. – № 4. – С. 96–98.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2016 р.

Прожогина И. М., канд. филол. наук, доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОБЛЕМЫ ПОСТАНОВКИ РУССКОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ ТУРКАМ

Изложены некоторые проблемы, возникающие у турецких студентов при обучении их русскому произношению. Подчёркивается, что контрастивный анализ фонетических систем иностранного и родного языков является основой национально ориентированного обучения фонетике. Описаны частичные совпадения и различия в турецкой и русской звуковых системах, обусловливающие фонетическую интерференцию. Для её предупреждения и преодоления предложен фонетический материал и порядок его отработки.

Ключевые слова: *контрастивный анализ, национально ориентированное обучение, русский язык как иностранный, турецкий язык, фонетика, фонетическая интерференция.*

Prozhogina I. M., PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROBLEMS OF RUSSIAN PRONUNCIATION TRAINING FOR THE TURKS

This article attempts to describe a few major Russian pronunciation problems the Turks face. The author states that contrastive analysis of the phonetic systems of the mother tongue and the foreign language is the fundamental of nationally oriented phonetics training. The partial similarities and differences between Russian and Turkish sound systems are described as factors provoking phonetic interference. To anticipate and forestall phonetic interferential manifestations, some Russian phonetic material is offered as well as the order of articulation training is described.

Keywords: *contrastive analysis, nationally oriented training, phonetic interference, phonetics, Russian for foreigners, Turkish.*

УДК 81'255.4

Радчук В. Д., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЯК ПЕРЕКЛАСТИ ПОЕТИЧНЕ "ЛЕДЬ-ЛЕДЬ"?

Присвячено з'ясуванню меж перекладності тонкощів поезії, зокрема з позицій неогумбольдтіанства. Пошук можливостей перекладу ілюструється практичними спробами-дослідами. Усупереч поширеній думці автор наводить докази того, що В. фон Гумбольдт і О. Потебня, вивчаючи самобутність етномов, не були затятими скептиками щодо їхньої (і своєї творчої) здатності перевиразити будь-яку ідею.

Ключові слова*: переклад, поезія, ледь-ледь, перекладність, Гумбольдт, Потебня.*

Кожна мова здатна описувати саму себе або привертати увагу до своїх особливостей, щоб виразити щось інше. На цій її метамовній властивості будуються цілі твори чи ключові художні ефекти – детективні, драматичні, сміхові тощо. Робиться це іноді так тонко, що впору застосувати тут літературознавче поняття "лед-ледь". В. Шекспір грає омонімами свого імені у 135-му і 136-му сонетах. Л. Керол на всі лади повсякчас каламбурить в "Алісі". Дж. Орвел в антиутопії "1984" майстерно як художник-соціолінгвіст виводить образ "новомови". Віршують загадку-акростих, таємні листи і присвяти, де ключі треба шукати. На глибині й різноликості слова заквашені гра контекстів, багатошарова образність, езопова мова натяків і підтекстів.

Це поширене й розмаїте явище завжди було міцним горішком для перекладача та вимагало віртуозів-вигадників рівня таланту М. Лукаша. Однак де зараз знайдеш такого генія, який би міг ділом зламати старі уявлення про мистецтво різноманітити спосіб вираження? А крім того, є в подоланні мовних бар'єрів і об'єктивні труднощі, що їх вивчає той розділ науки про переклад, який би годилося назвати "Опірність матеріалів". Будь-який перекладач, перепробувавши в роботі розмаїття текстів, жанрів і стилів, з досвіду знає, що та опірність ступенюється за багатьма параметрами.

Тим часом теоретики справи досі з'ясовують, чи можливий взагалі переклад. Інакше кажучи, не сходяться в розумінні того, що воно значить – перекласти. Адже сумніви в можливостях перекладу закономірно виводять на загадку: у чому його суть? А її, цю загадку, можна вирішити, лише відповівши на ще одне ключове питання: що, власне, є змістом твору? Задум автора-першотлумача, живлений особистими й історичними контекстами, його "обрії очікування"? Глибина герметичної структури тексту, переплетіння семіокодів? Жива реакція аудиторії, її захоплення, сміх, сум, піднесеність, зневага, катарсис? Усе це разом (як ланки єдиної процедури осягнення), щоб помирити три школи: біографіста Ш. де Сент-Бева (до якої слід віднести й І. Кашкіна з його "проривом до первісної свіжості авторського сприйняття дійсності" [7, с. 469]), структураліста Р. Барта – укупі з формалістами та "неокритиками" – і рецептивістів Г. Р. Яуса та В. Ізера, яким важить сприйняття, враження від тексту-збудника [14]? Чи ще щось?

І. Малкович у "Напучуванні сільського вчителя" закликає оберігати "крихітну свічечку букви "ї"" і "місячний серпик букви "є"". Ці букви можна цитатно зберегти в перекладі іншою мовою, хоча доведеться пояснювати у примітці або в тексті пере-

кладу, чим вони дорогі українцеві. Та чи може читач, якщо він іншомовний, розділити любов І. Малковича до мови свого громадянства, якщо в поета на батьківщині не всі його розуміють ділом? Якби всі розуміли, чи писав би він того вірша?

Сфера перекладу настільки широка, що в ній панує розмаїття творчих засад, уживаються і протилежні методи праці. Подумати тільки – тлумачення по-тутешньому з японської і білоруської мов називається одним терміном, що охоплює зусилля синхроніста на форумі фізиків і вміння перевіршовувати ніжних ліриків! Засади тлумачів так чи інакше сходяться в турнірах і на одному оригіналі, проте матеріал завжди керує майстром. Якби міжнародні угоди допускали різночитання, вони не діяли б адекватно в жодній із мов, у жодній з автентичних текстів-паралелей. Якби національний гімн був сповна перекладний у прагматичному сенсі, тобто викликав ті самі патріотичні почуття в іномовлян, він би втратив своє пряме призначення – об'єднувати народ, плекати волю й почуття в самобутню окремішність, – і народові довелося б створювати новий гімн, щоб захистити свій мовний і духовний суверенітет від перекладу, який посягає на сакральну монополію мови в тонкій царині національних асоціацій і почуттів.

Треба бути неабияким життєлюбом, щоб уміти перший-ліпший сумний привід обертати на вишукані веселощі. М. Фішбейн якось прислав авторові цих рядків дитячого вірша "Няв!" – із присвятою "Пам'яті Макса":

Киця-чорнявка
нявка і нявка,
нявкать раденька
киця руденька,
десь від самотності та гіркоти
сумно понявкують сірі коти,
пахне котові у сні смакота,
чути зі снива нявчання кота,
діти розвісили широко там
вуха й піднявкують милим котам,
я і котів, і дітей обійняв:
"Няв"!

Варто було показати вірша студентам, як з'явилося кілька спроб викласти його різними мовами. Ось одна з них, що належить Ю. Ковальовій:

Kätzchen, das Schwärzchen,
fröhlich so miaut.
Anderes Schätzchen
miaut so laut.
Graues Kätzchen, so einsamm, vom Kummer
miaut es irgendwo bitter aus Hunger.
Träumt es nach Sahne, Fleisch riecht so gut,
hören die Kinder sogar wie es schnurrt.
Hören mit offenem Munde zu Liebem,
schnurren und miauen auch mit diesem.
Schmiege ich mich an Lieben mein' an
Miau'n!

Залишмо німцям та австрійцям судити цей експромт на предмет імпресії. Однак перекладом, принаймні студійним, його назвати можна. Це при тому, що він, як і першотвір, – лише шпаринка, крізь яку можна зазирнути в кашкінський "затекст" (позамовну ситуацію), вгадати реалії життя і знайти "об'єктивний" баланс співпереживань в унісон поетовим, де важать сам привід і шарм щемної людяності, а не алюзії чи інтертекстуальність (дитячі віршоспіви про котика-мурчика, "Чорна кішка" Рільке, що його М. Фішбейн завзято перекладав, "Коти" Бодлера, "Кішка й місяць" Єйтса, "Кішці" Свінберна) і не породи та вдача котів, зокрема й Макса, про цноти якого знає лише близьке оточення автора.

А от інший подібний твір, на наш погляд, не вдалося осилити нікому, навіть тертим майстрам, – попри те, що спроб перекласти його за чимало років назбиралося десятки. Це вірш Т. Гуда, де поет використовує інтригу нагнітання заперечень для кінцевої розрядки:

No sun – no moon!
No morn – no noon –
No dawn – no dusk – no proper time of day –
No sky – no earthly view –
No distance looking blue –
No road – no street – no 't'other side the way'.
No end to any Row –
No indications where the Crescents go –
No top to any steeple –
No recognition of familiar people!
No warmth, no cheerfulness, no healthful ease,
No comfortable feel in any member –

No shade, no shine, no butterflies, no bees,
No fruits, no flowers, no leaves, no birds –
November!

Чого тільки не придумували перекладачі, щоб зберегти художній ефект! Гралися словами, що починалися на "лист" – і підводила невідповідність їхніх значень. Відлунювали анафорою чи епіфорою голосну "а" у "падолисті" та "листопаді" – і зраджувала ще й музика. Замінювали "по" на "ось", щоб отримати в кінці "осінь", – і програвала ще й тема. Вибудовували суцільний єдинопочаток зі слів "ні", "пора", "не", "без", з вигуку "о!" – але нічого схожого на першотвір у кінці не виходило. Монополія мови? А втім, турнір триває.

Грішним ділом, щоб проілюструвати границі перекладності, пропоную студентам і таку підступну вправу – даю перекласти жартівливу містифікацію "Euro-English", що її варіантів чимало гуляє в Інтернеті:

The European Commission has just announced an agreement whereby English will be the official language of the European Union. As part of the negotiations, Her Majesty's Government conceded that English spelling had some room for improvement and has accepted a 5-year phase-in plan that would become known as "Euro-English". In the first year, "s" will replace the soft "c". Sertainly, this will make the sivil servants jump with joy. The hard "c" will be dropped in favour of the "k". This should klear up konfusion, and keyboards kan have one less letter. There will be growing publik enthusiasm in the sekond year when the troublesome "ph" will be replaced with "f". This will make words like fotograf 20 % shorter. In the third year, publik akseptanse of the new spelling kan be expekted to reach the stage where more komplikated changes are possible. Governments will enkourage the removal of double letters which have always ben a deterent to akurate speling. Also, al wil agre that the horibl mes of the silent "e" in the language is disgrasful and it should go away. By the 4th yer, peopl wil be reseptiv to steps such as replasing "th" with "z" and "w" with "v". During ze fifz yer, ze unesesary "o" kan be dropd from vords kontaining "ou" and after ziz fifz yer, ve vil hav a reil sensibl riten styl. Zer vil be no mor trubl or difikultis and evrivun vil find it ezi tu understand ech oza. Ze drem of a united urop vil finali kum tru. If zis mad yu smil, pleas pas on to oza pepl.

Дехто, хоч і розуміє, що це жарт, береться грамотно переказати прямий зміст, нехтуючи поступовою зміною правопису в тексті. Передати смішний ефект такий переклад не годен. Вочевидь, іншу мову, яка виступає предметом викладу, нереально зробити в перекладі водночас ще й засобом зображення, зв'язавши те й друге в ціле.

Щоб перекласти, іноді доводиться змінити чи не весь логічний зміст. Як у цьому зразку чорного англійського гумору (тут і далі всі безіменні спроби наші):

There was a man	*Жив собі якось хлоп,*	*У одного пастушка*
And he had a calf,	*І мав той хлоп лоша.*	*Было два петушка.*
And that's half.	*Оце й піввірша.*	*Вот и половина стишка.*
He took it out of the stall	*Хлоп, вперта душа,*	*А он возьми их –*
And put it on the wall,	*Витяг на мур лоша.*	*Да и повесь.*
And that's all.	*Оце й кінець вірша.*	*Вот и стишок весь.*

Це ще й не весь переклад. Мабуть, тут слід римувати назву не просто невинної істоти, а *осла* чи *барана*, адже *теля* (calf) в англійській мові – уособлення дурості (з відтінком: *розвеза*, *роззява*, *розтелепа*). Отож *бовдуром* виглядає і сам хлоп, проте називати його так у перекладі не годиться, адже це поезія факту, а не оцінки Алітерація *випер на мур* – теж надтлумачення. Що хлоп *йолоп, тупак, осел, баран*, – ясно і з самої ситуації, але оригінал тонко загострює оцінку натяком, чого в перекладах нема. Буквальний переказ вірша втрачає основну його суть. А пояснення (експлікація) робить гумор банальним. Проза тут – взагалі не переклад. Сюжет диктують рима та розмір. Вибір їх не довільний, але й неминучий – це рушійна ланка ланцюга варіацій: "*Був собі хлоп, // І мав він лоша. // Оце й піввірша. // Хлоп, дивна душа, // Пас на стіні лоша. // Тут і кінець вірша (Далі нема вірша)*".

Навіть якщо екстатичний вірш – не нонсенс, а сентенція, переконує в ньому не лише іскрометна взаємодія лексичних значень і звучання слів, а й потуга ритму. Різні ритми діють порізному. Не так логіка, як розмір може бути вирішальним і як мнемонічний чинник. Утім, спробуймо це перевірити.

Never trouble trouble
Till trouble troubles you.
It only doubles trouble,
And troubles others too.

Морока *(ямб)*	***Мало клопоту*** *(хорей)*
Не варті клопоту турботи	*Хто клопочеться про клопіт,*
Поки тобі не припечуть:	*Коли клопіт спочиває,*
Турбота лиш подвоїть клопіт,	*Має той подвійний клопіт.*
Від нього й інші не втечуть.	*Інші також клопіт мають.*

Ритм і в самій музиці вірша іноді набуває ваги маршу. Тоді без нього перекладу нема. Каскадні побудови у відомій англійській скоромовці "Дім, який збудував Джек" закінчуються такою спорудою:

This is the farmer sowing his corn,
That kept the cook that crowed in the morn,
That walked the priest all shaven and shorn,
That married the man all tattered and torn,
That kissed the maiden all forlorn,
That milked the cow with crumpled horn,
That tossed the dog, that worried the cat,
That killed the rat, that ate the malt,
That lay in the house that Jack built.

В. Марач [1] точно відтворив ланцюжок персонажів, а з ним і сюжет, тоді як у О. Мокровольського [5], чий варіант чомусь названо "народною пісенькою", щезли *фермер* і *священик*, а *обідранця* замінив *пастушок*, взятий, очевидно, у С. Маршака, котрий ще й *дівицю* (maiden) обернув на *бабусю*. Такі зміни звичні для перекладу скоромовки. Тут наближують відступи, це мистецтво жертв і компенсацій. Щоб вибудувати з поетичних засобів цілісну ієрархію цінностей, слід насамперед визначити істотні елементи і передати їхню взаємодію. Бо, як застерігав В. Брюсов, "часто необдумана вірність таїть зраду" [2, с. 16].

Ось фермер, що сіє овес,
Який клює півень біля порога,
Який будить попа, де ні слова без бога,
Який звінча парубка – свитку убогу,
Який цілує дівчину-небогу,
Яка доїть корівку круторогу,
Яка своїм рогом штрикає пса,
Який ганяє кішку,
Яка полює на мишку,
Яка їсть овес,
Який помістився увесь
В будинку, який збудував Джек.

Ось півень, що рано співав,
Пастушкові спать не давав
Веселенькому, що спрожогу
Поцілував небогу,
Що доїть корівоньку круторогу,
Що пса вбрикнула старого –
Того, що ляка
Котка,
Якому попавсь пацючок,
Що з'їв жита мішок,
Що стояв у тім домі,
Що збудував собі Джек.

Як бачимо, обох тлумачів захопили у творі скоріше події та рими, аніж всепроникний ритм і мелодика загалом. Навпаки, І. Малкович і Ю. Андрухович у своїй версії "Хатка, яку збудував собі Джек" віртуозно підкорили нову фабулу ритмові й додали твору конкретної музики:

А зараз погляньмо усі на блоху,
що робить кусь-кусь пастухові-сплюху,
якого картає бабуся горбата,
яку дуже любить корова рогата,
яка щойно хвицьнула пса без хвоста,
який каже "гав!" на сміливця-кота,
який доганяє синицю,
яка викрадає пшеницю,
щоб діткам спекти О-О-ТАКУ паляницю
у хатці, яку збудував собі Джек.

Тут критик дозволив собі, не порушуючи амфібрахія, поправити на спонуку перший рядок, де був майбутній час: "А зараз *поглянемо* всі на блоху" [20, с. 8]. Зрештою, хоча сюжет і персонажів у творі змінено, *півня* замінено *блохою*, а маршаківську *синицю* знічев'я зроблено пекаркою, це таки переклад, а не переспів, бо художній ефект передано блискуче, і то з орієнтацією на дітей. Коли це наслідування, то почасти скоріше версії С. Маршака – при всій художній оригінальності тутешнього творчого тандему. Переспівами, очевидно, будуть численні "дорослі" відгілки-варіації, як-от "Дім, що його збудував ЖЕК", "Атом, який спорудив Бор", "Баня, яку звів бомж", "Храм, що його підняв до небес дяк", "Хата, яку поставив Хам" і подібні, де запозичується лише конструктивний принцип, а тему замінено цілком. При бажанні будь-хто потрапить більш-менш вдало скласти таку скоромовку й сам. Звичайно, вигадати сюжет тут значно легше, ніж його ритмізувати та фонічно оркеструвати:

Ось корпус, який спорудив нам Беретті.
А це парк Шевченка,
Що зорить на корпус, який спорудив нам Беретті.
Це – лицар пера від Протея Петренко
Крокує в береті під риму у парку Шевченка…

Д. Павличко, виступаючи 31 жовтня 2014 р. у цьому корпусі перед студентами, зауважив, що його пісня "Два кольори мої, два кольори" ніяк не дається російській мові. Чим нагадав, по суті, давню думку Данте, що чарівна музика поезії неперекладна. Не співається "два цвета" – і нічого не вдієш. Цілу творчу драму зобразив І. Драч у своїй поетичній "Розмові з другом-перекладачем" [6, с. 320], сповненій скепсису й іронії щодо можливостей перекласти в поезії "фібри словошлюбів" та "інакшість чужого подиху":

Є щось святотатницьке в перекладі,
Ну переклади троянду – матіолою.
Граціозність Венери – Попелюшкою голою.
Запахів несумісність – вся в перекладі.
.....
Контрабасе, шепіт скрипки поклади мені болиголовом!

А втім, поет визнає і потребу в поклику поезії до іншомовлян: "Ні! Не буду більш переклад хижо ганити – // Сам я з тої ж словобуцегарні. // Сам спішу до Лорки! Навіжено сам я – до Неруди!"

Схожі суперечливі почуття виразив і А. Содомора у сонеті про забобон неперекладності [15, с. 230] (поезію навіяла наша стаття з такою назвою):

Якщо неперекладність – забобон,
То я – з найзабобонніших на світі:
З Верленом затужити в унісон?..
Чи парусом так само забіліти?..
Для товмача не кара це – закон:
Цю ж саму хвилю двічі не зустріти;
Що не струна – то інший обертон,
Щомиті – інший настрій на струні тій.
І все ж, найзабобонніший товмач,
Як плив, так і пливтиму – між невдач,
Од слова путь верстаючи й до слова.
А щоб не впасти в крайнощів полон –
Над забобоном б'юся знову й знову,
Якщо неперекладність – забобон…

Р. Фрост, якому не відмовиш у таланті спостережливості, дав визначення поезії через її нездатність переходити з мови в мову: "Поезія – це те, що втрачається в перекладі". Вислів став крилатим,

його наслідували десятки поетів. Досить згадати рядки О. Межирова [9, с. 132], із яким, проте, можна посперечатися не в теорії (позаяк він і сам цього не робить), а переклавши його віршем:

И вновь из голубого дыма	*І знову осяйна та ладна.*
Встает поэзия. Она –	*Встає поезія. Вона –*
Вовеки непереводима,	*Навіки геть неперекладна,*
Родному языку верна.	*Бо мова рідна їй одна.*

А втім, звернімося й до теоретичних джерел.

Якось так склалося, що В. фон Гумбольдта та О. Потебню в нас вважають ледь чи не засновниками теорії неперекладності. Песимістами щодо можливостей перекладу подає їх, зокрема, авторитетний із радянських часів посібник А. Федорова, де на підтвердження ідеалізму Гумбольдта щодо нездатності "духу" мови й народу втілюватися в "дух" іншої мови й народу автор цитує такий уривок з його листа до А. Шлеґеля: "Будь-який переклад уявляється мені безумовно спробою вирішити нездійсненне завдання. Адже кожен перекладач неминуче повинен розбитися об один із двох підводних каменів, надто точно дотримуючись або свого першотвору за рахунок смаку й мови свого народу, або своєрідності свого народу за рахунок свого першотвору. Щось середнє між тим та іншим не тільки важко досягти, але й просто неможливо". Тут само нагадується і крилата, а по суті розхожа теза Шлеґеля, що переклад – це смертельний поєдинок, де невідворотно гине один із його учасників – або автор першотвору, або перекладач. Неправильною вважає А. Федоров і таку думку О. Потебні: "Коли слово однієї мови не покриває слова іншої, то ще менше взаємно перекриваються комбінації слів, картини, почуття, що їх викликає мовлення; сіль їх зникає при перекладі; дотепи неперекладні…" Навпаки, розважує перекладознавець, крупніше ціле уможливлює те, чого не зробиш з вирваною окремою одиницею мови, а позбавлений ритму буквальний переказ пісні, яким оперує Потебня для ілюстрації своєї теорії, – непереконливий, бо ж можна перекласти й краще [17, с. 31, 66]. Щоправда, такого перекладу критик не наводить. А з іншого боку, кмітливі студенти запитують: "Як могли так зневірюватися в перекладі класики мовознавства, якщо вони самі охоче бралися за переклади, та ще й подавали гідні зразки перекладацької праці?" Як відомо, батько новітньої лінгвістики Гумбольдт майстерно тлумачив давніх греків і з екзотичних мов. Шлеґелів Шекспір вважався

взірцем перекладу свого часу, і то настільки, що з його версій перекладали іншими мовами. Потебня вправно перевіршовував "Одіссею" Гомера, зберігаючи її стиль [16, с. 283]:

Стали у дверях боги, подателі всякого вжитку,
Й сміх невгавущий боги підняли проміж себе блаженні.

Перекладач-бо поділяв погляд Гумбольдта на мову як неперервний **творчий процес**, а виражальну ідентичність народу, його самобутнє світосприйняття, або, як тепер кажуть, мовну картину світу, вбачав, як і його попередник, у "внутрішній формі" мови. Крім того, він перейняв від учителя високу культуру мислення, що зросла на діалектиці Геґеля й антиномія чистого розуму Канта, у середовищі Ґете й Шіллера. Це треба враховувати, тлумачачи порухи його пера. Ґете, зокрема, міркував так: "Те, що я посправжньому знаю, я знаю, власне, лише для себе". Адже слова здатні сіяти сумніви та непорозуміння: "Як тільки висловишся, тут же тебе закидають умовами, визначеннями, запереченнями". Отож, радив поет, "все, що знаєш, намагайся перетворити в дію" [3, с. 58].

Чи сперечався О. Потебня **на ділі** з тією думкою, що її О. Кундзіч згодом висловив ще категоричніше від А. Федорова: "Ціле перекладне навіть тоді, коли воно складається з неперекладних елементів" [8, с. 52]? Навряд. Його творча спроба того не підтверджує. А що, власне, крім перекладу, може бути кращим свідченням поглядів на переклад?

Якось дивно, що і в теоретичній спадщині В. фон Гумбольдта та О. Потебні перекладознавці досі не знайшли прозорливих думок, які б прояснювали феномен перекладу, а з ним і парадокс перекладності. А їх доволі. Відоме судження Гумбольдта про те, що з кола мови можна вийти, лише вступивши в коло іншої мови [4, с. 80], уже містить ідею перекладу. Його теза "Будь-яке розуміння є разом з тим і нерозуміння" [4, с. 84] – це, по суті, методична пам'ятка для перекладача. Нагадує, як треба перекладати, і міркування Гумбольдта про те, що мова – "засіб не так виражати готову істину, як відкривати досі невідому" [4, с. 319], а з тим і твердження Потебні, що зрозуміти іншого можна лише зрозумівши себе [10, с. 96]. До речі, Л. Фейєрбах теж вважав, що люди здатні спілкуватися завдяки однаковим відчуттям [19, с. 256]. То чим же відрізняється таке переконання від принципу функціональної відповідності (рівнодії) перекладу, маніфестованого з давніх-давен [12; 13] і покладеного багатьма у XX ст. в основу обґрунтування можливості перекладу?

Звичайно, оптимізму додає та обставина, що, як каже А. Федоров, "формально відмінні елементи двох мов можуть мати однакову функцію", а це вказує "на існування функціональних відповідників між мовами" [18, с. 9]. Однак з іншого боку, засада рівнофункційності має межі застосування, за якими в кращому разі стоїть аналогія, далека від автентичності джерела. Аналогії і класична логіка відмовляє в доказовості та праві на представництво. Навіть у колі однієї мови, і то навіть в одночассі кожен тлумачить слово по-своєму. Когось зрозуміти, наголошує Потебня, можна "тільки через те, що зміст слова здатний рости… Слухач може значно краще мовця осягти, що стоїть за словом, а читач може краще самого поета усвідомити ідею його твору" [10, с. 129–130]. Перекладач – теж читач. Отож "переклад з мови на мову – це не передача тієї самої думки, а пробудження іншої, відмінної". Мало того, учений говорить про переклади "взірцеві за самобутністю та художністю мови" – зокрема й книг Святого Письма, які "за такими якостями і за впливом на самостійний розвиток літератури перевершують немало оригінальних творів" [10, с. 168–169]. 1820 р. Гумбольдт, якого цікавили стадії розвитку мов(и) і первісні, чи "примітивні" мови, наголошував: "Досвід перекладу з дуже різних мов… показує, що кожну ідею, хай навіть більш чи менш вдало, можна виразити будь-якою мовою" [4, с. 315]. То це песимізм чи розкриття загадки слова? І хіба не поглиблює теорії перекладності таке трактування природи мови, що знайшло й гідних продовжувачів у ХХ ст.?

Власне, цілісне і стрункe вчення про індивідуальну самобутність кожної мови, про мову як втілення народного духу нічим не суперечить тому факту, що переклад реально існує і забезпечує потреби людей впродовж тисячоліть, що завдяки йому здійснюється рух, взаємодія і розквіт культур, вселенське порозуміння і консолідація людства. Явище ж неперекладності – а воно теж є факт, бо перекладність не абсолют, а міра, величина динамічна, залежна від багатьох чинників [11], – якраз і доводить, що людству в цілому потрібна множина мов як самобутніх і незамінних засобів пізнання та самовираження. "Розглядаючи мови як глибоко відмінні системи прийомів мислення, – застерігав Потебня, – ми можемо очікувати від передбачуваної в майбутньому заміни відмінності мов однією загальнолюдською лише зниження рівня думки" [**10**, с. 163]. Отож перекладність цілком уживається з неперекладністю. Остання (до речі, так само, як буквалізм і вольності у перекладі) є не лайкою, а змістовним науковим терміном, що позначає надзвичайно цікаве явище, яке вимагає ретельного й доскіпливого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будинок, який збудував Джек ; пер. В. Марача // http://petryk.com.ua/ua/articles/563.html;

2. Брюсов В. Фиалки в тигеле // Весы. –1905. – № 7. – С. 9–17;

3. Гете Й.-В. Поезія і правда: Збірник ; пер. Б. М. Гавришкова. – К. : Мистецтво, 1982.

4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию ; пер. с нем. яз. ; под ред. Г. В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 1984.

5. Дім, що збудував собі Джек. Народна пісенька ; пер. О. Мокровольський. // http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=272&bookid=5&sort=0;

6. Драч І. Вибрані твори: у 2 т. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1.

7. Кашкин И. Для читателя-современника: Статьи и исследования. – М. : Сов. писатель, 1977.

8. Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу. – К. : Дніпро, 1973.

9. Межиров А. Стихотворения. – М. : Худ. лит., 1969.

10. Потебня А. А. Мысль и язык. – Киев: Синто, 1993.

11. Радчук В. Динаміка перекладності // Філологічні студії. – 2007. – № 1–2 (39–40). – С. 210–215.

12. Радчук В. Концепция функционально-эстетического равнодействия // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища школа, 1979. – Вип. 1. – С. 42–60.

13. Радчук В. Принцип функціональної рівнодії перекладу // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2009. – № 17. – С. 170–177.

14. Радчук О. Герменевтика перекладу: зміст поезії і сутність тлумачення // Донецький вісник НТШ. – Т. 34. Історія. Філософія. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – С. 262–286.

15. Содомора А. Студії одного вірша. – Л. : Літопис, ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006.

16. Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі. Антологія. – К. : Дніпро, 1995.

17. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвистические проблемы. –4-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшая школа, 1983.

18. Федоров А. Ще раз до питання про перекладність // "Хай слово мовлено інакше..." Проблеми художнього перекладу: Статті з теорії, критики та історії художнього перекладу. – К. : Дніпро, 1982. – С. 5–18.

19. Фейербах Л. Собрание сочинений: в 3 т. – М. : Мысль, 1974. – Т. 2.

20. Хатка, яку збудував собі Джек + АВС (міні-диво). Переспів з англ. І. Малковича та Ю. Андруховича. – К. : "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2002.

Стаття надійшла до редколегії 26 квітня 2016 р.

Радчук В. Д., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КАК ПЕРЕВЕСТИ ПОЭТИЧЕСКОЕ "ЧУТЬ-ЧУТЬ"?

Исследование посвящено определению границ переводимости нюансов поэзии, в частности с позиций неогумбольдтианства. Поиск возможностей перевода иллюстрируется практическими попытками-опытами. Вопреки распространен-

ному мнению автор приводит доказательства того, что В. фон Гумбольдт и А. Потебня, изучая самобытность этноязыков, не были ярыми скептиками в отношении их (и своей творческой) способности перевыразить любую идею.

***Ключевые слова**: перевод, поэзия, чуть-чуть, переводимость, Гумбольдт, Потебня.*

Vitaliy Radchuk, Cand. of Phil., Associate Professor,
Institute of Philology, Kyiv Shevchenko National University

HOW ARE POETIC NUANCES TO BE TRANSLATED?

The study, particularly as based on the Humboldtian tradition, reveals some boundaries for the translation of poetic effects. Some exemplifying experimental attempts are submitted to probe the practical possibilities of translation. Contrary to the widely spread belief, the author provides evidence that von Humboldt and Potebnya, students of ethnic lingual distinctions, were not persistently sceptical about the lingual (and their personal creative) ability to express anew any idea.

***Key-words**: translation, poetry, nuance, translatability, Humboldt, Potebnya.*

УДК 808.5

Руда Н. В., канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВЛЕННЄВІ ТАКТИКИ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ В "ІЛІАДІ"

Проаналізовано особливості комунікативних стратегій і підпорядкованих їм тактик на матеріалі давньогрецького епосу "Іліада" Гомера. Досліджено тактики стратегій "компроміс", "співробітництво", "маніпуляція", "суперництво", "ігнорування", "пристосування".

***Ключові слова:** комунікативна стратегія, тактика, комунікативна ситуація, гомерівський епос.*

Одним із пріоритетних напрямів антропоцентричного мовознавства є комунікативна лінгвістика, яка вивчає процеси спілкування й комунікативну поведінку людей. Комунікативна поведінка – це "сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей" [1, с. 131]. Процес комунікації є ефективним за умов правильного вибору мовцями стратегій і тактик спілкування [2, с. 38]. Комунікативна стратегія це комплекс певних мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [5]. Її основними елементами вважаються цільові установки комунікантів, моделі мовленнєвої поведінки, особистісні характеристики мовців, а також світоглядні орієнтири і цінності учасни-

ків спілкування [3, с. 27]. Реалізація комунікативної стратегії в конкретній ситуації називається мовленнєвою стратегією, яка реалізується адекватними їй мовленнєвими тактиками [3, с. 27].

Досягнення комунікативної лінгвістики активно використовуються в сучасній риториці, видів якої існує стільки ж, скільки існує сфер комунікації та функціональних реалізацій мови (7). Загальновідомо, що риторика зародилася в античній Греції – уміння правильно, "красно", і, що головне, ефективно говорити вважалося давніми греками однією з чеснот, ознакою шляхетного походження, запорукою вдалої взаємодії із соціумом [4, с. 6].

Говорячи про витоки античного красномовства, зазвичай звертаються до давньогрецького героїчного епосу – хоча теоретичного осмислення ораторського мистецтва та спеціальної підготовки в той час ще не могло бути, проте стиль переважної більшості промов індивідуалізований, він залежить і від психологічного стану мовця, і від його належності до певного соціального прошарку, і від конкретної ситуації мовлення [ibid, с. 8]. Наприклад, мудрого старця Нестора Гомер характеризує так: *"Схопивсь тоді солодкомовний Нестор, із голосом звучним славетний промовець пілоський. З уст його мова текла, бджолиного меду солодша"* [1, I, 247–249], комунікативна поведінка Менелая, якому, як спартанцю, властива була лаконічність висловлювання, описується такими словами*: "Менелай говорив хоч виразно, але швидкомовно Й коротко дуже – не був говіркий, балакун многослівний, Стисло умів промовляти, хоч віком він був і молодший..."* [1, III, 213–215], красномовство Одіссея вважалося чи не надприроднім: *"Тільки як видобув він із грудей своїх голос могутній – Мова його гомоніла, як та снігова хуртовина, Й годі із смертних комусь тоді з Одіссеєм змагатись"* [1, III, 221–223], надмірність, невиваженість, безглуздість же мови простолюдина Терсіта засуджувалися: *"Тільки Терсіт горлав ще один, язикатий без міри, В грудях багато у себе словес він беріг легковажних, Щоб по-пустому і не до пуття нападать на державців, Тільки б своїми нападками викликать серед аргеїв Сміх..."* [1, II, 212–216].

Аналізуючи промови героїв "Іліади" з позицій сучасної комунікативної лінгвістики, можна зупинитися на аналізі тактичних прийомів, які використовують мовці для реалізації власних комунікативних стратегій з метою досягнення певної цілі. Такий аналіз є

особливо **актуальним** із етнопсихолінгвістичних позицій сучасного мовознавства, адже в кожній етнокультурі існують притаманні їй правила побудови розмови, тісно пов'язані з культурно зумовленими засобами комунікації та мовленнєвої поведінки [1, с. 147]. **Новизна** дослідження зумовлюється тим фактом, що мовлення героїв давньогрецького епосу досі не розглядалося в такому аспекті.

Дослідник гомерівського епосу Наум Львович Сахарний, аналізуючи характер та образ Одіссея за його мовленням, зупиняється, зокрема, на промові героя до Навсікаї, де виділяє такі "психологічні структурні частини" [8, с. 248–249], які ми в концепції нашого дослідження можемо навести як приклади мовленнєвих тактик для реалізації мовленнєвої стратегії "прохання про допомогу":

а) підхід: захоплення зовнішністю дівчини: *Хто ти – богиня чи смертна, – тебе на колінах благаю! В разі одна ти з богинь, що простором небес володіють,То з Артемідою тільки, великого Зевса дочкою, Виглядом, постаттю, величчю можу тебе порівняти!* [2, VI, 149–153];

б) завоювання прихильності й довіри скромністю і вихованістю: *Так і на тебе дивлюся я з подивом, жінко, колін же Страшно твоїх доторкнутись* [2, VI, 168–169];

в) виклик співчуття розповіддю про пережиті біди: *Вчора, на день лиш двадцятий, умкнув я з багрового моря, Де під поривами бур від Огігії-острова хвиля Гнала так довго мене. Сюди ж якийсь бог мене кинув Нині, щоб нових напастей зазнав я. Бо ще, я гадаю, їм не кінець, ще багато боги їх мені призначили* [2, VI, 170–174];

г) звернення з проханням: *Зглянься ж, владарко…Шлях до міста мені покажи й обгорнутись дай клаптем З ряден, що ними ти одіж, сюди везучи, накривала* [2, VI, 175–179];

д) побажання дівчині, яке вгадує її найпотаємнішу мрію: *Вічні боги віддадуть тобі всім, чого прагнеш душею, – Мужа, й домівку тобі подарують, і згоду в родині Повну* [2, VI, 180–181];

ж) гномічне узагальнення: *Муж із жоною, одним ворогам лиш – на заздрощі злісні, Приязним людям – на радість, найбільше ж – собі на утіху* [2, VI, 182–183]. Як свідчить текст, використавши комунікативну стратегію "прохання про допомогу" із застосуванням перерахованих тактичних прийомів Одіссей успішно досягнув поставленої цілі. Промова Одіссея є зразком розумного розрахунку, тонкого розуміння і находження того психологічного шляху, який веде до серця людини [8, с. 250].

За таким самим принципом спробуємо охарактеризувати промови героїв Іліади. Аналізуючи стратегії та тактики комунікації в тексті "Іліади", можна визначити такі основні їхні типи:

1) стратегія *компромісу*. Суть цієї стратегії полягає в прагненні врегулювання суперечностей через взаємні поступки [3, с. 30]. Стратегії компромісу дотримується Нестор, прагнучи вирішити суперечку Ахіллеса та Агамемнона через Брісеїду. Реалізуючи стратегію, Нестор використовує такі тактики:

а) передбачення негативних наслідків суперечки: *Горе! Велика скорбота на землю ахейську приходить! Як би зраділи тепер Пріам і Пріамові діти, Радість велика і іншим троянам серця б охопила, Тільки б почули вони, як у сварці отут завелися Ви, між данайських мужів і в раді, і в битвах найперші* [1, I, 254–258];

б) нагадування про власний авторитет як мудреця та арбітра в суперечці: *тільки послухайтесь, ви-бо обидва від мене молодші. Тож на своєму віку людей, і від вас видатніших Я зустрічав, і вони порад моїх не відкидали*[1, I, 259–272];

в) виклад власного бачення компромісного розв'язання суперечки: *Не відбирай, Агамемноне, дівчини, хоч ти й могутній, Він-бо раніш в нагороду одержав її від ахеїв; Та припини, Пеліде, і ти оці прикрі змагання Із владарем, – не знав-бо ніхто ще такої пошани Із владарів берлоносних, що Зевс їх у славі звеличив. Ти хоч і сильний, бо мати богиня тебе породила, Все ж він могутніший: більше люду під владою має Гнів свій, Атріде, і ти погамуй, тебе я благаю, Злобу свою на Ахілла вгамуй, адже він для ахеїв – Вірна опора і захист великий в війні оцій згубній* [1, I, 275–284].

2) стратегія *маніпуляції*, яка використовується для переконання прийняти потрібне рішення. Цю стратегію застосовує Одіссей, переконуючи ахейців не покидати Трою, а продовжувати воювати на боці Агамемнона. Реалізуючи стратегію, Одіссей використовує різні види тактик, залежно від особистісних характеристик адресата:

а) зі шляхетними воїнами Одіссей вдається до гнучких тактик заспокоєння, з одного боку, та імпліцитного залякування авторитетом Агаменона, з іншого: *Не личить тобі полохливо тремтіти! Краще спокійно сиди та й інших людей заспокоюй. Самбо із певністю ти не відаєш думки Атріда, – Вас випробовує він, а скоро й скарає ахеїв. Що говорив він у раді – те чути не всім довелося. Чи не впаде його гнів, як кара тяжка на ахеїв? В гніві своєму страшні богорідні бувають державці, – їх-бо достойність од Зевса, і любить їх Зевс-промислитель* [1, II, 190–197];

б) до простих же солдат із народу (Гомер їх, на відміну від шляхетних воїнів, характеризує як галасливих) Одіссей застосовує жорсткі тактики: приниження, зацитькування та посилання на авторитет шляхетного командира: *От божевільний! Ти б тихо сидів та інших би слухав, Кращих за тебе, – ти ж – боягуз, воювать незугарний, Ні на війні, ані в раді на тебе й не числять ніколи. Адже не кожному тут поміж нас панувать, між ахеїв. Блага нема в многовладді, – один хай буде державець. Владар один, що йому хитромудрого Кроноса сином. Берло дано і закон, щоб над людом своїм володарив* [1, II, 200–206].

3) стратегія *пристосування*, яка передбачає зміну своєї позиції, переорієнтацію поведінки, згладжування протиріч [3, с. 30]. Стратегію пристосування застосовує Ахіллес для примирення з Агамемноном після вбивства Патрокла. Реалізовуючи тактику, він використовує такі гнучкі тактики:

а) зміна власного погляду: *Чи нам, Атріде, обом, і тобі, і мені, стало краще З того, що ми через дівчину, хоч і з зажуреним серцем, Так розпалилися гнівом у зваді, що душу з'їдає?* [1, XIX, 56–58];

б) знецінення вартості предмету суперечки: *Хай би стрілою убила її в кораблі Артеміда В день, як, Лірнес зруйнувавши, узяв я ту дівчину в здобич* [1, XIX, 59–60];

в) самопереконування у правильності власного рішення з огляду на понесені жертви: *Мабуть, землі не ковтало б незмірної стільки ахеїв, Впалих від рук ворогів, поки в лютому гніві шалів я. Гектору тільки й троянам був з того пожиток* [1, XIX, 61–63];

д) декларація нової поведінкової тактики: *Нині свій гнів припиняю. Не личить без краю уперто Гніватись непримиренно* [1, XIX, 67–68].

4) стратегія *суперництва*. Цю стратегію неодноразово використовують герої епосу, ведучи діалоги перед боєм. Ці перемовини мають на меті розлютити або, навпаки, налякати суперника. Стратегія суперництва використовується, наприклад, у діалозі Ахіллеса та Енея. Ахіллес, реалізуючи стратегію суперництва, застосовує такі тактики:

а) знецінювання перемоги суперника: *Нащо, Енею, вперед із лав своїх ти так далеко Вийшов? Чи дух твій зі мною змагатись тебе спонукає В гордій надії, що владарем станеш троян коневборних, Честю Пріамові рівним? Та хоч би мене і убив ти, Влади за те не дасть тобі в руки Пріам стародавний* [1, XX, 178–182];

б) пригадування ситуацій, коли суперник вже був переможений: *Списом колись, пам'ятаю, вже змусив тебе я тікати. А пригадай, як від стада корів, що ти пас одиноко, Гнав я нещадно тебе на проворних ногах із Ідейських Гір, і як ти від мене тоді утікав безоглядно?* [1, XX, 187–190];

д) залякування супротивника: *раджу тобі я назад відійти і сховатись Серед громади. Отож не виходь проти мене, щоб лиха Гіршого ще не зазнати* [1, XX, 196–198];

г) гномічне завершення промови: *Мудрий дурень по шкоді* [1, XX, 198].

5) стратегія *ігнорування* – ця стратегія реалізує таку модель поведінки, коли адресат навмисно не підтримує неприємну тему бесіди, не звертає уваги на закиди опонента [3, с. 31]. Цю стратегію в тексті "Іліади", відповідаючи на звинувачення Єлени про відсутність мужності та її заклики продовжити двобій із Менелаєм, реалізовує Парис такими тактиками:

а) просить не турбувати його звинуваченнями: *Гнітом докорів гірких не гніти мені душу, дружино!* [1, III, 438];

б) філософствує на тему мінливості удачі: *Нині мене переміг Менелай при підтримці Афіни, Завтра ж його я здолаю, – адже й біля нас є богове!* [1, III, 439–440];

в) переводить тему на предмет приємний для обох: *Ну, а тепер у постелі зажиймо розкошів кохання!* [1, III, 441].

б) стратегія *співробітництва* передбачає вирішення конфлікту через прийняття рішення, яке задовольняє інтереси обох сторін [3, с. 30]. Цю стратегію реалізовує Агамемнон, зрозумівши, що без ображеного на нього Ахіллеса ахейці не зможуть перемогти троянців. Отже, Агамемнон застосовує такі тактики:

а) визнання власної вини: *Не помилково, о старче, мої полічив ти провини. Я завинив, заперечити й сам не спроможний* [1, IX, 115–116];

б) визнання силової переваги супротивника: *Та тільки Варт багатьох чоловік, що Зевс полюбив його серцем: Ушанував він його, погубивши багато ахеїв* [1, IX, 116–118];

в) прагнення залагодити конфлікт численними подарунками: *Але якщо завинив я, піддавшися помислам згубним, Сам і залагоджу це – незліченний я дам йому викуп* [1, IX, 119–120];

г) очікування відповідних поступок з боку опонента: *От скільки дам я йому, коли гніватись він перестане. Хай погамує себе. А'ід – невблаганний, нещадний, Тим-то з усіх він богів найбільше ненависний людям. Хай він поступиться: я-бо й державною владою вищий, Та похвалитися можу, що й віком я старший за нього* [1, IX, 157–161].

Отже, можемо зробити висновки про те, що дослідження комунікативних стратегій і тактик героїв античного епосу "Іліада" в різних ситуаціях спілкування дає можливість виявлення як стереотипних, так і індивідуальних моделей комунікативної поведінки представників давньогрецького етносу (точніше, племінної єдності). Окрім того, робота доводить, що античні тексти можуть бути об'єктом дослідження не лише в межах класичних студій, але й із позицій модерних напрямків сучасної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Актуальні* проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій / І. О. Голубовська, І. Р. Корольов. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2011.

2. *Арутюнова Н. Д.* Стратегия и тактикаречевогоповедения / Н. Д. Арутюнова // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. – Киев : Глобус, 1983. – 82 с.

3. *Кириллова Н. Н.* Коммуникативные стратегии и тактики с позиции нравственных категорий / Н. Н. Кириллова // Вестн. НГТУ им. Р. Е. Алексеева. "Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии" – Нижний Новгород : НГТУ. – С. 26–33.

4. *Козаржевский А. Ч.* Античное ораторское искусство / А. Ч. Козаржевский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980.

5. *Корольова А. В.* Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту / А. В. Корольова //http://philology. knu.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_1/048_053.pdf ст. 50.

6. *Лемяскина Н. А.* Коммуникативное поведение младшего школьника / Н. А. Лемяскина, И. А. Стернин. – Воронеж : Центрально-Черноземное книжное изд-во, 2000. – С. 10.

7. *РИТОРИКА* // http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/RITORIKA.html?page=0,1.

8. *Сахарный Н. Л.* Гомеровский епос / Н. Л. Сахарный. – М. : Худ. лит., 1976.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гомер Іліада / переклад із давньогрецької Б. Тена. – Х. : Фоліо, 2006.

2. ГомерОдіссея / переклад з давньогрецької Б. Тена. – Х. : Фоліо, 2002.

Стаття надійшла до редколегії 25.04.16 р.

Рудая Н. В., канд. филол. наук, ассист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

РЕЧЕВЫЕ ТАКТИКИ КОММУНИКАТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ В "ИЛИАДЕ"

Проанализированы особенности коммуникативных стратегий и подчиненных им тактик на материале древнегреческого эпоса "Илиада" Гомера. Исследуются тактики стратегий "компромисс", "сотрудничество", "манипуляция", "соперничество", "игнорирование", "приспособление".

Ключевые слова: *коммуникативная стратегия, тактика, говорящий, коммуникативная ситуация, гомеровский эпос.*

Ruda N. V., PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE TACTICS OF COMMUNICATIVE STRATEGIES IN THE "ILIAD"

The article analyzes the peculiarities of communicative strategies and tactics in the ancient Greek epos the "Iliad" by Homer. The tactics of strategies "compromise", "cooperation", "manipulation", "competition", "ignoration", "accommodation" are being studied.

Keywords: *communication strategy, tactics, speaker, communicative situation, the Homeric epos.*

УДК 811.111'42

Самохіна В. О., д-р філол. наук, проф.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

КАРНАВАЛЬНИЙ ДІАЛОГІЗМ СУЧАСНОГО КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ

Проаналізовано принцип діалогізму в карнавальному бутті людини, пов'язуючи карнавал з аспектами діалогічного ігрового спілкування, яке базується на порушенні норм, що приводять до інконгруентності і, відповідно, до комічного ефекту. Обґрунтовано, що діалогічний принцип у карнавальному дискурсі гумору передбачає діалектичну взаємодію й інтерпретацію комічної дії як фундаментальної основи людських взаємовідносин.

Ключові слова: *діалогізм, інконгруентність, карнавальна свідомість, комічне, порушення норм.*

Актуальність дослідження обумовлено "тенденціями розвитку сучасного комунікативного простору" [2, с. 33], якому властивий простір комічного (карнавального) буття. Фундаментальним законом людського буття й культури виступає *діалогізм*, який є методологією науково-гуманітарного знання, мислення та світосприйняття. Комічне є універсальним феноменом, якому іманентне емоційне спілкування. Людина сміється й жартує набагато частіше, коли перебуває з іншими людьми, ніж коли вона одна. "Гумор може мати місце… буквально в будь-якій ситуації спілкування. … Соціальний контекст гумору – це контекст гри" [9, с. 25].

Комічне відображення світу є однією з домінантних особливостей людського мислення, світовідчуття, уявлень, і пов'язане з карнавалом, у якому немає ані сцени, ані акторів, ані глядачів (див. [3]). Упродовж карнавалу світ перевернутий із ніг на голову, і прихованій стороні людської сутності дозволяється відкритися

та проявити себе; усі закони, табу й межі, які характеризують суспільство, ламаються. У період карнавалу як комічного діалогу учасників приходить усвідомлення того, що існує великий контраст між знанням неписаних правил і їх перехрещення. Комічне встановлюється в контексті концепції карнавалізму М. М. Бахтіна, тому що воно базується на закоренілих і постійних, а саме тому не підлягаючим питанням, правилах. Оскільки комічне не є справжнім актом комунікації, передача інформації не є його головною функцією, здається, що комічне може бути схарактеризоване як *карнавал мови*. Так само, як і карнавал, комічне базується на порушенні лінгвальних, прагматичних, суспільних правил, які є невід'ємною частиною світосприйняття людини, і є діалогом. Карнавал – це спосіб побудови діалогу зі світом, зі "світом навиворіт". Сміховий діалог проходить в умовах комунікативної діяльності, основою якої є гра. Діалог в ігровому комічному дискурсі – це "розмова" з ким-небудь або з самим собою (пор. розгадування кросвордів, відгадування загадок), це суперечка, орієнтація наперемогу, виграш. Отже, гра – це діалогічне співробітництво, діалектика розвитку, інтерсуб'єктивні відносини, а, отже, – комунікація. У діалогічній грі мета одна – створення основи для адекватного розуміння, сприйняття інформації, інтерпретації, розширення кругозору, створення нових смислів.

Мовна гра – є особливим видом комічного діалогічного спілкування, базовою функцією якого є аномальність, відступ від норми, які втягують адресата в активні ігрові відносини. У мовній грі ми зустрічаємо масу абсурдів, парадоксів, інверсій, так характерних для карнавального світовідчуття. Пріоритетними прийомами є ефект обманутого очікування, контраст, обігрування полісемії, омонімії, двозначність. Тому мовні ігри відносяться до "ненормальної" діалогової комунікації, яка формує ігровий стиль.

Когнітивна специфіка комічного тексту пов'язана з діалогічністю як універсальною властивістю творчого мислення, що пізнає, і мовлення. Діалогічний принцип у карнавальному дискурсі припускає діалектичну взаємодію й інтерпретацію комічного "дійства" як фундаментальної підстави справжніх людських взаємовідносин. У цьому зв'язку діалогізм можна визначити як центральну метафору дискурсивного карнавального мислення. У висловлюваннях М. М. Бахтіна "Буття – є спілкування" і "Бути значить спілкуватися" – виражена суть дискурсивної карнавальної діяльності людини. Карнавал – це атмосфера єднання й кон-

такту, це – колектив, спільність людей, які взаємодіють у конкретний час і в конкретному місці. Тому карнавал є глибоко діалогічним, а точніше, багатоголосним, це – особливий тип буття-спілкування, діалог свідомостей, що бавяться, де "потреба в "Іншому" виступає як домінуючий фактор" [3]. Основа концепції діалогізму Бахтіна – ідея діалогу як буття, утвореного зв'язком а) людини і світу, б) людини і людини, в) людини і Абсолюту як рівноправних партнерів. Ця концепція знаходить відображення в карнавалі: зміст карнавального діалогу представляється як відносини "Я і Ти", "Я і Інший", тобто як людина, що пізнає і інтерпретує, що зв'язується з суб'єктивністю. Для карнавалу феноменологічною виступає ідея "життєвого світу", "інтерсуб'єктивності", "інтенціональності". Герменевтична інтерпретація комічного діалогу як мистецтва розуміння суті комізму є основоположною і являє собою новий спосіб спілкування на основі комічного слова в живому спілкуванні, породжує буття – комічну подію.

Головною особливістю карнавального діалогізму є питання про діалогічність слова, у якому міститься величезний комічний потенціал, що дозволяє говорити про специфіку його ролі й місця в карнавальній свідомості індивідуума. Насамперед, комічне слово фундовано здатністю до діалогу й можливістю розгортання карнавальної дії-дискурсу. Апофеоз комічного впливу слова виражається сміховою реакцією в діалогічній карнавальній взаємодії його учасників. У карнавальній діалогічній сотворчості його учасники відчувають емоційні співпереживання й отримують естетичне задоволення від розуміння інтерпретованої ними комічної вербальної або невербальної дії. Розуміння комічного є когнітивним процесом, спрямованим на побудову змістів, а також результатом, що досягається завдяки цьому процесу [7, с. 2]. Ментальна обробка комічної інформації має характер інтерпретації, і когнітивна специфіка комічного тексту пов'язана з діалогічністю як універсальною властивістю творчого мислення, що пізнає, і мовлення.

Ігровий елемент у комічному діалозі – один з найважливіших у його визначенні. Це означає, що комічне завжди змістовне і ґрунтується на суперечності, невідповідності. Комічне виникає тільки тоді, коли адресат є співучасником комічної дії, коли він не відсторонюється від неї, а приймає її, бере участь у ній, співпереживає разом з адресантом. Адресат приймає запропоновану йому гру, створюючи наближення комічного ефекту. Не всяке відхилення від норми є комічним. Однак всяке комічне є відхи-

ленням від норми. Комічне – це таке відхилення, яке не приводить до деструкції, це нормальний світопорядок. Мається на увазі не всяке відхилення від норми, а лише таке, що викликає виникнення додаткового (комічного) значення. Проте невідповідність не завжди буває смішною. Має бути *комічна невідповідність*, тобто задоволення від того, що розказано, це і провокує сміх. Обов'язкова умова комічного – виникнення "двоїстого світу": на тлі "звичайного", очікуваного, стереотипного світу виникає інший, зі зміщеними орієнтирами. Тому природа комічного передбачає фіксацію певної аномальності. Не даючи остаточного визначення комічному, будемо дотримуватися узагальненого розуміння його як гри з комічним, смішним змістом, когнітивний механізм якого є *комічна інконгруентність*. Таким чином, інгерентною властивістю комічного є когнітивний механізм інконгруентності, суть якого полягає у порушенні норм (онтологічних, логіко-понятєвих, валоративних, жанрових, дискурсивних, мовних, мовленнєвих) і маніфестується в парадоксі: відхилення від норми створює нову норму і є нормою сміхового сприйняття світу. Ю. Б. Борєв відзначає, що під комічним "передбачається розуміння невідповідності" [4, с. 34]. "Комічний сміх виникає від різкої невідповідності смішної ситуації новим нормам і уявленням" [8, с. 51]. Протиріччя та невідповідності складають фундамент комічного, урешті-решт, "ведуть до сфери потворного, але такого, яке прагне стверджувати себе як досконале, прекрасне" [6, с. 150]. Суть комічного – у небуквальності твердження, у порушенні постулата істинності. Ефект несподіванки, раптовості відіграє особливу роль у цьому феномені. Для того щоб здивувати адресата, добре знайомого зі звичайними прийомами побудови жарту, створюються такі жарти, у яких персонажі говорять або діють у невідповідності зі своїм звичайним характером або в невідповідності зі своєю мовленнєвою маскою. "Сміються з того, що сприймають за дурість, безглуздість, абсурд, несумісність, протиріччя, брехню, нерозумні проекти, нелогічність, непередбачливість, необмірковані дії, незграбність, помилкові думки і т. ін." [1, с. 13]. Це твердження можна прийняти лише частково. *Сміються над такими діями тоді, коли вони є відверто комічними*. Коли жарти аналізуються у світлі теорії інконгруентності, два об'єкти в них виявляються через єдиний концепт, який застосовується до обох об'єктів, і об'єкти стають подібними. У міру того, як просувається жарт, стає очевидним, що цей

концепт може бути застосованим лише до одного з двох об'єктів і, отже, різниця між об'єктами або їхніми концептами стає очевидною. Ось що називається інконгруентністю" [15, с. 14]. Порівняймо: *"I have a serious investment problem. I have no money"*. Два висловлювання є несумісними, оскільки друге явно суперечить першому: якщо маєш "проблему", куди вкласти гроші, значить, вони в тебе є. Звідси нелогічним є другий вислів: у мене немає грошей. Така комічна невідповідність і є причиною сміху. Через подібну комічну невідповідність – інконгруентність – розкривається подвійність усякого явища чи ситуації. Комічне у своїй основі є особливою формою двоїстості: явище начебто оголює всередині себе інше явище, схоже з першим, і в той же час істотно від нього відрізняється. "Явище двоїться за принципом "матрьошка в матрьошці", причому обидві "матрьошки" здатні миттєво втрачати свою взаємну схожість – і, втрачаючи, все ж таки, її зберігати ... Співвідношення між двома складовими явища – уявним і справжнім – окреслює надсюжетну примарну ситуацію, яка тим не менше сповнена прихованої динаміки" [14, с. 11]. Інконгруентність провокує створення оцінного комічного образу або ситуації. Тому смішне зазвичай бачиться як продукт інконгруентності, що розглядається в свою чергу як базовий принцип, інгерентна властивість жарту.

Інконгруентність – це *гра* протиріччями, протиставленнями, несумісностями, а отже, адресант грає з адресатом. Так, мовна гра ґрунтується на знанні системи одиниць мови, на здатності до творчої інтерпретації цих одиниць, тобто до порушення норм. Такого роду використання мови є когнітивним процесом і припускає наявність спільних фонових знань як у адресанта, так і в адресата, що стає особливо актуальним при аналізі текстів жартів. Розповідаючи жарт, адресант ще й показує комічний міні-спектакль, комічну, театралізовану дію, у грі якої криється очікування – розпізнавання адресатом протиріччя, закладеного в жарті, і приводить до комічного ефекту. Комічне ігрової ситуації й комічне, яке виражене мовними ігровими засобами, в жарті діалектично взаємопов'язані: вони створюють умовно-ігрове "поле", що імітує реальне життя. Причому формування ігрового змісту виникає на лінії "повсякденне (правильне, нормальне, очікуване) – незвичайне (парадоксальне)"; воно виходить на мовну (внутрішню) форму вираження, у якій виникає ізоморфна лінія "нормативність – (функціонально спрямоване, нарочите)

порушення норми мови" (див. [5]). Комічний ефект виникає під час одночасної актуалізації правильного й неправильного. Інконгруентність безпосередньо пов'язана з метою мовця, іншими словами, адресату необхідно встановити, із якою метою мовцем допущене відхилення від норми. У випадку з жартом такі порушення допускаються з різними цілями (сміх, гнів, роздратування).

Інконгруентність у жарті побудована на омані, але на такій, яка схожа на правду. При цьому адресант свідомо уводить адресата в оману, створюючи ефект обманутого очікування, що є сукупністю стилістичних прийомів. Ефект омани асоціюється з такою його властивістю, як контрольованість. Адресат знає, що він стане "жертвою" омани – це так звана "брехня взаєморозуміння", і адресант стежить за цим моментом. Тим гостріше комічна розв'язка. Ефект обманутого очікування виникає на основі взаємодії двох протилежних явищ психолінгвістичного характеру – передбачуваності та непередбачуваності, тобто очікування адресата або реалізується, або обманюється. У жарті найбільшу інформацію несуть порушення очікуваного порядку. Обмануті очікування пов'язані з порушенням усякого роду стереотипів – соціальних, стереотипів мислення, поведінки, мовних та ін.:

*"I had a **fall** last night **which rendered me unconscious for several hours**."*

*"You don't mean it? Where did you **fall**?"*

"I fell asleep" (Language and Humour, p. 150).

Комічний ефект цього жарту ґрунтується на грі слів прямого значення дієслова *tofall* – падати і переносного *tofallasleep* – заснути, а також на двозначності фрази *whichrenderedmeunconscious*, яка в цьому контексті інтерпретується, як заснув. Полісемія сприяє різному прочитанню, а також неправильному сприйманню референта як такого, що відрізняється від очікуваного, а це й породжує гумористичний ефект. Порушення передбачуваності становить основу експресивності, тому інконгруентність у гуморі тісно пов'язана, зі створенням суб'єктивного комічного образу або ситуації. Прагнення до збереження позитивних емоцій диктує активний пошук невизначеності. Інконгруентність – це завжди вплив на емоційний стан адресата: вона розважає, збуджує, створює ефект внутрішньої напруги.

Інконгруентність провокує створення конфлікту в жарті. Конфлікт перебуває в основі інконгруентності (порівняймо синоніми: несумісність, протиріччя, невідповідність, дисбаланс,

обмануте очікування). Конфлікти виникають як на макрорівні (тобто виходять за межі тексту жарту) і мають екстралінгвальні параметри (сміх, гнів), так і на мікрорівні (у межах тексту жарта). На макрорівні конфлікт може вирішуватися (у вигляді смішової реакції) або не вирішуватися (провокує гнів, непорозуміння) – тобто має місце інтерпретація жарту. На мікрорівні часто закладена конфліктна ситуація, яка подається експліцитно або імпліцитно (порівняймо опозиції: лікар – пацієнт, чоловік – дружина, учитель – учень, діти – батьки) і завжди завершується емоційно-експресивною інтерпретацією жарту.

У наступному прикладі опозиція між чоловіком і дружиною експліцитно підкреслює конфліктність їхніх відносин:

"A woman has eight children and is pregnant with a ninth". She goes to a doctor and asks for an abortion, explaining, "I just found out ***my husband never loved me****." The doctor says, "Can you imagine* ***what would have happened if he did****?"* (MiltonBerle's, p. 3).

Гумористичний ефект досягається за рахунок гіперболи – фігури мовлення, яка полягає в неправдоподібному перебільшенні для посилення оцінки чи іронії. Лікар іронізує над бажанням жінки зробити аборт, але не з причини того, що її не кохає чоловік, а з того, що в неї було б зараз безліч дітей, із якими вона б не впоралась. Інконгруентність створюється в жарті за допомогою прийомів і засобів лінгвоситуативного і лінгвального рівнів, основою яких є порушення норм. У разі порушення норм пресупозиції не виправдовуються: створюється інконгруентність, що приводить до комічного ефекту від обманутого очікування, тобто нездійсненого пророкування – комічний ефект від обманутого очікування є результатом адресантної помилкової посилки, заснованої на пресупозиціях, які досить далекі від прогнозованих.

Відхилення від норми створює в жарті нову норму, а також додаткові конотації оціночності, емоційності, експресивності або стилістичного забарвлення. На відхиленнях від норми ґрунтується вся експресія, емоційність, що дозволяє їм виконувати функцію впливу. Розглянемо порушення норм у жарті.

Порушення онтологічних норм. Онтологічні норми характеризують устрій світу й об'єднані однією ознакою – стереотипізованим ставленням людини до очікуваного об'єкту, що свідчить про нормальний розвиток ситуації. Порушення цих норм приводить до комічної інконгруентності, створює комізм у жарті, у

якому описуються нетипові, "абсурдні, нереальні або фантастичні об'єкти/події, що суперечать загальнолюдським або культурно специфічним уявленням про факти / закономірності реального буття" [10, с. 24], несумісні з нормальними, загальнолюдськими нормами. Наприклад, є велика кількість англомовних жартів: про прибульців, неземні цивілізації і НЛО, про дослідження космосу і космічних феноменів, про монстрів і казкових героїв, про віртуальну реальність і комп'ютерні технології, про Бога, біблійних персонажів, релігійні вірування й ритуали. У наступному жарті – очевидні порушення онтологічних норм (жінка розмовляє з Богом), що, разом зі смішною ситуацією, створюють комічний ефект:

A middle-aged woman had a heart attack and was taken to the hospital. While on the operating table, she had a near death experience. ***Seeing God, she asked: "Is my time up?"***

God said, "No, you have another 43 years, 2 months, and 8 days to live." Upon recovery, the woman decided to stay in the hospital and have a facelift, liposuction, and a tummy tuck. She even had someone come in and change her hair color. Since she had so much more time to live, she figured she might as well make the most of it. After her last operation, she was released from the hospital. While crossing the street on her way home, she was killed by an ambulance. ***Arriving in front of God, she demanded****, "I thought you said I had another 40 years? Why didn't you pull me from out of the path of the ambulance?"*

God replied, "I didn't recognize you!" (http://www.ahajokes.com/inheav.html).

Комічність цієї ситуації обумовлюється лінгвістичними прийомами гіперболи, а також іронічною відповіддю Бога. Джерелом комічного є зміщення, яке виникає за рахунок того, що аномалія подається автором як норма. На онтологічному рівні комізм виникає за рахунок інконгруентності між неймовірністю подій і таким типом свідомості, який сприймає незвичайне як норму.

Порушення норм на логіко-поняттєвому рівні включає, перш за все, інтерпретаційний компонент, тобто усвідомлення адресатом порушення логіки мислення. Поняття "логічне" асоціюється з поняттям "правильне". У свою чергу, порушення логіко-поняттєвих норм у жарті означає створення й обігравання таких ситуацій, які перебувають за межами логіки, здорового глузду, раціональної підстави. Сама ситуація або вихід із неї можуть бути нелогічними, абсурдними. Для жарту характерне навмисне спотворення прийнятих у суспільстві понять

і уявлень. Логіко-поняттєва інконгруентність ґрунтується на порушенні логіки розпові, парадоксальності, що здебільшого виражено в етнічних, політичних, побутових жартах:

Mother, tucking her little son into bed: "Now, honey, if you need anything during the night, ***just call Mother, and Daddy will come"*** (Language and Humour, p. 93).

У цьому жарті використаний прийом контекстуальної антонімізації, побудований на пресупозиції: якщо ти покличеш матір, то мати і прийде. Однак логіка мислення тут порушена: перший компонент (*mother*) контрастує з другим (*father*).

Порушення валоративних норм включає: обігравання моральних цінностей, осміювання духовних цінностей, обігравання естетичних цінностей. Зразком використання ціннісних аномалій як джерела комічного є "чорний гумор":

Minutes before the cremation, the undertaker quietly sat down next to the grieving widow. "How old was your husband?" he asked.

*"****He was ninety-eight****", she answered softly. "****Two years older than I am****".*

*"Really?" the undertaker said. "****Hardly worth going home, wouldn't you say****?"* (JokeSoup, p. 136).

Комічний ефект виникає за рахунок порушення логіки здорового глузду. Показне співчуття трунаря на початку жарту переходить в іронічне порівняння в пуанті жарту: асоціативний стереотип, який виходить з інтродуктивної частини, вступає в різке протиріччя зі змістом фінальної частини. Нарочитий алогізм поведінки трунаря сигналізує про умовний, ігровий характер дій, які описуються. Комічний ефект виникає через зіткнення двох взаємно суперечливих прототипічних світів цінностей.

Даючи характеристику жарту, Л. С. Піхтовнікова особливо підкреслює роль пуанта, який "сприяє тому, що ситуація несподівано перетворюється на свою протилежність. Пуант ставить ситуацію з ніг на голову або навпаки. Несподівано відкривається зворотний бік медалі, і протиріччя впізнаються. Те, що в ситуативній частині сприймалося як звичайна розповідь, у пуантовій частині перетворюється на абсурд. Курйозність перевернутої ситуації створює комічний ефект і реципієнт вибухає сміхом" [11, с. 206]. Будь-які аспекти соціального життя, надані комічно, подаються двозначно, включаючи несумісні явища чи обставини, які усвідомлюються як єдиний комплекс, начебто реальний. Комічне задається через діалог людською суб'єктивністю, причому при-

рода комічного – це завжди аномальність мови та ситуації. У сучасній культурі людина, що сміється, стала її визначенням. "Сміх виражає саму кореневу сутність буття людини в сучасній культурі" [12, с. 238]. Карнавальний сміх не підкорюється основним правилам, він є амбівалентним, є результатом розуміння неоднорідності світу та його контрастів, він є цілеспрямованим.

У такому ракурсі видається **актуальним** дослідження комічного карнавального дискурсу як ігрового **діалогічного простору**, як форми самого життя, як виду людської діяльності, що здійснюється всередині встановлених меж місця і часу по добровільно прийнятим, але обов'язковим правилам, супроводжуване почуттям напруження іродості, свідомістю іншого буття, ніж буденне життя (Й. Хейзінга). Інтерпретація гумору як ігрової форми комунікації є діалогічною формою знання. Діалогізм комічного дискурсу пов'язаний а) із когнітивною функцією, здатністю Homo Ludens подати смішну інформацію; б) із аксиологічною функцією – вплинути на емоційний стан учасника діалогу; в) із прагматичною функцією – спонукати адресата до "гумористичної" дії у відповідь – тобто до рефлексії. Гумористичний дискурс в ігровому регістрі є асиметричним реальній дійсності і є сенсом у сміховому модусі сприйняття. Гра – це будь-який рух у світі (Ф. Г. Юнгер), тобто діалогізм.

В історичній перспективі карнавальний діалог як спосіб буття людей постійно змінюється, наповнюється новим змістом і новими формами. Вивчення діалогічної природи карнавалу дозволяє наблизитися до його осмислення як іманентного сучасному світосприйняттю феномена, що співвідноситься з традиціями й культурою народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арутюнова Н. Д.* Эстетические и антиэстетические аспекты комизма // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / Н. Д. Арутюнова. – М. : Изд-во "Индрик", 2007. – С. 5–17.

2. *Белова А. Д.* Эмоциональная составляющая комментариев в Youtube // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К, 2013. – С. 33–39.

3. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. – М. : Худ. лит., 1965.

4. *Борев Ю. Б.* Комическое или о том, как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия / Ю. Б. Борев. – М. : Искусство, 1970.

5. *Голев Н. Д.* Русский анекдот как игровой текст [Электронный ресурс] / Н. Д. Голев // Внутренняя форма и содержание. – 2002. – Режим доступа : http://Lingvo.asu.ru/golev/articles/z58.html.

6. *Громов Е. С.* Палитра чувств: О трагическом и комическом / Е. С. Громов – М. : Просвещение, 1990.

7. *Коншина С. Г.* Комический текст в аспекте его структурирования и понимания : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.01 "Русский язык" / С. Г. Коншина. – М., 2006.

8. *Красухин К. Г.* Заметки об истоках комического / К. Г. Красухин // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М. : Изд-во "Индрик", 2007. – С. 48–55.

9. *Мартин Р.* Психология юмора / Р. Мартин ; пер. с англ. ; под ред. Л. В. Куликова. – СПб. : Питер, 2009.

10. *Мартынюк А. П.* Когнитивные механизмы создания смехового эффекта в англоязычном анекдоте / А. П. Мартынюк // Культура народов Причерноморья : науч. журнал. – 2007. – Т. 2. – № 110. – С. 22–24.

11. *Піхтовнікова Л. С.* Про еволюцію байки як взаємодію з іншими малими формами (на прикладі віршованої байки і жарту) / Л. С. Піхтовнікова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 1999. – № 461. – С. 205–209.

12. *Рюмина Т. М.* Эстетика смеха. Смех или виртуальная реальность / Т. М. Рюмина. – М. : УРСС, 2003.

13. *Самохина В. А.* Диалогические отношения в игровом юмористическом дискурсе / В. А. Самохина // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : Тези доповідей XIV наук. конф. з міжнародною участю. – Х : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 206–208.

14. *Филин Ф. П.* О нормах и стилях литературного языка / Ф. П. Филин // Проблемы нормы и социальная дифференциация языка. – М., 1968. – С. 6–18.

15. *Sacks H.* An analysis of the course of a joke's telling in conversation / H. Sacks // Explorations in the Ethnography of Speaking. – Cambridge : CUP, 1974. – P. 337–353.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Language and Humour* = Language and Humour. – A collection of linguistically based jokes, stories, etc. – K. : Vyšca skola, Publishers. Head Publishing House, 1982.

2. *Milton Berle's* = Milton Berle's private joke file. – N.Y. : Three Rivers Press, 1989.

3. Електронний ресурс : Режим доступу http://www.ahajokes.com/inheav.html.

4 *Joke Soup* = Joke Soup of the Funniest Jokes from the Best Comedians / [Ed. by Judy Brown]. – Kansas City : Andrews McMeel Publishing, 1998.

Стаття надійшла до редколегії 25.04.16 р.

Самохина В. А., д-р филол. наук, проф.
Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина

КАРНАВАЛЬНЫЙ ДИАЛОГИЗМ СОВРЕМЕННОГО КОММУНИКАТИВНОГО ПРОСТРАНСТВА

Автор анализирует принцип диалогизма в карнавальном бытии человека, связывая карнавал с аспектами диалогического игрового общения, которое основывается на нарушении норм, приводящих к инконгруентности и, соответственно, к комическому эффекту. В статье обосновывается, что диало-

гический принцип в карнавальном дискурсе юмора предполагает диалектическое взаимодействие и интерпретацию комического действия как фундаментального основания человеческих взаимоотношений.

Ключевые слова: *диалогизм, инконгруэнтность, карнавальное сознание, комическое, нарушение норм.*

Samokhina V. A., Doctor of Philology, Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University

CARNIVAL DIALOGISM OF THE PRESENT-DAY COMMUNICATIVE SPACE

The author analyzes the principle of dialogism in carnival objective reality of man, associating carnival with aspects of dialogic playing intercourse which is grounded on deviation from standards resulting in incongruity and, correspondingly, leading to a comic effect. It is substantiated in the article that the dialogic principle in carnival discourse of humour presupposes dialectic interaction and interpretation of a comic action as a fundamental groundof human relations.

Keywords: *carnival consciousness, comical, dialogism, deviation from standards, incongruity*.

УДК 82-1.09=512.1

Севім С., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІЗАФЕТНІ КОНСТРУКЦІЇ У ПОЕЗІЇ ВАЛЕРІЯ КІОРА

В урумській мові, у якій поєдналися та змішалися елементи огузької і кипчакської мов, є безліч фонетичних явищ. Одним із таких явищ є синкопа. У віршах Валерія Кіора ми можемо спостерігати випадання частини афікса або повне випадіння афікса в ізафетних конструкціях. Структурних відмінностей у таких конструкціях немає, є лише різниця у вимові за рахунок фонетичних явищ.

Ключові слова: *огузька мова, кипчацька мова, урумська мова, Валерій Кіор, ізафетні конструкції, означення, означувальне слово, присвійні афікси, синкопа, афікс родового відмінка.*

Нині практично з кожного тюркського діалекту є наукові праці, у яких визначено особливості синтаксичної будови цих діалектів і місце серед інших тюркських мов. Особливо це стосується мов тих народностей, чия чисельність дорівнює чисельності урумів. Однак кількість досліджень, у яких масштабно досліджується урумська мова, що має багату усну традицію, обмежена, порівняно з дослідженнями інших тюркських мов і діалектів. Цим і визначається **актуальність** нашої роботи. Прийшов час науково дослідити урумську мову, яка не викладається в навчальних закладах і носії якої поступово забувають урумську мову.

Метою нашої роботи є дослідження ізафетних конструкцій урумської мови на матеріалі віршів Валерія Кіора та виявлення схожих і відмінних рис з іншими тюркськими мовами.

Об'єктом дослідження виступають ізафетні конструкції в поезії Валерія Кіора. Основною причиною вибору творчості цього поета для дослідження конструкцій став той факт, що В. Кіор вважається засновником сучасної урумської літератури. Він – наш сучасник і є представником урумської мови нині.

Протягом історії тюрки завжди знаходилися в русі, вони кочували в різні географічні регіони, стикалися з іншими народами й культурами, зазнаючи їхнього впливу, і самі впливали на інші культури. У різні періоди історії тюркські племена з різних причин залишали свої рідні землі. У деяких випадках одне тюркське плем'я приєднувало до себе інше тюркське плем'я, в інших випадках – заміняло інше або приходило на його місце. Той факт, що тюркські племена змішувалися і ставали сусідами, призводив до того, що їхні діалекти також змішувалися та впливали один на одного.

Перші, кого актуально розглянути в цьому контексті – це ґьоктюрки (небесні тюрки), які, перемігши аварів (інша назва "жужани"), посунули їх на захід, а ті у свою чергу посунули далі на захід савіров, а ті – племена огурів, які перебували в південних частинах Казахстану. Відомо також, що гуни, які під проводом сина Аттіли Ірнека прийшли у Північне Причорномор'я, приєдналися до болгар, які тільки зайшли у регіон [11, с. 200]. Змішавшись, ці народи вплинули один на одного і в плані мови.

Із погляду історії турецької мови ще однією важливою причиною міграції та переселення тюрків стала монгольська навала. Чингісхан і його сини заснували величезну імперію. Побудувавши імперію, вони витиснули зі своїх місць тюркські племена. Тюркські племена, а відповідно і тюркські діалекти й говори, змінили свою географію, змішалися і вплинули один на одний. Як зазначає Ахмет Биджан Ерджіласун [11, с. 370], племена ягма, карлуки, чігілі і тухси, які розмовляли хаканською (караханідською) мовою, унаслідок розбудови імперії Чінгісхана і його синів, сформувалися наново. Після приєднання до цих тюркських племен деяких огузьких і кипчацьких племен утворилася письмова мова, яка мала назву "харезмська тюркська" та згодом поступилася своїм місцем чагатайській (староузбекській) мові.

На думку Ерджіласуна [11, с. 371], ще одним значним наслідком монгольської навали стала втеча половців, які тікали від військ хана Батия, до Єгипту, де вони згодом стали правителями. У Єгипті огузи й кипчаки змішалися, унаслідок чого їхні мови також вплинули одна на одну.

Схожим чином ситуація розвивалася і в Україні. Уруми, які раніше жили у Криму, у цей час мешкаютьу Приазов'ї – на північному березі Азовського моря. Уруми були виселені в цей регіон за наказом Катерини II. На сьогоднішній день за описом, який подає Марія Смоліна, область їхнього проживання і поширення урумської мови становить "місто Маріуполь і 29 сіл у Донецькій області та 1 село у Запорізькій області" [8, с. 9]. Після того, як цей народ був виселений із Криму, кипчакські й огузькі елементи ще більше змішалися.

В урумській мові, яка фонетично відрізняється в кожному селі, немає стандартного алфавіту. Урумська мова не викладається у школах. Тому кількість людей, які використовують її як рідну, щодня зменшується. Незважаючи на те, що урумський фольклор досить багатий, кількість сучасних творів урумською мовою невелика. Валерій Кіор, Віктор Борота, Кірік Хава (Хозлу), що пишуть у наш час твори урумською мовою, можуть вважатися засновниками сучасної урумської літератури.

Таким чином, з одного боку, через велику кількість діалектних відмінностей у мові, з іншого боку – із метою обмежити нашу тему, у нашій роботі ми зупинимося на ізафетних конструкціях у поезії Валерія Кіора.

Перед тим, як перейти до поезії, необхідно подати коротку біографічну довідку про самого поета Валерія Кіора. Згідно з даними, що містяться у книзі "*Ana Dilin Lafi*" (Антология Художественной Литературы Греков Приазовья "Кардъако Лого/Анф Дылин Лафы/ Слово Рідне", 2005, с. 75), поет народився 8 жовтня 1951 р. у селі Старий Крим недалеко від Маріуполя. Закінчивши філологічний факультет Донецького державного університету, він продовжив навчання в аспірантурі й захистив дисертацію за спеціальністю "Російська мова і література". Тепер працює викладачем у Приазовському державному технічному університеті, поєднуючи цю діяльність з літературознавством і перекладами.

Надамо коротку характеристику ізафетних конструкцій, після чого перейдемо до аналізу прикладів, які ми виявили в поезії В. Кіора.

Ізафетна конструкція – це словосполучення, яке складається з іменника, до якого приєднується присвійний афікс, та іншого іменника, який вступає з першим у відносини зі значенням належності, включення до складу, визначення. Тахір Нехат Генджан називає такі словосполучення "іменниковими сполученнями" (*Ad Takımı*) і розглядає їх у розділі "Іменникові доповнення" (*Ad Tümlemesi*), розподіляючи на три групи [14, с. 158]: "іменникові сполучення першого типу", "іменникові сполучення другого типу" і "іменникові сполучення третього типу".

Тахсін Бангуоглу також називає такі конструкції "іменниковими сполученнями"(*Adtakımı)* і виділяє дві групи: "визначальні іменникові сполучення" *(Belirtilmiş Adtakımı*) і "невизначальні іменникові сполучення" (*Belirsiz Adtakımı*) [10, с. 497].

Мухаррем Ергін пропонує назву "Присвійні та іменникові конструкції" (*İyelik ve İsim Tamlaması*) (13, с. 381) і розподіляє їх на дві групи: "визначальні іменникові конструкції" (*Belirli İsim Tamlaması*) і "невизначальні іменникові конструкції" (*Belirsiz İsim Tamlaması*).

Лейла Карахан також називає ці конструкції "іменникова конструкція" (*İsim Tamlaması*) і виділяє "визначальні іменникові конструкції" (*Belirtili İsim Tamlaması*) і "невизначальні іменникові конструкції" (*Belirsiz İsim Tamlaması*) [15, с. 21].

Якщо не зважати на різницю в назвах, підходи значно не відрізняються. Окрім Генджана, усі дослідники однаково класифікують ізафетні конструкції. Узагалі, Генджан виділяє третьою групою не іменникові сполучення, а прикметникові сполучення (*sıfat tamlaması*).

При аналізі ізафетних конструкцій за основу взято працю Лейли Карахан "Порядок слів у турецькій мові" (Leyla Karahan "Türkçe Söz Dizimi"), яка на нині є найповнішим дослідженням із цієї теми.

Ізафетні конструкції складаються з двох елементів: означення й означувальний елемент. Означувальний елемент обов'язково містить афікс належності. Означення ж не завжди має афікс родового відмінка.

Визначальний ізафет містить як афікс належності, так і афікс родового відмінка.

Ізафетні конструкції турецької мови можуть відповідати декільком конструкціям у російській мові. У визначених ізафетних конструкціях, які виражають значення тимчасовості та належності, до означувального слова додається один із шести афіксів належності, існую-

чих у турецькій мові, а до означення приєднується афікс родового відмінка: *Ahmet**'in** arabas**ı***. У російській мові цьому словосполученню відповідає словосполучення "машина Ахмеда", де тільки означення стоїть у родовому відмінку, а означувальне слово – у називному.

Іменникові конструкції, один з елементів яких є займенником, у турецькій мові все одно будуються з використанням ізафетної конструкції: *onun evi*. У російській мові в цьому випадку означувальний елемент іде слідом за означенням, і означення схоже з прикметниковими словосполученнями турецької мови: *ее / его дом*.

У складі невизначеної ізафетної конструкції, яка має значення постійної й загальної характеритстики, означувальний іменник набуває афікса належності, а іменник-означення стоїть у називному відмінку: *yazı masası*. У російській мові тут також означувальний іменник стоїть у називному відмінку, а означенням є прикметник: *письменный стол*.

Урумська мова є одним із тюркських діалектів, тому структурні особливості цих мов збігаються. Однак унаслідок історичного, географічного й культурного взаємовпливу, утворилися деякі відмінності. Ці відмінності більше стосуються вимови, ніж структури. Визначені ізафетні конструкції в урумській мові мають однакову структуру.

Визначений ізафет. Приклади ізафетних конструкцій, де означувальний елемент набуває афіксу належності, а означення – афіксу родового відмінка, такі ж, як і в інших тюркських мовах.

*Днепр**ын** ко'пу'рлер**ы*** "Мости на Дніпрі" (К,176)

*Дэ шит учан йапрахлар**ын** сеслер**ы***. "Шурхіт падаючого листя" (НННСЗ, 127)

Баанын сенын "Твоя цінність" (ПА-5, 24)

*Йэр**ын** со'лемек**ы*** "Розмова землі" (ПА-3, 93)

*Гу'з**у'н** сонти сыджаг**ысы** халтрай*. "Тремтить останнє тепло осені". (НННСЗ, 127)

*дуньйа**нын** /хатыдыр эл**и**...* "Рука Землі тверда" (ПА-3, 94)

*О'леннэр поэтлер**ын**, Дельмейэн аскерлер**ын** – йоллар**ы** узах*. "Шляхи померлих поетів / солдатів, не повернулися, далекі" (КЛ, 80)

*Сен**ын** маннай**и**на* "на твоє чоло" (КЛ, 77)

Урумська мова багата з погляду фонетичних явищ, особливо часто трапляється таке явище, як випадіння голосного. Випадіння голосних можна спостерігати і в ізафетних конструкціях. Голосні в афіксах належності третьої особи однини можуть випадати:

Днепырын бой-йагасна-да "І на берег Дніпра" (К,176)

Севгилимин гу'н догдусна "У день народження моєї коханої" (ПА-5, 23). В означувальних іменниках "*догдусна*" (*<догдус**у**на*) і "*бой-йагасна*" *(<бой-йагас**ы**на)* голосна в афіксі належності*"+sI*" випадає, у той же час звук "s", який також є частиною афікса, зберігається.

*Чо'лу'н орта бир йэр**н**э-дэ* "Посеред пустелі" (К,176). У цьому прикладі афікс належності опускається, а проміжна *-n-*, яка ставиться між афіксом належності й афіксом відмінка, зберігається.

Словосполучення, які у тюркських мовах відносять до ізафетних конструкцій, і які Мухаррем Ергін називає "генетивними (присвійні) словосполучення" (*genitif (ilgi) grubu*) [13, с. 393], виявляються й в урумській мові. Однак у турецькій мові вони здебільшого трапляються з використанням особових займенників і особових іменників у скорочених ізафетних конструкціях. У генетивних словосполученнях не використовується афікс належності, а використовується афікс родового відмінка. Як ми бачимо у прикладах "*ben**im** ev*", "*Osman'**ın** gelin*", такі словосполучення схожі на прикметникові словосполучення, і тут не відчувається нестача аффикса належності. Однак в урумській мові скороченість конструкції набула великої поширеності через випадіння звуку.

Сизин / О'ку'нмек джаннарын. "Розчарування ваших душ" (ПА-3, 95).

Цей приклад є генітивним словосполученням, проте приклади, що подані нижче, хоча за структурою і схожі на цю конструкцію, із погляду значення в них відчувається нестача афікса належності.

*Го'злернэн арма'н о'ксу'злер**ын***, "Не шукайте в очах сиріт" (ПА-3, 94)

*Думашманнар**ын** йаман ханнан* "з поганої крові ворогів" (К,176)

*О'леннэр поэтлер**ын**, Дельмейэн аскерлер**ын** – йоллар**ы** узах.* "Шляхи померлих поетів / солдатів, не повернулися, далекі" (КЛ, 80)

*Балларым**ын** /Дерчек-го'злер.* "справжні очі моїх дітей" (ПА-5, 22)

*Хара лаф**ын** чалгы джанма дэгер...* "Я гідний коси поганих слів" (ПА-5, 22)

*Авгу тамнамах / Берететт**ын*** – "капання отрути достатку" (ПА-3, 94)

*Дедже**нын** зенданда* "у нічній темряві" (КЛ, 80)

*Йабанджы джан**ын** йанынсызлых*, "самотність душі чужинця" (ПА-3, 95)

*Севгилим**ин** / Го'к-ту'с го'зьйаш.* – "Сльози моєї улюбленої небесного кольору" (ПА-5, 23).

Ці ізафетні конструкції є значущими для демонстрації поширеності такого явища, як синкопа. Афікс належності у складеному слові "сльози", утвореному за правилами ізафетної конструкції, опущений. Навіть в ізафетній конструкції, у якій використовується складене слово, афікс належності не вживається.

Ізафетні конструкції з використанням займенників утворюються так само.

*Милалика**м** мен**ым**.* "Моя Міалка" (НННСЗ, 131)

*биз**им** джан**мыз**а*, "нашим душам"(КЛ, 80)

В урумській мові, як і в інших тюркських мовах, ми зустрічаємо визначальні ізафетні конструкції з використанням займенників, у яких займенник у функції означення опускається:*Джан**м**а синдрыйдым* "Привчав свою душу"(КЛ, 76)

*атэш дудахлар**ым*** "мої вогняні губи" (КЛ, 77)

*балалыг**ым** чохрагы* **"**джерело мого дитинства" (КЛ, 76)

*Учуп дельныз, гу'зеллер**ым**,* "Прилітайте, мої красуні"(К,181)

*О'ле сиф**ты** бьйаз хар ту'шен* "Його обличчя опало, як білий сніг" (НННСЗ, 129)

Йасы – о йаландан! "(Залишилася) скорбота від тієї брехні" (НННСЗ, 129)

*Нэ сен эттын, чох хуватлы Севда**м***?! "Що ти зчинила, моя-могутня любов?" (НННСЗ, 133)

*Мен сенсыз, севгили**м**, йашамаа оламам* – "Моя кохана, я без тебе не зможу жити" (НННСЗ, 131)

*Йаре**м** йашар, тапар ойна'ш.* "Моя кохана буде жити, знайде коханого" (НННСЗ, 129)

*Ондан стэдым – ахыллыг**ы**ны версын*. "Я попросив, щоб він дав своєї кмітливості" (НННСЗ, 133)

Ми бачимо, що коли в означувальному іменнику афікс належності опускається, проміжна -n- зберігається.

*Эглип, йуз**н**у' (<йузу**н**у') батрыйды*... "Нахилившись, понурив своє обличчя". (КЛ, 76)

Однак є нестабільність у вживанні допоміжної приголосної перед афіксами належності, які додаються до означувального іменника, що закінчується на приголосний. У деяких випадках ці допоміжні приголосні випадають відповідно до загальної тенденції випадання звуків, що є характерною для урумської мови.

*Сен**ын** о'г**н**э (<о'гу'**н**э*) "Попереду тебе" (ПА-3, 93)

*Эллер**н**ы (<Эллер**ын**ы*) чек "забери свої руки" (НННСЗ, 127)

*Йунахлармыз (<Йунахлар**ы**мыз*) олса "Якби були наші гріхи" (НННСЗ, 131)

*Дердан**м**ы (<Дерданымы*) йэнамайип, "Не перекриваючи мою шию "(ПА-2, 142)

*Алтын олуп /Ту'шсу'н о'г**ме***, – "Нехай стане золотом і впаде переді мною" (ПА, 142)

У деяких випадках ми можемо спостерігати збереження допоміжної приголосної, що стоїть перед афіксом приналежності:

*Панйана чирай**ы**н* "Я не зможу забути твоє священне обличчя" (НННСЗ, 131)

*Алтыннара бой**у**м эгмем*. "Не схилю свою шию перед золотом" (ПА, 142)

*Исаннар**ы**м* "мої люди" (ПА-3, 93)

Балларым дибик "Як мої діти" (К,181)

*Бармахлар**ы**м чирай**и**ны го'ру'ймуш*. "Мої пальці, виявляється, бачать твоє обличчя" (НННСЗ, 127)

*Мен о'ле Дызлер**ы**мнан чо'кмем* "Я не схилю свої коліна" (ПА, 142)

Одним із найцікавіших прикладів є ізафетна конструкція зі словом "Аллах". Унаслідок випадання звуку "х" у кінці слова, і незважаючи на те, що кінцевий звук стає голосним, до слова приєднується афікс належності з використанням проміжної голосної, як це мало бути, якщо б слово закінчувалося на приголосну*: Аллеым, "О, мій Аллах*" (НННСЗ, 131).

Подібні приклади ми можемо спостерігати ув генітивних словосполученнях, у яких немає афікса належності, але використовується афікс родового відмінка:

*Невахты джан мен**ым***"коли моя душа"(КЛ, 76).

Невизначений ізафет. У поезії Валерія Кіор часто зустрічаються визначальні ізафетні конструкції, які виражають постійну характеристику.

*Дуна' йол**у**, ама, йап-йаш, тэз питреннэр*. "Тільки ті, хто закінчує свій земний шлях (життя) молодим"(КЛ, 80).

*Хуш сеслер**ы** шитлий йувада*... "З гнізд чуються пташині голоси ..." (КЛ, 80).

*Беретет мешелер**ы***, "Дуби достатку" (К,176).

*Душман хан**ы*...* "Ворожа кров" (К,176).

*Тымар суй**у** / Мана олсун* " Хай це буде для мене отруйною водою" (ПА-5, 22).

*Чо'ль ойнамахлар**ы*** "Степові танці" (К,180).

*Салых-чохрах суй**у** / олур* "Буде цілюща вода" (ПА-5, 23).

*Узах-йер-хыз**ы*** "Дівчина з далеких країв" (ПА-5, 25).

Ми також зустрічаємо приклади, де в невизначених ізафетах при випадінні афікса належності зберігається допоміжна приголосна: *Ко'й четн**э** / йол-эджели чектрыйды*. – "Шлях притягував смерть до краю села" (ПА-5, 25)

Йылдыз ду'бнэ йатыйдым "Я лежав під зірками" (ПА-2, 141).

Є також приклади, у яких у деяких визначених ізафетніх конструкціях, у яких випадає афікс належності, допоміжна приголосна не використовується. На вигляд це схоже на прикметникові конструкції, тільки утворені з двох іменників. Такі словосполучення, як *cam kalp* (скляне серце), *taş duvar* (кам'яна стіна), *taş kalp* (кам'яне серце), *cennet vatan* (райська батьківщина) не є ізафетними конструкціями. Тут означення вказує на матеріал, із чого зроблений предмет, або на що він схожий, тому вони належать до прикметникових конструкцій. Хоча у віршах В. Кіора ми не зустріли такого значення, воно стає зрозумілим із існуючих прикладів словосполучень з опущеним афіксом належності. При перекладі таких прикладів турецькою, афікс належності виникає автоматично:

Тыльти изнен дезмейдым "Tilki(nin) peşinde gezmiyordum" (Я не йшов по слідах лисиці) (КЛ, 76).

От сес / Шитмейе эр-теретын "Ateş sesi işitmeye her sefer" (Кожен раз, коли чути звук багаття) (ПА-3, 94).

Також ми можемо спостерігати випадки, коли афікс належності зберігається, а попередня допоміжна голосна випадає:

*Йурек сесмы (<сес**ы**мы) аннайым*. "Я розумію свій голос серця" (ПА-2, 142).

Через те, що невизначені ізафетні конструкції характеризуються відносинами сталості між їхніми елементами, у структурі складних слів утворюються нові слова. І навіть тут можна спостерігати випадіння афікса належності: *го'зйаш* (*<Го'зйаш**ы***).

Го'зйаш / Бир вахыт ахмасын. "Нехай коли-небудь не будуть текти сльози" (ПА-3, 95).

При формуванні ізафетної конструкції один із її елементів – означувальний елемент або означення, чи обидва елементи можуть складатися з словосполучень. Такі словосполучення можуть бути як ізафетной конструкцією, так і будь-якою іншою:

Балалыгым /чохрагы "Джерело мого дитинства" (КЛ, 76)

Балалыгым (<меным балалыгым): невизначальний ізафет.

Чо'лу'н / орта бир йэрнэ-дэ "Посеред пустелі" (К,176).

Орта /бир/ йэр: прикметникове словосполучення.

Гу'зу'н / сонти сыджагысы. "Останнє тепло осені" (НННСЗ, 127).

сонти сыджах: прикметникове словосполучення.

Отларым / йанан атэшсиз "Мої трави, що палають без вогню" (ПА-3, 94).

атэшсиз йанан / Отлар:прикметникове словосполучення.

Йабанджы джанын йанынсызлых, "самотність/сирітство душі чужинця" (ПА-3, 95).

Думашманнарын / йаман ханнан "з брудної крові ворогів" (К,176).

Йаман / хан:прикметникове словосполучення.

Хара лафын / чалгы "Спис поганого слова" (ПА-5, 22).

Хара лаф: прикметникове словосполучення.

Таким чином, фонетичні явища і, зокрема, синкопа (випадання звуків) є частим явищем в урумській мові. Ці випадіння можна зустріти і в ізафетних конструкціях. Іноді ми можемо бачити повне опущення афікса належності третьої особи однини "+ I, + U", "+ sI, + sU" в означувальному іменнику. У деяких випадках випадає голосна, у деяких випадках приголосна. Таким же чином у прикладах, де відбувається випадіння афікса належності, проміжна -n-, що використовується як допоміжна приголосна між афіксом належності й афіксом відмінка, залишається. Також ми можемо бачити, що в афіксах належності, які приєднуються після приголосної й починаються з приголосної, у деяких випадках відбувається випадання допоміжної голосної, а в деяких – випадає як допоміжна голосна, так і афікс належності. Тенденція до випадіння звуків настільки сильна, що зачіпає навіть афікси належності, утворені з ізафетних конструкцій, і стає причиною опущення аффикса належності. Є також приклади, у яких до означення не додається афікс родового відмінка, але його відсутність відчувається. Отже, якщо подивитися на ізафетні конструкції, що зустрічаються у віршах В. Кіора, можна зробити висновок, що з погляду будови немає різниці між урумською й іншими тюркськими мовами, відмінності обмежуються переважно вимовою.

Скорочення

КЛ: Кардъако лого
К: Кобзар
НННСЗ: На нашій, на своїй землі
ПА: Пирнешу астру (1988)
ПА-2: Пирнешу астру (1989)
ПА-3: Пирнешу астру (1991)
ПА-5: Пирнешу астру (2002)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антология художесвенной литературы греков Приазовья.– Донецьк : Донбасс, 2005.

2. *Антологія різномовної поезії Україні.* – К., 1995.

3. *Гаркавец О.* Урумський словник. – Алма-Ата : Баур, 2000.

4. *Пирнешу Астру.* – Донецьк, 1988.

5. *Пирнешу Астру.*– Донецьк, 1989.

6. *Пирнешу Астру.* – Донецьк, 2002.

7. *Пирнешу Астру/ Сабати йылдыз.* – Донецьк, 1991

8. *Смолина М*. Урумский язык / М. Смолина. – Киев : Вланк-Пресс, 2008.

9. *Шевченко Т. Г.* Кобзар. Вибрані твори в перекладах мовами греків Приазов'я. – К. : Укр. письменник, 1993.

10. *Banguoğlu T.* Türkçenin Grameri. – İstanbul : BahaMatbaası, 1974.

11. *Ercilasun A. B.* Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi. – Ankara : Akçağ Yayınları, 2010.

12. *Ergin M.* Türk Dil Bilgisi.– İstanbul : Bayrak, 2009.

13. *Ergin M.* Türkçe Dil Bilgisi. – İstanbul : Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2009.

14. *Gencan T. N.* Dilbilgisi. – Ankara : Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979

15. *Karahan L.* Türkçede Söz Dizimi. – Ankara : Akçağ BasımYayım, 2010.

16. *Türkçe Sözlük.* – Ankara : Türk Dil Kurumu, 2005.

Стаття надійшла до редколегії: 20.04.2016

Севим С., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ИЗАФЕТНЫЕ КОНСТРУКЦИИ В ПОЭЗИИ ВАЛЕРИЯ КИОРА

В урумском языке, в котором соединились и смешались элементы огузского и кыпчакского языков, имеется множество фонетических явлений. Одним из таких явлений является синкопа. В стихах Валерия Киора мы можем наблюдать выпадение части аффикса или полное выпадение аффикса в изафетних конструкциях. Структурных различий в таких конструкциях нет, есть только разница в произношении за счет фонетических явлений.

Ключевые слова: *огузский язык, кыпчакский язык, урумский язык, Валерий Киор, изафетные конструкции, определяющее слово, определяемое, притяжательные аффиксы, синкопа, аффикс родительного падежа.*

Salih Sevim, postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENITIVE CONSTRUCTIONS IN VALERII KIOR'S POETRY

In the Urum language, where elements of Oguz and Kipchak dialects mingled and mixed up, there are many phonetic phenomena. One of these phenomena is syncope. In Valery Kior's poems we can observe a partial or total loss of affixes in genitive constructions. There are no structural differences in such constructions, just differences in pronunciation because of phonetic phenomena.

Keywords: *Oguz language, Kipchak language,Urum language, Valery Kior, genitive construction,defined word for the word, possessive affixes, syncope, affix of the genitive case.*

УДК 811.161.1'373.4(45)

Семашко Т. Ф., канд. філол. наук, доц.,
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

СМИСЛОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ІЗ ОДОРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ

У пропонованій розвідці на матеріалах "Словника української мови: у 11-ти томах (1970–1980)", що є надійним джерелом фіксації семантичної організації не лише лексикону, а й мисленнєвих процесів, автор окреслює смислотворчий потенціал етнокультурних стереотипів із одоративним компонентом, які є складовою ментального коду українців.

Ключові слова: *чуттєве сприйняття, модуси перцепції, одаризми, перцептивні стереотипи.*

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується новим осмисленням світу, який продукує XXI ст.: мова розглядається не як абстрактна схема парадигматичних відносин, розчленована на окремі рівні, а у своїй заглибленості у відображення дійсності. Загальна переорієнтація наукових пошуків у міждисциплінарну площину пізнання створили на межі третього тисячоліття передумови для цілісного осмислення й опису мовної картини світу та розгляду комплексу проблем, серед яких – "мова і свідомість", "мова і знання", "мова і розум", "мова і практична діяльність", "мова і культура" (див. Н. Арутюнова, Є. Бартмінський, А. Вежбицька, В. Воробйов, В. Красних, В. Маслова, Ю. Степанов, В. Красних та ін.). Особливо значимим є спрямування наукових пошуків на нове осмислення актів повідомлення як через систему мовних і мовленнєвих образних засобів, так і знань про світ, тобто через національне пізнання світу. Як слушно зауважив Г. Клаус, "лише в тому разі, якщо ми пояснимо для себе, як слова... впливають на людину, ми будемо спроможні повністю зрозуміти процеси пізнання" [2, с. 28].

Новий погляд на взаємозалежність мови й культури зумовив утвердження лінгвокультурологічного струменя в українській філології, результатом чого є оприлюднення результатів багаторічних наукових пошуків, присвячених описові національної мови через константи мовленнєво-мисленнєвої діяльності її носіїв. Наукові розвідки С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Кононенка, Л. Лисиченко, О. Селіванової, Н. Слухай, О. Снитко, Н. Сологуб, Л. Шевченко й інших визначили пріоритетні напрями аналізу взаємозалежності мови та культури й окреслили перспективи розгляду словесної основи ментального

коду українців. У межах застосування нових способів вивчення мовної картини світу, по-новому розглядається і проблема опису етнокультурних стереотипів (А. Байбурін, Є. Бартмінський, Ф. Бацевич, А. Вежбицька, Н. Годзь, С. Єрмоленко, В. Красних, В. Маслова, Т. Ніколаєва, Т. Радзієвська, О. Рахіліна, О. Семендяєва, О. Снитко, Ю. Степанов, Т. Стефаненко, В. Телія, С. Тер-Мінасова, В. Ужченко й багато інших) – результат своєрідного відображення світу етнічною свідомістю, що "відбивають складні стосунки мови і мислення" [5, с. 7].

Одним із способів пізнання навколишнього світу є чуттєве сприйняття, що є психічним процесом, у ході якого відбувається аналіз і осмислення отримуваної через органи чуття інформації про навколишній світ. У центрі такого осмислення знаходиться семантична структура слова, пов'язана з предметами та явищами об'єктивної дійсності, які людина сприймає, опрацьовує й оформляє в мовний потік. Тісний взаємозв'язок категоризації з системою сприйняття світу п'ятьма органами чуття, з одного боку, і з обробкою сенсомоторних і перцептивних даних за допомогою мови [3, с. 307], з іншого – робить **актуальним** дослідження специфіки мовної репрезентації сенсорних ментальних комплексів, якими виступають перцептивні етнокультурні стереотипи, які потрактовуємо, як усталену, усвідомлену й неусвідомлену, регулярно відтворювану ментальну структуру, яка фіксує результати опрацювання перцептивного відчуття етнічною свідомістю та мовою в лінгвокультурних кліше, об'єктивованих різнорівневими мовними засобами із сенсорним компонентом. Своє **завдання** автор розвідки вбачає в тому, щоб на фактичному матеріалі, вилученому зі "Словника української мови: в 11-ти томах (1970–1980)" – далі СУМ, окреслити смислотворчий потенціал етнокультурних стереотипів із одоративним компонентом, що сприятиме висвітленню складності й багатогранності останніх як ментальних структур, і дозволить охарактеризувати місце й роль перцептивних етнокультурних стереотипів у системі української мови. **Об'єктом** дослідження є етнокультурні стереотипи, заґрунтовані на одоративних перцептивних реакціях; п**редметом** – засоби їх об'єктивацій у текстовому матеріалі сучасної української мови.

Значущість сенсорики у сприйнятті людиною світу неможливо переоцінити, оскільки за її допомогою ми отримуємо можливість сприймати світ в усьому його різноманітті, відчувати найтонші відтінки природного буття. Запах у цьому процесі виступає одним із ланцюжків, що зв'язує людину з природою, відповідно,

ольфакторні відчуття займають особливе місце в життєдіяльності людини, впливаючи на її свідомість і підсвідомість. Запах аксіологічний і суб'єктивний: людину цікавлять запахи не самі по собі, а лише в тому сенсі, у якому вони приносять їй задоволення/незадоволення [6, с. 61–63]. Із погляду суб'єктивної емоційності формується гедоністична оцінка запаху, щовизначає їхню якість і ставлення до них. Одразу зауважимо, ми обмежили коло наших пошуків номінаціями приємних запахів, що продукують позитивну аксіологію нюхової ознаки.

Як структурні компоненти етнокультурних стереотипів, одоративні номінації відкривають специфічний для певної лінгвокультури "асоціативний профіль" образів свідомості, що інтегрують притаманний певному етносу чуттєвий досвід, домінантні цінності та орієнтири [8, с. 73], що узагальнюють одоративну складову світу.

За матеріалами СУМ встановлено, що кількість атрибутивних лексичних одиниць із ольфакторним значенням, які в одних слововживаннях співвідносяться з реально існуючими у природі запахами, а в інших – тільки набувають значення запаху на основі конкретно-чуттєвих вражень є обмеженою. Свідченням сказаного є наявність ряду мовних об'єктивацій запаху у вигляді глосарію ядерної зони: *ароматний, пахучий, запашний*; медіарної: *духовитий, духмяний, пахущий* та периферійної: *пряний, кислий, терпкий, солодкий, хмільний, п'янкий*. У межах периферійної зони виокремлюємо і відпредметні ольфакторні номінації: *медовий (медвяний), полинний, чебрецевий, смолистий, фруктовий, кавовий, м'ятний, лавандовий, часниковий, квітковий* і такі, які передають ступінь вияву запахової ознаки, як от: *шлейфовий, глибокий, вражаючий, ніжний, холодний, теплий, приємний, специфічний* та інші, і поряд із словами, що мають у своєму значенні пряму вказівку на запах, лише в певних контекстах можуть передавати відчуття запаху.

Означені номінації об'єднані спільною семою 'характеристика запаху' як приємного (всі запахи емоційно забарвлені, "байдужих" запахів не існує; саме запахи найшвидше пробуджують пам'ять (і не логічну, а саме емоційну) [4, с. 68], диференційовану такими: 'оцінка запаху', 'інтенсивність запаху', 'вплив запаху на людину', 'якість запаху', що відтворюють дійсність у межах двох базових моделей освоєння світу, антропоморфної та "зовнішній щодо людини світ", деталізованих субмоделями.

Дослідні матеріали демонструють стратум етнокультурних стереотипів (антропних/деантропних), заґрунтованих на вихідній ольфакторній ознаці, які на осі координат 'приємний запах – неприємний запах' частіше відтворюють приємні запахи, як більш вартісні, які продукуючи позитивну аксіологію нюхової ознаки, демонструють різні відтінки запахових відчуттів, що знаходять вираження у синонімічному багатстві української мови, зокрема, в можливостях мови передавати різними лексемами ту ж саму семантику, ті ж самі образи запаху. Референтами смакової ознаки при тому виступають етнічні номінації – іменники різних тематичних груп: а) рослини *м'ята, любисток, тютюн, татарське зілля, чебрець, полин, квіти (бузок, лелія, півонія, фіалка, канупер, рожа, конвалія, красоля, гвоздика, жоржина, барвінок, матіола), цвіт, трава, сіно, липа, гречка, соснові стружки* й інші; б) продукти харчування *груша, яблуко, плід, пшениця, зерно, хліб, борошно, чай, кава, молоко, мед, напій, наїдки, олія, трунок, перець, печеня* й інші; в) предмети *сніп, вінок, мило, ладан, парфуми* й інші; г) номінації ландшафту *сад, гай, ліс, поле, галява, скиба, пар, земля, море* й інші; д) природні реалії *вітер, повітря, прибій, дим* та інші; е) темпоральні реалії *весна, квітень, літо, ранок, вечір, ніч, полудень*; є) соматизми *тіло, руки* й інше; ж) родові та видові поняття ольфакторного відчуття: *аромат, запах, дух, пахощі*, що передають ядерне значення 'який має приємний запах'.

Результатом поєднання ольфакторних номінантів із означеними об'єктами референції є антропні та деантропні етнокультурні стереотипні образи ряду субмоделей ("рослинний світ", "гастрономічні уподобання", "предметний світ", "першоелементи буття та природи" між якими спостережені взаємопереходи). Найтиповіші серед таких, що актуалізовані монопрофільною сенсорною ознакою: *пахучий чебрець (любисток, м'ята, татарське зілля, ладан, мило), запашний бузок (лелія* (варіативна форма *крин*)*, півонія, рожа, конвалія, квітень, весна, мед* (варіативна форма *липець*))*, духмяне сіно (трава, липа, гречка, соснові стружки), ароматний чай (кава, напій); духмяний хліб (паляниця)* та ін. Означена сполучуваність є зоною потенційної стереотипізації в межах якої формуються регулярно повторювані історично-зумовлені стереотипні образи (*Процвітала* ***рожа*** *супроти вікна,* ***запашна*** *та гожа, пишна та рясна!* [СУМ, Т. 3, с. 248]; *Мар'яна зриває* ***духмяну траву****...* [СУМ, Т. 2, с. 444]; *На Лаврінове лице похилились свіжі квітки маку та* ***пахуча м'ята*** [СУМ, Т. 6, с. 101]; *Під самими вікнами.. цвіли кущі рожі, бузку.., росли лелії, півонія,* ***пахучий канупер*** [СУМ, Т. 8, с. 699]; ***Мед*** *був*

такий солодкий і ***запашний*** [СУМ, Т. 7, с. 335]; ***Яблуко*** *було* ***духовите*** *і ніжне, воно ховало в собі присмак щедрої осені* [СУМ, Т. 2, с. 444]; ***Чай*** *був на диво* ***запашний*** *і розкішний* [СУМ, Т. 8, с. 699]; *Почала вибирати одну за одною* ***запашні паляниці*** [СУМ, Т. 3, с. 314]; ***Сніп*** *пшеничний, важкий і* ***пахучий*** [СУМ, Т. 8, с. 415]; *Стелить йому там, де він любить: надворі, на сухому* ***духмяному сіні*** [СУМ, Т. 7, с. 373]; *Свіжий струмок* ***ароматного повітря*** *повіяв у барак* [СУМ, Т. 9, с. 792]; *У прозорому повітрі струмів і розчинявся густий* ***духмяний аромат*** [СУМ, Т. 8, с. 861]).

Суміщення в одному контексті різних об'єктів ольфакторної оцінки (напр. *Там росла тонка матіола з міцним ароматом, пахучий гострий тютюн, терпкий любисток* [СУМ, Т. 4, с. 562]; *І полин, і татарське зілля з болота, і прихатній канупер ясно-зелений і неповторно запашний, і все те розмаїте зілля здіймало таке п'янке струміння пахощів* [СУМ, Т. 8, с. 79] зумовлює виникнення етнічних конструктів *духмяний, аж паморочить голову; запашний, аж п'янить; пахучий, аж з ніг збиває,* що виступають засобом індивідуалізації якості запахових відчуттів, заразом як і способом уточнення інтенсивності запаху.

При тому видаються вартісними розмисли про зміну вектору оцінки у стереотипах із одоративним компонентом (пор. червоний → що?, дзвінкий → що?, гіркий → що? але запашний ← що?, духмяний ← що?). Тобто, сприйняття сенсорної ознаки в інших модусах перцепції починалась із компонентів сполучення, ольфакторний модус демонструє оцінку перцептивної ознаки стереотипних образів, яка починається з узагальнення.

Монопрофільною ознакою актуалізовані і стереотипні образи, базовими компонентами яких виступають від предметні ольфакторні номінації, утворені за рахунок родового поняття "запах" і слів, похідних від назв джерел походження запаху, переважно, від назв рослин чи продуктів харчування, якими є глибоко національні в українській культурі реалії *чебрець, полин, мед, м'ята, любисток, липа, соснова смола, живиця,* що наділені міцним, сильним запахом. Відпредметні ад'єктиви, інтегруючи притаманний певному етносу чуттєвий досвід, виконують роль атрибутивних характеристик конкретних об'єктів матеріального світу, та узагальнюють одоративну складову світу у структурі етнокультурних стереотипів, напр., *полинний пах, чебрецева пахучість, смолистий дух, м'ятний запах, квіткові пахощі, фруктовий аромат, кавовий аромат, медовий (медвяний) запах, часниковий дух, живичний запах.*

За свідченнями науковців, "промовистими символами для українців, крім калини, барвінку, жита й інше, є явір, ясен, сосна та інші" [7, с. 29]. Так, сосна – символ життєвої сили, "родючості та плодючості" [1, с. 571]; чебрець (Богородична трава) "забезпечує добробут в родині; його брали з собою на чужину як символ рідного краю" [1, с. 636]; любисток – "оберіг хати, обійстя; символ любові, злагоди, "чар-зілля" на любов" [1, с. 344]; м'ята "символізує духовну цноту; це оберіг дитини та її здоров'я" [1, с. 272]; полин – "символ суму, печалі, душевних мук, гіркої долі, нелюбого, немилого судженого" [1, с. 465]; ладан "викурює всю нечисть, очищає від скверни" [1, с. 327] та ін. (*Тихий день ввійшов у сад гілчастий,* ***пахощі медвянії*** *розлив* [СУМ, Т. 4, с. 663]; *Он цвіте левада, і чути гострий* ***чебрецевий дух*** [СУМ, Т. 11, с. 289]; *Хочу пити* ***гіркотно-полинний****, дивний* ***запах*** *приволзьких степів* [СУМ, Т. 9, с. 821]; *Над селом – туман,* ***дух медовий*** *трав* [СУМ, Т. 4, с. 664]; ***Смолистий дух*** *у ніздрі б'є* [СУМ, Т. 4, с. 530]; ***Живичний запах,*** *що розходився лісом, обіймав і освіжував нас* [СУМ, Т. 5, с. 754]). При тому зауважимо, що побудовані на конкретно-чуттєвому сприйманні, означені образи виступають позитивним аксіологічним маркером (чого не скажеш про *ладановий запах*, де *ладан* використовують, зазвичай, для куріння (кадіння) під час виконання релігійних обрядів, зокрема, і під час відправи над покійником, що прочитується як 'наближення до смерті') і характеризуються певною абстрактністю: запахи медяного лану, смолистого бору, квіткового поля, полинного та чебрецевого степу такі різноманітні й багаті, що не можуть пов'язуватися тільки з одним конкретним джерелом запаху.

Разом із тим, аналізований матеріал у семантиці етнокультурних стереотипів із ольфакторним компонентом дозволив зафіксувати випадки суміщення модусів перцепції: нюху, зору, слуху (*Далі біжать* ***розлогі, запашні, безмірні степи*** *Херсонщини* [СУМ, Т. 1, с. 134]; ***Тиха, ясна, запашна ніч*** *весняна!* [СУМ, Т. 4, с. 800]); ***Запашні величезні яблука*** *південних сортів сповнюють повітря тонкими пахощами* [СУМ, Т. 9, с. 552]; ***Чорна пахуща скиба*** *землі, одбатована плугом, перевертаючись, падала в борозну* [СУМ, Т. 6, с. 102]; *Процвітала* ***рожа*** *супроти вікна,* ***запашна та гожа, пишна та рясна****!* [СУМ, Т. 2, с. 105]). Правомірно говорити про актуалізацію поліпрофільної ознаки, що засвідчує стимуляцію декількох моделей досвіду – комплексну модальність, яка є способом сприйняття навколишнього світу шляхом стимуляції кількох зон сприйняття за домінанти ольфакторної.

Узагальнені одоративні образи рослинного етносвіту експлікують запахи обійстя, рідного двору, дому, хати, садиби, які охороняють від небезпеки (пор. *Хто постелю нам постеле [постелить] у* ***світлиці запашній****?* [СУМ, Т. 7, с. 373]), дитини, чоловіка. Звідси умовивід: людина виступає не лише суб'єктом запаху, а й об'єктом одоративної складової світу. При тому розмежовуються "запахи чоловіка" (переважно неприємні), який асоціюється із запахами тютюнового диму, поту, роботи, інколи парфумів (пор. *Він затягся раз-два* ***смердючою махоркою*** *і, одурманений, відчув, що заспокоюється* [СУМ, Т. 9, с. 397]; *Доносився* ***неприємний запах поту*** [СУМ, Т. 6, с. 546]) і "запахи жінки" (переважно приємні), яка асоціюється із запахом трав, парфумів, косметики, акцент при тому ставиться на запахові окремих частин тіла (*І враз, раптово* ***рученьки*** *білі,* ***запашні*** *лягли на рамена мені...* [СУМ, Т. 8, с. 446]; *Від тонких, майже дитячих пальців, затягнутих у шкіряні рукавички, повіяло* ***збудливим запахом*** *ніжних* ***духів*** [СУМ, Т. 3, с. 454]; *Я відчуваю біля себе тепле* ***плече жінки****, вона чудово пахне – якийсь* ***солодкий, тремтячий запах****, як звук віоліни* [СУМ, Т. 10, с. 245]; *В горіховому шифоньєрі висіли плаття Ані,* ***теплий запах духів*** *обгорнув його* [СУМ, Т. 11, с. 465]), резонують які "запахи дитини" (при тому очевидне збереження сакрального ореолу навколо немовлят і майбутніх мам) і "запахи молодої людини" (*Я бачу її ... злегка розхристані груди, звідки йде* ***запашне тепло*** *молодого тіла* [СУМ, Т. 8, с. 855]). Заґрунтовані на монопрофільній сенсорній ознаці наведені антропні стереотипні образи, засвідчують розмежування в межах двох площин: гендерної – чоловік/жінка та вікової молодість/старість.

Одоративні образи приємного оцінного змісту детермінуються контекстами, результатом чого є поєднання сенсорної і ментальної характеристик, що формує розвиток у етнокультурних стереотипів з ядерною семою 'приємний' сенсорно-ментальних значень: 'який виділяє аромат' (*Наливалися в садах рясні плоди; цвіли пізно посіяні* ***пахучі гречки*** [СУМ, Т. 6, с. 101]); 'просякнутий приємними запахами' (***Вітром пахучим*** *весна серце хвилює моє...* [СУМ, Т. 6, с. 101]; *В кімнату щедро полилося холодноване* ***пахуче*** *ранкове* ***повітря*** [СУМ, Т. 6, с. 101]); 'який приємним запахом викликає бажання їсти, пити' (*Стеха готувала на стіл. Ставила миски, краяла хліб, витягла з печі якісь* ***пахучі наїдки*** [СУМ, Т. 6, с. 101]; *... молоко. Білий* ***пахучий напій*** *пінився у склянці* [СУМ, Т. 6, с. 101]); 'свіжовиготовлений' (*Миронич розклав перед зніяковілим хлопцем хатній харч –* ***запашний*** *свіжий*

хліб [СУМ, Т. 4, с. 154]; *Потім принесла чайник щойно завареного* ***духмяного чаю*** [СУМ, Т. 8, с. 455]); 'заспокійливий' (*Прохор ліг на* ***запашне сіно*** *й міцно заснув* [СУМ, Т. 3, с. 248]; 'який свідчить про постійний, уважний догляд' (*Білий ковнір ефектно відтіняв білість пещеного* ***запашного тіла*** [СУМ, Т. 6, с. 349]).

Рух по сенсорній шкалі відцентровує семантичний зсув, що продукує розвиток у деантропних стереотипних образів субмоделі "зовнішній щодо людини світ" додаткових позитивно маркованих сенсорно-ментальних значень. Так, проекція в кількісний стратум зумовлює розвиток додаткової семи 'сильний, інтенсивний запах' (***Запахуща квітка*** *гарна розцвілась на весь садок* [СУМ, Т. 3, с. 248]; *В травневім лісі* ***галява пахуща*** [СУМ, Т. 6, с. 102]); проекція у темпоральну площину акцентує на часовому зрізі (***Літо*** *стояло над Лісняками сонячне,* ***запашне*** *і ласкаве* [СУМ, Т. 4, с. 450]; ***Запашний*** *український* ***вечір*** *ласкаво огорта натомлену землю* [СУМ, Т. 6, с. 401]; ***Ніч*** *темна та* ***пахуча*** *простягла чорні крила* [СУМ, Т. 8, с. 306]).

Мова має необмежені можливості для відтворення найрізноманітніших запахів навколишньої природи, однак важливими видаються конотативні відтінки семантики слів на означення запахів, їхні широкі синонімічні зв'язки з лексикою на позначення інших модусів перцепції. Так, резонансу сенсорній ознаці, відтвореній наведеними деантропними стереотипами, додають запахи ранку (*Затремтіли роси перші, Чують –* ***ранок медвяний*** [СУМ, Т. 4, с. 663]; *В кімнату щедро полилося холоднувате* ***пахуче ранкове повітря*** [СУМ, Т. 6, с. 101]) і весни (*Йде* ***весна запашна****, квітами-перлами закосичена* [СУМ, Т. 3, с. 248]) – символу оновлення життя й надії на майбутнє. Об'єкт оцінки *весна*, як час пробудження всього живого та пробудження природи, уможливлює розвиток додаткової семи, актуалізованої поліпрофільною сенсорною ознакою, 'довгоочікувана' (*Пройшла осінь і зима, настала* ***весна*** *– довгождана, тепла й* ***пахуча*** *і покликала зраділих хліборобів у степ* [СУМ, Т. 7, с. 31]) і далі 'радісна', що є вихідною в ряду інших етнокультурних стереотипів.

Зокрема, у межах просторової площини, де акцентовано на локалізації місця, фіксуємо переосмислений у межах тропів осі суміжності деантропний стереотип ***духмяна земля*** з ментально-сенсорним значенням 'рідна, своя земля' (*Земле заклечана,* ***земле духмяна****, чую тебе я в собі, як Антей* [СУМ, Т. 3, с. 147]), який отримує актуалізацію семою 'щаслива', із подальшим переосми-

сленням у ментальний образ ***запашного раю*** (*Та як ти далеко, **запашний** мій **раю,** де радість витає, сміється блакить* [СУМ, Т. 1, с. 507]), що розвиває значення 'сповнений достатку, щастя, радості, задоволення' – мрії будь якої людини, і прочитується через додаткову сему 'бажаний'.

Виключно чуттєва природа запаху зумовлює появу стереотипних образів із вторинним характером ольфакторної семантики. Ми поділяємо думку І. Тарасюк, яка виділяє подвійний інформативний аспект засобів номінації запахів, які: 1) вказують на специфічність запаху як ознакової категорії – бути ольфактивною властивістю предмета, якому вони належать; 2) формують набір культурно-значущих органічних і неорганічних речовин, артефактів, запахи яких концептуалізувались як самостійні сутності у їхній свідомості [9, с. 5]).

Як засвідчують матеріали СУМ, стереотипні образи із вторинним характером ольфакторної семантики, яку формують ад'єктиви *специфічний, принадний, свіжий, шлейфовий, ніжний, милий, хмільний, п'янкий, томливий, насичений, приємний, густий* і деякі інші, тільки в певних контекстах можуть передавати відчуття запаху, що зумовлює виникнення індивідуалізованих сенсорно-ментальних значень: 'запах, характерний тільки для кого-, чого-небудь', 'своєрідний' (*Море бухав, в повітрі вогкість і **специфічний дух** моря* [СУМ, Т. 9, с. 501]; *Подорожні на повні груди пили **принадний запах колосків*** [СУМ, Т. 7, с. 687]; ***Свіжий аромат** відживної юної зелені сповняв повітря* [СУМ, Т. 9, с. 552]); 'приємний для нюху' (*З гарячою парою з кухні линув **ніжний аромат** тіста і варених ягід* [СУМ, Т. 5, с. 421]; *Крізь голубий морозяний туман трави посохлої ударив **запах милий*** [СУМ, Т. 10, с. 387]; *Неслися **приємні запахи** холодного печива* [СУМ, Т. 9, с. 284]); 'який викликає почуття приємної розслабленості' (*Обличчям уткнувся в суху траву, жадібно вдихаючи **хмільний запах*** [СУМ, Т. 11, с. 97]; ***П'янкий,** соковитий **дух** ішов від живої розпареної землі* [СУМ, Т. 9, с. 439]; *Із саду долинав **томливий запах нічних фіалок*** [СУМ, Т. 10, с. 183]); 'насичений', 'паморочливий', 'який викликає млість, подразнення' (***Густий запах** пізніх гречок і сухої стерні повівав в поля* [СУМ, Т. 2, с. 199]; *Там росла тонка матіола з **міцним ароматом*** [СУМ, Т. 4, с. 562]; ***Насичений дух** весни зламав дитяче завзяття* [СУМ, Т. 7, с. 436]). Наведені форми як засоби вторинної ідентифікації смакової якості, можна означити як додаткові прямі найменування, які є одним із засобів градації смакової якості.

Сенсорна ознака площини одоративного модусу градуюється одним із найактуальніших резонаторів стереотипного образу – тропом осі псевдототожності – порівнянням, основою якого є семи 'поширення в просторі', 'сприйняття запаху' і 'гедоністична оцінка запаху'. Об'єктами порівняння таких стереотипних образів виступають як усталені об'єкти порівняння: *квітка, рожа, земля*, так і неусталені – *ватра, масті сірійського крамаря*, які містять яскраво виражені ознаки, що є характерними для українського етносу, і як наслідок використовуються для характеристики суб'єкта порівняння, і є зоною творення регулярно повторюваних історично-зумовлених стереотипних образів (пор. *Тільки над схилом хлюпотів, переливався* ***пахучий, як квіти, як буйна земля, вітрець*** [СУМ, Т. 6, с. 213]; *Злинула* ***любов,*** *солодка,* ***пахуча, як південна рожа*** [СУМ, Т. 3, с. 593]; *Згоють разом зневірення хворе, Розцвітуть,* ***мов квітки запашні*** [СУМ, Т. 10, с. 372]; *Димком зеленим вгорнуті,* ***дерева*** *Звелись в полях,* ***як ватри запашні*** [СУМ, Т. 10, с. 379]; *Перепалене каміння і трави, гіркі й* ***ароматні, як масті сірійського крамаря*** [СУМ, Т. 2, с. 546]).

Ступінь висхідної сенсорики підсилений різноманітними мовними засобами: за допомоги носіїв ознаки, які своїм внутрішнім змістом мотивують семи 'приємний запах' – *квітка, рожа, м'ята, яблуко, липа, любисток* та інші; близько розташованими на одній синтагматичній шкалі корелятів – прикметників-конкретизаторів ознаки (*гожа, пишна, рясна, запашна; чиста, чудова, запашна; сонячне, запашне, ласкаве; довгождана, тепла, пахуча*). Вартим уваги є введення до контекстів значної кількості парних ольфакторних ад'єктивів, що мають загальну значеннєву інтерпретацію: характеризують явища одного плану (*ароматний, запашний; приємний, ароматний; духмяний, приємний*); прислівників міри і ступеня (*щедро, дуже, неповторно, чарівно, безумно*); дієслів (*процвітати, надавати, наповнювати, розцвітати, наливатися, цвісти, хвилювати, розлити, долітати, чаділи* й інше); застарілих (книжних) номінацій (*благоуханний, зловонний*), які не лише створюють динамічний образ запахів, а й конкретизують їхню дію, вказуючи на виділення, поширення, наповнення, сприймання запаху, або взагалі на його наявність.

Конкретизують та інтенсифікують нюхову ознаку залучені до контексту повтори (*запашний-запашний, квіти-перли*); форми ступеня якості ознаки, виражені за допомоги морфемних засобів (*запахущий, найдухмяніший*), що окрім об'єктивного лексичного значення, містять значення суб'єктивне – позитивне/негативне

ставлення до висловленої думки; множинні форми (*духмяні груші, пахучі гречки, пахучі наїдки*); тавтологічні сполучення (*духмяні пахощі, духмяний дух, запашний пах*).

Принагідно зауважимо, градація одоративної ознаки на відповідній ділянці мовної системи зумовлена численними асоціативними процесами мислення, що продукує рух ознаки за сенсорною шкалою. Результатом означених процесів є виникнення унаслідок різних переосмислень етнокультурних стереотипів-образів, які втративши свої потенційні можливості щодо відтворення одоративної ознаки, апелюють до ментальної сфери, у межах якої розвивають неперцептивні значення. Останні предмет аналізу автора в подальшому.

Отже, сфера ольфакторної перцепції є особливим видом чуттєвого сприйняття світу, що значно відрізняється індивідуальністю своєї природи й антропоцентризмом. Відомості про запахи навколишнього світу та їхня когнітивна інтерпретація носіями української мови засвідчують певну специфіку сприйняття феномена запаху в мовній картині світу українського етносу, що узагальнено у структурі етнокультурних стереотипів. Останні на рівні сенсорно-ментальної характеристики демонструють смислотворчий потенціал одоративного компонента, заразом засвідчують актуалізацію базової координати приємний запах/неприємний запах, де мовними об'єктиваціями запаху частіше відтворюються приємні запахи, як більш вартісні, що продукують позитивну аксіологію нюхової ознаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006.

2. *Клаус Г.* Сила слова: Гносеологический и прагматический анализ языка / Г. Клаус. – М. : Прогресс, 1967.

3. *Кубрякова Е. С.*Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004.

4. *Плужников М. С.* Среди запахов и звуков / М. С. Плужников, С. В. Рязанцев. – М. : Молодая гвардия, 1991.

5. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007.

6. *Рузин И. Г.* Когнитивные стратеги именования. Модусы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке / И. Г. Рузин // Вопр. языкознания. – 1994. – № 6. – С. 17–27.

7. *Словник символів культури України* ; за ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002.

8. *Ставицька Л.* Стать крізь призму запаху / Л. Ставицька // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філологічна. – 2006. – Вип. 38. – Ч. ІІ. – С. 72–78.

9. *Тарасюк І. В.* Особливості номінації запахів у сучасній французькій мові : автореф. дис… канд. філол. наук : 10.02.05 / І. В. Тарасюк; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. СУМ – Словник української мови : у 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2016 р.

Семашко Т. Ф., канд. филол. наук, доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СМЫСЛООБРАЗУЮЩИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ С ОДОРАТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ

Автор на материалах "Словаря украинского языка: в 11-ти томах (1970–1980)" – належного источника фиксации семантической организации не только лексикона, но и мыслительных процессов, очерчивает смыслообразующий потенціал этнокультурных стереотипов с одоративним компонентом, как составной ментального кода украинцев.

Ключевые слова: *чувственное восприятие, модусы перцепции, одаризмы, сенсорне стереотипы.*

Semashko T. F., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SEMANTIC POTENTIAL OF ETHNO-CULTURAL STEREOTYPES WITH COMPONENTS THAT DESIGNATE SMELL

The author delineates the semantic potential of ethno-cultural stereotypes with components that designate smell based on "The Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes (1970–1980)", a reliable source that registers the semantic organization of not only the lexicon, but also of thought processes.

Keywords: *sensory perception,the modes of perception, odarisms, sensory stereotypes.*

УДК 811.411.21

Сівков І. В., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ "КОНСТИТУЦІЙНА МОНАРХІЯ" В ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕКСТАХ АРАБСЬКИХ КРАЇН

Розглядаються питання функціонування, семантичних полів і лінгвопрагматичних особливостей уживання мовних одиниць, що вербалізують концепт "конституційна монархія" в арабському юридичному дискурсі на матеріалах масиву конституційних текстів таких арабських країн із

конституційно-монархічною формою державного правління, як Королівство Бахрейн, Йорданське Гашимітське Королівство та Королівство Марокко, а також аналізуються зазначені в конституціях цих країн повноваження монарха як голови зазначених держав.

***Ключові слова**: лексична одиниця, термінологія, концепт, форма державного правління, конституційна монархія, монарх, конституція.*

Стаття має на меті провести комплексне дослідження масиву мовних одиниць, що є виразниками концепту "**конституційна монархія**", шляхом аналізу корпусу конституційних текстів таких країн, як Королівство Бахрейн, Йорданське Гашимітське Королівство та Королівство Марокко. Ці мовні одиниці є одними з стрижньових компонентів, що конструюють кратологічну картину світу арабської мови.

Питання лексико-семантичної та фразеологічної диференціації термінології, що позначає особливості конституційного монархізму в країнах арабського світу, не знаходили своє дослідження в лінгвоарабістиці. Не було виокремлено ті терміноелементи, уживання яких є характерним у конституційних текстах країн із конституційно-монархічним державним ладом, а також не було проведено структурно-семантичний і прагматичний аналіз їхнього вживання в арабському правничому дискурсі на матеріалах арабських конституційних текстів.

У більшості джерел поняття "**конституційна монархія**" отримує такі визначення:

1. Це така форма правління, при якій влада монарха здійснюється на основах і в межах конституції [1, с. 118];

2. При конституційній монархії монарх "царює але не править" і, як правило, позбавлений права діяти самостійно та займається суто символічними процедурами [2, с. 91–3].

Залежно від рівня обмеженості розрізняють дуалістичну та парламентську монархії.

У дуалістичній монархії голова держави має реальну владу, обмежену розподілом влад, зокрема відокремленням законодавчої влади від виконавчої, яке, утім, є обмеженим. Виконавча влада належить монарху, який її виконує безпосередньо або за посередництвом призначеного ним уряду, який несе відповідальність перед монархом. Законодавча влада розподіляється між монархом та обраним парламентом, однак цей розподіл є початковим і характери-

зується переважною роллю монарха. Монарх наділений правом абсолютного veto, тобто без його затвердження жоден закон, прийнятий депутатським корпусом, не набирає чинності. Крім того, монарх звичайно наділений повноваженнями видавати надзвичайні укази, які мають силу закону, а також він може розпускати парламент та оголошувати надзвичайний стан [1, с. 118–9; 2, с. 95].

У парламентській монархії монарх не наділений реальними повноваженнями з управління державою. Обсяг повноважень монарха в парламентських монархіях неоднаковий і варіюється від майже повного усунення монарха від участі в державній діяльності та зведення його повноважень до зовнішнього представництва до його наділення ширшими повноваженнями [1, с. 119].

Як відомо, форма державного правління таких країн, як Королівство Бахрейн, Йорданське Гашимітське Королівство та Королівство Марокко, традиційно визначається як конституційна монархія за положеннями конституцій згаданих країн. Однак у більшості досліджень державно-правових систем країн світу конституційна монархія у цих країнах інтерпретується як змішана дуалістичного типу [3, с. 20] з огляду на те, що влада монарха у згаданих країнах обмежена на основі конституційного акту парламентом (держава формально, за конституційними актами, є парламентською монархією), при цьому монарх зберігає широкі законодавчі та виконавчі повноваження. Причому деякі дослідники державно-правових систем країн світу ідентифікують форму державного правління в Бахрейні як змішану монархію дуалістичного типу з тяжінням до абсолютної монархії, у Йорданії та Марокко – змішану монархію дуалістичного типу з тяжінням до парламентської форми правління [3, с. 20].

Нижче буде детально розглянуто форми реалізації інституту конституційної монархії в вищезгаданих країнах арабського світу, а також ті мовні одиниці, за допомогою яких конституційна монархія як концепт реалізується в текстах конституцій зазначених країн.

Згідно з конституцією Королівства Бахрейн, прийнятою в 2002 р., країну було оголошено спадковою конституційною (*ḥukm malakiyy dustūriyy wirāṯiyy*) демократичною (*niẓām al-ḥukm dīmuqrāṭiyy*) монархією, основною рисою якої є розподіл влад (*yaqūm[u] niẓām al-ḥukm ʻalā asās faṣl as-suluṭāt at-tašrīʻiyya wa-t-tanfīḏiyya wa-l-qaḍāʼiyya*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 1 (2,4), 32 (1)]. За положеннями конституції, король (*malik*) є головою держави (*raʼs ad-dawla*) і її "верховним представником (*al-mumaṯṯil*

al-asmā)", "надійним охоронцем релігії та Батьківщини (*al-ḥāmī al-amīn li-d-dīn wa-l-waṭan*)", а також символом національної єдності (*ramz al-waḥda al-waṭaniyya*)" [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (1)]. Він стоїть на захисті законності державного ладу та верховенства права (букв. "конституції та законів", *yaḥmī al-malik šar'iyyat al-ḥukm wa-siyādat ad-dustūr wa-l-qānūn*), а також прав і свобод громадян та організацій (*yar'ā ḥuqūq al-afrād wa-l-hay'āt wa-ḥurriyātihim*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (2)]. Особа короля є недоторканною (*dātuhu maṣūna lā tumassu*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (1)].

Źīšīėü āčźīkóŗ ńāīæ ļīāķīāąęåķķ` ļåēļīńåšāäķūī й за допомогою міністрів (*yumārisu al-malik suluṭātihi mubāšaratan wa-bi-wāsiṭat wuzarā'ihi*), які несуть перед ним солідарну відповідальність за загальну політику уряду (*wa-ladayhi yus'alu al-wuzarā' mutaḍāmināna 'an as-siyāsa al-'āmma li-l-ḥukūma*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (3)]. Законодавча влада належить королю та Національній ассамблеї (*as-sulṭa at-tašrī'iyya yatawallāhā al-malik wa-l-maǧlis al-waṭaniyy*), а виконавча – королю, Раді міністрів і міністрам (*yatawallā al-malik as-sulṭa at-tanfīdiyya ma' maǧlis al-wuzarā' wa-l-wuzarā'*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 32 (2)]. Король призначає (*yu'ayyinu*) голову Ради міністрів і міністрів (*ra'īs maǧlis al-wuzarā' wa-l-wuzarā'*), а також членів Консультативної ради (*a'ḍā' maǧlis aš-šūrā*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (4, 6)]. Він очолює Вищу Раду юстиції (*al-maǧlis al-a'lā li-l-qaḍā'*), має право законодавчої ініціативи (*ḥaqq iqtirāḥ al-qawānīn*), а також право вносити поправки до конституції (*ḥaqq iqtirāḥ ta'dīl ad-dustūr*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 33 (8), 35 (1)]. Король також має право видавати указ про розпуск Палати депутатів (*ḥall maǧlis an-nuwwāb bi-marsūm*) і про проведення виборів до Палати депутатів (*amr bi-iǧrā' al-intiḫābāt li-maǧlis an-nuwwāb*) [Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn, 42 (1, 3)].

Відповідно до конституції Йорданського Гашимітського Королівства, прийнятої у 1952 р. і численними поправками до неї, країну було оголошено парламентською спадковою монархією (*niẓām al-ḥukm niyābiyy malakiyy wirāṯiyy*) [Dustūr al-Mamlaka al-Urdunniyya al-Hāšimiyya, 1]. За положеннями конституції, король (*malik*) є головою держави (*ra's ad-dawla*) [Dustūr al-Mamlaka al-Urdunniyya al-Hāšimiyya, 30]. Особа короля є недоторканною та юридично безвідповідальною (*huwa maṣūn min kull tabi'a wa-mas'ūliyya*) [5, с. 30].

Королю належить виконавча влада, яку він виконує за допомогою міністрів (*tunāṭu as-sulṭa at-tanfīdiyya bi-l-malik wa-yatawallāhā bi-wāsiṭat wuzarā'ihi*) [5, с. 26]. Король призначає (*yu'ayyinu*) голову Ради міністрів та міністрів (*ra'īs maǧlis al-wuzarā' wa-l-wuzarā'*), а

також членів Сенату, а з його членів – Голову Сенату (*a'ḍā' mağlis al-a'yān wa-yu'ayyin^{u} min baynihim ra'īs mağlis al-a'yān*) [5, с. 35–6]. Законодавча влада належить королю й Народній раді (*tunāṭ^{u} as-sulṭa at-tašrī'iyya bi-mağlis al-umma wa-l-malik*) [5, с. 25]. Король також має право видавати указ про розпуск Палати депутатів і Сенату (*li-l-malik an yaḥill^{a} mağlis an-nuwwāb wa-mağlis al-a'yān*) і про проведення виборів до Палати депутатів (*al-malik huwa allāḏī yuṣdir^{u} al-awāmir bi-iğrā' al-intiḫābāt li-mağlis an-nuwwāb*) [5, с. 34 (3–4)]. Він має право ратифікувати й оприлюднювати закони (*al-malik yuṣaddiq^{u} 'alā al-qawānīn wa-yuṣdiruhā*) [5, с. 31].

У конституції Королівства Марокко, прийнятій в 2011 р., країна оголошується конституційною демократичною парламентською та соціальною монархією (*niẓām malakiyya dustūriyya dīmuqrāṭiyya barlamāniyya wa-ğtimā'iyya*), основною рисою якої є розподіл влад (*yaqūm^{u} an-niẓām ad-dustūriyy li-l-mamlaka 'alā asās faṣl as-sulaṭ*) [5, с. 1]. За положеннями конституції, король (*malik*) є головою держави (*ra'īs ad-dawla*) і її "верховним представником (*al-mumaṯṯil al-asmā*)", "повелителем правовірних (*amīr al-mu'minīna*)", "охоронцем мусульманської *умми* (*umma*, сукупність усіх мусульман як релігійна громада) і релігії (*ḥāmī ḥimā al-milla wa-d-dīn*)", а також "гарантом свободи виконання релігійних культів (*ḍāmin li-ḥurriyyat mumārasat aš-šu'ūn ad-dīniyya*)", виконуючи релігійні повноваження "повелителя правовірних", які йому виключно надаються, за допомогою указів (*yumāris^{u} al-malik aṣ-ṣalāḥiyyāt ad-dīniyya al-muta'alliqa wa-l-muḥawwala lahu ḥaṣriyy^{an} bi-wāsiṭat ẓahā'ir*)" [5, с. 41–2]. Король очолює Верховну Раду *улемів* (*ālim*, мн. *'ulamā'*, *знавці богослов'я, історико-релігійного передання і етично-правових норм ісламу*) (*al-mağlis al-'ilmiyy al-a'lā*), яка має виключну компетенцію виносити офіційні *фетви* (*fatwā^{n}*, богословсько-правовий висновок в ісламі, зроблений для роз'яснення та практичного застосування якогось припису шаріату чи тлумачення якогось казусу з позицій шаріату) [5, с. 41]. Король є символом національної єдності (*ramz waḥdat al-umma*) і гарантом тривалості існування (*ḍāmin dawām ad-dawla wa-stimrārihā*), незалежності та територіальної цілісності держави (*ḍāmin istiqlāl al-bilād wa-ḥawzat al-mamlaka*). Він є верховним арбітром для державних установ (*al-ḥakam al-asmā bayna mu'assasāt ad-dawla*), є гарантом поваги до конституції, належного виконання конституційними установами своїх функцій і дотримання демократичного вибору, прав і свобод громадян та організацій (*yashar^{u} 'alā iḥtirām ad-dustūr wa-ḥusn sayr al-mu'assasāt ad-dustūriyya wa-'alā ṣiyānat al-iḫtiyār ad-dīmuqrāṭiyy wa-ḥuqūq wa-ḥurriyāt al-muwāṭinīna wa-l-muwāṭināt wa-l-*

ğamā'āt) [4, с. 42]. Особа короля є недоторканною й такою, яка вимагає *пошани (šaḥs al-malik lā tuntahaku ḥurmatuhu. Wa li-l-malik wāğib at-tawqīr wa-l-iḥtirām*) [4, с. 46].

Король призначає (*yu'ayyin*^{u}) голову Уряду з тієї політичної партії, яка отримала більшість депутатських місць на виборах до Палати депутатів (*ra'īs al-ḥukūma min al-ḥizb as-siyāsiyy allāḏī taṣaddara intiḫābāt a'ḍā' maǧlis an-nuwwāb*) і членів Уряду за поданням голови Уряду (*yu'ayyin*^{u} *a'ḍā' al-ḥukūma bi-qtirāḥ min ra'īsihā*) [4, с. 47]. Він очолює Раду міністрів, що складається з її Голови й міністрів (*yar'as*^{u} *al-malik al-maǧlis al-wizāriyy*) [5, с. 48]. Також король очолює Вищу Раду юстиції (*al-maǧlis al-a'lā li-s-sulṭa al-qaḍā'iyya*) [5, с. 56]. Король також має право видавати указ про розпуск обох палат парламенту або однієї з них (*li-l-malik ḥaqq ḥall maǧlisay al-barlamān aw-aḥadihimā bi-ẓahīr*) [4, с. 51].

Із розгляду повноважень монархів Королівства Бахрейн, Йорданського Гашимітського Королівства та Королівства Марокко випливає, що в цих країнах монарх є ключовим елементом політичного життя. Він наділений широкими політичними повноваженнями як голова держави та виконавчої (в Бахрейні – і законодавчої) влади, а також має широкі повноваження як голова мусульманської громади в межах своєї територіальної юрисдикції, а також як захисник ісламської релігії, які випливають із його традиційної ролі як релігійного та світського голови своїх підданих (зокрема, використання титулу *amīr al-mu'minīna* "Повелитель правовірних (титул короля Марокко)"). Як бачимо, широкі конституційні повноваження монархів зазначених арабських країн реалізуються в конституційних текстах Королівства Бахрейну, Йорданського Гашимітського Королівства та Королівства Марокко на лексичному рівні в мовних елементах, що представлені конструкціями, до складу яких входять компоненти з образним, метафоричним значенням (наприклад, *ḥāmī ḥimā al-milla wa-d-dīn* "охоронець мусульманської *умми* та релігії", де елемент *ḥimā*^{n} "місце, що знаходиться під захистом" набув метафоричне значення "територія (країна), яка знаходиться під захистом монарха й управління якою він здійснює") і є виразниками таких характерних для історико-традиційного сприйняття інституту монарха як реального, а не формального правителя країни концептів, як:

1. **Вірність та захист** (наприклад *al-ḥāmī al-amīn li-d-dīn wa-l-waṭan* "надійний охоронець релігії та Батьківщини")

2. **Верховенство** (як-то, *al-mumattil al-asmā* "верховний представник (держави)")

3. **Недоторканість** (наприклад, *dātuhu maṣūna lā tumass*^{u} "особа (короля) є недоторканою").

Таким чином, на підставах виконаного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Форма державного правління в Королівстві Бахрейн, Йорданському Гашимітському Королівстві та Королівстві Марокко – дуалістична (напівабсолютна) монархія, що функціонує на тлі широких релігійно-політичних повноважень монарха як верховного носія конституційної влади.

2. Реальність політичних функцій монарха зазначених країн знаходить своє вираження у вживанні у текстах Основного закону лексичних елементів – носіїв концептів "**вірність і захист**", "**верховенство**", "**недоторканість**".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституционное право зарубежных стран : учебник ; под ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо и Л. М. Энтина. – М. : Норма, 2004.

2. *Серегин А. В.* Форма государственного правления (вопросы истории) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / А. В. Серегин. – Ростов/н/Д., 2014.

3. *Сигачева Е. Л.* Конституционная монархия как форма правления (историко-правовой и сравнительно-правовой аспекты) : автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.01 / Е. Л. Сигачева. – СПб., 2010.

4. Dustūr Mamlakat al-Baḥrayn. [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.shura.bh/LegislativeResource/Pages/Constitution.aspx (дата звернення: 25.04.2016).

5. Dustūr al-Mamlaka al-Maġribiyya. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mcrp.gov.ma/constitution.aspx#%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D8%A8I (дата звернення: 25.04.2016).

6. Dustūr al-Mamlaka al-Urdunniyya al-Hāšimiyya. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.parliament.jo/node/137 (дата звернення: 25.04.2016).

Стаття надійшла до редколегії 25 04 2016

Сивков И. В., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ВЕРБАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПТА "КОНСТИТУЦИОННАЯ МОНАРХИЯ" В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ТЕКСТАХ АРАБСКИХ СТРАН

Рассматриваются вопросы функционирования, семантических полей и лингвопрагматических особенностей употребления языковых единиц, которые вербализируют концепт "конституционная монархия" в арабском юридическом дискурсе на материалах массива конституционных текстов таких арабских стран с конституционно-монархической формой правления, как Королев-

ство Бахрейн, Иорданское Хашимитское Королевство и Королевство Марокко, а также анализируются указанные в конституциях данных государств полномочия монарха как главы государства.

***Ключевые слова**: лексическая единица, терминология, концепт, форма государственного правления, конституционная монархия, монарх, конституция.*

Sivkov I. V., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PARTICULARITIES OF THE VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF CONSTITUTIONAL MONARCHY IN THE LEGISLATIVE TEXTS OF ARABIC STATES

The present paper considers the problems of functioning, semantic fields and linguo-pragmatic particularities of the usage of the linguistic units that verbalize the concept of constitutional monarchy in the Arabic legal discourse on the basis of the material provided by the corpus of constitutional texts of such Arabic constitutional monarchies as the Kingdom of Bahrain, the Hashemite Kingdom of Jordan and the Kingdom of Morocco. Also, the powers of the monarch as the head of the state stated in the constitutions of aforementioned monarchies are examined.

***Keywords**: lexical unit, terminology, concept, the type of government, constitutional monarchy, monarch, constitution.*

УДК 82.193-98:801.73

Слободянік М. М., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗОРОВА ПОЕЗІЯ: РЕКЛАМНА СКЛАДОВА ХУДОЖНЬОЇ МОВИ

Пропонується зіставний аналіз особливостей художньої мови та сприйняття зорової поезії й реклами. У ході дослідження виявлено спільні риси зорової поезії й реклами, що сприяє поглибленому розумінню природи зорової поезії, а також дає можливість прогнозувати розвиток зорової поезії відповідно до культурних умов.

***Ключові слова:** зорова поезія, реклама, полікодовий художній твір, сприйняття, художня якість.*

Зорова поезія – неординарне мистецтво, що здатне поєднувати різні знакові коди в одному творі. Наслідком такого поєднання є витворення не лише нового синтетичного вияву мистецтва, але й становлення нових моделей сприйняття. Відповідно, розглядаючи такі особливі поліхудожні твори, варто виробити так само особливий підхід до них. У статті приділено увагу зв'язку особливостей творення та сприйняття зорової поезії та реклами.

Актуальність дослідження зумовлено тим, що масштабна візуалізація інформації у сучасному світі поширюється і на мистецтво, зокрема, сприяючи приверненню особливої уваги до зорової поезії, творення якої на часі. Поряд із цим, розвиток споживацького суспільства спричинив відведення та оформлення особливого місця для реклами у житті людства. Наукова новизна цього дослідження полягає у спробі зіставити та порівняти зорову поезію й рекламу, а також використати одержані результати для кращого розуміння художньої природи зорової поезії та перспектив її подальшого розвитку.

Навіть на перший погляд зорова поезія та реклама мають багато спільних рис: наявність ключового образу, сконденсованість змісту, "цікавинка", інтригуючу форму подання, яскравість, цілісність, деяку складність сприйняття, що здатна зацікавити. Реклама формує бажання, потребу – зорова поезія формує зацікавлення певною ідеєю, попит на неї. Візуальні твори зазвичай мають таку форму, що дозволяє вихопити основне з першого погляду, форму, що сприяє миттєвому сприйняттю всього твору одразу. Приблизно така сама мета спонукає авторів реклами вдаватися до лаконічності, гри слів, не використовувати важкі для вимови та сприйняття слова. Як можна побачити, зоровопоетичні й рекламні цілі та засоби часто збігаються. Спробуємо з'ясувати, чи випадковий такий збіг.

Очевидно, що зорова поезія та реклама можуть мати інтертекстуальний зв'язок, оскільки реклама як вияв масової комунікації стає частиною інформаційного поля, в якому творяться нові тексти, у тому числі тексти зорової поезії. Як зазначає румунська дослідниця інтермедіальності Каталін Шандор: "У колажах зорової поезії […] (непрочитуваний) текст часто функціонує як образ, але тут і текст, і образ стають фрагментами або цитатами з ширших контекстів: від літератури й малярства до науки й засобів масової інформації, від анонімних знахідок до культових творів культури" [7, с. 11]. Отже, зорова поезія може залучати здобутки реклами через інтертекстуальність. Проте, інтертекстуальний зв'язок з рекламою може простежуватися і в інших творах, він не є характерним винятково для зорової поезії. Розглянемо, які особливості рекламної мови характерні для художньої природи зорової поезії.

Розбираючи передумови для сплеску світової зорової поезії у XX ст., бельгійський науковець Франсіс Еделін вказує: "У середині XX ст. по всьому світі з'явилася певна кількість поетів, що прагнули скористатися іншими можливостями візуальних знаків: формою та кольором поруч зі звичними звуковими характе-

ристиками. До цього їх підштовхнув прогрес у техніках друку" [3, с. 285]. Таким чином, на розвиток того чи іншого різновиду мистецтва можуть впливати навіть позамистецькі технологічні досягнення. Такої думки дотримується і Карл Кемптон у своєму дослідженні історії світової зорової поезії: "Також залученим до цієї дискусії має бути вплив фотографії, кіно, друкованих засобів інформації, Інтернету, а також швидкого розвитку міжнародної культури" [4, с. 5]. Не виключено, що здобутки реклами так само могли посісти значне місце в історії світової зорової поезії. Для різних часів каталізатором експериментального мистецтва можуть виступати різні явища: розвиток книгодрукування; формування споживацького суспільства і, як наслідок, розквіт реклами; популярність телебачення; поява нових технологій, насамперед комп'ютерних.

Різні періоди сплеску розвитку зорової поезії позначені актуалізацією певного технологічного винаходу. Наприклад, "реклама, кіно і, можливо, комерційне мистецтво газетних карикатур та книжок коміксів постійно виробляли свободу слова у малюнках, колажах та друкованому форматі тексту" [4, с. 18] у 20-ті рр. ХХ ст. Як уже зазначалося вище, зорова поезія чутлива до винаходів і соціально-культурних змін. Якщо у побуті людства закріплюється певна модель поведінки, це може стати основою для розвитку нового вияву зорової поезії, як-от: вироблення споживацького підходу у суспільстві спричинило затребуваність реклами і виявило популярні моделі впливу на вподобання людей. На цій хвилі виникає різновид зорової поезії, що використовує такі самі моделі, мову мас-медіа, але при цьому виступає рекламою не певних товарів, а ідей, чи навіть соціально-політичною рекламою. Тут варто зробити важливе зауваження, що не слід вважати вплив реклами на зорову поезію одностороннім. Стосунки цих двох виявів творчості складніші, і описуються скоріше як взаємодія, а не вплив одного на інший. Зокрема, моделі, що використовуються у рекламі, були раніше вироблені зоровою поезією. Такий погляд дозволяє говорити, що здобутки зорової поезії стали основою для створення мови реклами: "Царина засобів інформації та реклами увібрала мову зорової поезії, і каліграми стали ще одним формальним засобом залучення людей до продажу їхніх продуктів" [6, с. 80]. Однак, з іншого боку, популярність реклами заохочує розвиток відповідного напряму зорової поезії. Отже, зорова поезія дає основу рек-

ламі, а потім, користуючись розвитком останньої, виробляє новий – рекламний – напрям. Як бачимо, ідеться не про односторонній вплив, а про взаємовплив. Це не дивно, оскільки мета зорової поезії перетинається з метою реклами: йдеться не тільки про "продавання" (товарів чи ідей), а загалом про привернення уваги. Це працює і з соціальною рекламою, і з демотиваторами, і з банерами та біл-бордами, і, нарешті, із зоровою поезією.

У Кертіса Л. Картера знаходимо таку думку: "На противагу формам "чистої" поезії, оцінюваної виключно за естетичними чи літературними критеріями, що залежать від сприйнятливості підготовленого читача, зорова поезія спирається на сучасний жаргон газетних заголовків та журнальної реклами. Вона має на меті доступність для тієї ж аудиторії, що охоплюється засобами масової інформації, публіки у широкому значенні" [2, с. 9]. Як можна помітити, автор протиставляє зорову поезію традиційній літературі, знаходячи більше спільного з масовою комунікацією, рекламою. Думка цікава деякою парадоксальністю, оскільки цілком погодитися з нею не випадає. Розглянемо основні ідеї, що лежать в основі твердження К. Л. Картера. Мова зорової поезії суголосить мові, що використовується у масовій комунікації. Вище уже розглядалося питання про первинність такого підходу, тому не будемо загострювати увагу на твердженні науковця щодо "спирання" зорової поезії на здобутки засобів масової інформації. Так чи інакше, але безсуперечним фактом залишається спільність засобів, використовуваних у зоровій поезії та в рекламі. Проте, навіть якщо засоби і маскультурні, то мета зорової поезії, її аудиторія не перестають вимірюватися тими художніми критеріями, про які говорить К. Л. Картер, описуючи традиційну літературу з її "чистою" поезією. Вимога підготовленого читача так само (якщо не більше) актуальна для зорової поезії. Виникає парадокс: зорова поезія нібито апелює до простіших механізмів сприйняття, націлена на широку аудиторію за рахунок використовуваних засобів, органічна ширшій аудиторії, проте сприймається важче і вужчою аудиторією, ніж традиційна поезія. Маємо певний конфлікт форми та змісту, коли форма стає доступнішою, проте зміст залишається високохудожнім. Можна припустити, що зорова поезія мала б сприйматися легше за традиційну, оскільки, подібно рекламі, здатна "продавати" ідеї ефективно. Проте досі читацький загал насторожено ставиться до експериментальних творів. Бар'єр сприйняття вибудовано через традицію, через звичку. Ми звикли до того, якою має бути тради-

ційна поезія, і ця звичка заважає нам побачити, якою ще може бути поезія, і оцінити, що інакше не завжди означає гірше. Зіставлення зорової поезії та реклами корисне тим, що дозволяє поглянути на візуальні твори літератури не як на щось дивне і незрозуміле, а як на щось органічне нашому сприйняттю. Людина XXI ст. живе у світі, де візуальне сприйняття домінує. Усі сфери нашої діяльності так чи інакше пов'язані з візуальними образами. Це ще досі видається незвичним для поезії, проте давно перестало дивувати в рекламі. Тому зіставлення зорової поезії та реклами дає змогу говорити про добрі перспективи для зорової поезії, оскільки в неї є все, щоб завоювати читацьку приязнь. Є лише потреба виховати читача з ширшими поглядами, який побачить якості зорової поезії, не затінені шаблонним сприйняттям традиційного.

Говорячи про мову реклами у зоровій поезії, не варто оминати увагою колір. Як відомо, колір – невід'ємна характеристика візуального знаку [3, с. 286]. Зорова поезія актуалізує цю ознаку і наділяє її змістом. Зокрема, бельгійський науковець Франсіс Еделін приділяє значну увагу ролі кольору у творах зорової поезії [3]. Дослідник зазначає, що зорова поезія дає можливість "застосувати колір як невід'ємний засіб сигніфікації, а не як простий орнамент" [3, с. 286]. Схожі механізми задіяння кольору і врекламі. Візуальна інформація у рекламі покликана привертати увагу [1, с. 34], а також має сугестивний характер, оскільки: "Враження, навіяні кольором, дуже стійкі, а привабливість кольорового рекламного звернення є вищою, ніж чорно-білого" [1, с. 37]. Звернімо увагу на інтерактивну зорову поезію, що набуває популярності у світі: можна провести паралель із рухомою світловою рекламою, що використовує яскраве світло для привернення уваги у комплексі з кольором і рухом. Таке поєднання є дуже ефективним у рекламі [1, с. 50], і водночас дедалі більш затребуваним у зоровій інтерактивній поезії. Зокрема, у роботі Марії Менсії приділено суттєву увагу використанню таких засобів у сучасній цифровій зоровій поезії із залученням образів, звуків і тексту [6]. Отже, сила впливу кольору однаково використовується у рекламі та зоровій поезії.

На початку статті зазначалося, що зорова поезія належить до полікодового мистецтва. Прикметно, що поєднання різних кодів відбувається за тим же принципом, що і в рекламі. Ю. Миронов і Р. Крамар підкреслюють, що рекламні звернення часто поєднують візуальне та вербальне оформлення [1, с. 23–24], що сприяє привернення уваги й заохочуванню прочитати текст [1, с. 39]. Цікаво, що візуальне подання інформації – чи то ілюстративний матеріал,

чи то специфічне оформлення тексту – використовується в рекламі не лише як наочність, а як психологічний засіб впливу на потенційного покупця, оскільки інформація, сприйнята зорово, засвоюється одночасно як на розумовому, так і на чуттєвому рівні. Ю. Миронов і Р. Крамар стверджують: "В оформленні рекламного оголошення велику роль відіграють візуальні елементи, оскільки хороші ілюстрації можуть містити значно більше інформації, ніж текст, і викликають сильні емоційні реакції" [1, с. 39]. Таким чином, поєднання різних кодів у рекламі (підтримання текстового коду зображеннями, якщо йдеться про ілюстрації, або злиття кодів у полісеміотичне ціле) є дієвим засобом для лаконічності під час оформлення інформації та для ефективності сприйняття та засвоєння. Плідною видається думка співвіднести різну міру поєднання кодів у рекламі та в зоровій поезії: реклама з ілюстративним матеріалом будується за принципом емблематичної зорової поезії, реклама зі злитими кодами може бути порівняна з фігурними віршами або з футуристичним поезомалярством. Відмінність поєднання кодів полягає у специфіці мети й аудиторії для реклами й зорової поезії. Якщо реклама націлена на найбільш широку аудиторію і повинна бути якомога доступнішою для сприйняття, то зорова поезія неодмінно матиме елемент загадки, недосказаності, множинності змістів, що у свою чергу підвищує художню вартість твору і орієнтує його на аудиторію підготовлених читачів. Для реклами важливо використовувати лише зрозумілі комбінації символів та знаків, щоб убезпечити рекламодавця та потенційного покупця від хибного трактування інформації або навіть від ігнорування [1, с. 31–32]. У мистецтві ж не може бути єдиного правильного трактування, тому різночитання, що є недоліком для реклами, стає художньою рисою зорової поезії. І навпаки: простота й очевидність, що є вимогою для рекламного звернення, є недоліком для зоровопоетичного твору. Таким чином, можна зробити висновок, що методика поєднання кодів різних знакових систем представлена і в зоровій поезії, і в рекламі, проте має більш широке та плідне використання саме в зоровій поезії.

Говорячи про поєднання кодів у зоровій поезії та в рекламі, не можна оминути увагою необхідність декодування інформації, або, іншими словами, перекладу мови реклами чи зорової поезії на мову споживача або читача відповідно. У зоровій поезії зміст має високий ступінь сконденсованості, тому часто дуже компактна форма приховує за собою неодновимірність трактувань. Використання різних образів, залучення матеріалів із різних знакових систем допомагає ущільнити зміст твору. Приблизно те саме

відбувається з рекламою, тільки тут мета такого ущільнення не художньо-естетична, а комерційна, оскільки "рекламу можна сприймати як форму комунікації, яка покликана перекласти якість товарів та послуг на мову потреб споживачів" [1, с. 10]. Реклама не повинна бути дуже розлогою, її компактність продиктована вимогою легкого запам'ятовування. Проте, попри свою лаконічність, реклама повинна вміщати значний обсяг інформації про товар, його особливості, переваги, а також – найголовніше – мати здатність переконати споживача, спонукати до певних дій [1, с. 8]. Цікаво, що деякі твори зорової поезії співвідносні із соціальною рекламою[2], зокрема, твір М. Сороки "П'ята колона". Простота форми наснажена складною ідеєю, абстрактною ідеєю, що представлена наочно. Приблизно те саме маємо в соціальній рекламі: унаочнення певних ідей з метою їх пояснення та популяризації. У такому випадку вирішальною є коректна передача інформації, тому читацьке сприйняття стає важливою ланкою розповсюдження ідеї. Цікаво, що герменевтичний аналіз, застосування здобутків рецептивної естетики видаються актуальними для реклами так само, як і для твору мистецтва. Зокрема, Ю. Миронов і Р. Крамар звертають увагу на роль отримувача в ефективності реклами [1, с. 10–11]. Дослідники також зазначають, що під час декодування рекламного повідомлення (або, інакше кажучи, сприймання інформації) можуть виникати фізичні (якість друку чи сигналу), семантичні (різночитання) та психологічні (індивідуальність сприйняття) перешкоди [1, с. 11]. Рекламодавець має дбати про те, щоб уникати перешкод, оскільки вони небажані і мають бути подоланими для успішної комунікації. Якщо такий підхід долучити до розгляду зорової поезії, можна помітити, що перешкоди різного характеру також характерні під час сприйняття та інтерпретації. Проте, на відміну від небажаності в рекламній сфері, перешкоди для зорової поезії не просто не шкодять, а навіть є частиною комунікації. Звичайно, не йдеться про фізичні перешкоди, коли твір не може бути сприйнятий належним чином через, наприклад, поліграфічні недоліки. Проте семантичні

[2] Закон України про рекламу: "…соціальна реклама – інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку". http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр

та психологічні особливості, заявлені перешкодами в рекламному виробництві, плідно використовуються зоровою поезією для поглиблення змісту твору, розширення кола можливих трактувань.

Просторова організація зоровопоетичного твору дуже важлива для його сприйняття. Часто зміст твориться не лише наявністю знаку, але і його положенням на сторінці, або навіть його відсутністю. Зокрема, це питання добре висвітлюють Кім Ноулз, Анна Катаріна Шафнер, Ульріх Вегер та Ендрю Майкл Робертс у роботі "Прочитання простору у зоровій поезії: нові когнітивні перспективи" [5]. Варто зазначити, що смислове навантаження простору активно використовується і в рекламі. Напевне, багато хто може згадати приклад реклами, коли зображення порожнього місця там, де мало б бути щось важливе, наснажене промовистою ідеєю.

Наступна ознака, що поєднує зорову поезію та рекламу, може видатись зайвою для розгляду. Проте, як показує практика, зоровопоетичні твори часто викликають вагання: чи правомірно такий твір відносити до поезії. Широке висвітлення цього питання потребує окремого дослідження, у межах цієї статті подається оглядово і порівняно з рекламою. Отже, звернімо увагу на поетичність. Насамперед, варто наголосити на використанні ритму в рекламі та в зоровій поезії. Важливо пам'ятати, що ритм у цьому випадку є характеристикою організації не лише звуків, але й будь-яких знаків, тим більше, коли йдеться про полікодовий твір. Отже, ритмічний малюнок полягає у послідовному поєднанні довгих і коротких звуків, слів, речень, чергуванні однакових кольорів, форм, символів. Слід наголосити, що один відрізок у межах ритмічної організації твору має бути не надто великим, щоб залишати можливість осягати одночасно кілька частин твору, або навіть весь твір у його цілості. Лише у такому випадку ритмічність стає відчутною. І зорова поезія, і реклама оперують лаконічними формами, що дає можливість сприймати їх цілісно. Простота складових дозволяє уловити їх ритмічну організацію. Побудова реклами за поетичним принципом є універсальним правилом [1, с. 60], зорова поезія так само використовує ритмічність в організації простору, кольору, форми. Це все впливає на художню якість, яка є необхідною і для такого мистецького твору, як зорова поезія, і для рекламного звернення [1, с. 30]. Цікаво, що за даними опитувань споживачі краще запам'ятовують не часто повторювану рекламу, а особливі приклади, що відрізняються художньою якістю [1, с. 67].

Насамкінець, зіставляючи зорову поезію та рекламу, варто згадати про вплив, що вони чинять на суспільство. Хоча у зорової поезії та реклами різні сфери поширення, вони спрямовані на різні аудиторії, тим не менше, як було розглянуто вище, вони мають багато спільного в особливостях побудови та сприйняття. Отже, ролі, які вони відіграють у суспільстві, також співвідносні. І зорова поезія, і реклама є частиною глобальної культури, мають естетичну, освітню та виховну функції, чинять вплив на формування моделей сприйняття. Таким чином, можна визначати позитивні перспективи розвитку зорової поезії, оскільки така форма кодування інформації є органічною сприйняттю людини. Співвіднесення зорової поезії та реклами показує, що нерозуміння природи зорової поезії, що подекуди може виникати, продиктоване не складністю експериментальної форми, а наявністю психологічного бар'єру, вибудованого уявленням про традиційну поезію.

Отже, розглянувши спільні особливості зорової поезії та реклами, можна зробити наступні висновки:

1) зорова поезія та реклама, як будь-який твір культури, що існує не поза контекстом, можуть мати інтертекстуальні зв'язки;

2) в онтогенезі "зорова поезія – реклама" не варто говорити про первинність і вторинність, оскільки тут має місце не односторонній вплив, а взаємовплив та обмін здобутками;

3) зорова поезія й реклама однаково органічні для сприйняття, використовують схожі засоби, спираються на подібні принципи побудови та сприйняття твору, хоча і переслідують різні цілі: чіткість і однозначність для реклами, множинність смислів для зорової поезії;

4) і зорова поезія, і реклама використовують ритмічність, силу впливу кольору та просторової організації твору;

5) зорова поезія та реклама вдаються до поєднання різних кодів в одному творі для лаконічності, цілісності, зацікавлення;

6) твори зорової поезії та рекламні звернення побудовано за поетичним принципом, найкращі зразки вирізняються високою художністю;

7) можна співвідносити вплив зорової поезії та реклами на культуру, світогляд, особливості сприйняття, естетичний смак, ідеологію;

8) порівняння зорової поезії з рекламою дає змогу стверджувати, що деяке несприйняття зорової поезії не продиктоване її природою і може бути подолане шляхом руйнування психологічних чинників стримування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Миронов Ю. Б.* Основи рекламної діяльності : навч. посіб. / Ю. Б. Миронов, Р. М. Крамар. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – 108 с.

2. *Carter C. L.* The Artifacts of PoesiaVisiva // Visual Poetry: Contemporary Art from Italy / Curtis L. Carter. – Wisconsin : Marquette University, 2005. – P. 8–13.

3. *Edeline F.* The Use of Colour in Visual Poetry. [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 01.04.2016:http://uni-obuda.hu/e-bulletin/Edeline_3.pdf

4. *Kempton K.* Visual Poetry: A Brief History of Ancestral Roots and Modern Traditions. [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 01.04.2016:http://www.logolalia.com/minimalistconcretepoetry/archives/karl-kempton-visual-poetry-a-brief-introduction.pdf

5. *Knowles K., Schaffner A.K., Weger U., Roberts A.M.* Reading Space in Visual Poetry: New Cognitive Perspectives. [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 01.04.2016: http://www.ntu.ac.uk/writing_technologies/current_journal/124937.pdf

6. *Mencia M.* From Visual Poetry to Digital Art: Image-Sound-Text, Convergent Media, and the development of New Media Languages: PhD thesis / M. Mencia. – University of the Arts London, 2003.

7. *Sándor K.* The Intermedial Aspects of Visual Poetry (Concrete Poetry, Lettrist Poetry and Collages): PhD thesis summary / KatalinSándor. – Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, 2010.

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Слободяник М. Н., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ВИЗУАЛЬНАЯ ПОЭЗИЯ: РЕКЛАМНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ЯЗЫКА

Предлагается сопоставительный анализ особенностей художественного языка и восприятия визуальной поэзии и рекламы. В ходе исследования выявлены общие черты визуальной поэзии и рекламы, что способствует углубленному пониманию природы визуальной поэзии, а также дает возможность прогнозировать развитие зрительной поэзии в соответствии с культурными условиями.

***Ключевые слова**: зрительная поэзия, реклама, поликодовое художественное произведение, восприятие, художественное качество.*

Slobodianik M. M., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

VISUAL POETRY: ADVERTISING ASPECT OF THE ARTISTIC LANGUAGE

The article proposes a comparative analysis of the artistic language and perception peculiarities of visual poetry and advertising. Common features of visual poetry and advertising are revealed in the research, which contributes to profound understanding of the nature of visual poetry and makes it possible to predict the development of visual poetry in accordance with the cultural modalities.

***Key words**: visual poetry, advertising, polycode piece of art, perception, art quality.*

УДК 811.111'1'373

Смашнюк О. І., канд. філол. наук,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІДІОМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ)

На матеріалі Британського національного корпусу проаналізовано частотність вживання ідіом на позначення емоцій, переважно негативних (гніву, роздратування, страху, розчарування, суму), ніж позитивних (щастя, кохання, закоханості), що надають нашому мовленню більшої виразності й різноманітності. Незначні випадки використання ідіом, що позначають емоції, охоплюють переважно стійкі сполуки, які не характеризуються найвищим ступенем ідіоматичності.

Ключові слова: *ідіома, емоційність, спонтанне мовлення, Британський національний корпус.*

У житті людини спілкування відіграє надзвичайно важливу роль. Комунікація є невід'ємним компонентом соціального життя. Згідно з Л. І. Сахарчук, це "обмін раціональною та емоційною інформацією у процесі соціальної мисленнєво-мовленнєвої діяльності людини за допомогою мовного коду чи мовних кодів як суб'єкта міжособистісних, міжінституційних, міжкультурних відношень" [10, с. 13]. Не існує жодної сфери діяльності людини, яку можна було б розглянути у відриві від самої комунікації, спілкування. "За посередництва мовлення людське суспільство підтримує протяжність часової і просторової вісі свого існування..." [9, с. 63].

Спонтанне мовлення є однією із форм мовленнєвої діяльності. Спонтанне мовлення, мовленнєві помилки під час спонтанної комунікації досліджували Ф. С. Бацевич, К. А. Долинін, Г. В. Єйгер, Б. Ю. Норман, Е. Л. Носенко, І. М. Прожогіна, О. Б. Сиротиніна й ін.

Багато дослідників звертають увагу на такий фактор спонтанної комунікації, як контекст. Р. Шенк визначає діалог як "процес генерації топіків" і наводить цілий ряд способів, за допомогою яких підтримується діалог. Г. І. Бубнова, розглядаючи й аналізуючи контакт і контекст, виокремлює нейтральний діалог – бесіду зі збереженням і зменшенням дистанції між партнерами; діалог-унісон поряд з особистісно-побутовою тематикою; діалог-дискусію з нейтрально-абстрактною тематикою та діалог-подію з особистісно-побутовою темою, яка емоційно сприймається партнерами [4, с. 47–68].

Спонтанне мовлення є невід'ємною складовою людської діяльності й безпосередньо пов'язане з емоціями, емоційним станом людини, що, у свою чергу, знаходить вербалізацію у фразеологічних засобах. Ідіоматичні засоби призводять до емоційної ефективності комунікації, яка залежить від емоційної компетенції мовних партнерів й базується на розумінні емотивного фонду своєї або чужої мови, знанні засобів номінації та передачі емоційного стану в контексті певної культури [13].

Ідіоми відіграють у мовленні важливу роль. У наш час існує багато підходів до вивчення ідіом та ідіоматичності, однак ідіоматику розглядають переважно з погляду фразеології, зокрема такі лінгвісти як В. Л. Архангельський, А. М. Баранов [3], Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, В. Г. Гак, Є. Д. Поливанов, З. Д. Попова, Л. Г. Скрипник, В. М. Телія [12], Л. І. Удовиченко.

А. І. Альохіна [1, с. 5–7], Н. М. Амосова [2, с. 89-92], Р. Еккерт, О. В. Кунін [7, с. 148], О. І. Смирницький [11, с. 125] приділяли увагу питанням перекладу фразеологізмів англійської мови та їхньої класифікації, займалися дослідженням способів перекладу фразеологічних одиниць. Також у вивченні вказаних питань слід відзначити й західних мовознавців, а саме Ш. Балі, Л. Сміта й ін. Ідіоматику на сучасному етапі досліджували такі вчені як В. В. Виноградов [6, с. 230], Н. М. Амосова, О. В. Кунін, J. Seidl, W. Mcmordie [14, с. 4] та ін.

Ідіоми є одним із найважливіших засобів сприйняття мовної картини світу носіями певної мови, а також одиницями ідіоматичної компаративістики [5, с. 25].

Ідіоми тривалий час перебувають у центрі уваги лінгвістів. Час від часу лексикографи фіксували зміни в частотності використання фразеологічних одиниць і фіксували факти виходу з ужитку окремих ідіом. Ідіоми завжди вважалися маркером національного характеру, мовними фактами національної історії, іноді єдиними свідками минулого, традицій, ритуалів, звичок. Наприкінці XX ст. ідіоми стали об'єктом когнітивно- та етнозорієнтованих досліджень у лінгвістиці.

Під впливом когнітивної лінгвістики ідіоми стали розглядати як віддзеркалення специфіки національного менталітету, світобачення, організації / устрою життя.

Спостереження за ідіомами у XX ст. призвели до лінгвістичних висновків про градуальність їхнього оцінного значення та його емотивного складника, а також до уявлень про ступінь ідіоматичності усталених одиниць.

Аналіз мовного матеріалу в BNC показав, що в емоційному спонтанному мовленні вживаються ідіоми, які не повністю відповідають спискам найуживаніших ідіом, що наводяться в різноманітних довідниках і словниках ідіом. Дослідження ідіом, що вживаються в емоційному спонтанному мовленні, проводилося шляхом суцільної вибірки через систему пошуку, що пропонується у BNC.

Частина усного мовлення містить транскрипти (orthographic transcriptions of unscripted informal conversations), що були записані бажаючими, вибраними з різних вікових груп, регіональних і соціальних класів демографічно збалансованим чином, і розмовне мовлення, зібране в різних контекстах, починаючи з офіційних бізнесових та урядових зібрань і закінчуючи радіошоу та телефонними дзвінками.

У записі спонтанного мовлення брали участь 124 дорослих (віком від 15 років) із різних частин Великобританії, особи як жіночої, так і чоловічої статі, що належали до різних вікових та соціальних груп. Метою було зацікавити рівну кількість чоловіків і жінок, однакову кількість учасників шести вікових груп та чотирьох соціальних груп. Додаткові записи були зібрані для BNC як частина Бергенського підліткового мовного проекту – University of Bergen COLT Teenager Language Project.

Загалом BNC охоплює 757 текстів, 6153671 слів-прикладів спонтанного мовлення в контексті, які стосуються переважно чотирьох тем: освіти, бізнесу, публічних виступів та дозвілля.

Для пошуку в BNC були використані групи ідіом, що співвідносяться з відповідними емоціями й наводяться у словнику *Cobuild Dictionary of Idioms* [1] і на сайті електронного ресурсу *www.usingenglish.com*.

Аналіз уживання ідіом в усному спонтанному мовленні показав, що переважають одиниці з негативним значенням. Так, наприклад, на основі матеріалу BNC нами було виділено 3 досить великих групи ідіом на позначення негативних емоцій, а саме гніву та роздратування, суму, смутку й розчарування й страху.

До першої з цих груп належать ідіоми на позначення гніву та роздратування, що є найчисельнішою та найуживанішою й нараховує 117 одиниць. На позначення гніву у корпусі BNC нами було виділено наступні ідіоми: *a pain in the arse* (15)*, a pain in the neck* (9)*, get on someone's neck* (9)*, hit the roof* (7)*, bite someone's head off* (5)*, do your nut* (5)*, throw a wobbly* (5)*, go through the roof* (4)*, a chip on your shoulder* (3)*, a face like thunder* (2)*, up in arms* (1)*, make your blood boil* (1)*, rattle someone's cage* (1)*, hit the*

ceiling(1), *hot under the collar*(1), *drive someone to distraction*(1), *go off the deep end*(1), *flip your wig*(1), *blow a fuse*(1), *raise someone's hackles*(1), *keep your hair on*(1), *fly off the handle*(1), *a dirty look*(1), *a filthy look* (1), *foam at the mouth*(1), *lose your rag*(1), *a thorn in your flesh*(1), *blow your top*(1), *throw a wobbler*(1).

Розглянемо наступний приклад з ідіомою, що виражає гнів:

– I've been married for 16 years to a man I really love….But, but… er… lately he's been ***a real pain in the neck****! He comes in from work and sits in his damned armchair all evening, hardly talking to me, although he's really great with our two kids and everybody else. He's never been really loving towards me, never shows affection, except when making love. I have told him he isn't the same man I married any more and he … just takes me for granted… Oh God!* [G36]

Жінка дуже засмучена поведінкою свого чоловіка. Вона переповнена емоціями, розповідаючи про ставлення її чоловіка, що стало зовсім не таким як було раніше. Вживання в цьому монолозі незакінчених речень, пауз і повторів вказує на те, що вона хвилюється. Вживання ідіоми та вигукового словосполучення в кінці репліки слугують для вираження гніву.

У наступному прикладі комунікант занадто обурений поведінкою й характером свого знайомого та вживає для його опису негативні прикметники *hot-tempered*, *impatient* та ідіому *get hot under the collar*.

До ідіом, що вживаються для вираження роздратування належать: *get on someone's nerves* (13), *drive someone up the wall* (13), *get someone's goat* (3), *get the hump* (2), *rub someone (up) the wrong way* (2), *go apeshit* (1), наприклад:

– Mm. This annoys me. It was a crap heap, really by the time he'd got it, but you know, it had been a good car. It just annoys me, the way they don't tie their hair back in the coffee shop. It just ***drives me up the wall****. Yeah, yeah. it's a bit unrealistic, isn't it? Aw. Awful neighbours, aren't they, they had the… Yeah. It really gets on my nerves.*[KPV]

У вищенаведеному прикладі 19-річна Ребека прямо, не приховуючи, виражає своє негативне ставлення до сусіда (*awful neighbour*), який її дратує, не подобається їй, вживаючи неодноразово дієслово *annoy*, ідіому *drives me up the wall*.

До іншої групи ідіом на позначення емоцій розчарування та страху, що нараховують 30 одиниць, належать: *onedge* (7), *abagofnerves* (5), *frighten the living day lights out of someone* (2), *kicky our heels* (2), *out of your mind* (2),*a bundle of nerves* (2), *bang your head against a*

(brick) wall (2), *get a word in edgeways* (2), *make your blood run cold* (1), *quake in your boots* (1), *have butterflies (in your stomach)* (1), *until you are blue in the face* (1), *pull your hair out* (1), *at your wits' end* (1).

Проілюструємо вживання ідіоми з цієї групи на позначення страху в такому прикладі:

– We weren't allowed to have a [...] we weren't allowed to haveer er… a cup of tea in break time no but er… we were all ***on edge*** *you know for fear, if he kicked it er… it would have scalded his foot and he were, he were er… only a few inches away from it, and of course he went now what we used to say now nosing around and we shouldn't have done he had a job to get round because he was…* [K62]

Жінка безумовно налякана, оскільки вживає у своєму мовленні велику кількість повторів, пауз. У повному діалозі цієї розмови іменник *fear* вживається 8 разів.

Ідіоми, що виражають емоцію суму, належать до третьої групи, яка нараховує 12 одиниць: *(down) in the dumps* (3), *in the doldrums*(1), *atalowebb* (1), *alongface* (1), *a broken heart* (1), *cry your heart out* (1), *cry over spilt milk* (1), *down in the mouth* (1), *weeping and gnashing of teeth* (1), *get on top of you* (1).

Наведемо приклад з найуживанішою ідіомою цієї групи на позначення суму:

– She had lost him. She felt dazed, still in shock from the suddenness of it all.She picked up the jade. She had never liked it anyway!Suddenly that seemed riotously funny, and she laughed. Laughed until the tears came, choking her, staggering to the bed to collapse on to it, ***crying her heart out*** *.Why couldn't he have given her a different choice, one that didn't involve old loyalties?He had boxed her into a corner there had been no other way out of.Not for her anyway.Eventually the tears dried up, but still she didn't move, lying there listlessly, feeling so brittle that it seemed the smallest of movements would scatter her into a thousand pieces.* [JY8]

Дівчина-підліток переказує прочитане, відчуваючи сум, розчарування. Монолог наскрізь пронизаний емоційними виразами: *feltdazed*, *riotously funny*, *laughed untiltears came*, *chokingher*… Вживання трьох ідіоматичних виразів, надає мовленню ще більшої емоційності, а саме: *crying her heart out*, *boxed her into a corner*, *scatter her into a thousand pieces*.

Протилежну групу на позначення позитивних емоцій, зокрема емоції щастя, репрезентує наступний ряд, що нараховує 32 одиниці: *overthemoon* (12), *onto pof the world* (5), *have a whale of a*

time (4), *walk on air* (2), *full of beans* (2), *bright as a button* (2), *grin like a Cheshire cat* (1), *on cloud nine* (1), *make someone's day* (1), *in your element* (1), *(the land of) milk and honey* (1).

Найбільш уживаною в цій групі є ідіома *over the moon* на позначення щастя, радості. Наприклад, у наступному прикладі Маргарет надзвичайно радіє з приводу роботи. Її мовлення наскрізь пронизане вигуковими прислівниками, вигуками та вигуковими словосполученнями:

–Well… it's… it's… terrific! Tremendous! Marvellous! I'm really, really ***over the moon****. I've got me job! Great! Oh God!*[K1U]

Засвідчено й ідіоми, пов'язані з темою кохання, закоханості, а саме: *get the hots for someone* (2), *think the world of someone* (2), *the apple of your eye* (1), *sweep someone off their feet* (1), *take a shine to someone* (1).

Проілюструємо цю групу ідіом на позначення закоханості наступним прикладом, де описується кохання та гарне ставлення дівчини до свого коханого:

–She loved him! He was ***the apple of her eye****, the salt of her earth, the source of her strength... her everything.* [BN3]

Отже, ідіоми надають нашому мовленню більшої експресивності та різноманітності й, як бачимо, найбільш частотною у спонтанному мовленні виявилася група ідіом, що позначають негативні емоції, а саме: гніву, роздратування, страху, розчарування, суму. Ідіоми на позначення позитивних емоцій є поодинокими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алехина А. И.* Идиоматика современного английского языка / А. И. Алехина. – Минск : Вышэйшая школа, 1982.

2. *Амосова Н. Н.* Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1963.

3. *Баранов А. Н.* Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М. : Знак, 2008.

4. *Бубнова Г. И.* Текстовые категории устного спонтанного диалога / Г. И. Бубнова // Вопросы системной организации речи / Г. И. Бубнова. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – С. 47–68.

5. *Василенко І. О.* Лексична ідіоматика як міжкультурний феномен / І. О. Василенко, І. Ю. Струтинська // Наукові записки нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні та історичні науки. – 2014. – Вип. 120. – С. 24–34.

6. *Виноградов В. В.* О языке художественной прозы: Избранные труды / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1980.

7. *Кунин А. В.* Курс фразеологии современного английского язика : учебник / А. В. Кунин. – 2 изд., перераб. – М. : Высшая школа, 1996.

8. *Негрич Н. Д.* Поняття "ідіома" і "фразеологічна одиниця" – спільне та відмінне у лінгвістичному розумінні / Н. Д. Негрич // Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія : Філологія. Мовознавство. – 2013. – Т. 219. – Вип. 207. – С. 79–81.

9. *Розеншток-Хюсси О.* Речь и действительность / О. Розеншток-Хюсси. – М. : Лабиринт, 1994.

10. *Сахарчук Л. І.* Методологія комунікативних досліджень : монографія / Л. І. Сахарчук. – Івано-Франківськ : Вид.-дизайнер. від. ЦІТ Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006.

11. *Смирницкий А. И.* Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во лит. на иностр. языках, 1956.

12. *Телия В. Н.* Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа "Языки рус. культуры", 1996.

13. *Шаховський В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе язика / В. И. Шаховский. – 3 изд., доп. / В. И. Шаховский. – М. : Либриком, 2009.

14. *Seidl J.* English Idioms and how to use them / J. Seidl, W. Mcmordie. – M., 1983.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Cobuild Dictionary of Idioms. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2002.

2. BN3 – Memories of the Gorbals. Caplan, Jack, The Pentland Press Ltd, Durham (1991), 1–97. Sample containing about 34758 words from a book (domain: world affairs).

3. G36 – IPC Magazines Ltd, London (1991–1919). Sample containing about 31731 words from a periodical (domain: leisure).

4. JY8 – The stolen heart. Browning, Amanda, Mills 0026 Boon, Richmond, Surrey (1992). Sample containing about 55294 words from a book (domain: imaginative).

5. KPV – <hi>13 conversations recorded by `Rebecca' (PS586) between 15 and 19 October 1993 with 9 interlocutors, totalling 7959 s-units, 67920 words, and over 5 hours 15 minutes 27 seconds of recordings.

6. K1U – [Central television news scripts]. Boileau, John (ed.), Central TV, Abingdon (1993). Sample containing about 42638 words of material written to be spoken (domain: leisure).

7. K62 – Walsall Local Studies Centre: interview. (Sample containing about 7733 words speech recorded in leisure context).

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Смашнюк О. И., канд. филол. наук,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ИДИОМЫ ДЛЯ ОБОЗНАЧЕНИЯ ЭМОЦИЙ В СПОНТАННОЙ РЕЧИ (НА МАТЕРИАЛЕ БРИТАНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОРПУСА)

На материале Британского национального корпуса проанализирована частотность употребления идиом для обозначения эмоций, больше негативных (гнева, раздражения, страха, разочарования, печали), чем позитивных (счастья, любви, влюбленности), что придают нашей речи большую выразительность и разнообразие. Одинокие случаи употребления идиом, которые обозначают эмоции, охватывают, в основном, стойкие сочетания, которые не характеризируются высокой степенью идиоматичности.

Ключевые слова: *идиома, эмоциональность, спонтанная речь, Британский национальный корпус).*

Smashniuk O. I., PhD
Taras Shevchenko National University of Kyiv

IDIOMS FOR THE EXPRESSION OF EMOTIONS IN SPONTANEOUS SPEECH (ON THE BASIS OF THE BRITISH NATIONAL CORPUS)

This article, which is based on the British National Corpus, deals with the frequency of the usage of idioms for the expression of emotions, which are more likely to be negative (anger, irritation, fear, frustration, sadness) than positive (happiness, love), and make our speech more expressive and diverse. Rare cases of the usage of idioms that express emotions basically cover combinations that are not characterized by the highest degree of idiomacity.

Key words: *idiom, emotionality, spontaneous speech, the British National Corpus.*

УДК 372.8+811.112

Смовженко Л. Г., канд. пед. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОЕКТНА РОБОТА СТУДЕНТІВ-СХОДОЗНАВЦІВ (ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Розглядаються підходи до оптимізації процесу навчання англійської мови студентів-сходознавців – використання проектної роботи. Представлено етапи роботи над проектом у межах відібраної тематики.

Ключові слова: *проект, проектна робота, етапи роботи над проектом, типи проектів.*

"Люди легко забувають те, що вони кажуть,
і те, що їм кажуть, але не те, що вони роблять,
і не те, що з ними роблять".
Ж. Ж. Руссо

Вступ. Сучасна педагогічна наука озброєна різноманітними формами й методами інноваційного навчання іноземних мов, спрямованих на ефективне засвоєння знань студентами вищих навчальних закладів, розвиток їхньої розумової діяльності, вмінь та навичок критичного осмислення поставлених проблем, набуття якостей, які сприятимуть подальшому розвитку самоосвіти та самореалізації [5, с. 62]. Нині викладач іноземної мови має з чого обирати.

Зазначимо, що метод проектів не є новим у світовій педагогічній практиці. Батьківщиною його появи вважають Сполучені Штати Америки. В основу було покладено доробки Дж. Дьюї та В. Кілпартика, які зайнялися вирішенням проблеми використання отриманих студентами знань, навичок і вмінь. Зрозуміло, що з плином часу ідея методу проектів зазнала удосконалення. Однак зміст її залишається незмінним і полягає у стимулюванні інтересу тих, хто навчається, до поставлених проблем, що передбачає володіння певною сумою знань, через проектну діяльність показати практичне застосування отриманої інформації. Інакше кажучи, нині ми зробили крок від теорії до практики: узагальнили академічні знань із суто прагматичними.

Короткий огляд публікацій із теми. На сучасному етапі розвитку методики навчання іноземних мов проектна методика детально досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними авторами (І. Л. Бім, І. А. Зимня, І. Зоппі, О. М. Моїсєєва, Е. С. Полат, Т. Е. Сахарова, Л. В. Сидоренко, Л. Фрід-Бут, Т. Хатчінсон, Д. Філіпс тощо) [3, с. 42]. Численними дослідженнями було встановлено, що проектна діяльність виступає як важливий компонент системи продуктивної освіти і є нестандартним, нетрадиційним способом організації освітніх процесів через активні способи дій (планерування, прогнозування, аналіз, синтез), направлених на реалізацію особово-орієнтованого підходу [2, с. 35]. Проектна методика як нова педагогічна особово-орієнтована технологія відображає основні принципи гуманістичного підходу в освіті [4, с. 468–470].

Сьогодні мотивом навчальної діяльності студента можна вважати таке: "Я чітко знаю, для чого навчаюся і яким чином я зможу застосовувати отримані знання!". Цей салоган тісно пов'язаний з формуванням комунікативної компетентності студентів. Ефективним методом комунікативного навчання є метод навчання групового спілкування. Одним із прийомів групової організації навчальної діяльності і є робота над проектом або "проектування". Поняття "projectivity" було введено в англійський лексикон Королівським Коледжем Мистецтв у Великій Британії; воно пов'язане з так званою "project culture", у якій реалізується мистецтво креативності, поетапного планування, виконання та дизайнування. Це і зрозуміло, оскільки в перекладі з латинської мови "projectivity" означає "самостійний пошук дороги". Саме такий "самостійний пошук дороги" є підґрунтям для проектної роботи студента вищого навчального закладу.

Мета статті – розглянути підходи до оптимізації процесу навчання англійської мови студентів-сходознавців через використання проектної роботи та представити етапи роботи над проектом у межах відібраної тематики.

Матеріали і методи. В основі застосування методу проектів у вищій школі лежить розвиток пізнавальних знань, навичок і вмінь самостійно "налаштовувати" процес навчання, використовувати відповідні вміння, як то використання інформаційного простору, розвиток і вдосконалення процесів мислення. Відомо, що використання методу проектів у вищих навчальних закладах охоплює інтегративний підхід у навчанні. Тому, основними вимогами до використання методу проектів у вищій школі вважаємо:

– пошук валідної проблематики, цікавої в пошуковому і творчому плані вирішення;

– теоретично-пізнавально-прагматична значущість отриманих очікуваних результатів;

– інтенсивно-концентрична роль самостійної, індивідуальної чи колективної видів діяльності студентів;

– поетапне оформлення-дизайнування змістової частини проектної роботи тощо.

Пошук, вибір тематики та вагомої проблеми проектної роботи може бути зазначений у межах затверджених навчальних Програм ВНЗ або може бути представлений самими студентами, які, природно, орієнтуються при цьому на власні пізнавальні, творчі та прикладні інтереси. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка вже має певний досвід у розробці цього питання. Так, на кафедрі методики навчання іноземних мов і прикладної лінгвістики кожного року відбувається анкетування-опитування студентів відділення сходознавства з метою пошуку валідної актуальної тематики та проблемних ситуацій для подальшого використання в навчанні студентів-сходознавців англійської мови.

У 2015–2016 навчальному році ми отримали такий добір студентських преференцій щодо кола питань проектної роботи в межах тематики, зазначеної у Програмах:

– How does your city make you feel alive?; – What are you optimistic about?; – Magical Places all over the world; – Entertainment; – Baby & Child Care; – Power & Money; – Who are they – the Masters of the Universe?; – Economics for Everyone; – Puzzling questions & scientific reasons; – I am living my Dream!; – Higher & Higher Skyscrapers in the

world; – Theories on the decline of the world's greatest Empires; – Behind the Scenes at the Museums; – Art of Communication; – Comedy Performances around the East; - Wikipedia as a part of "global brain".

Саме ця тематика була досліджена викладачами-модераторами та взята за основу у проведенні Проектних Тижнів, які щорічно відбуваються в кінці березня та на початку квітня на відділення сходознавства Інституту філології. Проаналізуємо перебіг Проектних Тижнів студентів 2 і 3 років навчання відділення сходознавства (турецька, китайська, японська, персидська групи). Отже:

1) за характером координації проекту – безпосередній;

2) методи, які домінували в проектах студентів-сходознавців, були, переважно, дослідницькими та творчими;

3) найпопулярнішим видом проекту став короткостроковий колективний проект (близько 90 %).

Робота над проектом виконувалася у п'ять етапів:

I. "Searching" (визначення домінантної теми проекту; пошук і аналіз поставленої проблеми; визначення цілей проекту; створення Паспорту проекту);

II. "Analyzing" (пошук інформації за джерелами; аналіз знайденої й опрацьованої інформаційної бази; пошук оптимального способу досягнення цілей проекту; аналіз альтернативних можливих пошукових рішень; представлення чіткого алгоритму діяльності; підготовка розгорнутого плану реалізації проекту; покрокове планування роботи; аналіз отриманих ресурсів);

III. "Acting" (виконання запланованих технологічних операцій; здійснення поточного контролю якості; удосконалення (за необхідності) роботи шляхом консультацій із викладачем-медіатором чи іншими студентами-сходознавцями);

IV. "Impressing" (підготовка презентаційних матеріалів; безпосередня презентація проекту; вивчення можливостей використання результатів проекту);

V. "Checking" (аналіз результатів виконання проекту; оцінювання якості виконання проекту). Зазначимо критерії оцінювання: якість доповіді; аргументація, переконливість доповідача; обсяг, обізнаність, глибина розкриття теми, загальний рівень розвитку; культура мовлення, утримування уваги аудиторії, контакт з аудиторією; відповіді на поставлені під час обговорення запитання; ділові й ораторські якості студента-доповідача. Ці критерії оцінювання були покладені в основу "Листа оцінювання проекту" роботи студента, наведеного нище.

Представимо етапи організації проектної роботи в табл. 1:

Таблиця 1

Етапи організації проектної роботи студентів-сходознавців

Етапи організації проектної роботи студентів-сходознавців	**Searching**	Підготовчий	Вибір та аналіз теми
	Analyzing	Організаційна робота	Пошук інформації
	Acting	Проміжний контроль	Дизайнування проекту
	Impressing	Презентація	Обговорення способів презентації проекту
	Checking	Підсумки	Оцінювання проекту

Важлива роль під час проведення Проектного тижня приділялася створенню студентами "Паспорту" власного проекту (Introduction of the Project). Наведемо зразок нижче:

Introduction of the Project	
1/ The title of the project	
2/ The author/authors of the project	1/ 2/ 3/
3/ The group/year of studying	Group_____; Year_____
4/ The language of presentation	1/ English 2/
5/ The type of the project	1/ Individual 2/ Group
6/ The aim of the project	1/ Problem Solving; 2/ Searching Facts; 3/ Critical Thinking; 4/ Decision Making;
7/ The skills in use	1/ Break complex tasks into parts and steps; 2/ Plan and manage time; 3/ Give and receive feedback on performance; 4/ Develop stronger communication skills; 5/ Delegate roles and responsibilities; 6/ Share diverse perspectives; 7/ Pool knowledge and skills;

Закінчення табл. 1

	8/ Hold one another (and be held) accountable; 9/ Develop new approaches to resolving differences; 10/ Establish a shared identity with other group members; 11/ Find effective peers to emulate; 12/ Develop their own voice and perspectives in relation to peers.
8/ The brief of the project (2–3 sentences)	
9/ Appropriate digital tools and resources	1/ 2/ 3/
10/ Date	D/D M/M Y/Y ____/____/____

Підходи до оцінювання навчальних досягнень студентів-сходознавців змінюються у зв'язку із запровадженням в освіту України принципів відкритості, гуманізації й демократизації. За нашим переконанням, оцінювання проектної роботи має ґрунтуватися на так званому "позитивному принципі", що передусім передбачає врахування рівня досягнень студентів. Оскільки одним із аспектів реформування вищої освіти в Україні є методологічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості студента, вважаємо за необхідне зазначити наступні компетенції студентів-сходознавців, які формуються у процесі їхньої проектної діяльності та є об'єктами контролю: – соціальна адаптованість, готовністю брати на себе відповідальність та ініціативу; – комунікативні й іншомовні комунікативні знання, навички та вміння, що передбачає опанування усним і писемним спілкуванням, формування вмінь вести дискусію, валідно відповідати на поставлені запитання, координувати свої дії, працювати в команді; – можливість саморозвитку та самоосвіти, здійснення самоаналізу, самоконтролю та самооцінки; – раціоналізація різних видів та форм діяльностей, що передбачає наявність умінь планувати власну роботу, комплексно поєднувати знання з різних галузей для вирішення поставлених проблем; – власне презентаційні знання, навички та вміння тощо.

Для оцінювання проектної роботи студентів-сходознавців ми використовували рейтингову 100 шкалу, яка отримувалася шляхом заповнення "Листа оцінювання проекту" викладачами-модераторами та членами журі шляхом набору балів. Оформ-

лення результатів оцінювалося за рейтинговою шкалою комп'ютерної програми Excel, яка автоматично підраховує середній бал, розміщує об'єкти в певному порядку відповідно до набраних балів, присвоюючи кожному свій номер, ранг в ієрархії об'єктів. Наведемо приклад "Листа оцінювання проекту":

Лист оцінювання проекту

Група _____
Кількість учасників проекту _____
Тема _____
_____

№	Критерії	Макс.	Примітки для модераторів	Бали
1.	Креативність	5		
2.	Якість доповіді (обсяг, аргументація, глибина розкриття теми, логічність викладу матеріалу)	20		
3.	Якість оформлення презентації	10		
4.	Культура мовлення (лексична, граматична, фонетична, стилістична коректність)	20		
5.	Обізнаність, переконливість доповідача, загальна ерудиція	10		
6.	Ділові та вольові якості студента-доповідача	5		
7.	Контакт з аудиторією	5		
8.	Утримування уваги аудиторії	5		
9.	Відповіді на поставлені під час обговорення запитання	10		
10.	Кількість використаних ресурсів	10		

Загальна кількість балів _____ (max. 100)

Висновки. Для грамотного використання методу проектів необхідна значна підготовка, яка здійснюється, безперечно, у цілісній системі навчання; причому зовсім не обов'язково, щоб вона передувала роботі студентів-сходознавців над проектом. Бажано, щоб подібна робота займала постійне місце в навчальному процесі, щоб фіксувався не лише результат, але і сам про-

цес крок за кроком створення проекту, особливо колективного. Саме на ньому варто зосередити увагу викладачів ВНЗ. **Перспективою подальшого дослідження** вважаємо створення спільного банку лінгво-дидактичних матеріалів для проектної роботи студентів-сходознавців різник років навчання, оскільки обмін досвідом і матеріалами між коллегами-викладачами покращить підготовку до проектної роботи студентам і сприятиме професійному розвитку кожного учасника проектної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бухаркіна М.* Теорія та практика навчання англійської мови / М. Бухаркіна. – К. : "Ампер", 2013.

2. Використання методу проектів / І. Олійник // Профтехосвіта. – 2015. – № 11 (46). – С. 29–33.

3. *Глазкова Н. О.* Проектна технологія на уроках англійської мови / Н. О. Глазкова. Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_6/files/PD610_18.pdf.

4. *Горбина М. А.* Проектная форма работы как одна из актуальных инновационных технологий при обучении иностранному языку / *М. А. Горбина,* В. И. Белай // Молодой ученый. – 2014. – № 9. – С. 468–470.

5. *Дубровська Л. О.* Сучасні педагогічні технології / Л. О. Дубровська, В. Л. Дубровський, В. В. Ковнер. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2014.

6. *Яковлєва Т. В.* Використання інноваційних технологій при вивченні англійської мови / Т. В. Яковлєва. – Режим доступу: http://osvita.ua.

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Смовженко Л. Г., канд. пед. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, г. Киев

ПРОЕКТНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ-ВОСТОКОВЕДОВ (ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Рассматриваются подходы по оптимизации процесса обучения английского языка – использование проектной работы; представлено этапы работы над проектом в рамках отобранной тематики.

Ключевые слова: *проект, проектна робота, этапы работы над проектом, типи проектов.*

Smovzhenko L. G., PhD in Pedagogy
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PROJECT WORK OF THE ORIENTAL DEPARTMENT STUDENTS (THE PRACTICAL USAGE)

The article deals with the process of finding out the ways of improving English Teaching Methods Teaching – the project work in use; the structural elements and consistency of material presentation are analyzed.

Keywords: *project, project work, structure of the project, types of the projects.*

УДК 81'23: 159.964.225

Смолянская А. И., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ В ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ: ВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА СУГГЕСТИИ

Посвящена исследованию терапевтических текстов, представленных в Интернет-пространстве. Определяющим признаком, позволяющим рассматривать текст как терапевтический, является наличие в нем терапевтической метафоры. Также рассматриваются вербальные особенности терапевтических текстов: использование семантических и лексических повторов, в том числе синонимии; использование различных модальностей; наличие языковых метафор, эпитетов и сравнений; использование слов высокой степени абстракции и слов с конкретным значением.

Ключевые слова: *терапевтический текст, терапевтическая метафора, суггестия, интернет-пространство, интернет-коммуникация.*

Используя ресурсы Интернета, можно чрезвычайно успешно передавать различного рода информацию и оказывать необходимое влияние на широкий круг коммуникантов. Влияние может осуществляться с помощью различных информационных каналов (в Интернет-пространстве это, в первую очередь, визуальный и аудиальный каналы), а также с помощью различных средств – изображений, звука и, разумеется, языка.

Речевое воздействие, как отмечают исследователи, "можно понимать как речевую форму социального воздействия, иначе говоря, как однонаправленное речевое действие, содержанием которого является социальное воздействие говорящего на собеседника в процессе общения, диалога" [14, с. 46]. Под социальным воздействием подразумевается влияние собеседников на поведение, образ мыслей и чувств друг друга. Обычно говорят о четырех типах речевых воздействий [14]:

1. Социальное воздействие, в рамках которого совершаются определенные социальные акты (приветствие, прощание, извинение, благодарность, молитва, заклинание, законодательные акты), но не происходит как таковой передачи информации;

2. Волеизъявление (этот тип относится к так называемой ядерной группе речевых воздействий), заставляющее собеседника начинать действовать в соответствии с желанием и волей говорящего;

3. Разъяснение и информирование. По мнению Л. Л. Федоровой, "речевые воздействия этого типа могут, заключая в себе сообщения и суждения, которыми говорящий хочет поделиться с собеседником, изменять образ мыслей и степень осведомленности собеседника и тем самым оказывают воздействие на него" [14, с. 49];

4. Оценочное и эмоциональное речевое воздействие. Среди оценочных выделяются положительные (одобрение, похвала, оправдание, защита) и отрицательные (обвинение, порицание, осуждение), связанные с "общественными, объективно установленными морально-правовыми отношениями" [14, с. 50]. Эмоциональные же воздействия связаны со сферой межличностных субъективно-эмоциональных отношений.

Благодаря предоставляемым возможностям, касающимся межличностной и массовой коммуникации, Интернет является уникальной платформой для осуществления речевого воздействия, порой открытого, порой – завуалированного, скрытого от сознания коммуникантов. В связи с этим следует сказать о разграничении смежных понятий, связанных с воздействием, а именно – аргументации, манипуляции и суггестии.

При аргументации воздействие осуществляется через апелляцию к логике, к доводам и выводам, которые позволяют убедить реципиентов в истинности или ложности выдвинутых положений, при этом реципиенты *сознательно* принимают или не принимают точку зрения говорящего. В Интернет-коммуникации аргументация используется в определенных дискурсах, среди которых, например, научный (научные дискуссии, обсуждения, онлайн-конференции), новостной (в первую очередь информационная аналитика) и др.

Манипуляция – вид психологического воздействия, при котором в сознание человека внедряются цели, установки и желания, не совпадающие с уже имеющимися у него целями, установками и желаниями. Осуществление манипулятивного воздействия "ведет к скрытому возбуждению у другого человека намерений, не совпадающих с его актуально существующими желаниями" [5, с. 59]. Манипулятор обычно стремится получить определенную выгоду, используя манипулируемого как инструмент для достижения собственных целей. Поскольку отношение манипулятора к другим людям в данном случае можно назвать "вещным", манипуляция нередко ассоциируется с отрицательным, обманным, разрушающим воздействием. Однако некоторые исследователи (например, Е. Л. Доценко, В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова) считают, что манипуляция может осуществляться и во имя благих целей – например, при государственном управлении, для самозащиты, для помощи манипулируемому (в попытках, например, отказаться от вредных привычек и т. п.). Отмечается также, что вред может

быть нанесен и самому манипулятору, так как отношение к другим людям как к инструментам, используемым для достижения собственных целей, неизбежно приведет к общественной изоляции, а впоследствии и к саморазрушению, неспособности сопереживать и творить [1].

Манипулятивное воздействие может реализоваться с помощью различных приемов и тактик, среди которых, например, такие, как *магия чисел* (манипулирование осуществляется с помощью числовых показателей, которые производят на человека сильное впечатление), *магия авторитетов* (манипулирование с помощью отсылки к мнению либо опыту авторитетного лица или источника), использование всевозможных обманных тактик (*игра нанетерпении, игра на жадности*, *на призыве к духовности, игра на привычкахчеловека* и др.). Манипулятор воздействует на слушателя осознанно, преследуя своими действиями определенную цель.

Суггестия представляет собой "возможность навязывать многообразные и в пределе даже любые действия" [цит. по: 16, с. 21]. Данное положение роднит суггестивное воздействие с манипулятивным, однако механизм действия суггестии иной. Суггестивное воздействие позволяет *внушить* реципиенту определенные установки, мысли и желания, и основывается оно на снижении критичности восприятия, при котором суггеренд престает оценивать внушаемую информацию и логически анализировать ее, а не на обмане, как зачастую происходит при манипуляции. Воздействие при суггестии осуществляется с помощью как вербальных, так и невербальных средств. Суггестия может носить непреднамеренный характер и "как непреднамеренный процесс действует методом заражения, а как преднамеренный – методом прививания определенных состояний или поведенческих реакций" [2, с. 46]. При непреднамеренном воздействии суггеренд "заражается" эмоциями суггестора, что нередко можно наблюдать, например, в общении друзей, желающих поделиться впечатлениями о чем-либо.

В Интернет-пространстве активно используются различные технологии как манипулятивного, так и суггестивного воздействия. Так, например, во всевозможных акциях продажи товара, в рекламных акциях, в информационных сообщениях о шокирующих воображение человека открытиях, в так наз. беспроигрышных лотереях, заполонивших веб-сайты самой разной тематики, зачастую используются элементы манипулятивных техник ("Вы в безопасности! Мощный заряд шокера + ослепляющий фонарь, закажите сейчас!", "Практичность, удобство и износостойкость. Скидки 60 % на все", "Распродажа Chanel. Оплати при получении" и т. п.).

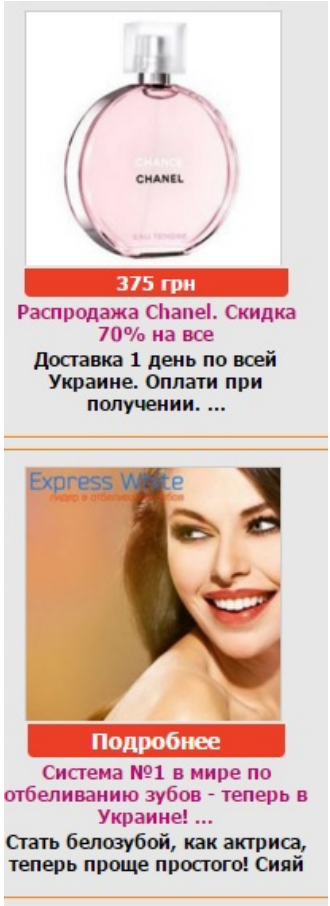

Рис. 1 Примеры рекламных баннеров с сайтов diary.ru и seasonvar.ru

Большинство современных браузеров (если не настраивать их самостоятельно) запоминают поисковые запросы пользователей, поэтому, например, после поиска информации о покупке чего-либо через Интернет, о спортклубах, развлекательных центрах и т. п., на сторонних сайтах будет высвечиваться реклама товаров, которые пользователь искал, а также смежных товаров, предлагаемых через интернет. Однако не только в рекламном дискурсе можно увидеть элементы манипулятивных техник: богата ими и информационная аналитика. Несмотря на предполагаемую аргументированность доводов, приводящихся в статьях данного жанра, сами доводы могут носить и нередко носят манипулятивный характер. В качестве примера приведем манипулятивный прием *"магия чисел"*: **"Доходы местных бюджетов выросли на 42,5 % (в результате децентрализации)";** "*Факт следующий: доходы местных бюджетов в прошлом году выросли на 42,5 %. Факт следующий: в денежном выражении это плюс 24 млрд грн, которые поступили в местное самоуправление, которые оправили на больницы, школы, дороги, инфраструктуру и на выполнение функций местного самоуправления*" (онлайн-версия газеты "Сегодня", 16.02.2016). Данные цифры приведены безотносительно к системе расчетов, и человеку, который не сталкивается с подобными показателями в повседневной жизни, они мало что скажут, однако цифры способны стать ступенью в осуществлении манипулятивного воздействия: они впечатляют и создают иллюзию доказательств.

Примеры суггестивного воздействия, в первую очередь непреднамеренного, можно встретить на любом сайте, предоставляющем возможность оставить комментарий либо пообщаться. Преднамеренное суггестивное воздействие осуществляется в первую очередь в различных религиозных онлайн-сообществах, в бесплатных онлайн-центрах психологической поддержки (как профессиональных, так и любительских), а также в распространяемых в Интернет-пространстве текстах различного характера, таких как, например, создаваемые профессионалами терапевтические сказки.

В широком понимании под термином "текст" подразумевается системно и структурно организованное единство не только вербальных, но и невербальных компонентов.

Терапевтические тексты – разновидность текстов, обладающих позитивным суггестивным потенциалом, т.е. оказывающих положительное влияние на психоэмоциональное состояние реципиента. Терапевтическим текстам противостоят тексты патогенные.

Патогенные тексты обладают негативным суггестивным потенциалом, провоцируют нестабильность психоэмоционального состояния, оказывают отрицательное, разрушительное влияние на реципиента.

Среди терапевтических текстов обычно выделяют универсальные и индивидуальные. Универсальные терапевтические тексты потенциально способны оказать терапевтическое воздействие на любого носителя определенной культуры. Так, например, для большинства украинцев терапевтическим потенциалом обладают украинские народные и авторские песни ("Ти ж мене підманула", "Дивлюсь я на небо", "Ніч яка місячна" и др.), стихотворения известных украинских поэтов, таких как Т. Г. Шевченко, и т. д. Также в качестве примера можно привести тексты определенной тематики, как художественные, так и публицистические, направленные на оказание воздействия на реципиентов; темы, которые затрагивают и заставляют резонировать души украинцев: свобода, борьба, религия, родной дом, родители и их наставления, историческое прошлое и т. д.

Индивидуальные терапевтические тексты способны оказать терапевтический эффект на определенного человека либо группу людей, однако для других они могут оказаться неэффективными с точки зрения своего положительного воздействия, либо даже патогенными. Так, тексты, являющиеся терапевтическими для представителей определенной субкультуры, вероятнее всего, будут эффективны лишь в пределах данной субкультуры. В качестве примера можно привести достаточно популярную в наше время идеологию и субкультуру чайлдфри, сторонники которой сознательно отказываются от материнства и отцовства. Пропагандируемые ею идеи саморазвития, личной свободы и достижения собственных интересов, несовместимых, по мнению представителей субкультуры, с заботой о детях, вызывают крайне неоднозначную реакцию у сторонних наблюдателей: от принятия субкультуры как имеющей право на существование до совершенного неприятия и даже возмущения.

Одним из важнейших признаков, позволяющих определить текст как терапевтический, является наличие в нем терапевтических метафор, т. е. определенных моделей аналогового знания, опираясь на которые человек способен найти пути разрешения проблемных ситуаций [10]. Метафора представляет собой "и построение рефлективного мостика к онтологическим картинам …, и особое инобытие рефлексии" [3], то есть терапевтические метафоры способны вызывать "перевыражение ситуации через призму собст-

венного опыта" [3]. "Метафоризация присутствует – имплицитно или эксплицитно – во всех жанрах психотерапевтических текстов, способствуя апелляции к рефлективности пациента и выведению его в рефлективную позицию, а также пробуждению творческого, индивидуального начала в его мышлении" [3]. Тексты, являющиеся терапевтическими и содержащие терапевтические метафоры, имеют ряд языковых особенностей. Для них характерны:

1. Семантические и лексические повторы, в том числе активное использование синонимов. Повторы позволяют усилить воздействующий эффект, оказывают в некотором роде гипнотизирующее воздействие, создают определенный смысловой ритмический рисунок; синонимия сопутствует повторам, однако позволяет избежать дословных повторений и актуализирует нужные доминантные смыслы.

2. Использование различных модальностей (визуальной, аудиальной, кинестетической). Различные модальности позволяют пробудить в сознании реципиента соответствующие образы и добиться тем самым погружения в определенное психоэмоциональное состояние;

3. Яркие языковые метафоры, эпитеты, сравнения и прочие вербальные средства, которые не только позволяют сделать терапевтический текст более выразительным, но и легче передавать смыслы в подсознание, минуя критическое восприятие;

4. Использование слов, обладающих высокой степенью абстракции, и слов с конкретным значением. Абстрактные слова "гипнотизируют", так как не имеют однозначного предметного коррелята и могут восприниматься каждым реципиентом поразному. Слова с конкретным значением же отсылают к определенному чувственному образу [15, с. 34].

В Интернет-пространстве можно встретить терапевтические тексты, созданные как профессионалами, так и любителями. Нередко встречаются художественные тексты, ставшие известными именно благодаря своему значительному терапевтическому воздействию, оказываемому на пользователей Сети. Такие тексты многократно копируются и распространяются. В этом нет ничего удивительного, так как "среди текстов художественной культуры в библиотерапевтическом плане оптимальны тексты, пробуждающие рефлексию во всех поясах системы мыследеятельности, т. е. рефлексию как над опытом действования, коммуникации, так и над опытом мыследеятельности в парадигмах чистого мышления, экзистенциальных смыслов" [3].

В качестве примеров приведем два терапевтических текста. Первый – терапевтическая сказка "Заводная лошадка" [http://www.elfikacka3ka.ru/zavodnaya-loshadka/], созданная профессионалом, автором большого количества терапевтических сказок И. К. Семиной, психологом и сказкотерапевтом. Сказка предназначена для людей, испытывающих упадок сил или пребывающих в депрессии и ищущих пути выхода из своих ситуаций.

Жила-была заводная лошадка. Местом ее обитания была большая игрушечная карусель. Когда карусель заводили, начинала играть музыка, и лошадка весело бегала по кругу, высоко вскидывая свои крепкие ножки – "тынц-тыдынц, тынц-тыдынц". А когда завод кончался, замирала – до следующего раза.

Но лошадка вовсе не знала и не думала, что ее кто-то заводит – ей казалось, что это и есть настоящая жизнь. Вот так она бегала и скакала, пока не случилась беда – почему-то завод перестал действовать. Ее заводят-заводят, а она не заводится. Или же все-таки соберется с силами, сделает кружок под музыку кое-как – и замирает.

– Что случилось с нашей лошадкой? Почему она стала такая ленивая? – обеспокоились окружающие.

– Я не ленивая! Просто… просто… – лошадка не знала, что и сказать. Она правда не была ленивой, просто что-то случилось, чему она пока не могла подобрать слов.

[…] Она теперь не бегала – "тынц-тыдынц, тынц-тыдынц", а плелась – "тык-дык, тык-дык"…

[…]

И тут, как водится, в дело вступила Фея. Она обычно стояла высоко-высоко, на этажерке, и до поры-до времени помалкивала. Но тут она сочла, что лошадка нуждается в помощи, а ведь Феи на то и существуют, чтобы помогать в трудную минуту!

– Эй, лошадка! – позвала она. – Привет! Посмотри на меня!

– Здравствуйте, — вежливо ответила лошадка, оглядываясь по сторонам. – А куда посмотреть? Я вас не вижу.

– Конечно, не видишь! Тебе мешает шатер твоей карусели. Выйди из-под него и подними голову… посмотри наверх – я как раз тут и нахожусь.

– Но я не могу сойти с круга! – отвечала лошадка. – Я, видите ли, к нему прикреплена. Я должна бегать по кругу, потому что это карусель. Игрушка такая. Музыкальная!

– Лошадка на привязи, все понятно, — прокомментировала Фея. – Ладно, так и быть, спущусь к тебе. Оп! – и через мгновение возле карусели очутилось прелестное существо, сплошь состоящее из шелка, крылышек и улыбки.

– Ой! Какая вы… необычная! – ахнула лошадка. – Я никогда никого подобного не видела!

– Ну еще бы! – сплеснула ручками Фея. – Ты же все время бегаешь по замкнутому кругу, и твой маршрут не меняется никогда. Ни-ко-гда! По сторонам ты и не смотришь.

– А чего смотреть, если там постоянно одно и то же? – вздохнула лошадка.

– Ну, если бегать исключительно по кругу – то конечно. Лошадка на привязи – что может быть печальнее? А ты не пробовала когда-нибудь сорваться с привязи и расширить границы своего круга?

– Нет, что вы! – испугалась лошадка. – И в мыслях не было! Да у меня и времени на это нет! Я или бегу, или ленюсь.

– Ах, милочка, оставь! Лени не существует, чтоб ты знала! Когда нам что-нибудь по-настоящему хочется, мы не ленимся – мы делаем и прилагаем все усилия, чтобы наше желание поскорее исполнилось! Вот тебе – лично тебе! – что бы хотелось по-настоящему?

– Я не знаю… – растерялась лошадка.

[…]

– Надоело, – вздохнула лошадка. – Все как-то одинаково. Но я не могу сойти с круга и бросить свою карусель, ведь этим я ужасно огорчу окружающих!

– Ты рассуждаешь не как молоденькая резвая лошадка, а как старая изношенная кляча, – безапелляционно заявила Фея. – […] А молодость – это время, когда вокруг столько интересного! Того, что ты еще не пробовал, не видел, не щупал и не нюхал! Столько мест, куда еще не ступала твоя нога! Столько существ, которые похожи на тебя и которые решительно от тебя отличаются! Неужели тебе все это не интересно?

– Очень интересно, – ответила лошадка. – Но я никогда не пробовала…

– Так попробуй! Познакомься с дикими лошадками! Они пасутся на зеленых лугах, купаются в быстрых речках и скачут не по кругу, а куда захочется.

[…]

И лошадка, набравшись сил и храбрости, спрыгнула с круга. Теперь она увидела карусель со стороны: круг, шатер над ним и то место, где она находилась до сих пор. Ее мир… он казался теперь таким маленьким и ограниченным, хотя и был по-прежнему родным! Но гораздо интереснее было то, что по сторонам: там громоздились непонятные сооружения, и передвигались другие существа, и еще там было много всего неизведанного, что одновременно и пугало, и манило.

– Я побегу? – спросила она у Феи, нетерпеливо перебирая стройными ножками. Она дрожала, словно кто-то повернул ключик, и все ее внутренние пружинки были на взводе.

– Беги-беги, лошадка, – засмеялась Фея. – У тебя впереди столько интересного, что я тебе даже немножечко завидую!

– Спасиишибоооо!!!! – и лошадка помчалась навстречу ветру и солнцу, только грива развевалась, а копыта весело цокали – "тынц-тыдынц, тынц-тыдынц", и вдали, у реки, она уже увидела целый табун себе подобных – диких лошадей, с которыми – о счастье! – наверное, можно подружиться.

Карусель прежней жизни осталась позади, и лошадка на миг испытала чувство вины… ведь теперь ее место опустело, кто же будет бегать по кругу игрушечной карусели?

– Ай, да какая разница! – сама себе ответила она. – В крайнем случае, я смогу время от времени возвращаться и делать кружок-другой. Если уж очень захочется…

Да, у нее начиналась новая жизнь. Вот только музыку было жаль…

– Ну и что! Музыка – это я сама! – решила лошадка и громко запела.

Она летела по дороге навстречу новым приключениям, необычайным встречам, невероятным поворотам судьбы и чудесным открытиям, и ей это было ну ни капельки не лень!

В сказке используется достаточно широкий спектр средств, обеспечивающих ее суггестивный потенциал. Среди них, например, использование терапевтической метафоры (бегущая по кругу карусельная лошадка изоморфна погруженному в рутину повседневной жизни человеку); повторов (*"бегала по кругу", "бегала и скакала", "мчусь по кругу", "бежать по заданной траектории", "снова и снова бежать по кругу", "не могу сойти с*

круга", "маршрут не меняется никогда" и т. д.), которые помогают воссоздать ощущение затягивающей повседневности; абстрактных слов (*"просто **что-то** случилось, **чему** она пока не могла подобрать слов"*); слов с конкретным значением (*"навстречу ветру и солнцу, только грива развевалась"*), вызывающих образы из чувственной памяти реципиента.

Второй текст, приводимый в качестве примера, – новогодняя история "Волшебный носок" [http://the-cheerful-robot.diary.ru/p201874766.htm].

Васин отец – актер-неудачник, ушел из семьи когда мальчику не было и трех. Уехал в Болгарию, с тех пор и не объявлялся.

О матери я так и не решился спросить.

Одним словом, с самого глубокого детства всей Васиной семьей был его дедушка.

Дед рвал жилы на двух работах, да только, все накопления поджирала гиперинфляция начала девяностых.

Тяжко приходилось, особенно когда другие дети в детсаде козыряли новыми кроссовками и Сникерсом за щекой, а Вася по бедности ходил в зашитопанных дедом колготках.

Приближался новый, тысяча девятьсот затертый год, мальчишка мечтал, что под елкой окажется большая пожарная машина с лестницей, или на худой конец игровая приставка, но утром первого января под елочкой скромно дожидался только старый шерстяной носок. Самое обидное, что это был дедушкин носок.

Мальчик запустил внутрь руку и вынул оттуда одну единственную конфетку – это была обычная шоколадная конфета "Белочка".

У Васи, сами собой, заблестели в глазах и потекли по щекам разбившиеся надежды.

Дедушка со вздохом погладил внука по голове и сказал:

– Успокойся, Васятка, чего ревешь? Перестань. Наоборот, ты радоваться должен, дурачок, ведь тебе очень-очень повезло. Да – это мой носок, ну и что ж такого? Просто Дед Мороз, когда ночью к нам заходил, не нашел другого, не это главное.

Понимаешь – это не просто носок и не просто конфета, теперь – это волшебный носок с волшебной конфетой.

– Волшебной?

– Ну, конечно же.

– Дедушка, а что эта конфета может?

– А вот что: если ты съешь ее и положишь носок вот сюда на полку, то утром, когда проснешься, случится чудо – в носке опять появится точно такая же конфетка. И так каждый – каждый день, хоть сто миллионов лет! Представляешь?

Вася вытер слезы, недоверчиво повертел конфету в руках:

– А можно попробовать?

– Ну, конечно же, она твоя.

– О, а вкусная какая. Вкуснее, чем обыкновенная.

– Ну, еще бы…

…Шло время, волшебный носок ни разу не подвел своего владельца и каждое утро исправно выдавал новое маленькое чудо – шоколадную конфетку "Белочка".

Дети в садике совсем обзавидовались, даже не верили поначалу, но воспитательница подтвердила: "Да, ребята, чудеса, редко, но все же случаются, нашему Васе очень повезло с волшебным носком".

Зато дедушке приходилось совсем несладко, уж очень непросто быть ежедневным рабом чудесного носочка. Не всегда удавалось достать именно "Белочку" (просто не было лишних денег), тогда покупались конфетки попроще и оборачивались в специально припасенные фантики от "Белочки". Но дед стойко держался до последнего.

И только когда мальчик уже стал первоклассником, он однажды все-таки сумел не заснуть почти до самого утра и проследить – каким же чудесным образом в носке появляется новая конфета.

…С тех пор прошло много-много лет, мальчик вырос, женился, у него появился свой маленький мальчик. Дедушка еще жив и почти здоров, они живут все вместе большой дружной семьей.

Год назад семья собралась за Новогодним столом, настало время дарить друг другу подарки.

Васина жена подарила деду дорогую электробритву, о которой тот давно мечтал, а правнук преподнес свою картину в рамке. Пришла Васина очередь и он без лишних предисловий вручил деду старый, потрепанный шерстяной носок.

Дед заглянул внутрь, достал из него обычное зеленое яблоко, и к большому удивлению всех присутствующих, неожиданно зарыдал, а потом вдруг как маленький мальчик вскочил из-за стола и радостно запрыгал:

– Ура!!! Волшебный носочек! А яблоки мои любимые – зеленые! Спасибо, Васятка! Но смотри, чтобы всегда были такие же, слышишь?

– Дед, а зачем ты мне это говоришь? Носок волшебный, он наверняка и сам в курсе дела…

...Было нелегко – дела, работа, хлопоты, но вот уже целый год в дедовом волшебном носке каждое утро, как штык, появляется новое зеленое яблочко. Смех-смехом, но бывало, что даже среди ночи в магазин приходилось гонять.

Иногда Вася уезжает в командировки, жена спрашивает: – "Ты надолго?"

И Вася отвечает: – "Да, нет, не особо, через два–три яблока вернусь"...

Текст не содержит большого количества специальных средств, позволяющих осуществить суггестивное воздействие, ограничиваясь лишь характерными для любого художественного текста выразительными средствами, такими, как эпитеты (*"волшебный носок", "маленькое чудо"*) и метафоры (*"заблестели в глазах и потекли по щекам разбившиеся надежды"; "уж очень непросто быть ежедневным рабом чудесного носочка"*). Также есть пример использования густативной модальности: *"О, а вкусная какая! Вкуснее, чем обыкновенная"*. Данное сравнение подчеркивает "волшебность" носка и закрепляет общее настроение текста, так как использование слова *"обыкновенная"* противопоставляет обычность волшебству. Следует отметить и само употребление абстрактного слова *"волшебство"*, которое выражает доминантный смысл, так как даже "бытовое" волшебство, описанное в тексте, ассоциируется с детским, добрым и сказочным. Активно работает в тексте и терапевтическая метафора (старый дедушкин носок с одной-единственной конфетой как способ привнести в жизнь человека радость и волшебство): читатель имеет возможность убедиться, что счастье кроется не в деньгах и дорогих подарках, а в искренних взаимоотношениях с близкими людьми, которые готовы сделать многое, чтобы подарить радость. Мысль не нова, и ассоциативный ряд приведет, пожалуй, любого читателя к сказкам, которые ему рассказывали в детстве и которые учили доброте, старательности и терпению. Данная история не является профессионально созданным терапевтическим текстом, однако благодаря интуитивно использованной автором терапевтической метафоре она вызвала позитивные эмоции у читателей: подавляющее количество голосов получила положительная оценка текста, и он довольно быстро распространился по Сети. Показательны и комментарии читателей: *"Спасибо! В такое хочется верить"; "ох… прослезилась… чудес, творимых нами самими)))", "Замечательная история!"*.

Терапевтические тексты пользуются в Интернет-пространстве популярностью, их комментируют, копируют и распространяют. Столь значимая позиция терапевтического текста среди материалов, публикуемых в Интернете, объяснима: терапевтические тексты, служат поддержанию положительного психоэмоционального состояния пользователей, сталкивающихся с мощным потоком информации, нередко патогенной. Интерес к ним не пропадает, а количество просмотров, отметок "нравится" и репостов, отображающих данные показатели, как свидетельствует статистика, неизменно остается на достаточно высоком уровне.

На примере терапевтического текста с сайта vk.com, можно увидеть количество людей, которым понравился данный пост (1542 человека).

Использование терапевтических текстов в Интернет-пространстве продуктивно и востребовано, они являются важным источником, улучшающим психоэмоциональное состояние человека, способом регуляции его поведения, что и предопределяет необходимость их лингвистического описания, выявления вербальных и невербальных механизмов суггестии, особенностей строения и функционирования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Аверченко Л. К.* Управление общением: Теория и практикум для социального работника : учеб. пособие / Л. К. Аверченко. – М. : ИНФРА-М ; Новосибирск : НГАЭиУ, 1999.

2. *Бутыльская Л. В.* Внушение как естественная предпосылка социальной регуляции поведения / Л. В. Бутыльская // Проблема соотношения естественного и социального в обществе и человеке: сборник статей I международной научной конференции (г. Чита, 20–21 апреля 2010 г.) ; под. ред. Н. Д. Субботиной, В. В. Куликова. – Чита, 2010. – С. 46–53.

3. *Бушев А. Б.* Языковые особенности текстов, используемых в психотерапевтической коммуникации : автореф. дисс. [Электронный ресурс] / А. Б. Бушев. – Тверь, 1999. Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/yazykovye-osobennosti-tekstov-ispolzuemykh -v- psikhoterapevticheskoi-kommunikatsii

4. *Гордон Д.* Терапевтические метафоры [Электронный ресурс] / Д. Гордон. – М., 1995. Режим доступа: http://www.lib.ru/NLP/gordon.txt

5. *Доценко Е. Л.* Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеРо, Изд-во МГУ, 2000.

6. *Интернет-коммуникация как новая речевая формация: коллективная* : монография / науч. ред. Т. Н. Колокольцева, О. В. Лутовинова. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2012.

7. *Куницына В. Н.* Межличностное общение : учебник / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб., 2001.

8. *Мишенева В. А.* Суггестивное воздействие лингвокультурных знаков в масс-медийной коммуникации (на примере прецедентных феноменов) / В. А. Мишенева // Вестн. Красноярского гос. пед. ун-та им. В. П. Астафьева. – Красноярск, 2013. – № 2 (24). – С. 186–190.

9. *Слухай Н. В.* Суггестия и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека : учеб.-метод. пособие / Н. В. Слухай. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012.

10. *Смолянская А.* Терапевтический текст в Интернет-пространстве: особенности функционирования и виды / А. Смолянская // Мовні і концептуальні картини світу. – Киев ВПЦ "Київський університет", 2015. – № 2(53). – С. 175–185.

11. *Стернин И. А.* Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского государственного университета, 2001.

12. *Субботина Н. Д.* Суггестия и контрсуггестия в обществе / Н. Д. Субботина. – М. : КомКнига, 2006.

13. *Узнадзе Д. Н.* Основные положения теории установки / Д. Н. Узнадзе. – М., 1961.

14. *Федорова Л. Л.* Типология речевого воздействия и его место в структуре общения / Л. Л. Федорова // Вопр. языкознания. – 1991. – № 6. – С. 46–50.

15. *Хлыстова А. В.* Инновационные методы анализа суггестивной образности художественного текста / А. В. Хлыстова // Вестн. Москов. пед. ун-та. – 2014. – № 2(14). – С. 32–36.

16. *Черепанова И.* Клич Гамаюн. Научная магия суггестивного влияния языка / И. Черепанова. – М. : Изд. Дом "Профит Стайл", 2007.

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Смолянська А. І., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ТЕКСТ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ: ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СУГЕСТІЇ

Присвячено дослідженню терапевтичних текстів, представлених в Інтернет-просторі. Визначальною ознакою, що дозволяє розглядати текст як терапевтичний, є наявність у ньому терапевтичної метафори. Також розглядаються вербальні особливості терапевтичних текстів: використання семантичних і лексичних повторів, у тому числі синонімії; використання різних модальностей; наявність мовних метафор, епітетів та порівнянь; використання слів високого ступеню абстракції та слів із конкретним значенням.

Ключові слова: *терапевтичний текст, терапевтична метафора, сугестія, Інтернет-простір, Інтернет-комунікація.*

Smolyanskaya A. I., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THERAPEUTIC TEXT IN THE INTERNET-SPACE: VERBAL MEANS OF SUGGESTION

The article is focused on the research of therapeutic texts presented in the Internet-space. The distinguishing characteristic that allows us to consider a text as a therapeutic one is the presence of therapeutic metaphor therein. The article also analyses the verbal features of therapeutic texts: the use of semantic and lexical repetitions, including synonymy; the use of different modalities; the presence of language metaphors, epithets and comparisons; the use of high-level abstract words and concrete words.

Keywords: *therapeutic text, therapeutic metaphor, suggestion, Internet-space, Internet-communication.*

УДК 811.133.1'42:741.9:76'06

Соболєва О. В., асист., **Калініна-Шамрай В. Р.**, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

НОВІ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО КОМІКСУ

Падано аналіз сучасних коміксів як явища літератури, графічного мистецтва, як особливого виду креолізованого тексту. Розглянуто взаємодію вербальної і невербальної складової. Визначено важливу роль візуальної складової 9-го мистецтва. Окрім того, дослідження зосереджено на нових концепціях коміксів та особливостей цих текстів, таких як легкість сприйняття візуальної інформації, пошук нових форм виразної мови і творення нового графічного образу.

Ключові слова*: вектор, панель, малюнок, піктограма, мовна булька, креолізований текст.*

Сучасний світ став носієм певної так званої "візуальної" культури. Візуальні засоби комунікації беруть активну участь у перетворенні інформації. Будь-яке письмове повідомлення може пов'язуватися з ілюстрацією. Остання також є "комунікативною" і втручається, аби змінити текст повідомлення. Отже, ми спостерігаємо наявність подвійного змісту: вербального й іконографічного та двох значень: звичайного та переносного (фігурального). Прикладом цього явища є комікс. У статті аналізуються сучасні комікси як полікодовані тексти, які використовують елементи різних семіотичних систем, створюючи взаємодію візуальних і вербальних елементів, а також їхні складові та диверсифікація концепцій.

Актуальність дослідження визначається сучасною тенденцією розвитку феномена візуалізації друкованої преси та коміксів як 9-го мистецтва.

Мета статті полягає у виявлені додаткових можливостей прагматичного ефекту коміксів і розкриття їхнього нового семантичного значення.

Об'єктом дослідження є великі школи цього виду мистецтва, основні структурні компоненти коміксів і їх концептуалізація.

Наукова новизна визначається зростанням ролі феномена креолізації, що підсилює виразність комунікації, розриває лінійну структуру тексту, роблячи повідомлення гетерогенним, і полегшує його сприйняття.

Комікси, які одержали назву дев'ятого мистецтва, останнім часом є дуже популярними в усьому світі. Цей вираз було створено у 1964 р. Морісом (справжнє ім'я Моріс Бевер), автором *Lucky Luke*, і П'єром Ванкі, які протягом трьох років працювали в журналі *Spirou* над рубрикою "Дев'яте мистецтво". Комікси знаходять своїх прихильників у всіх вікових категоріях. У Франції ця "галузь" процвітає і нараховує за даними 2011 р. понад 16 мільйонів читачів.

Результати дослідження, проведеного Департаментом досліджень, планування і статистики (DEPS) у співпраці з Державною бібліотекою інформації (BPI), свідчать про те, що серед населення метрополії у віці 7 років і старше майже кожен третій (32 %) є читачем коміксів. Детальніший аналіз свідчить про те, що серед вікової категорії 11–14 років 90 % є читачами коміксів. Водночас захоплення коміксами є здебільшого одним із видів чоловічого дозвілля. Таким чином, у віковій категорії 11 років і

старше частка чоловіків-читачів коміксів сягає 38 %, проти 21 % серед жінок. Читання цифрових коміксів досі не є частою практикою серед читачів: це стосується лише 14 % із них. Починаючи з 60-х рр., така практика взагалі не існує [1, 2].

Починаючи з 90-х рр., видавнича галузь у Франції зазнала безпрецедентного розвитку. Кількість опублікованих назв невпинно зростає. Водночас спостерігається диверсифікація жанрів. Упродовж років до традиційних альбомів коміксів додаються манга, графічні романи, англомовні комікси і т. ін. У 2011 р., кількість коміксів, опублікованих у Франції, включаючи понад 4800 новинок та нових видань, збільшилась на 5 % у порівнянні з 2010 р. і потроїлась порівняно з 2000 р. [1, 2]. Сьогодні твори, що належать до дев'ятого мистецтва, навіть інтегровані до французької системи освіти і є у списках, рекомендованих для читання у школі та коледжі.

Перехід до цифрових технологій змінює умови читання книжок. Комп'ютерні екрани, електронні книги та планшети дозволяють зберегти традиційний принцип полоси або принаймні смуги. Проте, розвиток смартфонів призвів до появи додатків, де читання відбувається кадр за кадром. Така модифікація частково наближає читання цифрового коміксу до перегляду мультфільму. Майбутнє цифрового коміксу тісно пов'язане із преференціями читачів, які закріпляться в найближчі роки: так, французькі читачі коміксів як і раніше надають перевагу читанню з екрана комп'ютера, тоді як у Сполучених Штатах прихильники дев'ятого мистецтва здебільшого користуються електронними книжками. Що стосується японців, вони читають манга упродовж багатьох років на своїх мобільних телефонах, і цей ринок манга кейтай оцінюється в 350 мільйонів євро на рік. До недавнього часу, електронні книжки були чорнобілими. Поява нових моделей електронних книг і обладнання планшетів можуть змінити існуючу ситуацію [3].

У світі є три великих відомих школи коміксів, а саме Франко-бельгійська школа, класичними персонажами якої є Тінтін, Бекасін, Спіру; Американська школа, представлена супергероями, і Японська, яка познайомила нас з мангами, де жіночі персонажі часто наділені дуже великими очима, довгим волоссям і статурою манекенниці (Sailor Moon).

Кожна школа використовує в коміксах свій власний код – вектор, тобто персонаж, характер, із яким вони ототожнюються. Цей вектор навіть застосовується щодо персонажів різної статі.

На початку 2000-х рр. було опубліковано низку чорно-білих автобіографічних коміксів Маржани Сатрапі. У них авторка простежує віхи, які сформували її життя, з самого дитинства в Тегерані під час ісламської революції і до її нелегкого вступу у доросле життя в Європі [4]. У цих коміксах Маржана Сатрапі створює свій власний унікальний код, який до цих пір не використовувався жодною іншою школою.

Основними складовими коміксу є кадр, який відображає малюнок, обмежений рамкою і мовну бульку різної форми, яка містить репліки або думки персонажів. Полоса або смуга дозволяє читачеві побачити горизонтальну послідовність зображень. І панель, яка є сторінкою коміксу і складається з декількох смуг [5, 6].

Дослідження природи малюнку свідчать про те, що він є найдавнішим способом письма людини. Малюнок є засобом спілкування, універсальною мовою, адже для розуміння тексту необхідно мати навички читання, а для розуміння малюнку – це не є обов'язковим. Отже, можна вести діалог, використовуючи малюнки. Однак такий спосіб комунікації містить і недоліки, такі як, наприклад, втрата часу. І щоб їх уникнути, малюнки спрощуються і перетворюються на коди, які згодом стають письмом. Наприклад, Алеф – перша буква арабського, арамейського алфавіту і іврита, за етимологією означає бик або вол. Ця літера походить від фінікійського алфавіту. У фінікійській букві чітко можна побачити голову бика з двома рогами. Вона також нагадує літеру альфа (*A, α*) грецького алфавіту, (A, a) етруського алфавіту, (A) латиниці і (A) кирилиці А [7].

Не варто забувати, що ефективність сприйняття інформації передбачає таку послідовність: інформативний текст має спочатку бути поміченими, а потім сприйнятим як семантична єдність. Останнім часом тексти, які містять візуальні елементи, виконують це завдання ефективніше, ніж суто вербальні публікації. Саме візуалізація конкретизує зміст тексту і робить його більш емоційним. Цей метод широко використовується друкованими засобами масової інформації, а також дев'ятим мистецтвом.

Порівнюючи культуру класичної книги і екрану, слід зазначити, що перша заснована на класичному механізмі читання, сприйняття письмового тексту, і сприяє розвитку навичок раціоналізму, аналізу, абстрактного мислення, критичного ставлення до дійсності; тоді як культура екрану пропонує візуальні образи, спрямовані насамперед на емоційне та інтуїтивне сприйняття.

Візуальний образ наповнений емоціями швидко і без особливих зусиль ловиться нашою свідомістю. Цей процес не пов'язаний з інтелектуальною напруженістю.

Беручи до уваги визначення і сучасні наукові дослідження креолізованих текстів [8–19], ми вважаємо, що комікси є прикладом креолізованого тексту, тобто тексту, який складається з двох неоднорідних частин: вербальної (мова / слова) і невербальної, яка належить до інших знакових систем [9]. Креолізований текст вважається полікодованим текстом, що використовує елементи різних семіотичних систем.

Спираючись на сучасні наукові роботи у цій галузі, можна виділити універсальні функції креолізованих текстів, такі як: інформативні, привабливі, емоційні і оцінні.

Результати аналізу семантичної взаємодії візуальних і вербальних елементів креолізованого тексту виявили існування варіацій у цій взаємодії, а саме: дублювання змісту візуальних і вербальних елементів; доповнення змісту одного елемента креолізованого тексту іншим; їхня постійна взаємодія (в іншому випадку було б неможливо їх зрозуміти окремо); зіткнення змісту цих елементів [12]. Усі ці варіації притаманні коміксам. Наприклад: знак оклику та питання, вжиті два або навіть три рази поспіль у мовленнєвій бульці, використовуються для того, щоб показати дуже високу емоційну напругу висловлювання і стан душі персонажа; знак оклику, зазвичай, вживається, щоб передати подив, захоплення, а знак питання відображає здивування, яке часто асоціюється зі страхом.

Емоції персонажів коміксів часто доповнюються піктограмами. Наприклад: серце вживається, щоб відобразити емоційний стан персонажа; краплі поту, щоб показати сильні емоції (позитивні або негативні); ноти, щоб відобразити звуки музики, пісень; зірки, аби інтерпретувати удари або запаморочення і т. ін. Піктограми коміксів акцентують пікто-ідеографічні характеристики тексту, що дозволяє реципієнтові відволіктися від одноманітного лінійного сприйняття друкованого тексту. Вони відбивають деякі особливості живої розмови, яку з певних причин не можливо передати на письмі.

Незважаючи на свою, на перший погляд, "несерйозність", цей вид мистецтва у якості об'єкту теоретичних досліджень цікавив багатьох науковців, таких як А. Ю. Барзаха, Є. В. Козлова, В. В. Єрофеєва, О. Г. Соніну, У. Еко, Ф. Лакасена, Б. Пітерса, Д. Веклера й ін. За жанрами ці мальовані стрічки поділяються на фантастику, вестерн, бойовик, мелодраму, жахи, фентезі, політичні, дитячі. Кожен із цих жанрів має своїх постійних прихильників. У цій статті ми розглянемо більш детально роботи автора коміксів і французького ілюстратора Еміля Браво, а також виокремимо нові концепції сучасних коміксів.

Еміль Браво відрізняється від інших сучасних авторів своєю великою повагою до традицій і канонів дитячих пригодницьких коміксів. Це один з небагатьох представників цього графічно-оповідального жанру, який постійно його оновлює [21, 22]. Отже, в своєму альбомі "Спіру щоденник простодушного", який є частиною

серії "Пригоди Спіру і Фантазіо ...", розпочатої в 2006 році, автор дає нове життя класичному персонажу Спіру, який народився в Бельгії наприкінці 30-х рр. XX ст. Еміль Браво розміщує слова автора в бульки прямокутної форми за традицією у верхньому лівому кутку кадра, фарбуючи його в жовтий колір, а для діалогів він зазвичай використовує прямокутні форми бульок, як у реалістичних коміксах, головним героєм яких є Тентен. Жовтий колір у його коміксах асоціюється з легкістю, сяйвом, теплом, полум'ям.

Перший кадр є частиною альбому класичної книги коміксів "Тінтін в країні чорного золота" автора Ерже [24, с. 17], а другий відноситься до альбому "Дивна пригода Жюля. Поспішний від'їзд" Еміля Браво [28, с. 16].

За словами Еміля Браво, комікси – це писемне мовлення з простими правилами для вивчення. Завдяки поєднанню вербальних і невербальних компонентів, комікси містять великі об'єми інформації, розрахованої на максимальну простоту сприйняття. Автор наполягає на тому, що малюнок, який відображає невербальну частину тексту креолізованого тексту, не має великої художньої цінності. Він не є необхідним елементом, оскільки відіграє майже

другорядну роль; ідеться лише про інструмент. Основне у коміксах –це сама історія, вирази персонажів і діалоги. Художник має ідентифікувати себе з персонажами, повинен прожити їх історію, зіграти, зробити їх правдоподібними в очах реципієнтів. Малюнок не повинен бути занадто реалістичним і має складатися з декількох елементів. Решту має допрацювати уява адресата. Краще створити гарну цікаву історію у супроводі "поганого" малюнку, ніж розповісти невдалу історію, доповнену досконалим малюнком. "Мінімалізм дозволяє уявити чимало речей з психології персонажів. Більш важливо створити "повільну" історію, аби полегшити сприйняття великих обсягів друкованої інформації. Занадто "глибокий" малюнок, може бути візуально привабливим, але заважати процесу сприйняття, що можна порівняти з декодуванням тексту, який складається з готичних символів або належить до пишномовного стилю" [23].

Еміль Браво засуджує думку, що зміст 9-го мистецтва не є серйозним і цей жанр призначений лише для зовсім юних читачів та підлітків, вважаючи, що комікси були створені не лише для певної групи людей "гетто", а й для широкого загалу. Автор створює комікси для людей, які зазвичай їх не читають. Він вважає, що "якість альбому визначається тим фактом, що він повинен бути доступним для тих, хто не знайом із коміксами. Тому необхідно звернутися до найбільш широкої аудиторії читачів". Для автора, "комікс не є малюнком, а скоріше текстом. Але обидва візуальний та вербальний елементи невіддільні один від одного. Вони формують собою графічне письмо, яке має бути доступним для всіх, не вимагаючи володіння певними кодами. [...] Кадр – це як абзац роману" [23].

Еміль Браво створює комікси для дітей, які можуть зацікавити так само дорослих. Таким чином, у своїх роботах він прагне "створити зв'язок між поколіннями, розмовляючи з дітьми, але звертаючись також до малюка, який спить в кожній дорослій людині". [23] У цих альбомах [...] він пояснює дітям реалії людського життя, яким ні батьки, ні вчителі їх не вчать, а саме: смерть, старість, клонування, антропоморфізм, екзистенціальні проблеми, теорія відносності й т. ін.:

"*Voyons, les enfants, pour vous, qu'est-ce que c'est que la vie et qu'est-ce que c'est que la mort?"*

"La vie c'est quand on existe, c'est là, maintenant et la mort, c'est...j'sais pas, le néant" [...].

Концепт "життя" тісно пов'язаний з концептом "смерть", оскільки життя є розвиток усього, що живе в загальному розумінні цього терміна. Для того, аби вербалізувати ці два протилежні поняття "життя" і "смерть" автор використовує такий стилістичний засіб як антитеза. Він обирає дієслова з різними семами "зупинитися" й "боротися", а також концептуальні слова "існувати" та "небуття". Завдяки чому у його інтерпретації концепт "смерть" набуває менш трагічного змісту з урахуванням цільового реципієнта.

"Vous savez, bien sûr, que notre corps est constitué d'un conglomérat de cellules qui se régénerent constamment... [...]. A chaque seconde, des milliers de nos cellules se divisent pour remplacer celles qui meurent...[...]. L'ennui, c'est qu'elles ne peuvent se dédoubler, en moyenne, qu'une cinquantaine de fois. Après ça, c'est terminé et sans nouvelles cellules, le corps se dégrade peu à peu. C'est une des raisons de vieillissement" [28, p. 18].

"Figurez-vous, les enfants, qu'au fond de noyau si dissimule UNE BOMBE À RETARDEMENT [...] Car si nos cellules ne se divisent plus au bout d'une cinquantaine de fois, ce n'est pas par décrépitude mais parce qu'on leur donne l'ordre! "Ne te reproduis plus ! Suicide-toi ! [...] Je ne rentrerai pas dans les détails mais on sait, auourd'hui, ce qui déclenche la mise à feu de cette bombe : L'ABSENCE DE TÉLOMÈRES ! "[28, p. 18].

З метою вербального опису концепту "старість" автор звертається до наукової сфери, щоб познайомити дітей з концептуалізацією реальності. На графічному рівні він вдається до варіювання шрифтів, використовуючи великі літери та курсив, щоб зробити акцент на певних моментах своєї історії.

"Les télomères sont des segments de gènes situés en fin de chaque ADN... vous savez la longue double hélice d'acide désoxyribo-nucléique où se trouve tout notre patrimoine génétique... "

"Ma femme est folle... "

"A chaque division cellulaire, nous perdons un télomère. Quand il n'en reste plus c'est le signal de mort. Vous me suivez? [...] Je pense pouvoir désamorcer ce signal de manière à ce que la cellule se reproduise indéfiniment..."

"Et si les cellules se reproduisent indéfiniment, ça signifie?"

"C'est simple! Ça signifie qu'on devient immortel...Je suis en passe de découvrir le secret de l'immortalité, voilà..." [28, p. 20].

"Quelle prétention, ces Terriens! Imaginer asservir la vie à leur unique existence, alors que son rôle est, tout bonnement, de perpétuer l'espèce... C'est là que s'exerce la véritable immortalité".

"Oui ben, c'est quand même difficile quand on pense à notre propre mort..."

"Mais c'est pourtant clai, Jules! Regardez nos cellules, elles meurent justement pour éviter la prolifération et nous maintenir en vie afin d'assurer notre reproduction... Rendez-vous compte, si personne ne mourait sur Terre ! Ce ne serait pas viable. L'humanité s'éteindrait en un instant... Morte de cancer"

"Mais y a la mort..."

"Rôoh! Votre conscience ne doit pas servir à vous tourmenter mais à l'accepter" [28, p. 45].

У своєму альбомі "Щоденник простодушного Спіру" через історію персонажів Спіру, Фантазіо, Касандри і білки Спіп, Еміль Браво робить читача свідками подій, які мали місце в Бельгії напередодні Першої світової війни. У цьому контексті автор торкається загальних понять громадянства та ідентичності:

"*Mon père est allemand, ma mère est polonaise, juive de surcroît ! Je suis née à Dantzig, j'ai grandi en Ukraine et je vis en Belgique!".*

"Mais...Mais tu es quoi, au juste?"

"Moi? Ben... Un être humain..."

"Oui mais, je veux dire: de quel pays? Quelle nationalité?"

"Je n'en sais rien...Je ne crois pas à l'identité nationale...Et toi? Tu te sens belge?"

"Bien sûr que je me sens belge...".

"Ah? Et c'est quoi "être belge"? C'est boire de la bière ou du chocolat en lisant Tintin? Allons, soyons sérieux..."

"Mais tu ne peux pas dire ça! C'est un grand pays, la Belgique ! Comme la France!"

"Tu te fiches de moi? Il n'y a pas de grand pays qui tienne, et l'identité nationale c'est un truc artificiel! Regarde ces Allemands d'aujourd'hui auxquels on fait croire qu'ils incarnent la trace supérieure, tu penses que demain, quand le nazisme aura disparu, ils seront fiers d'avoir adopté cette identité raciste et inhumaine? En inversement, tes Français avec leurs grandes idées humanistes qui, soi-disant, les caractérisent, eh bien, ils n'ont jamais été à l'abri du pouvoir autoritaire! Et chaque fois qu'il s'installe, cette belle identité disparaît! L'identité nationale, c'est toujours celle du pouvoir en place et c'est tout!"

"Et alors toi, c'est quoi ton pouvoir en place?"

"Mon pouvoir?... Mon pouvoir, il est IN-TER-NA-TIO-NAL!! [29, p. 33].

У цьому прикладі на графічному рівні дієреза несе додаткову семантику. Вона посилює думку, що національна ідентичність і влада поширюються за межами Бельгії. Таким чином, використовуючи всі ці стилістичні і графічні засоби, автор закладає основу глобальних понять людського життя.

При поясненні цих понять Еміль Браво не бажає жодним чином травмувати дітей, а хоче передати їм невеличкі навчальні повідомлення. Автор вважає, що "ми живемо в світі запізнених підлітків, керованому людьми, які самоствердjуються через владу [...]. Через свої альбоми, він прагне "розчавити "его" людини, відповідальної за наші нещастя. Краще почати раніше!" [23].

Таким чином, комікси являють собою водночас вид літературного та графічного мистецтва. Це "класичне" мистецтво, що складається з послідовності малюнків з мовленнєвими бульками або філактерами, які містять тексти. Комікси легко читаються і доступні для аудиторії будь-якого віку. Задоволення від читання є змішаним задоволенням від діалектики вербального і іконічного мовлення. Суть коміксів лежить в просторі між двома кадрами, яка вимагає від реципієнта декодування. Окрім того, вони є багатим джерелом іконографічних та текстових ресурсів, що стосуються повсякденного життя. Це – інструмент відтворення загального уявлення про реальність на кшталт соціального дзеркала. Комікси розглядаються як засіб спілкування: вони інформують, навчають, пояснюють, спокушають. Повідомлення коміксів є візуальними та мовленнєвими. Саме тому ми вважаємо, що загалом вони є цілісним і живим мистецтвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Neuvième*art. La revue en ligne de la Cité internationale de la bande dessinée et de l'image. L'enquête sur la lecture des Bandes dessinées en France [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://neuviemeart.citebd.org/spip.php?article611

2. *Une nouvelle* enquête sur la bande dessinée et ses lecteurs [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.culturecommunication.gouv.fr /Ministere/Histoire-du-ministere/Ressources-documentaires/Discours/Discours-de-ministres-depuis-1999/Frederic-Mitterrand-2009-2012/Articles-2009-2012/Une-nouvelle-enquete-sur-la-bande-dessinee-et-ses-lecteurs

3. *Berthou B.* Les metamorphoses de la lecture de Bande dessinée. Un défi pour la bibliothèque / B. Berthou // Bulletin des bibliothèques de France. № 5, 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2011-05-0036-006

4. *Persepolis* (bandedessinée) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://fr.wikipedia.org/wiki/Persepolis_(bande_dessin%C3%A9e)

5. *Composition* de la bande dessinée[Електроннийресурс] – Режим доступу : http://www.composition-de-la-bande-dessinee.net/

6. *Le coin* des bulles. Le vocabulaire de la bande dessinée [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lecoindesbulles.blogspot.com/2007/03/le-vocabulaire-de-la-bande-dessine.html

7. *Aleph* (lettre) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://fr.wikipedia.org/wiki/Aleph_(lettre)

8. *Бернацкая А. А.* К проблеме "креолизации" текста: история и современное состояние / А. А. Бернацкая // Речевое общение: Специализированный вестник / Краснояр. гос. ун-т ; под ред. А. П. Сковородникова. – Красноярск : Красноярский ун-т, 2000. – Вып. 3 (11). – С. 104–110.

9. *Сорокин Ю. А.* Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Высшая школа, 1990. – С. 180–186.

10. *Анисимова Е. Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие. – М. : Изд. центр Академия, 2003. – С. 8–15.

11. *Чигаев Д. П.* Способы креолизации современного рекламного текста : автореф. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Д. П. Чигаев. – М., 2010.

12. *Корда О. А.* Креолизованный текст в современных печатных СМИ: структурно-функциональные характеристики : автореф… канд. філол. наук : 10.01.10 / О. А. Корда. – Екатеринбург, 2013.

13. *Барзах А. В.* Поэтика комикса. [Электронный ресурс] / А. Барзах // [Електронний ресурс] – Режим доступу: htpp: //www.rema.ru: 8100/comment/com/l 775bar/htm

14. *Ерофеев В. В.* В лабиринте проклятых вопросов. Эссе. – М. : Советский писатель, 1996. – С. 430–447.

15. *Козлов Е. В.* Комикс как явление лингвокультуры: знак – текст – миф. – Волгоград : Изд-во ВолГУ. 2002.

16. *Сонин А. Г.* Комикс как компонент культуры современного западного общества // Текст: структура и функционирование: Сб. ст. ; под ред. В. А. Пищальниковой. – Барнаул : Изд-во Алтайского ун-та, 1997. – Вып. 2.

17. *У. Эко* Отсутствующая структура. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. ТОО ТК "Петрополис", 1998.

18. *Lacassin F.* Pour une neuvieme art: la BD. Editions Slatkine. Paris, 1982.

19. *Peeters B.* L'ideographie et bande dessinee // Communicatios/ 1976.

20. *Whekler D.* L'artduXXsiècle. – P.: Flammarion, 1992.

21. *Émile Bravo*: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Bravo

22.*Oscar* en entretien avec Émile Bravo. Librarie Oscar Hibou [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://oscar-hibou-librairie.blogspot.com/2009/01/prix-rtl-de-la-bd-prix-tam-tam.html

23. *Le Saux* L. BoDoï. Dans l'atelier d'Emile Bravo [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bodoi.info/dans-latelier-demile-bravo-2/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. *Hergé* Tintin au pays de l'Or Noir / Hergé. – Tournai : Casterman, 1959.

25. *Hergé* Les aventures de Tintin. Le trésor de Rackham Le Rouge / Hergé. – Casterman, 1973.

26. *Goscinny R.* Uderzo A. Astérix gladiateur / R. Goscinny A. Uderzo. – P. : Hachette, 1999.

27. *Goscinny* Une aventure d'Asterix le Gaulois chez les Belges / Goscinny. – Dargaud, 1979.

28. *Bravo É.* Une épatante aventure de Jules. Un départ précipite / É. Bravo – Dargaud, 2015.
29. *Bravo É*. Spirou le journal d'un ingénu / É. Bravo. – Dupuis, 2011.
30. *Regnaud* J. Bravo É. Ma maman / J. Regnaud É. Bravo. – Gallimard, 2007.

Стаття надійшла до редколегії 06.06.2016 р.

Е. В.Соболева, ассист., **В. Р. Калинина-Шамрай**, ассист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

НОВЫЕ КОНЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННЫХ ФРАНЦУЗСКИХ КОМИКСОВ

Представлен анализ современных комиксов как явления литературы, графического искусства, а именно как вида креолизованного текста. Рассмотрено взаимодействие вербального и невербального компонентов. Определена важная роль визуального компонента 9-го искусства. Кроме того, уделяется внимание новым концепциям комиксов и особенностям этих текстов, таких как легкость восприятия визуальной информации, поиск новых форм экспрессивности языка и создание нового графического образа.

***Ключевые слова**: вектор, панель, рисунок, пиктограмма, филактер, креолизованный текст.*

Soboleva O. V., Assistant, **Kalinina-Shamrai V. R.**, Assistant,
Taras Shevchenko University of Kyiv

NEW CONCEPTS OF THE FRENCH MODERN COMICS

The article deals with the comics as a phenomenon of literary and graphic art, namely as a type of creolized text. In particular, the mechanism of interaction of verbal and non-verbal elements has been examined. The importance of the visual component of the ninth art has been established. The research has also focused on the new concepts of comics and the particular features of such texts, such as simplicity of visual information's perception, search of the new forms of language expressivity and creation of original graphic image.

***Keywords:** vector, panel, drawing, speech balloon, pictogram, creolized text.*

УДК 512.161:81'367.625

Спотар-Аяр Г. Ю., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРИФРАСТИЧНИХ ФОРМ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Присвячена дослідженню граматичних та історичних чинників, які вплинули на особливості функціонування перифрастичних форм в офіційно-діловому й науковому стилі сучасної турецької мови.

Ключові слова: *перифрастичні форми дієслова, офіційно-діловий стиль, складні випадки перекладу.*

Проблема аналітичних форм дієслів у турецькій мові на сьогоднішній день залишається малодослідженою у вітчизняній і зарубіжній тюркології і, таким чином, набуває особливої **актуальності**. Фактично єдиною в контексті дослідження функціонування цих форм є монографічна праця М. С. Михайлова "Перифрастические формы и категория вида в турецком языке". Слід зазначити, що ці форми не отримали однозначного статусу в лінгвістиці різних країн, окрім того, важливо підкреслити той факт, що перифрастичні форми майже не виділялися в турецьких граматиках як категорія виду дієслова (К. Демірай, З. Коркмаз, Н. Коч, М. Хенгірмен – *bileşik fiiller*). Таким чином, єдиним лінгвістом в Туреччині, яка визначає поєднання дієслова звязки *olmak* із основним дієсловом у формах на *–miş ol-, –acak ol-, –ır/maz ol-, –yor ol-* як перифрастичні форми є С. Аслан, яка вводить в сучасне турецьке мовознавство термін *dolaylı (periphrastik) işaretleyiciler.* І як наслідок, функціонування перифрастичних форм у різних стилях сучасної турецької мови є недослідженим.

Метою цієї роботи є дослідження перифрастичної форми дієслова в офіційно діловому стилі турецької мови, як із погляду її внутрішньої структури, способів утворення, лексико-граматичних відносин у складі цієї форми, так і семантичних особливостей такого дієслова, а також аналіз яскраво вираженого стилістичного забарвлення, яке надають перифрастичні форми тексту, і чинники, якими зумовлена така стилістична особливість цих форм. Ми також намагаємося визначити основні принципи перекладу складних випадків використання перифрастичних форм українською мовою.

Наукова новизна роботи. Це дослідження є першою спробою в українській тюркології дослідити матеріали турецької мови зі структурно-стилістичного погляду, звертаючи увагу не лише на граматичні особливості, а й на семантичні ознаки, і стилістичні особливості як такі, а також узагальнити деякі матеріали, що були раніше встановлені авторами-тюркологами, але не були виділені в окреме дослідження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати цього дослідження можуть бути використаними в подальших наукових розробках стосовно стилістики турецької мови, бути

допоміжним матеріалом при дослідженні техніки перекладу турецькою мовою, для викладання теоретичного і практичного курсу перекладу та стилістики турецької мови, для потреб перекладу різних стилів турецької мови, виступити базою для подальших розробок у сфері граматики турецької мови. Ми намагаємося ґрунтовно дослідити особливості функціонування перифрастичних форм у офіційно-діловому стилі турецької мови.

Перифрастичні форми дієслова, зустрічаючись у більшості тюркських мов, відрізняються широким розповсюдженням у південно-західних тюркських мовах. Компенсація недорозвиненості тієї чи іншої аналітичної конструкції способів дії за допомогою більш розвинених синонімічних перифрастичних сполучень є очевидною тенденцією в типологічній структурі турецької мови.

Перифрастичні форми дієслова фактично виникають у турецькій мові поступово, замінюючи інші аналітичні форми, які вважаються старішими видовими формами в цій мові. Наприклад, на більш ранніх етапах розвитку тривалість дії виражалася за допомогою аналітичної форми *–ıp durmak*; у старотурецькій мові замість дієслова *durmak* вживалися дієслова *yatmak* чи *yürümek*. Ці форми залишилися у широкому вжитку в туркменській мові, яка, підпадаючи під вплив тюркських мов інших груп майже повністю зберегла граматичні конструкції, властиві давній турецькій мові.

У радянській тюркології проблема перифрастичної форми дієслова в турецькій мові не була розроблена на достатньому рівні, оскільки розглядалась лише як один з аспектів видової категорії дієслова разом із формами на позначення швидкості, тривалості й повторюваності дії (*söyleyip duruyor*, *koşuverdi* тощо), причому структурні особливості цієї аналітичної форми не розглядались.

Одним із перших вчених, який звернув свою увагу на таке граматичне явище, був видатний тюрколог О. М. Самойлович ("Краткая учебная грамматика османско-турецкого языка"). Зокрема, у цій праці він зазначає, що за допомогою дієслова *olmak* і дієприкметникових форм будь-якого простого дієслова, тобто теперішнього-майбутнього часу, минулого невизначеного часу, майбутнього часу та віддієслівного часу на *–mak* у місцевому відмінку утворюються описові (перифрастичні форми дієслова).

Надалі дослідження цієї категорії виду дієслова турецької мови проводились досить поверхнево. Першою значною роботою у сфері дослідження перифрастичних форм є, фактично, монографічна на той час робота М. С. Михайлова, у якій він, використо-

вуючи описовий метод, проводить дослідження цих форм. Одним із найважливіших недоліків цієї роботи є несистемний підхід до дослідження, а також брак структурного аналізу таких форм.

Варто зазначити, що достойна класифікація перифрастичних форм, побудована на структурних особливостях цієї форми, була запропонована А. Н. Кононовим. Проте у його роботі "Грамматика турецкого язика", на жаль, приділяється надто мало уваги цій проблемі.

У сучасній українській тюркології перифрастичні форми також є частково досліджені С. В. Сорокіним, який визначає перифрастичні форми як "засоби уточнення видової характеристики (характеру протікання) дії шляхом поєднання якоїсь із турецьких дієприкметникових форм з допоміжним дієсловом *olmak*, рідше *bulunmak*" [8, с. 115].

Як уже зазначалось, турецькі граматисти майже не проводили системний аналіз цієї форми. Фактично, першою спробою відокремити перифрастичну форму від інших форм із допоміжним дієсловом *olmak*є стаття турецької дослідниці, доктора філологічних наук С. Аслан. Натомість учені відносять їх до категорії *birleşik fiiller*, тобто об'єднані (складні) дієслова. У своїй роботі "Основи мовознавства" (*Temel Dilbilgisi*) Кемаль Демірай визначає поєднання допоміжного дієслова *olmak* із дієсловами у формах інших часів як поєднання іменника, прикметника, дієслова минулого, майбутнього, теперішнього-майбутнього часу, що стоять у третій особі однини стверджувальної й заперечної форми.

Як бачимо, у турецькій мовознавчій науці не приділяється достатньої уваги ні граматичним особливостям цієї форми, а ні дослідженню її функціонування в різних стилях.

За своїм значенням перифрастичні форми традиційно поділяють на шість видів: перфектна *(-mış olmak / bulunmak*), інтентивна *(-ecek olmak/ bulunmak*), значення початку дії *(-ir olmak/ bulunmak*), закінчення дії *(-mez olmak/ bulunmak*), тривалість дії *(-mekte olmak/ bulunmak*), континуальна *(-yor olmak/ bulunmak*).

Як і будь-яка інша мовна одиниця, перифрастичні форми турецької мови мають не лише граматичні, а й стилістичні особливості, що зумовлені їхньою структурою та змістовним навантаженням. Перш за все, варто наголосити, що будь-яка перифрастична форма несе в собі більш окреслений семантичний наголос ніж дієслово, що має на меті виразити схожу думку відносно дії.

Структура перифрастичної форми – поєднання основного й допоміжного дієслова – надає можливість передавати різноманітні відтінки, що зумовили різне стилістичне використання цих форм.

Офіційно-діловий стиль вирізняється у переважній більшості мов, що функціонують як державні або офіційні. Однією з його ознак є багатошаровість, що пояснюється тим, що цей стиль обслуговує більш ніж якусь одну сферу людської діяльності.

У турецькій мові диференціація між різними стилями мови яскраво відчувається саме завдяки синтаксичним конструкціям і різними морфологічним засобам, а також вживанню лексики, притаманної саме цьому стилю. Зокрема, якщо зіставити офіційно-діловий і художній стилі в турецькій мові, ми можемо виявити такі особливості, як використання різних синтаксичних конструкцій, відмінної лексики й різних засобів експресії. І, як наслідок, мова деяких видів офіційно-ділових документів є важко зрозумілою читачеві без юридичної освіти.

Особливості використання перифрастичних форм у різних стилях можна пояснити двома основними чинниками: історичним і внутрішньо структурним.

Під історичним чинником ми розуміємо той факт, що з прийняттям тюрками Ісламу починається дуже сильний вплив арабської й перської мови на турецьку, як наслідок чого виникає велика кількість запозичень, що належать до різних мовних ресурсів – від лексики та фонетики до морфології та синтаксису. Зокрема, у синтаксисі вплив арабської й перської мови виявляються на рівні утворення словосполучень (арабський і перський ізафети) і в конструкції складних речень за допомогою формальних засобів зв'язку, властивого цим мовам (артиклі, сполучники тощо). Завдяки цьому фактору стала формуватися "висока мова", яка позбулася багатьох граматичних явищ "народної" турецької мови, не виключенням якої стали й перифрастичні форми дієслів, які вони були в давній мові.

Як наслідок, перифрастичні форми майже зовсім не використовуються в багатьох видах юридичних паперів, що пояснюється наявністю великої кількості дієприкметників і дієприслівників арабського та перського походження в цьому стилі, а також його консервативністю. Тобто замість використання турецьких граматичних конструкцій до цього часу продовжується використання старих запозичень. Найяскравіше цей процес можна від-

стежити саме на матеріалі текстів турецьких довіреностей, тому що цей вид ділового документу в турецькій мові майже не змінюється, перевага надається архаїчним формам.

Крім того, важливим моментом щодо використання перифрастичних форм у різних стилях турецької мови є сама структура видової форми. Як зазначалося в першому розділі, перифрастичні форми утворюються шляхом поєднання основ будь-якого дієслова, що стоять у формах на *–mış, –ar, –maz, –yor, –acak, –makta* з допоміжними дієсловами *olmak/bulunmak*.

Із погляду граматики обидва допоміжні дієслова є еквівалентними у своєму значенні. Проте із погляду стилістики не можна поставити паралель між цими дієсловами як компонентами цієї граматичної структури, оскільки вони надають перифрастичним формам різного стилістичного забарвлення.

Зокрема, допоміжне дієслово *bulunmak* вживається переважно з основними дієсловами утвореними за допомогою *–mış, –makta*, рідше *–yor*. Використання ж цього допоміжного дієслова з іншими основами перифрастичних форм майже не спостерігається. Дієслово *bulunmak* надає перифрастичній формі більш "наукового" вигляду, а речення, у якому воно використовується, позбавляє емоційної експресії. Саме цим пояснюється той факт, що перифрастична форма, утворена за допомогою основного дієслова *bulunmak* дуже часто використовується в пасивному стані або в теперішньому тривалому часі на –makta. Наприклад:

Maalesef, bu son teslim gününe ***uymamış bulunuyorsunuz****.* – Нажаль, ви **остаточно порушуєте** останній термін доставки [9, с. 56].

Зокрема, М. С. Михайлов зазначає, що різниця використання дієслів *olmak* і *bulunmak* у структурі перифрастичної форми пояснюється стилістичними чинниками, проте у його роботі, на жаль, немає подальшого дослідження цього важливого аспекту [4, с. 120].

А. М. Кононов теж стверджує, що вибір дієслова *olmak* чи *bulunmak* визначається стилістичними чинниками та виділяє поєднання дієслова *bulunmak* та основи минулого суб'єктивного часу (форма на *–mış*) як особливий тип результативного виду. Це сполучення позначає, що результат дії, виражений вихідною основою, сприймається пов'язаною з тим часовим розрізом, що позначена відповідною формою дієслова *bulunmak* [3, с. 212]. Наприклад,

Bay ...Size fiyatlar, teslimat koşulları vb ile ilgili olarak bilgi ***vermiş bulunmaktadır****. – Пан ...****вже повідомив*** *вам все пов'язане з цінами, умовами та іншим* [9, с. 40]

Крім того, щодо відмінності використання цих двох дієслів А. М. Кононов висловлює таку думку: при утворенні перифрастичних форм тривалого виду, вибір між дієсловами *olmak* і *bulunmak* зумовлюється граматичним чинником. У випадку відмінювання цієї дієслівної форми використовується дієслово *bulunmak*, у той час як у безособових формах використовується дієслово *olmak*.

Функціонування перифрастичних форм в офіційно-діловому стилі можна назвати більше явищем випадковим (авторським) ніж системним. Відповідно, перифрастичні форми вживаються переважно в документах із більш-менш довільним стилем написання (листах, зверненнях, контрактах), натомість у таких видах, як довіреність є рідкісним. Останнім часом спостерігається тенденція зростання кількості перифрастичних форм у таких видах документів як наказ, постанова тощо.

Зокрема, у своїй праці "Практикумі ділової турецької мови" Н. М. Галиакбарова звертає увагу на особливості функціонування певних граматичних форм, серед яких виділяє перифрастичну форму на *–mış olmak* як притаманну власне мові офіційно-ділових паперів [2, с. 5].

У цьому стилі переважно зустрічаються три види перифрастичних форм – на *–makta olmak, –acak olmak, –mış olmak*. Використання інших типів перифрастичних форм в офіційно-ділових документах спостерігається вкрай рідко. Наприклад:

– *Bunun ile birlikte, size şu anda* ***üretilmekte olduğumuz*** *malların bir broşürünü ilişikte arzediyoruz* [9, с. 40]. – Разом із цим, ми б хотіли надіслати Вам брошуру з інформацію про товар, який **на даний момент ми виробляємо**.

(4*) 81 madde şartlarını karşılayabileceğiyeterlikesinikle* ***varsayı la bilece kolan*** *anlaşmalarlasınırlı olarakmuafiyetverilmektedir* [13, с. 579]. – Частковий імунітет надається угодами, які **однозначно можна вважати такими**, що достатньо відповідають умовам 81 статті.

На особливості вживання в офіційно-діловому стилі турецької мови також звертає увагу і С. В. Сорокін. Перифрастичними слід також вважати поширені у сучасній турецькій мові (насамперед текстах офіційно-ділового стилю) конструкції, утворені на основі дієприкметників із дієсловом *olmak* у формі дієприслівника-зв'язки – *olup.* Наприклад,

Bu firmayla çalişmalarımız her yönüyle mükkemel bir şekilde ***süregelmiş olup*** *onları size kesinlikle tavsiye edebiliriz* [9, с. 48]. – Оскільки наше співробітництво з цією компанією в *ycix* сферах було дуже успішним, ми впевнено можемо радити Вам їх.

Аналізуючи структурні особливості перифрастичних форм, а також їхні стилістичні особливості та використання в різних стилях турецької мови можна прийти до таких **висновків.**

Перифрастичні форми по своїй суті є явищем не стилістичного, а граматичного характеру, проте вони здатні надавати стилістичного забарвлення.

Надання цими формами стилістичного забарвлення реченню або тексту пояснюється двома основними чинниками: історичним та внутрішньоструктурним.

Історичний чинник пояснюється заміною перифрастичних форм іноземними морфологічними та синтаксичними структурами здебільшого арабського й перського походження та поверненням цих форм у вжиток лише з початком періоду Танзимату.

Внутрішньоструктурний чинник вживання перифрастичних форм визначає використання певної форми залежно від її складу та синтаксичної функції в реченні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алекперов А. К.* Сложные глаголы в современом азербайджанском языке / А. К. Алекперов. – Баку, 1951.
2. *Галиакбарова Н. М.* Деловой турецкий язык. Практикум. Н. М. Галиакбарова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2014.
3. *Карашарлы Ч. М*. Видовая характеристика глагола в тюркских языках юго-западной группы / Ч. М. Карашарлы. – Баку, 1982.
4. *Кононов А. Н.* Грамматика современного турецкого литературного языка / А. Н. Кононов. – Л. Изд-во АН СССР, 1956. – 570 с.
5. *Михайлов М. С.* Перифрастические формы и категория вида в турецком языке / М. С. Михайлов. – М. Изд-во Моск. Ин-та востоковедения, 1954. – 197 с.
6. *Паламар Л. М.* Мова ділових паперів : практ. посіб. / Л. М. Паламар. – К. : Либідь, 2000. – 296 с.
7. *Самойлович А. Н.* Краткая учебная грамматика османо-турецкого языка / А. Н. Самойлович. – М., 2002.
8. *Сорокін С.В.* Турецька й українська мови всистемі координат "ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ" : монографія / С. В. Сорокін. – К. : Вид-во КНЛУ, 2009.
9. *Сорокін С. В.* Практичний курс перекладу з турецької мови. Переклад газетно-інформаційних текстів / С. В. Сорокін. – К., 2010. – Ч. 1.
10. *Akşehirli S.* Türkçede konuşma zamanı, olay zamanı ve referans zamanı ilişkileri. – [Електронний ресурс]: Режим доступу:http://www.turkishstudies.net/english/DergiTamDetay.aspx?ID=1558&Detay=Ozet
11. *Altınparmak A.* Türkçe-İngilizceticari yazışma el kitabı / Altınparmak Artun. – İstanbul, 2009.

12. *Aslan S.* Turkiye Türkçesinde ol- yardımcı fiili yapıların Görünüş-Zaman bildirimindeki işlemeri. – [Електронний ресурс]: Режим доступу. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873006.pdf
13. *Fuat Bozkurt*. Türklerin dili. – Ankara, 2002.
14. *Demiray Kemal*. Temel Dilbilgisi. – İstanbul, 1992.
15. *Pr. D. Yılmaz*. Aslan Rekabet hukuku bakımından Dikey Anlaşmalar. Teori ve uygulama. – İstanbul, 2004.

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2016 р.

Спотар-Аяр А. Ю., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ПЕРИФРАСТИЧЕСКИХ ФОРМ В ТЕКСТАХ ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОГО СТИЛЯ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Посвящена исследованию граматических и исторических факторов, которые повлияли на особенности функционирования перифрастических форм в официально-деловом и научном стиле современного турецкого языка.
***Ключевые слова**: перифрастические формы глагола, официально-деловой стиль, сложные случаи перевода.*

Spotar-Ayar G. Y., Assisstant,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FUNCTIONING OF PERIPHRASTICAL FORMS OF VERBS IN OFFICIAL DOCUMENTS IN THE TURKISH LANGUAGE

This article deals with the issue of the grammatical and historical factors that influenced the functions of periphrastical forms in the official and scientific styles of modern Turkish language.
***Keywords:** periphastical verbs, the official style, difficulties in translation.*

УДК 81

Стегнєй Н. А., студ.
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУЛИ ПРИВІТАННЯ ТА ПРОЩАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ФРАНКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Присвячено висвітленню питання використання формул привітань і прощань у політичному франкомовному дискурсі. Особливу увагу приділено поєднанню формул привітання та прощання з іншими формулами – такими, як звертання, подяка, прохання й іншими, а також особливостям їхнього використання для досягнення поставлених цілей у комунікації.
***Ключові слова:** політичний дискурс, формули привітання, формули прощання, жанр привітання, жанр прощання.*

Політична комунікація зорієнтована на здобуття й утримання влади. Вибір комунікативної стратегії та відповідної їй тактики залежить як від жанру політичного дискурсу (теледебати, агітаційний виступ, політична реклама, інтерв'ю у ЗМІ), так і від конфігурації інтенцій у конкретного суб'єкта дискурсу в певній ситуації. При цьому, співрозмовники можуть використовувати широкий діапазон тактико-стратегічного репертуару, який притаманний як опозиціонерам, так і політикам, які перебувають при владі [4].

Основа політичних виступів, промов і дебатів – це гра, яка перетворює слухачів на гладачів спектаклю. Хороший політик має володіти ораторським мистецтвом і здатністю переконувати. Тому кожна промова й кожен виступ – це чітко та добре сплановане дійство, де кожне слово й кожен рух має значення та несе певне повідомлення до публіки.

Жанр привітання відіграє дуже важливу роль у політичному дискурсі. Саме він є одним із ключових моментів виступу. Оскільки від того, як особа розпочне свій виступ, свою промову буде залежати подальша реакція слухачів. Правильно розставлені акценти та наголоси, спеціально обраний тембр і тональність голосу, розстановка пауз та інше можуть бути вирішальними чинниками в успішності комунікації. [6].

Обов'язковим є дотримання ввічливих форм звертання, дотримання субординації та ієрархії. Кожна фраза містить звертання *Monsieur, Madame, Mademoiselle*. Невикористання таких звертань вважається неввічливим. Також слід додавати звання чи титул особи за наявності, наприклад: *Monsieur le Président, Madame le Ministre, Monsieur le Maire* тощо.

Як уже зазначалося, політичний дискурс може бути досить театралізованим. Через це, широко розповсюдженим є використання високо піднесених, пафосних фраз, не є виключенням римування кількох строф:

"Monsieur le Président, mesdames et messieurs les députés, trop de souffrance, pas assez d'espérance: telle est la situation de la France" (Manuel Valls, le 8 avril 2014) [10].

Досить розповсюдженим є поєднання формул привітання й подяки. У такий спосіб адресант висловлює подяку на запрошення чи свою повагу до співрозмовників: *"Monsieur le Président, mesdames, messieurs les députés, c'est pour moi un immense honneur*

que de m'adresser à vous aujourd'hui". (Dominique de Villepin, le 29 mai 2005) [10]; "*Majesté, permettez-moi de vous dire ma fierté d'être ainsi honoré par un souverain admiré et respecté par les citoyens de mon pays".* (Nicolas Sarkozy) [7]

Для залучення підримки слухачів адересант може на початку своєї промови зробити акцент на особистому ставленні до проблеми/ситуації, висловити особисту думку, чи просто представити власні почуття, показуючи таким чином свою небайдужість. У цій ситуації політик демонструє свої емоції й акцентує увагу на тому, що він любив: "*Mes chers amis, jeune, j'ai aimé la France sans le savoir. Beaucoup dans ma famille venaient de loin. J'aimais le ciel sous lequel je vivais et ce n'était pourtant pas le ciel de Marseille. J'aimais le son des mots. J'aimais des chansons, des musiques, des livres.* (Nicolas Sarkozy)" [7]

Використання поєднання формул привітання та звертання є досить вживаним. У такий спосіб політик звертається до аудиторії та проявляє свою повагу до неї. Є два типи таких звертань: колективне й особистісне. При колективному звератанні адресант поєднує всіх слухачів в одне ціле і відповідно до них звертається [1]: *"Chers amis, trois ans ont passé, et sur cette place de la Liberté, je suis heureux de pouvoir m'adresser à une nation indépendante et à un peuple libre !* (Nicolas Sarkozy)" [7].

При особистісному звертанні кожен адресат відчуває що адресант звертається саме до нього. Такого ефекту можна досягти при використанні особових займенників, особових звертань тощо.

Mesdames, messieurs, comment s'adresser aux Français sans évoquer le rôle que la France peut aspirer à jouer dans le monde? (Jacques Chaban-Delmas,le 16 septembre 1969) [8].

Mesdames et Messieurs, j'adresse à tous les peuples que vous représentez le salut fraternel de la France. (Nicolas Sarkozy) [9].

Одним з основних завдань політичного дискурсу є переконання й залучення аудиторії до своїх думок і позицій. Тому дуже важливо обрати правильну стратегію комунікації. На початку виступу слід правильно привітатися та звернутися до адресата. Для цього використовуються звертання, основна комунікативна настанова яких направлена на зближення зі співрозмовником та очікування його схвальної реакції [2]: "*Mes chers compatriotes!* (François Hollande); "*Mes chers amis, mes premiers mots seront*

pour vous adhérents de l'Union pour un mouvement populaire qui êtes aujourd'hui ici au Bourget plus de 40 000. Merci de votre soutien, de votre amitié, de votre énergie, de votre enthousiasme" (Nicolas Sarkozy) [7]; "*Mes chers compatriotes, dans ce nouveau partenariat franco-ivoirien, vous avez naturellement un rôle majeur à jouer"* (Nicolas Sarkozy) [7].

Не є винятком використання питальних форм на початку промови. Адресант може їх застосовувати, щоб акцентувати увагу на піднятому питанні чи на головній темі повідомлення. Також це може буде риторичне запитання, чи питання з попередньо відомою відповіддю: "*Mesdames et Messieurs les parlementaires, quel pouvoir donner au Parlement? Quel rôle peut y jouer l'opposition? Voici les questions auxquelles le Comité et vous-mêmes aurez à répondre"* (Nicolas Sarkozy) [8].

Мова – це живе та спонтанне явище, яке притаманне людині. Це невід'ємна складова процесу життєдіяльності людини, а отже не виключає так званого "людського фактору" у спілкуванні. У ділових зустрічах, виступах може мати місце запізнення мовця через певні фактори: людські, природні чи форс-мажорні. Тому адресант може розпочати свій виступ із вибачення за запізнення й очікування адресата. Такий хід є виявом поваги та усвідомленням своєї провини: "*Mesdames et Messieurs, je voudrais d'abord vous demander de bien vouloir excuser notre grand retard qui est dû au fait que nous sommes restés un peu plus longtemps que nous l'avions prévu à Yamoussoukro, compte tenu des impératifs de la cérémonie d'investiture".* (Nicolas Sarkozy) [7]; "*Mesdames et Messieurs, je vous demande d'excuser mon grand retard qui est dû au fait qu'il y a un grand appétit de paroles, ce que je comprends parfaitement, et donc quand on discute c'est normal, on accumule beaucoup de retard".* (Nicolas Sarkozy) [7].

Як і жанр привітання, прощання відіграє важливу роль у політичному дискурсі. Хоча на прощанні не дуже акцентується увага, воно все одно є одним із вирішальних моментів спілкування, оскільки саме воно ставить фінальну крапку в комунікації й може залишити як позитивне, так і негативне враження після проведеної бесіди.

На жаль, не всі політики приділяють значну увагу тому, як завершити свій виступ, дебати чи конференцію. Звичайно, інколи достатньо подякувати за увагу, присутність та співпрацю. Однак якщо це публічний виступ, і ще й довготривалий, варто обов'язково акцентувати на фінальних фразах і безпосередньо на прощанні з публікою. Цікавим є те, що деякі політики використ-

товують незавершену формулу прощання. Тобто прямого використання таких нейтральних формул як *Au revoir* не прослідковується. Замість цього фінальною фразою є заклик, цитата чи загальноприйняте висловлювання. Прикладом такого висловлювання може бути: *Vive la République ! Vive la France!.*

Для продуктивнішого закінчення промови, адресант може поєднати, як і у випадку з привітанням, жанр прощання зі звертанням, а точніше із закликом. Таке поєднання не лише резюмує основний виклад думок, а й дає настанову аудиторії, або може бути так званим piste de réflexion [3]: "*Dîtes ce que vous avez dans le cœur. Dîtes ce que vous voulez pour votre pays. Dîtes le haut et fort. Dîtes le maintenant! N'ayez pas peur! "*(Nicolas Sarkozy) [10].

Також можливе використання заклику з відтінком прохання, що підштовхує адресата на миттєву реакцію чи дію. Такий заклик може вимагати відповіді або ж ні, все залежить від сенсу та сили, які вкладає адресант: "*Peuple de France, entends mon appel! Françaises, Français, aidez-moi! Aidez-moi! Aidez la France! Françaises, Français, c'est maintenant! C'est ici, place de la Concorde! Vive la République! Vive la France!*

*Ensemble, nous allons faire de l'UMP le grand mouvement populaire dont vous avez rêvé. Mes amis, un nouvel horizon est devant nous, c'est maintenant qu'il faut faire de nos rêves une réalité!" (*Nicolas Sarkozy*)* [5].

Одним із способів спрямувати промову до досягнення бажаних настанов є надання *piste de réflexion* аудиторії чи співрозмовникам є цитування. Воно є доречним якщо відповідає тематиці розмови, в іншому випадку воно буде розцінене як недоречне й не піде на користь адресанту при спробах продовження контакту. Частіше за все цитати підбираються таким чином, щоб більшість присутніх були з ними знайомі, тому в такому випадку вони зможуть оцінити їхню доречність і висловити свою думку з того чи іншого приводу: "*Comme le Général de GAULLE l'a dit ici, qu'il me soit permis de vous dire du fond du coeur: Vive la République! Vive la France!"* (Nicolas Sarkozy) [5].

Цікавим є поєднання формули прощання з проханням. Такий дует не є рідкісним, але має неаби який вплив на аудиторію. Прохання політика до аудиторії, а точніше до людей, народу, показує що люди мають вирішальне слово та всю повноту влади в цьому часопросторі. І якщо такий ефект було досягнуто, то ця промова може вважатися успішною. Рівень довіри та поваги до

такого політика збільшується, і відповідно ряди його прихильників теж міцніють: "*J'ai besoin de vous comme jamais un candidat n'a eu besoin du peuple à ses côtés. J'ai besoin de vous pour être le candidat du peuple de France. La victoire est en vous, la victoire sera belle parce que ce sera la vôtre. Vive la République ! Et par-dessus tout, Vive la France ! "*(Jean-François Copé) [10].

Як і жанр привітання, прощання може поєднуватись із формою заклику. Використання такої формули демонструє рішучість мовця, його позицію й готовність до дій: "*Mesdames et Messieurs les chefs d'Etat et de Gouvernement, le temps presse, le monde ne peut pas attendre. Je vous remercie"* (Nicolas Sarkozy) [7].

Після детального аналізу промов французьких політиків зроблено такі **висновки**:

Формули привітання:

– Політика – це своєрідний театр, де кожен жест і кожне слово мають неабияке значення. Тому важливим є все: правильно розставлені наголоси, спеціально обраний тембр і тональність голосу, розстановка пауз і дотримання ввічливих форм звертання.

– Багато виступів є провокаційними й можуть нести певний відтінок агресії чи натяк на виклик опонента.

– Задля отримання підтримки людей політики мають виражати своє ставлення до них і не забувати про свій електорат, тому в багатьох промовах обов'язково присутнє поєднання формули привітання й подяки, звертання.

– Щоб підсилити на чомусь увагу чи виділити певну фразу, використовуються такі засоби, як анафора, риторичні запитання й ін.

Формули прощання:

– Розповсюдженим є використання незавершеної формули прощання, або нейтральних формул.

– Завершення комунікації сентенцією чи загальноприйнятим висловлюванням.

– Можливе поєднання формул прощання з іншими формулами, такими як звертання, заклик, прохання чи подяка.

– Застосування так званого *piste de réflexion* для акцентування ідеї чи надання установки на роздуми для адресата.

Отже, політичний дискурс – це дуже складний і ретельно продуманий процес, де важлива кожна деталь. Саме тому формули привітань і прощань займають тут особливе місце й можуть стати як візитівкою адресанта, так і причиною невдачі його комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Даньшина Е. В.* Стратегии и тактики американского предвыборного дискурса / Е. В. Даньшина // Вісник СумДУ. Сер. "Філологія". – 2007. – № 1. – Т. 1. – С. 24–28.

2. *Политическая наука* : Сб. науч. тр. – М., 2002. – № 3. – С. 7–86.

3. *Шевченко І. С.* Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.

4. *Яшенкова О. В*. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – С. 166.

5. *Amis de Nicolas Sarkozy*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.amisdenicolassarkozy.fr/ressources/discours?page=1.

6. Celce-Murica M., Dornyei Z. & Thurrell S. Communicative Competence: A Pegagogically Motivated Model with Content Speifications // Issues in Applied Linguistics. – 1995. – Vol. 6. – № 2. – P. 5–35.

7. *Discours de Nicolas Sarkozy à Lille*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=1qcnHmfbqoY.

8. *L'express.* [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://videos. lexpress.fr/actualite/politique/politique_1245639.html.

9. *Le figaro.* [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://www.lefigaro.fr/ politique/le-scan/2014/04/10/25001-20140410ARTFIG00355-en-2014-le-discours-de-politique-generale-de-manuel-valls.php.

10. *Le monde.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lemonde. fr/videos/video/2014/06/06/sarkozy-c-est-important-d-avoir-de-la-memoire_4433716_1669088.html?xtmc=sarkozy&xtcr=35

Стаття надійшла до редколегії 14.04.16

Стегней Н. А., студ.
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко, Киев

ФОРМУЛЫ ПРИВЕТСТВИЯ И ПРОЩАНИЯ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ФРАНКОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

Посвящена использованию форм приветствия и прощания в политическом франкоязычном дискурсе. Особое внимание уделяется объединению формул приветствия и прощания с другими формулами, такими как обращение, благодарность, просьба и другие, а также особенностям их использования для достижения поставленных целей в коммуникации.

Stegnei N. A., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMULAS OF GREETING AND FAREWELL IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE FRENCH LANGUAGE

The following article is devoted to the use of formulas of greeting and farewell in the French-speaking political discourse. In the focus of attention is the combination of formulas of greeting and farewell with other formulas, such as the address, gratitude, request and others as well as their role in the achievement of communication goals.

УДК 811.111'276.6:004.738.5

Теличко В. О., канд. філол. наук, асист.,
Інститут філології, КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДПИСІВ ПОВІДОМЛЕНЬ УЧАСНИКІВ АНГЛОМОВНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМІВ ПСИХОЛОГІВ І ПРОГРАМІСТІВ

Досліджено комунікативно-прагматичні особливості підписів повідомлень учасників англомовних професійних Інтернет-форумів представників двох фахових груп – психологів і програмістів. Виявлено основні тематичні групи підписів повідомлень учасників відповідних фахових галузей і описано їхні вербальні і невербальні засоби реалізації з урахуванням їхніх комунікативно-прагматичних характеристик.

Ключові слова: *підпис повідомлення, англомовний професійний Інтернет-форум, фахова самопрезентація, комунікативно-прагматичні особливості.*

Комунікативно-прагматичний аспект дослідження мови у різних сферах людського спілкування є одним з найпоширеніших у сучасній лінгвістиці [7; 13; 5; 3], що привертає увагу науковців до дослідження комунікативно-прагматичних характеристик новітніх форм інтеракції, зокрема до вивчення ознак і чинників ефективної взаємодії між учасниками віртуального спілкування [12; 10; 11; 1; 6; 15; 17].

Актуальність і **новизна** пропонованої статті зумовлені необхідністю вивчення комунікативно-прагматичних особливостей спілкування учасників англомовних професійних Інтернет-форумів (АПІФ) з урахуванням різних структурних складових цього різновиду Інтернет-комунікації, функціональність яких спрямована на оптимізацію спілкування у віртуальному просторі. Актуальним є також дослідження специфіки самопрезентації учасника віртуального спілкування [2; 3; 4; 14; 16] і вивчення засобів, що оптимізують самопрезентацію фахівця в опосередкованому середовищі Інтернет-форумів, зокрема таких їхніх структурних компонентів як підписів повідомлень комунікантів.

Метою дослідження є комунікативно-прагматичний аналіз особливостей підписів повідомлень учасників АПІФ психологів і програмістів.

Об'єктом пропонованої статті є структурний компонент АПІФ – підпис повідомлення, що є маркером самопрезентації комуніканта, а **предметом** статті – його вербальні й невербальні засоби реалізації з урахуванням комунікативно-прагматичних характеристик.

Матеріалом дослідження послугували підписи повідомлень учасників АПІФ, відібрані методом суцільної вибірки з двох англомовних сайтів професійних віртуальних спільнот (ПВС) – психологів (Hope And Sunrise Counselling Forum (HASCF)) і програмістів (Dev Shed Forums (DSF)).

Підпис повідомлення або термін "ориджин" (від англ. *origin* – походження), що перейшов із мережі Фідонет, є своєрідним підписом, який створює користувач, зберігає в установках, а потім автоматично прикріплює до всіх повідомлень [8, с. 188–189].

На непрофесійних форумах підпис повідомлення користувача форуму виконує репрезентативну функцію. О. В. Лутовінова запропонувала виділити тематичні групи ориджинів, сформовані на основі особистісних орієнтирів, якими керується віртуальна мовна особистість при виборі певного підпису для свого повідомлення [8, с. 190–197]. Ці орієнтири пов'язані з усіма індивідуальними характеристиками кожного учасника форуму (його життєвими принципами, цілями, інтересами, психологічними особливостями – як перманентними, так і темпоральними (дійсними в певний момент комунікації) тощо). Відображені в ориджинах ці орієнтири розкривають кожного користувача форуму як неповторну віртуальну мовну особистість. Проте в контексті професійного форуму репрезентативна функція підпису повідомлення не може обмежуватися демонстрацією індивідуально-особистісних характеристик, корелюючи з основною метою ПВС – обміном фаховою інформацією, тому підпис повідомлення учасника АПІФ набуває значення як важливий структурний компонент при виконанні функції *фахової самопрезентації*. Важливим є також урахування комунікативно-прагматичних особливостей підпису повідомлення, спрямованих на оптимізацію спілкування між членами ПВС.

Проаналізувавши досліджені підписи повідомлень учасників АПІФ психологів і програмістів, здійснено спробу їхньої тематичної класифікації, виходячи з комунікативних інтенцій і прагматичних цілей мовців, що впливають на створення власного лінгвокреативного підпису.

До *першої групи* відносимо підписи повідомлень, що реалізують фахову самопрезентацію мовця.

Функції подібних підписів повідомлень пов'язані з самопрезентацією учасника АПІФ як фахівця. Автори подібних ориджинів ставлять перед собою мету привернути увагу до своїх професійних здобутків, репрезентувати себе як кваліфікованого

фахівця, завоювати авторитет у ПВС. Як правило, такі підписи повідомлень оформлені у вигляді гіперпосилань на різні Інтернет-ресурси з інформацією про фахову діяльність автора і сферу його професійних інтересів (блоги, персональні веб-сторінки, соціальні мережі): *My blog* [PFatHASCF]; *About me on the WIki*[DSF];*Who am I?* [DSF]; *http://asitisorasiam.wordpress.com/ – me* [PF at HASCF].

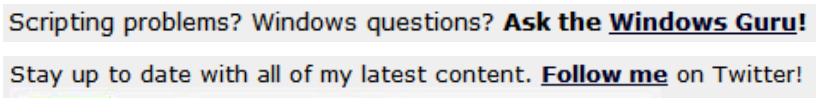

[DSF].

Розповсюдженими синтаксичними моделями побудови цих підписів повідомлень є еліптичніз апитання (*Scripting problems? Windows questions?*) [DSF] та імперативні конструкції, що спонукають комуніканта до пропонованих дій (*Check out my blog; Ask the Windows Guru; Stay up to date with all of my latest content. Follow me on Twitter*) [DSF].

Підпис повідомлення може виступати комплементарним елементом у структурі профілю користувача та деталізувати інформацію, відображену в ніку, формуючи комплексну модель фахової самопрезентації учасника АПІФ. Так, підписи повідомлень членів спільноти програмістів *requinix.net* і *medialint.com* [DSF] у формі гіперпосилань на персональні веб-сторінки фахівців відповідають обраним їхніми авторами нікам *requinix* і *medialint*, актуалізуючи комунікативну інтенцію використовувати однотипні мовні засоби для формування цілісної картини фахової самопрезентації.

До цієї групи також відносимо підписи повідомлень, створені на кшталт розгорнутих підписів повідомлень з апеляцією до соціально-професійного статусу мовця та посиланням на персональну веб-сторінку, що слугують фаховій самопрезентації та саморекламі учасника АПІФ:

Keith Flynn. Adv Dip Counselling. MBACP
Integrative Counsellor
North Finchley, London N12
http://www.thinktherapy.me.uk [PF at HSCF].

До *другої групи* зараховано підписи повідомлень, що актуалізують мету, узгоджену з основною метою ПВС – обміном фаховою інформацію. Автори цих підписів повідомлень демонструють своє бажан-

ня поділитися інформацією, що може бути корисною для інших членів спільноти, зокрема для менш досвідчених фахівців, і сприяти якісному інформаційному обміну у процесі спілкування на форумі.

У цьому тематичному корпусі підписів повідомлень можна виокремити три основні групи, виходячи з цілей інформаційного обміну, якими керується мовець:

а) що підпорядковують обмін професійною інформацією меті самореклами й нерідко відображають комерційний характер послуг, пропонованих автором: *Need a PHP, Java or SOA architect/developer or ITIL process expert? Connect with me on LinkedIn* [DSF]. Висловлювання у подібних підписах повідомлень реалізовані за допомогою імперативних конструкцій, експліцитно актуалізуючи комунікативну інтенцію мовця – зацікавити адресата у пропонованих послугах і придбати рекламований товар: *please visit Simply SQL and buy my book* [DSF]. Із метою зниження тиску на співрозмовника автор підпису повідомлення використовує модальний модифікатор "please" і невербальний засіб "смайлик", що актуалізує позитивне ставлення до потенційного клієнта;

б) підписи повідомлень навчального характеру у вигляді гіперпосилань на треди в межах форуму й інші Інтернет-ресурси, присвячені отриманню нових знань у сфері фаху. До таких тредів у межах АПІФ відносимо теми з опублікуванням професійно-зорієнтованих навчальних матеріалів (наприклад, електронних посібників), що надають можливість обговорювати їхній зміст у процесі спілкування, з'ясовувати незрозумілі деталі, звертатися до досвідченіших колег із поясненнями. Розміщення цієї фахової інформації навчального характеру не зумовлено комерційними цілями, а мета автора підпису повідомлення з посиланням на подібні Інтернет-ресурси зводиться до розповсюдження професійних знань між членами спільноти: *An Introduction To Object Oriented Programming in PHP*; *How to program a basic, secure login system using PHP; Tutorials about OSS databases, DBMonster ...* [DSF]. Подібні підписи повідомлень репрезентовані у вигляді субстантивних словосполучень або побудовані за синтаксичною моделлю типу "Howto + дієслівне словосполучення";

в) що відображають ідею заохочення інформаційного обміну. Подібні підписи повідомлень також репрезентовані гіперпосиланнями на розділи в межах ПВС або на інші Інтернет-ресурси, у яких їхній автор виражає своє бажання спонукати інших чле-

нів спільноти поділитися своїм професійним досвідом або висловити власний погляд на певну проблему у сфері фаху. Так, підпис повідомлення *http://www.counsellingworld.co.uk/cwforum/ – another counselling forum – for both counsellor and client* [PFatHASCF] актуалізує комунікативну інтенцію мовця поінформувати членів спільноти про інший професійний форум консультуючих психологів. У цьому підписі повідомлення мовець пояснює зміст гіперпосилання, проте за відсутності уточнюючої інформації його компресована форма у вигляді гіперпосилання не завжди легко піддається інтерпретації. Із метою декодування змісту підпису повідомлення й отримання більш конкретної інформації слід скористатися гіперпосиланням, у вигляді якого представлено текст підпису повідомлення, і переглянути тред, на який вказує відповідне гіперпосилання. Так, зміст підпису повідомлення, що відносимо до цієї групи *Project Suggestions* [DSF], повністю розкривається в ініціальному повідомленні треду, на яку вказує цей підпис за допомогою функції гіперпосилання: *So I have been thinking it would be great if the more experienced developers would share some project ideas to help those coming into SD* [DSF].

Третю групу складають підписи повідомлень, що реалізують віртуальну самопрезентацію учасників АПІФ і пов'язані з функцією модерації, репрезентовані у вигляді номінацій свого віртуального рангу: **DrGroove, Devshed Moderator** або у вигляді гіперпосилань на розділи з правилами спілкування на форумі. Авторами подібних підписів повідомлень виступають мовці, які мають високий віртуальний статус у спільноті й наділені повноваженнями розробляти правила форуму: адміністратори, модератори, топ-постери (найкращі учасники форуму за результатами місяця) (від англ. "top posters").

До цієї групи відносимо підписи повідомлень, що відображають настанови й заборони на виконання певних комунікативних дій, несхвалюваних конкретним мовцем: *Explain your problem instead of asking how to do what you decided was the solution* [DSF]; *Send me a private message if you would like me to setup your DNS for you for a price of your choosing* **Contribute to OSS Development, fill bug reports!** [DSF]; **Support requests via PM will be ignored!** [DSF].

Подібні підписи повідомлень реалізують вербальні засоби, що посилюють прагматичний вплив на співрозмовника – імперативні конструкції, окличні речення, а також невербальні, пов'язані з маркуванням шрифту кольорами червоної тональності, що виступають засобом привернення уваги.

До *четвертої групи* відносимо підписи повідомлень, що складаються з етикетних метакомунікативних елементів (вербальних і невербальних), які сприяють оптимізації комунікативного процесу, наприклад:

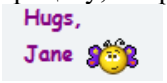

[HSCF].

Комунікативно-прагматичний зміст наведеного прикладу підпису повідомлення учасника АПІФ психологів полягає в бажанні адресанта створити сприятливу атмосферу спілкування, налаштувати адресата на позитивну хвилю, тобто оптимізувати подальший комунікативний процес. Цьому сприяють, передовсім, вербальні елементи підпису повідомлення – лексема "Hugs", що описує невербальний (такесичний) компонент комунікації (дружні обійми) із позитивною конотацією у супроводі імені мовця. Полісеміотичність підпису повідомлення полягає в комбінації вербальних засобів із двома типами невербальних (графічних) елементів – набірних і зображувальних за класифікацією Л. В. Мінаєвої [9, с. 27]. До набірних елементів, що реалізують підпис повідомлення відносимо особливий стиль і колір шрифту, що відрізняються від оформлення шрифту основної частини профілю користувача. Зображувальні елементи репрезентовані картинкою на зразок "смайлику", що виступає носієм позитивної конотації та сприяє оптимізації спілкування.

П'яту групу репрезентують підписи повідомлень учасників АПІФ, що містять цитати улюблених висловлювань мовця, за допомогою яких він демонструє свої уподобання, інтереси, погляди, зокрема прецедентні висловлення відомих людей: *"They that can give up essential liberty to obtain a little temporary safety deserve neither liberty nor safety." – Benjamin Franklin* [DSF]; *"Death Before Dishonour, my Friends!!" – Bruce Dickinson, Iron Maiden Aug 20, 2005* [DSF] або гумористичні висловлювання, прагматична функція яких пов'язана зі створенням невимушеної комунікативної атмосфери:

For every action there is an equal and opposite – government program [DSF];*"If at first you don't succeed, Skydiving is not for you!"*[DSF].

Отже, підпис повідомлення учасника АПІФ виступає факультативним елементом у структурі АПІФ, оскільки, на відміну від непрофесійних форумів його репрезентативна функція має вужчий спектр вираження. Це зумовлено зміщенням акценту з самопрезентації мовця у всьому вимірі власних індивідуально-особистісних орієнтирів на непрофесійному Інтернет-форумі до переважно **фахової самопрезентації** на професійному ресурсі. Окрім того, прагматичний зміст підписів повідомлень на АПІФ полягає у їхній регулятивній функції та створенні сприятливої атмосфери спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бойченко Т. В.* Гендерная составляющая блог-коммуникации : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. В. Бойченко; Рост. гос. экон. ун-т. – Ростов н/Д, 2013.
2. *Гермашева Т.М.* Языковая личность субъекта блог-дискурса: лингвокогнитивный аспект : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Т. М. Гермашева ; РГОУ ВПО "РГЭУ(РИНХ)". – Нальчик, 2011.
3. *Дайнеко П. М.* Дискурсивные стратегии самопрезентации в институциональном интернет-общении : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / П. М. Дайнеко ; Моск. гос. лингв. ун-т. – М., 2011.
4. *Завьялова З. С.* Особенности самопрезентации личности в условиях Интернет-коммуникации : дис. ... канд. филол. наук : спец. 09.00.11 / З. С. Завьялова ; Томск. гос. ун-т. – Томск, 2011.
5. *Колеснікова І. А.* Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : дис. ... д-ра філол. наук спец. 10.02.15 / І. А. Колеснікова ; Київськ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – К., 2009.
6. *Кубракова Н.А.* Коммуникативный гедонизм в жанре чат интернет-коммуникации : дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. А. Кубракова ; *Сарат. гос. ун-т* им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2013.
7. *Лукашенко Н. Г.* Іспаномовний Інтернет-дискурс: комунікативно-прагматичний та лінгвостилістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Н. Г. Лукашенко ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2006.
8. *Лутовинова О. В.* Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса : монография / О. В. Лутовинова. – Волгоград : Изд-во ВГПУ "Перемена", 2009.
9. *Минаева Л.В.* Мультимодусность текстов печатных СМИ и рекламы / Л. В. Минаева // Вестн. Москов. ун-та. – Сер. 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2002. – № 4. – С. 26–33.

10. *Малая О. Ю.* Реализация речевых стратегий вежливости в дискурсе немецкоязычных интернет-форумов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. Ю. Малая ; Харк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина. – Х., 2008.

11. *Селютин А. А.* Коммуникативная толерантность в виртуальном пространстве : на примере анализа текстов социальных сайтов : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / А. А. Селютин ; Челябинск. гос. ун-т. – Челябинск, 2009.

12. *Столярова М. О.* Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / М. О. Столярова ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005.

13. *Фролова І. Є.* Комунікативно-прагматичний та комунікативно-дискурсивний підходи у лінгвістиці / І. Є. Фролова. – Житомир : Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка, 2008. – Вип. 38. – С. 151–156.

14. *Bullingham L., VasconcelosA.C.*"The presentation of self in the online world": Goffman and the study of online identities / Liam Bullingham, Ana C. Vasconcelos // Information Research. – Vol. 39, № 1. – 2013. – Pp. 101–112.

15. *Chen I. Y. L.* The factors influencing members' continuance intentions in professional virtual communities – a longitudinal study / I. Y. L. Chen // Journal of Information Science. – 2007. – Vol. 33. – № 4. – Pp. 451–467.

16. *Dijck van J.*"You have one identity": performing the self on Facebook and LinkedIn / José van Dijck // Media, Culture & Society. – 2013.– Vol. 35. – № 2. – Pp. 199–215.

17. *Ziegler M. F.* Understanding Informal Group Learning in Online Communities Through Discourse Analysis / Mary F. Ziegler, T. Paulus, Marianne Woodside // Adult Education Quarterly. – 2014. – Vol. 64. – № 1. – P. 60–78.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Dev Shed Forums* [Electronic resource] – Mode of access :http://forums.devshed.com/.

2. *Private Forum* at HopeAtSunrise Counselling Forum [Electronic resource] – Mode of access :http://www.hopeandsunrise.co.uk.

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2016 р.

Теличко В. О., канд. филол. наук, ассист.,
Институт филологии, КНУ им. Тараса Шевченко, Киев

КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДПИСЕЙ СООБЩЕНИЙ УЧАСТНИКОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРНЕТ-ФОРУМОВ ПСИХОЛОГОВ И ПРОГРАММИСТОВ

Исследованы коммуникативно-прагматические особенности подписей сообщений участников англоязычных профессиональных Интернет-форумов представителей двух профессиональных групп – психологов и программистов. Выявлены основные тематические группы подписей сообщений участников соответствующих профессиональных сфер и описаны их вербальные и невербальные средства реализации с учетом их коммуникативно-прагматических характеристик.

Ключевые слова: *подпись сообщения, англоязычный профессиональный Интернет-форум, профессиональная самопрезентация, коммуникативно-прагматические особенности.*

Telychko V. O., PhD,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF USERS' SIGNATURES WITHIN THE ENGLISH-LANGUAGE PROFESSIONAL INTERNET DISCUSSION FORUMS OF PSYCHOLOGISTS AND DEVELOPERS

The article studies the communicative and pragmatic peculiarities of users' signatures within the English-language professional Internet discussion forums representing two professional groups – psychologists and developers. The article highlights key thematic groups of users' signatures of the participants in their corresponding professional spheres and describes their verbal and non-verbal means of realization, including their communicative and pragmatic characteristics.

Key words: *user's signature, English-language professional Internet discussion forum, professional self-presentation, communicative and pragmatic peculiarities.*

УДК 81'373.7 = 512.161

Тищенко К. О., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ БАТЬКІВЩИНА/VATAN У ЛІРИЦІ МЕХМЕТА АКІФА ЕРСОЯ

Предметом дослідження є вербалізація концепту БАТЬКІВЩИНА/VATAN у ліричній творчості Мехмета Акіфа Ерсоя, творця турецького державного гімну. Джерельну базу для дослідження склали вірші збірки "Safahat" ("Ступені"), яка поєднує творчість поета 1911–1933 рр. і складається із 108 віршів. Унаслідок проведеного аналізу виокремлено вербальні репрезентації концепту БАТЬКІВЩИНА, виділено його ядро та периферію.

Ключові слова: *концепт, БАТЬКІВЩИНА, Мехмет Акіф Ерсой, концептосфера, ядро, периферія, гімн.*

Аналізується вербалізація концепту *БАТЬКІВЩИНА/VATAN* у поетичних творах Мехмета Акіфа Ерсоя – видатного турецького діяча, поета та автора державного гімну Турецької Республіки.

Актуальність дослідження зумовлена важливим впливом творчості Мехмета Акіфа Ерсоя на формування національного менталітету, і найяскравішим прикладом цього є повага та любов турецького народу до *İstiklal Marşı* ("Маршу незалежності"), створеного поетом.

Турецькі вчені неодноразово досліджували відображення *батьківщини* у поетичній творчості Мехмета Акіфа Ерсоя, проте комплексного концептуального аналізу, який ми пропонуємо у цій

статті, проведено не було. Отже **метою дослідження** є виокремлення концепту *БАТЬКІВЩИНА/VATAN* у поетичних текстах збірки *Safahat* ("Ступені"), проведення аналізу його ядра та периферії.

Розповсюдженою є думка, що нікому не вдалося би написати гімн краще за Мехмета Акіфа Ерсоя, із цього приводу Осман Кочибай цитує Др. Мехмеда Догана: "Мехмет Акіф із його вірою, життєвим шляхом, великою душею, яка відчувала вікові страждання Анатолії, бунтом проти богохульства, який його іноді охоплював, є зразковою особистістю національної боротьби. Саме через це він не мав труднощів при написанні легендарного маршу національної боротьби. Насправді можна сказати, що тільки він міг би написати Марш незалежності" [1].

Безперечно, історична пам'ять та національна ідентичність тісно пов'язані, при цьому перша впливає на формування останньої. О.В. Головашина стверджує, що державні гімни відіграють велику роль у формуванні та передачі історичної пам'яті: творцями гімнів є зазвичай представники інтелектуальної еліти, проте створений гімн починає впливати на масову свідомість та визначати вектори розвитку [2].

Таким чином, творчість Мехмета Акіфа Ерсоя є важливою у культурологічному та соціологічному сенсі, а лінгвіста у цьому контексті буде цікавити вербалізація концептів в його текстах. Як відзначають Л. Г. Бабенко та Ю. Л. Казарін: "Поворот лінгвістики до цілісного тексту як об'єкту дослідження, також його розгляд у теоретичному середовищі антропологічної лінгвістики та когнітології поставили вчених перед необхідністю дослідження концептуального змісту тексту" [3, с. 55].

На думку вчених важливість концептуального аналізу художнього тексту спирається на такі фактори: значимість концептуального простору для розвиненої національної мови і роль культурних творів у мовному збагаченні; глибокий взаємозв'язок між мовою та культурою, коли концептосфери мови та культури практично ототожнюються; постійна присутність концептів у культурній свідомості; універсальність концептів і їхня динамічна природа. При цьому метою концептуального аналізу є виокремлення парадигми концептів, значимих для культури, та опис їх концептосфер, тобто компонентів, із яких складається ментальне поле концепту [3, с. 56]. У межах концептуального аналізу тексту пропонується такий порядок дій: виокремлення ключових слів, визначення на їх основі базового концепту та опис концептуального простору [3, с. 59].

У цьому контексті важливо, що існує два базові підходи до розуміння концепту: когнітивістів цікавить концепт як одиниця ментальної інформації, багатокомпонентна структура, яка має ядро і периферію, а для лінгвокультурологічного підходу є характерним опрацювання національної концептосфери, де культурні фактори зумовлюють свідомість.

І. А. Стернін наголошує, що концепт має певну структуру, проте внаслідок динамічності вона не є жорсткою та в процесі мислення актуалізується у різних аспектах. На думку науковця концепт складається із ядра (базового шару із кодуючим образом) і периферії, або інтерпретаційного поля концепту [4, с. 61]. Вчений пропонує таку послідовність при концептуальному аналізі: визначення концепту; пошук ключових слів (базових лексем-репрезентатів), через які цей концепт втілюється у мові, при цьому семантика ключового слова, яке називає концепт, відображає ядро концепту, а зміст концепту поповнюється синонімами та антонімами ключової лексеми [4, с. 63].

У свою чергу С. Г. Воркачов серед ознак лінгвокультурного концепту називає такі складові: емоційний зв'язок, семіотична щільність, орієнтованість на план вираження [5, с. 12].

В. І. Карасик стверджує, що лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи не є взаємовиключними, "концепт як ментальне утворення у свідомості індивіду є виходом на концептосферу соціуму, тобто в кінцевому рахунку на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіду" [6, с. 97].

У дослідженні в межах концептуального аналізу поетичних текстів Мехмета Акіфа Ерсоя пропонується виокремити компоненти концепту *БАТЬКІВЩИНА* й опрацьовувати результати відповідно до лінгвокогнітивного та лінвокультурологічного підходів.

Матеріалом для дослідження є поетичні тексти збірки *Safahat* ("Ступені"), при цьому аналіз сукупності ліричних творів Мехмета Акіфа Ерсоя показує, що концепт *БАТЬКІВЩИНА* вербалізовано через лексеми, які використовуються у турецькій мові для відображення концепту – *memleket, yurt, vatan* – на це указує частотність їх вживання.

Вороже ставлення поету до методів управління країною, заснованих на силі та приниженні, показано в вірші *Acem Şahı* ("Аджемський шах")[3], який складається із двох частин: перша частина на-

[3]Лексема *Acem* має арабське походження, проте, якщо в арабській мові її значення ототожнювалось із іноземцем, то в османській мові ця лексема використовується виключно для позначення Ірану та іранського народу [8, с. 6].

лежить Мідхат Джемалю, а друга – Мехмету Акіфу. При цьому в першій частині вірша опрацьовується тема того, що кровавим диктаторам не забрати у могилу із собою власні завоювання, а лексема *vatan* використовується у контексті цілої країни:

Yer kalmamış sarây-ı muallana bak utan:
Mâtem-sarâylarla dolu ***sâha-i vatan****!* [7, с. 62].

Переклад: "Для твого величного палацу нема місця, подивись та посоромся: / ***Уся батьківщина*** заповнена траурними палацами".

У другій частині вірша Мехмет Акіф Ерсой характеризує деспотизм правителя вже через лексему *memleket*:

O, birçok ***memleket*** *viran edip yaptırdığın eyvan*
Harâb olmaz mı? Kabristâna dönmüşken bütün Îran? [7, с. 63].

Переклад: "Чи той айван, який ти збудував, зрівняв із землею багато ***батьківщин (країн)***, / Не обернеться руїною? Коли увесь Іран став кладовищем?"

Батьківщина у розумінні поета пов'язана із *hürriyet* (свободою), про що свідчить одночасне використання зазначених лексем у однойменному вірші:

– Yaşasın ***hürriyet****!*
Derken alkış geliyor; sonra da nevbet nevbet,
Ya ***Vatan Şarkısı,*** *yahud ona benzer bir şey*
Okunup her köşe çın çın ötüyor… Hey gidi hey![7, с. 72].

Переклад: *"Хай живе* ***свобода****! / У цей час чути оплески; а після цього / Чи* ***Пісня батьківщини****, чи щось подібне / Співається у кожному кутку, усе дзвенить… Гей, ну ж бо, гей!"*

Оскільки для концептуального аналізу творів важливим фактором є виокремлення передтекстових пресупозиції (час створення, роль епіграфа, тощо) [3, с. 72], які вплинули на формування концептуального простору, є сенс зауважити, що Мехмет Акфі Ерсой виступав проти деспотичного правління Абдул-Гаміда II і був поборником молодотурецької революції. Це ставлення, радість, надія на покращення разом із вербалізацією лексеми *батьківщина* через *yurt* виражається у вірші *Süleymaniye Kürsüsünde* ("На трибунів Сулейманіє") таким чином:

O ne müdhiş heyecanlardı aman yâ Rabbi!
Verdi Kanûn-i Esâsî… Bu, çıkar rü'yâ mı?
Yok canım öyle değil: Milletin istirhamı,
Şekl-i tehdîd alıvermiş, o da muztar kalmış…
<…>

Bu ne şâhın işi, yâ Rab, ne sipâhın kârı…
Bu senin kudretinin havsala-çâk esrarı!
***Yurdumun** gülmeyen evlâdını artık güldür…*
Ağladım sonra çocuklar gibi hüngür hüngür. [7, с. 140].

Переклад: *"Господь, що то було за страшенне запалення! / Конституцію було надано… Чи це сон? / Ні, шановний, не так: мольба народу / Прийняла загрозливу форму, а він був змушений… <…> Господи, це не робота шаха, не справа рук сіпахі… / Це незбагненна таємниця твоєї могутності! / Розсміши нарешті дитя моєї **батьківщини**, що не усміхається… / Потім я заридав, як діти".*

Загалом зазначений поетичний текст структуровано у вигляді опису стану мусульман у різних країнах ліричним героєм-мандрівником:

Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim;
Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim.
Şark-ı Aksâ'dan alın, Mağrib-i Aksâya kadar,
***Müslüman yurdunu** baştan başa kaç devrim var!*[7, с. 129].

Переклад: *"Запитайте мене щодо ісламського світу, я вам розповім; / Тому що не залишилось жодного місця, де б я не був, яке б не бачив. / Від Далекого Сходу до Далекого Заходу/ Я багато разів об'їздив усю **мусульманську батьківщину**".*

Концепт *БАТЬКІВЩИНА* згадується в контексті розпачі від стану речей у тодішньому Стамбулі, при цьому периферією концепту виступає *релігія*:

Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
İstedim fikrini açmak; dedim: "Artık uyanın!
***Memleket** mahvoluyor, **din** de berâber gidiyor;*
Size Kur'an "Bakınız sâde uzaktan!" mı diyor?"[7, с. 130].

Переклад: *"Бажав розкрити ідею декількох гідних ходжа, про яких я гарно думав, / Сказав "Просуньтесь нарешті! / **Батьківщина** гине, разом із нею **релігія**; / Хіба Коран вам каже просто дивитися здалеку?".*

При описі примусового зречення від ісламських коренів у Російський імперії поет оперує поняттями релігії та національності:

Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş? Mutlak,
***Dîni kökten kazımak**, sonra, evet, **Ruslaşmak**!*[4] [7, с. 133].

[4] У перших редакціях друга строфа викладена так: "Обрусіти, викорчував релігію та національність".

Переклад: "Був єдиний шлях для порятунку… Який же? Невідмінно/ ***Викорчувати релігію,*** потім, так, ***обрусіти***!"

Концепт *БАТЬКІВЩИНА* у контексті положення Туркестану вербалізується через лексему *memleket*, при цьому периферію концепту складають: *Eski Dünya* (укр. Старий Світ), *âlem* (укр. світ, стан речей), *ilim*[5] (укр. наука) та *cehalet* (укр. неосвіченість).

Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden

Çekecek ***memleketin*** *hâli ne olmaz, düşünün!* [7, с. 135].

Переклад: "*Від цих неосвічених вчителів, від цих безмозлих/ Що трапиться із* ***батьківщиною****, тільки уявіть собі!*"

Як зразкових носіїв релігії та ісламських чеснот Мехмет Акіф Ерсой згадує японців: *Müslüman denmek için eksiği ancak tevhîd* ("Для того, щоб їх назвати мусульманами, відсутня тільки віра у єдиного Аллаха"), а коли мова заходить про Індію, концепт *БАТЬКІВЩИНА* вербалізується через лексему *memleket* та пов'язується із поняттями зовнішнього вторгнення, релігії та народу:

Şunu öğretti ki İngiltere tahsîli bana;

Milletin, memleketin *böyle sefîl olmasına*

Bir sebep varsa, havâssın geriden bakmasıdır... [7, с. 139].

Переклад: *"Урок Англії навчив мене наступному; / Якщо для того, щоб* ***батьківщина*** *та* ***народ*** *були настільки убогими, / І існує причина, то це байдужість еліти…"*

Окрему цікавість викликають спостереження Мехмета Акіфа щодо шляху розвитку, який належить пройти мусульманам: *Kendi 'mâhiyyet-i rûhiye'niz olsun kılavız* ("Хай провідником буде ваша "духовна сутність"), та сучасного стану речей, при описі якого концепт *БАТЬКІВЩИНА* у значенні *країна* вербалізується як через *vatan*, так і через лексему *mülk:*

Müslüman mülkünü[6] *her yerde felâket vurdu...*

Bir bu ***toprak*** *kalıyor* ***dînimizin son yurdu****!* [7, с. 154].

Переклад: "Повсюди ***мусульманська країна*** *знаходиться у халепі… / І тільки ці* ***землі*** *залишаються* ***останньою батьківщиною нашої релігії!"***

---

[5] Цей елемент концептосфери опрацьовуватиметься також в інших контекстах.

[6] За інформацією з тлумачного словника Турецького мовного товариства лексема mülk має значення країни, усіх територій, що перебувають під владою однієї держави.

Вірші, що складають розділ *Hakkın Sesleri* ("Голоси правди"), були написані під час Балканської війни, і відображають ставлення поету до подій того часу. Поетичні тексти оформлені у вигляді пояснення до аятів Корану та опрацьовують суспільну тематику. При цьому концептосфера *БАТЬКІВЩИНИ* розширюється новими елементами, наприклад: *Yazık, Şark'ın semâsından Hilâl'in*[7] *geçti işraki* ("Шкода, проте час, коли місяць палав над небом Сходу, пройшло"). У текстах постійно підкреслюється взаємозв'язок *батьківщини* та *релігії*:

İlâhî, ***Şer'-i ma'sûmun*** *şu topraklardı son* ***yurdu...***
Nasıl te'yîd-i kahrın en rezîl akvâma vurdurdu?
Evet, milletlerin en kahbesinden , üç leîm ordu,
Gelip tâ sinemizden vurdu, seyret hem, nasıl vurdu…[7, с. 158].

Переклад: *"Аллах, ці землі були* ***останньою батьківщиною невинного шаріату****… / Яким чином твоє прокляття обрушило на цю країну найганебніші племена? / Так, підлі армії трьох негідних народів / Прийшли та вдарили нас у груди, при цьому ще як…"*

У поетичних текстах розділу *Hakkın Sesleri*:

- проводяться паралелі між зруйнованою батьківщиною та кладовищем; *Geçenler varsa* ***İslâm'ın*** *şu* ***çiğnenmiş diyarından****; / Şu yüz binlerce* ***yurdun*** *kanlı, zâirsiz* ***mez'arından*** [7, с. 160] ("Якщо і є ті, хто проходять цим ***знищеним ісламським краєм****;* / Повз сотні тисяч кривавих та відлюдних ***могил батьківщини"***); ***Vefâsız yurd****! Öz evladın için olsun, vefa yok mu? / Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?* [7, с. 160] ("***Невірна батьківщина***! Чи немає вірності в тебе навіть для власного дитяти? Чому твоє серце почорніло? Чи нема хоча б одного світла серед тисячі вогнищ?"); *Ah! Karşımda* ***vatan namınabir kabristan*** *yatıyor şimdi* [7, с. 161]("Ах, переді мною лежить ***могила задля батьківщини"***); *Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük bir cinayet ki* [7, с. 161] ("Настільки сильне знищення нещасних мусульман");

- висловлюються хвилювання з приводу країни, при цьому розуміння концепту *БАТЬКІВЩИНА* охоплює балканські країни, вплив на які Османською імперією було втраченов результаті війн 1912–1913 років: ***Arnavutluk*** *yanıyor… Hem bu sefer pek müdhiş* [7, с. 163] ("Палає ***Албанія***… Причому цього разу дуже сильно"); *Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu: / Ki hemen kol kol olup sardı* ***bütün bir yurdu*** [7, с. 163] ("Набрякла одна іскра, а розірвалось таке

[7] Подальше опрацювання цих елементів концептосфери знаходимо безпосередньо в Марші незалежності.

пекло, / Що незабаром охопило ***цілу батьківщину"***); *En sevgili annen, o senin* ***öz vatanın*** */ Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?* ("Люба матуся, чи паде твоя ***рідна батьківщина***/ Жертвоюгнівання трьох дурисвітів?"); *Sen misin, yoksa hayâlin mi?* ***Vefasız Kosova!***[7, с. 164] ("Чи то ти, чи примара? ***Зрадливе Косово!"***); *Karadağ haydudu, Sırp eşşeği, Bulgar yılanı, / Sonra Yunan iti, çepçevre kuşatsın* ***vatanı****… / Târumâr eyleyiversin de bütün ordumuzu, / Bizi kovsun elimizden alarak* ***yurdumuzu****…* ("Хай бандит із Чорногорії, сербський осел, болгарська змія, / Потім ще грецька собака оточують ***батьківщину*** з усіх сторін… / Хай розіб'ють нашу армію, / Проженуть нас, заберуть із рук нашу ***батьківщину…****"); Bunu benden duyunuz, ben ki, evet,* ***Arnavudum****… Başka bir şey diyemem… İşte* ***perişanyurdum****!...* [7, с. 166] ("Чуйте це від мене, так, я ***албанець***. Не змозі нічого сказати… Ось ***бідна моя батьківщина***!");

- концепт *БАТЬКІВЩИНА* вербалізується через лексеми *memleket, yurt* та *vatan,* проте переважним є використання *vatan*: *Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş… / Sesler de:* ***"Vatan*** *tehlikedeymiş… Batıyormuş!"* [7, с. 168] ("Дома перетворились на сідало, там співають сови… / Та голоси: "***Батьківщина*** в небезпеці… Гине!"); *Sahipsiz olan* ***memleketin*** *batması haktır; / Sen sâhip olursan bu* ***vatan*** *batmayacaktır* [7, с. 168] ("Загибель – доля ***батьківщини***, в якій нема господаря; / Ця ***батьківщина*** не загине тільки у тому випадку, якщо ти заявиш на неї права"); *En kanlı şenâ'atle kovulmuş* ***vatanından****, Milyonla hayâtın yüreğinden gidiyor kan!* ***İslam'ı*** *elinden tutacak, kaldıracak yok…*[7, с. 170] ("Мільйони страждають, вигнані із ***батьківщини*** із кривавою дикістю! / Нема того, хто перейняв би у них іслам"); *Ey* ***vatansız*** *derbederler, en denî kundakçılar! / Milletin, az çok, duran bir dîni, bir nâmûsu var* [7, с. 175] ("Гей, бродяги ***без батьківщини***, гей, низькі підбурювачі! / У народу є релігія, що тримається більш менш, та гідність"); *Yıkmadık bir şey bıraktık…Sâde bir şey:* ***Aile****. / Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik? / İşte* ***viran memleket****! Her yer delik, her yer deşik!* [7, с. 176] ("Не залишили нічого цілого… Проста річ – ***сім'я***. / А що ми зруйнували та потім виправили? / Ось ***зруйнована батьківщина!*** Уся продірявлена"); *Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş* ***vatan*** *yâd ellere!* [7, с. 178] ("Іноземні ноги топчуться – ***батьківщина*** завойована іноземцями!").

У поетичному тексті *Vaiz Kürsüde* ("За трибуною проповідника") опрацьовується широке коло тем: Балканська війна, порівняння Заходу та Сходу, завоювання Едірне, релігійні постулати, любов до батьківщини (у контексті Османської імперії та

країн, де панує іслам). Завдяки різноманіттю тем концепт *БАТЬКІВЩИНА* отримує широке вербальне втілення, та периферія концепту розширюється за допомогою нових компонентів:

Düşün: ***Hayâta fedâ etmedik*** *elinde ne var?*

Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, îman mı?

Vatan *mı,* ***hiss-i hamiyyet*** *mi,* ***hak*** *mı,* ***vicdan*** *mı?* [7, с. 208]

Переклад: *"Подумай, що є в тебе, що ти не присвятив життю? / Чи це честь, слава, відважність, релігія, чи віра? / Чи це* ***батьківщина****, чи це* ***вірність батьківщині****,* ***право*** *чи* ***совість****?"*

Bakın, anâsır-ı İslâm'ın hangi râbıtanın

Devamı bağlayabilmiş bu ***müşterek vatana****?* [7, с. 223]

Переклад: *"Подивіться, які ісламські народи/ змогли сформувати постійний зв'язок із цією* ***святою батьківщиною****?"*

Vatan *muhabbeti, millet yolunda bezl-ihayât:*

Hülâsa, ***âile*** *hissiyle cümle hissiyyât;*

Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.

İçinde leş taşıyan sîneden ne hayr umulur?

Vatan felâkete düşmüş*... Onun* ***hamiyyeti***[8] *cûş*

Eder mi zannediyorsun? Herif: ***Vatan-ber-dûş****!* [7, с. 224]

Переклад: *"Любов до* ***батьківщини****, щедре дарування життя на шляху народу, / Зрештою, почуття до* ***сім'ї*** *та уся гамма почуттів / Буде у серці, яке б'ється заради святощів. / А яке добро можна очікувати від гнилого серця? /****Батьківщина у небезпеці****... Вважаєш, що* ***відданість*** *їй збуриться? / Дурень, не маючий* ***батьківщини****!"*

Fakatsen öyledeğilsin: Senin yanar ciğerin:

"Vatan"*deyip öleceksin semâda olsa yerin.*

Nasıl tahammül eder hür olan esâretine?

Kör olsun, ağlamayan, ey ***vatan,*** *felâketine!* [7, с. 224]

Переклад: *"Проте ти не такий, у тебе душа болить: / Ти помреш із* ***батьківщиною*** *на устах, якщо твоє місце буде на небесах. / Як вільний може витримати кабалу? / Хай осліпне той, хто не плаче,* ***батьківщино,*** *від твоїх бід!"*

У поетичних текстах розділу *Hatıralar* ("Спогади"), які були продиктовані подіями першої світової війни, і містять спостереження автора, який подорожував багатьма країнами (читачеві пропонуються образи Германії та Єгипту), концепт *БАТЬКІВЩИНА* розкривається через описи:

---

[8] Hamiyet – лексема, що складає периферію концепту; тлумачний словник розкриває її значення, як спробу врятувати батьківщину, народ і сім'ю [8, с. 840].

- відносин між Заходом та Сходом: ***Çiğnediler yurdunu*** *baştan başa, sen yine bir kerre kımıldamadın! <...> Ey koca* ***Şark****, ey ebedî meskenet! / Sen de kımıldanmaya bir niyyet et. / Korkuyorum, Garb'ın elinden yarın, / Kalmayacak çekmediğin mel'anet* [7, с. 244] ("Твою ***батьківщину попрали***, а ти не зворухнувся! <...> Гей, великий **Схід**, гей, вічний ледар! / Зберись і ти зворухнуться. / Боюсь, що завтра вже не залишиться страждань, / які б ти зазнав від Заходу!");

- туги за батьківщиною: ***Vatan-cüdâ*** *gibiyim ceddemin diyarında! / Ne toprağında şu* ***yurdun****, ne cûybârında, / Bir âşinâ sesi, yâhud bir âşinâ izi var!<...> Görür müyüm diye karşımda* ***Müslüman yurdu****<...>****Vatan-cüda*** *olayım sinesinde İslâm'ın?*[7, с. 257] ("Я в краю пращурів неначе ***на чужині***! / Ні в землі, ні в ріках ***цієї країни*** нема знайомих звуків та слідів! <...>Чи я побачу ***мусульманську батьківщину*** переді мною? <...> Чи я буду ***чужинцем*** в ісламському серці?").

Різні варіації вербалізації концепту *БАТЬКІВЩИНА* спостерігаємо також у шостому та сьомому розділах збірки *Safahat*. Наведемо деякі приклади: *Sorarım kendime:* ***Gurbette*** *mi, hayrette miyim?/ Yoklarım taşları, toprakları: İzler kan izi; /* ***Yurdumun*** *kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!*[7, с. 307] ("Запитаю у себе: чи я на ***чужині***, чи я вражений? / Перевірю каміння, землю – там криваві сліди; / Харкає кров'ю широке фіолетове море моєї ***батьківщини***!"); ***Din, vatan, âile, millet*** *gibi yüksek hisler, / Ahmak aldatmak için söylenilir şeylermiş... / Bu hurâfâtı hakîkat diye kim dinlermiş?*[9] [7, с. 353] ("***Релігія, батьківщина, сім'я, народ*** – про ці високі почуття / Розповідалось з метою обманути дурнів… / Проте хто слухав цю брехню, начебто це була істина?");***Vatan uğrunda*** *efendim,* ***vatan uğrunda*** *bütün. Biz ozilletlere katlanmamış olsaydıkdün,* ***Memleket*** *yoktubugün* [7, с. 353] ("Все це ***заради батьківщини****,* пане, все це ***заради батьківщини***. / Якщо вчора ми би не витерпіли ті приниження, / Сьогодні не було би ***батьківщини"***); *Duyan yok, ses veren yok, bir* ***perişan yurda*** *başvurdum. / Mezarlar, âhiretler, yükselen karşında dûrâdûr… / O mâzîler, İlâhî, bir yıkık rüya mıdır şimdi?* ("Нема того, хто слухає, немає ні звука, я звернувся до ***нужденної батьківщини***. / Могили, замогильні світи розгорнулися перед тобою. / Чи ті минулі часи, Аллах, були зруйнованим сном?");*Cihan altüst olurken, seyre baktın, öyle durdun da, / Bugün bir serserî, bir derbedersin*

[9] Ідеться про Абдуль-Гаміда II.

*kendi **yurdunda**!* [7, с. 380] ("Коли руйнувався простір, ти спостерігав, стояв в стороні. / А сьогодні ти бродяга, чужинець на рідній ***батьківщині***!");***"Tûran İli"** nâmıyle bir efsâne edindik; / "Efsâne, fakat, gâye!" deyip az mı didindik?/ Kaç **yurda** vedâ etmedik artık bu uğurda?/ Elverdi gidenler, acıyın eldeki **yurda**!*[7, с. 386] ("Склали епос про велич ***країни Туран***; / Чи мало ми докладали зусиль заради наміру, хоч і епічного? / Із скількома ***країнами*** ми розпрощались заради цього? / Досить тих, хто пішов, пожалійте власну ***батьківщину***"); *Can gitti, **vatan** gitti, bıçak dîne dayandı* [7, с. 392] ("Життя пропало, ***батьківщина*** пропала,пройшла черга релігії").

При цьому поетичним текстом, який сприяв формуванню національної свідомості турецького народу, безперечно, є *İstiklal Marşı* – державний гімн Туреччини. Завдяки цьому тексту периферія концепту *БАТЬКІВЩИНА* збагачується новими елементами:

- установлюються зв'язки між батьківщиною та прапором як через колір (*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al **sancak**; / Sönmeden **yurdumun** üstünde tüten en son ocak;* [7,с. 440], "Не бійся, червоний **прапор**, що розвивається по зорях, не померкне, / поки не померкне останнє вогнище, що палає над ***батьківщиною"***), так і через символіку (*Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı **hilal!** / Kahraman ırkıma bir gül! ne bu şiddet bu celal?* [7,с. 440], "Не хмурся, стану жертвою твого обличчя, примхливий ***місяце***! / Посміхнись моєму героїчному народові! Що це за сила, що за велич?");

- наголошується роль свободи у формуванні народного духу (***Hakkıdır,** Hak'ka tapan, milletimin **istiklal**!*[7,с. 440], ***"Незалежність*** мого правовірного народу – це його ***право***!"; *Benezeldenberidir **hür** yaşadım, **hür**yaşarım;* [7,с. 440], *"*Я з правіку жив ***вільним***, я буду жити ***вільно"; Hakkıdır, hüryaşamış bayrağımın **hürriyeti;*** [7,с. 441], "***Свобода*** – це ***право*** мого прапора, який був вільним");

- звучить заклик захищати батьківщину (*Arkadaş! **Yurduma** alçakları **uğratma**, sakın*; [7,с. 440],*"*Друже! ***Не пускай*** **на батьківщину** підлотників");

- розкривається значимість батьківщини, за яку народ платить найдорожчим, при чому концепт *БАТЬКІВЩИНИ* інтерпретується через жертовність (*Bastığın yerleri ***"toprak!"** diyerek geçme, tanı: / Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. / Sen **şehit** oğlusun, incitme, yazıktır, atanı: / Verme, dünyaları alsan da, bu **cennet vatan;*** [7,с. 441],*"*Не проходь по місцям, де ступає твоя нога, як по зви-

чайній **землі**, / Визнай та подумай про тисячі тих, хто лежить під нею без савану. / Ти син **загиблого в битві**, не ображай предків: / Не віддавай цю райську ***батьківщину***, навіть якщо отримаєш цілі світи"; *Kim bu **cennet vatanın** uğruna olmaz ki feda?/ Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda,/ Etmesin **tek vatanımdan** beni dünyada **cüda;***[7,с. 441], "Хто ж не віддасть життя за цю ***райську батьківщину***? / Хай Всевишній забере мою душу, мою кохану, / Тільки би я на цьому світі ***не опинився на чужині"***);

- підкреслюються зв'язок батьківщини та ісламської релігії (*Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli – Ebedî **yurdumun** üstünde benim inlemeli;*[7,с. 441], "Ці азани – а основою релігії є визнання ісламу – будуть вічно повівати над моєю ***батьківщиною"***).

У межах нашого дослідження був проведений аналіз лексичного складу поетичних текстів Мехмета Акіфа Ерсоя, який уможливив визначення вербального репрезентанту концепту *БАТЬКІВЩИНА,* його ядра – в даному випадку це лексеми ***vatan, memleket, yurt,*** при цьому лексема ***vatan*** за частотністю вживання є найбільш поширеною.

Нами були виділені компоненти, які складають приядерну зону концепту *БАТЬКІВЩИНА;* це лексеми ***istiklal, hürriyet, millet, Hakk, Allah,din, Müslüman, toprak, hamiyet, aile***; атрибутивна складова концепту змінюється від прикметника ***perişan***, коли мова йде про завоювання батьківщини, до ***cennet, müşterek***, коли підкреслюється значення батьківщини для народу; базовими дієсловами, пов'язаними із концептом *БАТЬКІВЩИНА*, виступає синонімічний ряд: ***uğrunacan vermek, şehit olmak, feda etmek***тощо. Оскільки часто висловлення, пов'язані із *БАТЬКІВЩИНОЮ*, подаються через призму авторського бачення, і цей факт є особливо примітним у поетичних текстах, де опрацьовується тема Балканської та Першої світових війн, дальня периферія концепту складається із елементів, продиктованих часом (***viran memleket, çiğnenmiş diyar, kabristan***).

При цьому квінтесенцією авторського розуміння концепту *БАТЬКІВЩИНА*, яке вплинуло на концептосферу соціуму та збагатило її новими елементами, є *İstiklal Marşı.* У рамках подальшого дослідження можливо запропонувати проведення асоціативного експерименту з метою дослідження впливу концепту *БАТЬКІВЩИНА*, описаного в Марші незалежності, на свідомість носіїв мови та формування національного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кочибай О.* Мехмет Акіф Ерсой та Бурдур [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.kocibay.net/mehmetakif.html

2. *Головашина О. В.* Государственные гимны и формирование национального самосознания в Первой Австрийской республике // Электронный научный журнал "Актуальные инновационные исследования: наука и практика". Вып. 1. – 2012 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.actualresearch.ru/nn/2012_1/Article/history/golovashina20121.pdf

3. *Бабенко Л. Г.* Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник. Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта: Наука, 2005.

4. *Стернин И. А.* Метолодогические проблемы когнитивной лингвистики ; под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2001.

5. *Воркачев С. Г.* Лингвокультурный концепт: типология и области бытования : монография ; под ред. С. Г. Воркачева. – Волгоград : ВолГУ, 2007.

6. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.

7. *Ersoy Mehmet Akif.* Safahat // İnkılâp Kitabevi Yayıs Sanayı ve Ticaret AŞ, 4. Baskı, 2014.

8. *Türkçe Sözlük*. – Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005. 10 Baskı.

Дата надходження до редколегії 26.04.2016 р.

Тищенко Е. А., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА РОДИНА/ VATAN В ЛИРИКЕ МЕХМЕТА АКИФА ЭРСОЯ

Предметом исследования является концепт РОДИНА/VATAN в лирическом творчестве Мехмета Акифа Эрсоя, создателя турецкого государственного гимна. Источником для исследования выступили стихотворения сборника Safahat ("Ступени"), который объединяет творчество поэта 1911–1933 гг. и состоит из 108 стихотворений. В результате проведенного анализа были выделены вербальные репрезентации концепта РОДИНА, определено его ядро и периферия.

Ключевые слова: *концепт, родина, Мехмет Акиф Эрсой, концептосфера, ядро, периферия, гимн.*

Tishchenko E. A., postgraduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF HOMELAND/VATAN IN MEHMET AKIF ERSOY'S LYRICS

The article analyses the concept of HOMELAND/VATAN in the lyric poetry of Mehmet Akif Ersoy, the author of the Turkish national anthem. The source for the research is represented by the collection of poems Safahat ("Stages"), which covers creative works of the poet of 1911-1933 years and consists of 108 poems. As a result of the analysis, verbal representations of the concept of HOMELAND have been identified, the core and the periphery of the concept have been distinguished.

Keywords: *concept, homeland, Mehmet Akif Ersoy, conceptosphere, core, periphery, natıonal anthem.*

УДК 811.112.2

Уманець Р. С., канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО РІШЕННЯ (на матеріалі перекладів оповідань австрійських авторів XX століття)

Проаналізовано причини перекладацьких трансформацій у художньому перекладі з німецької мови українською на матеріалі есе Альфреда Польґара "Einsamkeit" та оповідання Ельфріди Єлінек "Paula". Розглянуто й проаналізовано перекладацькі рішення, які були прийняті при перекладі, визначаються найпоширеніші трансформації, що забезпечують адекватність перекладу.

***Ключові слова**:семантичні трансформації, художній переклад, перекладацьке рішення.*

Із вересня по грудень 2015 р. у співпраці з Австрійським культурним форумом в Інституті філології була проведена перекладацька майстерня "Австрійська література XX ст.". Організатори та учасники майстерні ставили за мету ознайомитись із періодами літератури Австрії загалом, детальніше розглянути творчість письменників XX ст.; удосконалити перекладацькі навички у художньому перекладі. Для досягнення цієї мети групи обирали для перекладу два твори: одного автора з першої половини XX ст., іншого – з другої половини XX ст. Таким чином, під час перекладацької майстерні були перекладені есе Альфреда Польґара "Einsamkeit" та оповідання Ельфриди Єлінек "Paula".

Альфред Польґар – австрійський письменник, есеїст, літературний критик і перекладач – народився в епоху розквіту австрійської літератури, в часи, коли відбувалися разючі зміни. Виникають нові теми для обговорення в літературі, автори не бояться політичних дискусій, які відображаються у їхніх творах гострою сатирою. Проте творчість А. Польґара (справжнє прізвище Полак) стоїть відособлено від творчості його сучасників: К. Тухольського, К. Крауса, А. Керра. Вони прагнули до радикалізму, були войовничими письменниками, чого не спостерігаємо в літературній спадщині А. Польґара. Його сатира швидше скептична. Він ніколи не підтримував жодних ідеологічних програм, не належав до політичних партій. Всі ці особливості картини його світу необхідно постійно враховувати під час перекладу. Початковий етап перекладацького аналізу есе "Einsamkeit" ("Самотність") показав, що у творі домінують такі

тематичні поля: "*відносини*" (а точніше їхня відсутність): "keine Beziehung", "Keiner sprach zu ihm", "niemand kümmertesich", "kein Menschsetztesich"; "*жалюгідність*": "trübseliges Zimmerchen", "ein Klümpchen", "eine Bakterie im Kot";"негативні почуття": "Eifersucht", "Zorn", "ein Stückchen Haß". Щоб передати цю тональність твору ми ретельно підшукували ситуативні відповідники.

- "Тепер він не самотній, тепер він мішень чиєїсь зацікавленості та **люті**! Він зігрівав свою душу тією люттю. Він відчував, як лють освітлювала і переслідувала його…"
- Ще вчора Ніщо, **бактерія в нечистотах великого міста**, сьогодні – герой, предмет інтересу сотень тисяч.

Під час перекладу, а особливо перекладу художнього тексту, перекладач знаходиться між вдвох "вогнів", між двома мовними системами, мовними нормами. Розходження між цими системами й будуть поштовхом для перекладача до використання трансформацій. Однак перед тим як занурюватись у частини тексту, вбачати в ньому архітектонічну, композиційну, логіко-поняттєву структуру, рівні мовної структури, слід стати над текстом та визначитись із перекладацькою стратегією. Для перекладача це означає – вибір між стратегією "очуження" й "одомашнення" (у наукових працях зустрічається термін "форенізація" та "доместикація") [3]. Тобто, або передати автентичність твору, або ж привнести культурно марковані характеристики мови-реципієнта. Звісно, що кожна із стратегій має свої переваги та недоліки. У першу чергу необхідно виходити із особливостей цільової аудиторії. Оскільки ми планували представляти переклади цільовій аудиторії зацікавленій в культурі та літературі Австрії, нами більшою мірою була обрана стратегія "очуження" (для збереження духу німецькомовного простору). Саме з цих міркувань у перекладі з'являються слова: "кельнер", "шнапс", "кнайпа":

- "Kein Mensch setzte sich an seinen Tisch, kein **Kellner** tat vertraulich" – "Ніхто не підсідав за нього стіл, ніхто з **кельнерів** не був йому за панібрата".
- "Dem Vorkämpfer für Freiheit und Recht wurde schwach zumute; er musste in eine **Branntweinstube** treten und **Schnaps** trinken" – "Поборнику свободи та права стало не по собі. Він зайшов до **кнайпи** випити **шнапсу**".

Із тих самих міркувань ми залишили прізвище головного героя і просто його транскрибували. Хоча автор використовує гру слів, обігруючи прізвище "Klemm". Іменник "die Klemme" (ein

Gegenstand mit zweien lastischen, parallelen Teilen zum Fest- oder Abklemmen von etwas) перекладається як "клема", "скоба", "тримач", це промовисте прізвище характеризує головного героя (він хоч і був не помітним, сіреньким мешканцем, але у нього був він, хоч щось його тримало). Після того як помилково всі стали вважати, що він помер у боротьбі за права людини, головний герой стає відомим, але відомим померлим. Ніхто так і не знав живого Клема, він втратив навіть своє прізвище, навіть самого себе. Для підкреслення іронії А. Польґар вдається до гри слів, створюючи завдяки префіксації авторський неологізм "entklemmen". Префікс – ent (bedeutet: befreienvon; wegführenvon) в німецькій мові означає звільнення від чогось, втрати чогось.

- "Und was blieb übrig? **Ein entklemmter Klemm**, ein geschundener Bettler, ein leeres Gerüst armer Menschlichkeit" - "А що ж залишилось? **Знеклемлений Клем**, змучений жебрак, голий кістяк бідного людства".

Ми також вдались до авторського неологізму, завдяки префіксації обіграли іменник "клема". Однак спочатку у процесі перекладу в нас виникали й інші перекладацькі ідеї. Ми розглядали можливість створення гри слів на обігранні іменника "клин". Дієслово "розклинювати" означає щось розщеплювати, розшивати. Таким чином, ми утворили епітет "розклинений".

З тих же міркувань ми залишили назву газети (застосували транслітерацію), що з'являється в есе. Хоча однією з пропозицій було перекласти як "Щоденні новини".

- "Als Klemm heimwärts ging, sah er am Fenster eines Zeitungsladens die "**Illustrierte Tageszeitung**" hängen" – "Дорогою додому Клем побачив на полицях газетного кіоску свіжий номер "**Ілюстрірте Таґесцайтунґ**".

На перший погляд граматичні трансформації не викликають труднощів. Однак перекладачеві часто важко відступити від морфології та синтаксису мови оригіналу, тому що перекладач багато читає і чує текстів саме вихідною мовою. Так, наприклад, у перекладачів із німецької часто можна почути синтаксичні помилки в усному мовленні, коли вони спілкуються українською. Справа в тому, що в німецькій мові у підрядному реченні присудок стоїть в самому кінці. До цього так звикаєш, що вже не помічаєш, що так починаєш розмовляти й українською. Яскравим прикладом є висока частота вживання в німецькій мові пасивних речень. Помилково

можна це сприйняти за певні особливості авторського стилю. Особливо в даному есе А. Польгара, де постійно підкреслюється нікчемність головного героя (тобто над ним щось робили).

- "Er war Schreiber in einem kleinen Amt, verabscheute heimlich seine Kollegen und wurde von ihnen nicht beachtet" – "Він був писарем у невеличкому відомстві, потай ненавидів своїх колег, а ті не помічали його" (досл.: "не був помічений ними").

Найцікавішими під час перекладацького процесу виявляються лексико-семантичні та стилістичні трансформації. Хоча, вочевидь, їх можна віднести в першу чергу до суб'єктивних перекладацьких рішень.

Наводимо приклади ідіоматизації (заміна слова чи вільного словосполучення ідіоматичним, сталим зворотом) [56, с. 1] у мові перекладу:

- "Keiner sprach ein flüssiges Wort zu ihm" – "Ніхто навіть мимоволі не **перекидався з ним слівцем**".
- "Kein Kellner tat vertraulich" – "ніхто з кельнерів не був йому за **панібрата**".
- Приклади антонімічного перекладу:
- "er beschloss… seine frühere Stellung als leerer Schall nie mehr **einzunehmen**" – "Цим словом доля Клема була вирішена: він …назавжди **покине** місце пустого звуку".
- "Fünfzehn Jahre lang wohnte Klemm in seiner Stube, und während dieser ganzen fünfzehn Jahre war er nicht ein einziges Mal über die zehn Uhr Abendstunde **ausgeblieben**" – "П'ятнадцять років Клем жив у своїй кімнатці і за всі ці п'ятнадцять років жодного разу він не повернувся пізніше десятої вечора".
- Застосування експлікації:
- "Nun gerannen Tage und Nächte wieder zu einer **breiigen** Masse…" – "Знову дні і ночі перетворились на **в'язку густу** масу…"
- Іменник "breiig" (bedeutet: wie Brei, zähflüssig) дослівно перекладається як "кашоподібний". Нам видалось доречнішим розкрити через уточнювальні епітети відчуття головного героя.

Важко було урівноважувати себе між прагненням "не проглядіти" домінанти авторського стилю з позиції фахівця та прочитанням тексту оригіналу з позиції звичайного реципієнта.

- "War betrunken oder verwirrt? Das konnte doch nur **Trug und Täuschung** sein!"

На перший погляд у плані перекладу не виникає проблем. Проте інколи перекладачеві заважає саме обізнаність. Суперечки виникли зі словосполученням "Trug und Täuschung". Обидва іменники є синонімами і по суті означають "обман, непорозуміння". Одразу у групі виникли дискусії, що, очевидно, не просто так взяті обидва іменники, та ще й ці іменники починаються з однакової літери (для німецької літератури було прийнятно римувати не кінцевими літерами, а початковими). Ми вже підшукували ситуативні відповідники та ще й з однаковою початковою літерою, але все звучало надумано. На допомогу прийшов носій мови, один з організаторів майстерні. Він пояснив, що це словосполучення сприймається як одне ціле, що, навряд, автор переслідував тут мету римування (тобто раніше, можливо, ці два іменники якраз і поєднались на основі римування, але зараз це не помітить пересічний читач). Таким чином, визрів ось такий варіант перекладу:

- "Чи то він п'яний чи несповна розуму? Це ж якась **маячня**!"

Неоціненною допомогою є бачення тексту очима носія мови. З одного боку, він може вказати на моменти, які "прогледів" перекладач, а з іншого – не дозволить "надумати" того, чого насправді немає в оригіналі.

Ще одним викликом було оповідання Ельфріде Єлінек "Paula".

Ельфріде Єлінек – відома австрійська романістка, літературний критик, лауреатка Нобелівської премії 2004 року. Її називають ексцентричною, підбирають епітети "скандально-відома". Вона зображує життя жінки далеко не в піднесеному стилі. Це спостерігаємо і в оповіданні "Paula". Читаєш розповідь головної героїні про те, як пиячив її чоловік, як відлупцьовував її, як вона стала займатись проституцією, як у неї відібрали дітей, а вона все продовжувала інвестувати у красу свого тіла, бо в ньому вбачала спосіб знайти собі іншого чоловіка, і пронизує відраза і до жінки, і до всього суспільства, яке так спокійно сприймає такий стан речей. Мова головної героїні вирізняється сухістю з одного боку і величезною кількістю підрядних довгих речень – з іншого, що вказує на неспроможність героїні чітко висловлювати свої думки. Навіть в німецькій мові це сприймається важко, але ж таким був задум авторки. Тому ми вирішили також зберегти такі синтаксичні структури, але хоча б виокремлювати крапкою з комою:

- "Vielleicht war es ein Fehler, dass ich mit den Übungen aufgehört habe, als ich mich Mutter werden fühlte, denn mit den Übungen darf man nicht aufhören, wenn man sich Mutter werden

fühlt: dann erst recht". – "Можливо, це була помилка, що я закинула вправи, коли відчула, що стану матір'ю, тому що не слід облишати вправи; а коли відчуваєш, що станеш матір'ю, і поготів".

Під час перекладу не вдалось обійтись без стилістичних втрат, тому ми вдались до способу компенсації.

- "Man darf **sich** nicht so sehr auf das wachsende Leben in einem selbst **konzentrieren**, man muss dem Manne ein Augenblick zuwenden… Das neue Leben in mir wuchs also und wuchs, ich aber **verfiel äußerlich** immer mehr…" – "Не слід так сильно **зациклюватись** на новому житті, яке росте в тобі, треба звертати увагу на свого чоловіка… Отож, нове життя в мені росло й росло, я ж **виглядала все гірше**".

Ми навмисне вжили в перекладі експресивніше дієслово "зациклюватись", замість нейтрального "концентруватись", тому що далі не змогли відтворити емоційну насиченість дієслова "verfallen". Норми української мови не дозволяють поєднати дієслово "занепадати" з прислівником "зовнішньо".

Важко було підібрати ситуативний відповідник дієслову "vollziehen" (verwirklichen; in die Tat umsetzen). Це юридичний термін, що означає щось "виконувати". Поєднання цього дієслова з іменником "народження" також вибивається з норм німецької мови. Нам видалось доцільним застосувати дієслово "відбути" (переносити кару, повинність, страждання):

- "Auch ich würde bald meinen schweren Gang ins Krankenhaus antreten müssen, um **die Geburt zu vollziehen**" – "Та й мені скоро треба було подолати тяжкий шлях до лікарні, аби **відбути пологи**".

Наводимо приклад ідіоматизації:

- "Hätte ich es doch getan! Dass ich es nicht tat, war sicher ein Fehler, der sich sogleich **an mir rächte**…" – "Якби ж то я їх зробила! Те, що я їх не зробила, точно було помилкою, яка одразу мені **вилізла боком**"

Дієслово "rächen" (jemandem für eine böse Tat Genugtuung verschafen) українською перекладається як "помститись". Для відтворення експресивності було обрано сталий вираз в українській мові.

- "Freilich, Kapital, das **ruht** und nicht arbeitet, ist schnell zu Ende. Ich selbst musste arbeiten, durfte nicht **ruhen**" – "Воно то й зрозуміло, бо капіталу, який лежить **без діла** і не працює, швидко приходить кінець. Самій треба було працювати, а не **сидіти без діла**".

Дієслово "ruhen" (bedeutet: nicht in Funktionsein) означає: "бути в стані спокою, відпочивати". Вживаючи сталий вираз у мові перекладу, вдалося, таким чином, компенсувати стилістичну втрату у попередньому абзаці ("Hege und Pflege" було узагальнено перекладено "догляд").

Важливо наголосити, якою необхідної і доречною є консультація носія мови під час перекладу. З одного боку, якого б високого рівня не були мовні знання та лінгвокультурна компетенція перекладача, завжди носій мови відчуватиме краще тонкощі своєї мови. Так, під час перекладу поза нашою увагою залишилось словосполучення "andere Umstände" (bedeutet: die Schwangerschaft). Таким чином, спочатку сталий вираз "unter allen Umständen" був перекладений шаблонно, як зафіксовано у словнику "за будь-яких обставин". Тоді втрачалась гра слів. Для створення гри слів у перекладі ми обрали іменник "стан": поважний стан (вагітність), у будь-якому стані (за жодних обставин).

- "Hier steht, dass man die gymnastischen Übungen **unter allen Umständen** aufrechterhalten muss. **Die anderen Umstände** waren für mich aber eine solch schwere Belastung, dass die Übungen auf der Strecke bleiben mussten" – "Ось доказ того, що **у будь-якому стані** не слід облишати фізичні вправи. Мій же **поважний стан** для мене був таким обтяжливим, що вправи залишились осторонь".

Щоб уникнути буквалістичного послівного перекладу, який би порушував норми мови-реципієнта, застосовувався смисловий розвиток:

- "Trotzdem quälte mich noch immer der Gedanke, das sich kosmetisch und gymnastisch mehr hätte vor sorgen können für den Fall, der jetzt eintrat, nämlich mein körperlicher Verfall, der sich unter anderem auch in **Wasserin den Beinen** äußerte" – "Незважаючи на це, мене все ще мучила думка про те, що я могла б краще слідкувати за собою в плані косметики та гімнастичних вправ на той випадок, який от наступив, а точніше – на випадок мого фізичного занепаду, який з-поміж іншого проявився й у тому, що мої **ноги набрякали**".
- "Ich hatte es erworben mit Hilfe meines kosmetisch gepflegten, leider, möchte ich sagen, beinahe verwahrlosten Körpers, der den noch immer hinein weiblicher genannt zu werden verdiente, dessen wenige Haare noch immer **ungeschnitten**, dessen abgebrochene Fingernägel noch immer **unlackiert**, dessen Absätze immer noch schiefgetreten und **nicht erneut waren**" – "Я його здобула своїм недоглянутим, на

жаль, мушу сказати, майже занедбаним тілом, яке все ще було достойне називатись жіночим, хоча рідке волосся так і лишалось **без зачіски**, а зламані нігті так і були **без манікюру**, а підбори були скривленими та **не підбитими** і так далі".

Дослівно: волосся залишалось не підстриженим, нігті – не пофарбованими, а підбори – не відновленими.

Слід зазначити, що проблема полягає у нечіткому розмежуванні об'єктивних та суб'єктивних перекладацьких рішень про застосування перекладацьких трансформацій. Перш за все на це впливає мовна картина перекладача. Не завжди високий рівень мовних та лінгвокультурних знань перекладача – це запорука адекватного перекладу. Це може заважати перекладачеві, тому що він буде в будь-якій лексемі вишуковувати підводні камні та вбачати авторський задум і авторський стиль. Необхідно розглядати вихідний текст не тільки з позиції фахівця, перекладача, філолога, а й ставати на місце представника цільової групи, пересічного читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Дзенс Н., Перевышина И.* Теория перевода и переводческая практика с немецкого языка на русский и с русского на немецкий. – СПб. : Антология, 2012.

2. *Великий тлумачний словник* сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004.

3. *Іваницька М.* Розвиток уявлень про очуження та одомашнення в європейському перекладознавстві. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – С. 75–82.

4. *DudenBd.10* Bedeutungswörterbuch. Wortbildung und Wortschatz. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich. Dudenverlag, 1985.

5. *Kautz, Ulrich*: Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens/Ulrich Kautz. GoetheInstitut. – 2. Aufl. – München: Iudicium, 2002.

Стаття надійшла до редколегії 12. 04. 16 р.

Уманец Р. С., канд. филол. наук, ассист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

В ПОИСКАХ ОПТИМАЛЬНОГО ПЕРЕВОДЧЕСКОГО РЕШЕНИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РАССКАЗОВ АВСТРИЙСКИХ АВТОРОВ XX ВЕКА)

Проанализированы причины переводческих трансформаций в художественном переводе с немецкого языка на украинский на материале эссе Альфреда Польгара "Einsamkeit" и рассказа Эльфриды Елинек "Paula". Рассматриваются и анализируются переводческие решения, определяются самые распространенные трансформации, которые обеспечивают адекватность перевода.

Ключевые слова: *семантические трансформации, художественный перевод, переводческое решение.*

Umanets R. S., PhD., Assisst., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

IN SEARCH OF OPTIMAL TRANSLATING DECISION (BASED ON TRANSLATIONS OF SHORT STORIES BY THE 20th-CENTURY AUSTRIAN AUTHORS)

The article is focused on the analysis of reasons for translation transformations in the process of literary translation from the German language into Ukrainian based on the essay "Einsamkeit" by Alfred Polgar and of the short story "Paula" by Elfriede Jelinek. The translation decisions which were accepted for the translation are examined and analysed. The most widespread transformations, which provide adequacy of translation, are identified.

***Keywords**: semantic transformations, literary translation, translation decision.*

УДК 811.222.1-119

Федоренко М. О., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

УКРАИНА И ЕВРОПА В ЗЕРКАЛЕ КОГНИТИВНЫХ МЕТАФОР

Посвящена функционированию когнитивной метафоры в дискурсе современных русскоязычных электронных СМИ Украины. Уделяется внимание возможности и актуальности использования метафорических моделей, в зеркале которых отражается восприятие современных Украины и Европы.

***Ключевые слова:** когнитивная метафора, электронные СМИ Украины, метафорическиемодели.*

Когнитология в "Новой философской энциклопедии" определяется как "комплекс наук, изучающих сознание и высшие мыслительные процессы на основе применения теоретико-информационных моделей" [7]. Когнитивный подход на сегодняшний день оказывается ключевым при решении тех вопросов, исследование которых без учёта функционирования мыслительных процессов оказывалось бесплодным. В XX в. на фоне развития лингвистики метафора как объект исследований выходит на одну из основных позиций и со временем становится важным понятием когнитологии.

Когнититивная метафора, апеллируя к разуму человека (реципиента), позволяет улавливать либо же создавать сходство между абсолютно разными классами объектов. Когнитивная природа метафоры отражает одно из базовых свойств психики

человека – воспринимать новые объекты и знания на основе накопленных ранее, уже воспринятых знаний и принципов. Именно в этом состоит основной принцип работы мышления человека: познание одного явления – неизвестного ранее или же недостаточно понятного – через призму другого, являющегося хорошо известным и вполне понятным.

По мнению Ф. Уилрайта, любая метафора, будь-то слово или словосочетание, предполагает изначально отнюдь не метафорическое, а прямое употребление, из которого уже впоследствии выводится переносный смысл [7].

Метафора функционирует в политическом дискурсе так же, как и живой организм функционирует в дикой природе, то есть "эволюционирует" и "выживает" наравне с другими метафорами. Тот факт, что именно в политическом дискурсе часто можно встретить абсолютно противоположные применения одной и той же метафоры, указывает на две её основные характеристики: экспериментальную основу и концептуальную гибкость.

Так, А. Мусолфф предлагает пересмотреть тот взгляд, при котором структура сферы-источника жёстко детерминирует структуру сферы-мишени, и ввести понятие "эволюция метафоры" [8]. Несмотря на разнообразие подходов, исследователи и сейчас продолжают расширять и дополнять отдельные положения метафорической теории.

Как показывает анализ научной литературы, сегодня можно выделить ряд взаимодействующих и взаимодополняющих подходов, которые, объединяясь по принципу "фамильного родства", формируют когнитивный подход к изучению метафоры: классическая теория когнитивной метафоры [5], дескрипторная теория метафоры [1], теория метафорического моделирования [11].

Политические метафоры дают возможность упрощённого описания каких-либо политических событий и позволяют реципиенту лучше понять смысл происходящего. Большинство содержательно сложных политических идей в современных СМИ представлены через фреймы. Фрейм, как правило, быстро актуализирует доступные реципиенту знания о политике. Т. Белт считает, что одним из важных условий формирования в мозгу реципиента окончательного смысла сообщения является установление границ упрощения информации [2]. Фрейм в виде метафоры акцентирует внимание на нужных деталях высказывания, приобретая силу убеждения.

Метафора своеобразным образом делает непонятное понятным, так как система когнитивных метафор (в том числе политических) – это система языковых знаков, служащих для упрощения информации.

Метафорические модели чрезвычайно часто используются в политической аргументации, так как грамотно преподнесённая политическая метафора является мощным толчком к принятию того или иного решения [4]. Политическая метафора может не только способствовать принятию решения в той или иной ситуации, но и управлять поведением больших групп людей, так как такая метафора часто даёт оценку действиям всего общества.

По мнению ученых, сегодня можно говорить о высокой метафоричности политического текста.

Каждая субсфера применения метафоры состоит из метафор нескольких типов. А.П. Чудинов выделяет четыре сферы-источника политической метафоры: "человек", "социум", "природа", "артефакты" [11]. Очевидно, что в различных сферах функционирования метафор могут выделяться различные их группы.

Е.А. Пустовар в статье "Метафоры, которыми живёт политика" выделяет следующие типы политических метафор: антропоморфная метафора, метафора природы, социальная метафора и артефактная метафора [9].

Стоит учитывать, что в расширенном употреблении термин "метафора" применим к любым употреблениям слов в их непрямом значении. В соответствии с определением "Большого энциклопедического словаря", метафора – "троп или механизм речи, состоящий в употреблении слова, обозначающего некоторый класс предметов, явлений и т.п. для характеризации или наименования другого класса объектов, аналогичных данному в каком-либо отношении" [3].

На сегодняшний день в лингвистике приобретает большую актуальность исследование вторичных значений слов, а также изучение путей и языковых средств, при помощи которых слова приобретают эти значения. Метафора, как правило, является для человека не только одним из способов отражения окружающей действительности, но и способом её познания. Согласно Дж. Лакоффу и М. Джонсону, "*метафора пронизывает нашу повседневную жизнь, причем не только язык, но и мышление и деятельность. Наша обыденная понятийная система, в рамках которой мы думаем и действуем, по сути своей метафорична"* [4].

Основной потенциал политической метафоры реализуется в той оценке политических сил, которую она несёт в себе, а также веё эмотивности. Эмотивность той или иной метафорической модели может отражать как поддержку, так и неприятие того или иного факта политической действительности. Первым отметил наличие в метафоре не только оценочного, но и эмотивного компонента А. П. Чудинов [11]. Важно, что отсутствие в семантике метафоры эмотивных характеристик делало бы её задачу – воздействие на адресата – более сложной, часто неразрешимой, и сокращало бы сферу её распространения.

Когнитивная метафора является средством, прекрасно отражающим видение сложных геополитических процессов, происходящих в современном мире.Опираясь на исследования известных украинских ученых, прежде всего Г. М. Яворской [12], был проведен анализ политических метафор, отражающих современное восприятие Украины и Европы в русскоязычных СМИ Украины.

Как показывает исследование, важную роль выполняют **метафоры персонификации**. Так, например, Украина и Европа как **телесные субъекты** предстают в рамках таких метафор:

1. Украина изображается в СМИ как **системно больной телесный субъект:**

*"Шансы **Украины на выживание довольно** слабые сегодня, а будущее выглядит мрачно"* (УНИАН, 30.10.14, А. Санников в статье для TheGuardian);

"Украина может выйти из политического кризиса уже до конца этой недели и, наконец, сформировать парламентское большинство в Верховной Раде" (Slovoidilo.ua, 31.03.16.);

*"Так **больно** украинская **экономика** никогда **не падала"*** (glavcom.ua, 20.01.16., О. Устенко);

*"Постсоветская Украина **попросту погибла"*** (Обозреватель, 21.02.16, В. Портников);

"*В последнее время на Украине минские соглашения все чаще подвергают резкой критике, звучат заявления об их нежизнеспособности"*(dw.com, 13.02.16, О. Савицкий);

*"Сергей Герасимчук уверен, что минские соглашенияс самого начала были **"мертворожденними"*** (dw.com, 13.02.16, О. Савицкий).

2. Европа (ЕС) **выступает в роли доктора,** *прописывающего лекарство системно больному организму,* а также в функции *донора*, отдающего свою кровь:

"Авторитетное американское издание NewYorkTimes в редакционной статье писало, что ни МВФ, ни ***страны-доноры*** *не собираются вбрасывать деньги лопатой в "коррупционное болото".* (ZN.UA, 1.04.16)

"Самое большое и наиболее успешное объединение демократических стран в мире, Европейский союз, все более неохотно стремится ***помогать Украине выжить"*** (УНИАН, 30.10.14, А. Санников в статье для TheGuardian).

3. Если ранее, согласно наблюдениям Г. М. Яворской [13], "телесность" в интерпретации Европы была представлена исключительно системой пищеварения (метафоры, объективирующие идею нарушения пищеварения человека), то сегодня Европа выступает как **человек, также переживающий процесс кризиса и нуждающийся в выздоровлении:**

"Европа переживает самый тяжелый за последние десятилетия миграционный кризис" (stringer-news, 04.02.16);

"Беспомощность Европы *под натиском беженцев"*(dw.com, 21.04.15, А. Варкентин);

"Наша задача – сохранить собственную государственность и содействовать ***оздоровлению Европы"***(ЛБ, В. Портников, 20.01.16).

Особого внимания заслуживают метафоры, в которых Украина и Европа представлены как **ментальные субъекты**. В целом в современных СМИ (2015–16) можно отметить активизацию ментальных метафор.

В соответствии с выводами, представленными в работе Г.М. Яворской [13], Европе как ментальному субъекту приписывались двойственные черты характера: если ранее она, как истинная женщина, обладала хитростью, могла отомстить обидчику, то сейчас Европа предстает в образе человека в измененном состоянии сознания:

"Европа на несколько дней ***впала в оцепенение"*** (ZN.UA, 27.11.15, Ю. Загоруйко)

"Брюссель и Европа ***приходят в себя после серии терактов"*** (РИА Новости Украина, 23.03.16)

"Даже если Европа, в конце концов, ***преодолеет свою медлительность*** *в принятии решений и* ***перестанет быть скромной, отвечая агрессору****, её долгосрочная стратегия относительно собственного будущего даже не в поле зрения. Кроме того, она совершает серьезные, если не сказать смертельные, ошибки, которые сделают её, мягко говоря, еще менее защищенной"* (УНИАН, 30.10.14, А. Санников в статье для The Guardian).

Европа переживает **процесс "отрезвления":**

*"С германской точки зрения в Европе за это время произошло также **определённо епротрезвение"*** (dw.com, 6.03.16, Д. Губенко).

В современных электронных СМИ Европа описывается как субъект, **настроенный на сотрудничество** с Украиной, в то время как Украине важно **"не потерять лицо"** перед Европой, имеющей основание её осуждать.

*"Украина же продолжает **цепляться за старые фетиши"***(obozrevatel.com, 21.02.16, Ю. Романенко).

*"Нужно также продолжать исследовать своё культурное наследие, чтобы **Украина в Европе выглядела не бандитом, а интеллигентным человеком"***(obozrevatel.com, 5.03.16, М. Попович).

"Если вам кажется, что Европа непозволительно мало думает о войне на Донбассе, значит, вы так ничего и не поняли" (facenes.ua, 28.03.16, П. Казарин).

Несмотря на усталость, Европа выступает как **совестливый человек:**

*"В последнее время многие европейские страны **демонстрируют общую усталость** от украинской проблемы, пишут мировые СМИ. Так кто в ЕС хотел бы "избавиться от Украины"?"* (РИА Новости Украина, 02.03.16)

Украина – **критерий совести** для Европы:

*"Именно поэтому украинский Майдан, украинское гражданское общество должно стать **настоящей совестью Европы** в сфере защиты международного права"*(Блог Андрея Юсова, 15.03.16*)*

Ещё одной яркой группой являются **пространственные метафоры,** в которых события, происходящие в Украине и Европе, представлены сквозь призму метафор, основанных на бинарной оппозиции "верх-низ", причем Украина ассоциируется с идеей низа:

*"Европейские СМИ предупреждают о приближении Украины к **экономической бездне"*** (potok.ua).

*"Главное – **вывести Украину из пропасти**, а это требует огромных усилий"* (replyua.net, 14.03.16, А. Павлюк).

*"В сердцах бросал очки и эмоционально пытался достучаться до упрямцев: **"Вы прыгаете в пропасть без парашюта!"*** (ZN.UA, 19.02.16, Ю. Мостовая).

Если в исследовании Г. М. Яворской отчётливо прослеживается тенденция наличия в пространственных метафорах об Украине и Европе коннотации соседства, то сегодняшний материал дает основание увидеть иную картину: ЕС выступает скорее как помощник Украины, причём помощник, находящийся

выше – как ментально, так и физически, пространственно (например, "пропасть", в которой находится современная Украина – яркая "метафора низа").

Европейские СМИ предупреждают о приближении Украины к *экономической бездне* (potok.ua).

Главное – *вывести Украину из пропасти,* а это требует огромных усилий (replyua.net, 14.03.16, А. Павлюк).

Наблюдается активизация метафор **неконтролируемых сил природы:**

ЕС фактически ничего не делает для того, чтобы ***тушить финансовый пожар*** *на Востоке Европы*(potok.ua).

Думается, что "метафорическое зеркало" достаточно точно и адекватно отражает особенности современных геополитических процессов, происходящих в мире и касающихся Украины и Европы. Тексты электронных СМИ Украины, в рамках которых функционируют метафоры, отражают "видение" этих процессов глазами украинцев. В этой связи изучение "метафорического измерения жизни" приобретает особую социальную значимость.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баранов А. Н.* Понятие речевой формулы: определение и типология. / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский // Рус. яз. Сегодня. – М. : Азбуковник, 2003. – Вып. 2. – С. 39–55.

2. *Белт Т.* Политическое убеждение путем метафорического моделирования. Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 2 (22). – С. 18–25.

3. *Большой энциклопедический словарь*. "Языкознание". – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998.

4. *Иссерс О. С.* Речевое воздействие : учеб. пособие / *О. С. Иссерс*. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2013.

5. *Лакофф Дж.* Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: 1980.

6. *Лакофф Дж.* Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : 2004.

7. *Меркулов И. П.* Когнитивная наука // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / И. П. Меркулов. – М. : Мысль, 2010. – Т 2. – С. 264.

8. *Мусолфф А.* Политическая терапия посредством геноцида. – Екатеринбург, 2006. – Вып. 19.

9. *Пустовар Е. А.* Метафоры, которыми живёт политика. labipt.com, от 02.08.2015.

10. *Уилрайт Ф.* Метафора и реальность. Теория метафоры. / Ф. Уилрайт. – М. : 1990. –С. 82–109.

11. *Чудинов А. П.* Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : УрГПУ, 2001.

12. *Яворська Г.* Непевний об'єкт бажання: Європа в українському політичному дискурсі / Г. Яворська, О. Богомолов. – Киев : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.

13. *Яворская Г.* Политические метафоры и политические сюжеты. Заметки к диалогу Украина – Европейский Союз. / Г. Яворская // ZN,UA. – 2002. – 7 березня.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *potok.ua*. – Режим доступу:http://potok.ua/antikrizis/318-evropejjskie-smi-prorochat-ukraine-narodnyjj-bunt.html.

2. *replyua.net.* – Режим доступу:http://replyua.net/news/politika/25758-problema-ukrainy-otsutstvie-politicheskogo-edinstva.html.

3. *ZN.UA*. – Режим доступу:http://zn.ua/POLITICS/poroshenko-poobeschal-vlastyam-ssha-novogo-i-nezavisimogo-genprokurora-posol-209178_.html; http://gazeta.zn.ua/international/evropa-protiv-terrorizma-_.html; http://zn.ua/columnists/my-delili-apelsin-204980_.html.

4. *Блог Андрія Юсова*, 15.03.16.

5. *РИА Новости Украина*. – Режим доступу:http://rian.com.ua/analytics/20160323/1007167561.html;http://rian.com.ua/analytics/20160302/1006075068.html.

6. *facenes.ua*. – Режим доступу: http://www.facenews.ua/columns/2016/305079/

7. *obozrevatel.com*. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/46903-do-majdana-ne-byilo-ukrainyi-kak-strukturyi-upravleniya-portnikov.htm; http://obozrevatel.com/blogs/17843-ukraintsi-chas-pokazati-svoi-uspihi.htm

8. *DeutscheWelle*. – Режим доступу: http://www.dw.com/ru 9. *unian.net*. – Режим доступу:http://www.unian.net/world/1002889-the-guardian-pochemu-evropa-otvorachivaetsya-ot-ukrainyi.html.

10. *glavcom.ua*.

11. *slovoidilo.ua.* – Режим доступу:http://ru.slovoidilo.ua/2016/03/31/novost/politika/poroshenko-rasskazal-kogda-reshitsya-politicheskij-krizis-v-ukraine.

12. *stringer-news.com*.

13. *"Левый берег"* . – Режим доступу:http://lb.ua/news/2016/01/20/325944_ukraina-terpelivaya_strana.html.

Стаття надійшла до редколегії 12. 04. 16 р.

Федоренко М. О., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

УКРАЇНА ТА ЄВРОПА В ДЗЕРКАЛІ КОГНІТИВНИХ МЕТАФОР

Присвячено функціонуванню когнітивної метафори в дискурсі сучасних російськомовних електронних ЗМІ України. Приділено увагу можливості й актуальності використання метафоричних моделей, у дзеркалі яких відбивається сприйняття сучасних України та Європи.

Ключові слова: *когнітивна метафора, електронні ЗМІ України, метафоричні моделі.*

Fedorenko M., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

UKRAINE AND EUROPE IN THE MIRROR OF COGNITIVE METAPHORS

The article deals with the functioning of cognitive metaphor in the discourse of contemporary Russian electronic media in Ukraine. The article focuses on the possibility and relevance of the use of metaphorical models as, which mirrors the perception of modern Ukraine and Europe.

Keywords: *cognitive metaphor, electronic media in Ukraine, metaphorical models.*

УДК 378.147:81'25

Фокін С. Б., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ n-БАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

На основі пропозицій декількох перекладачів і вчених, а також виходячи з сучасних реалій, вимог і мети освіти запропоновано критерії оцінки студентського письмового перекладу неспеціалізованого тексту. Зокрема, в оцінці враховуються умови виконання перекладу, обсяг тексту оригіналу, типи помилок: відтворення змісту,стилю, дотримання норми цільової мови.

Ключові слова: *оцінка перекладу, якість перекладу, помилки перекладу, методика викладання перекладу.*

Проблема оцінювання якості перекладу залишається предметом палких дискусій, позаяк вона пов'язана з такими важко вирішуваними дилемами як суб'єктивність, оцінний характер деяких категорій, на які часто спирається оцінка, а також на відносність (висока оцінка для певного етапу або типу перекладу може не вважатися такою за інших умов). У цілому можна виокремити декілька напрямів, у межах яких розробляється питання оцінки перекладу: 1) оцінка перекладу крізь призму критики, насамперед, художнього перекладу (С. Влахов, С. Флорин, Н. Галь, Р. П. Зорівчак, М. О. Новикова та інші); 2) науково-перекладознавча оцінка перекладу за критеріями адекватності та еквівалентності, яка здійснюється практично в усіх сучасних перекладознавчих дослідженнях; 3) оцінка якості перекладу з погляду замовника, яка принципово відмінна від дидактичної й має розглядатися окремо; у цьому напрямку необхідно згадати праці С. Снігура, В. А. Єфименко, А. Лопеса Сіруелоса; 4) розробка критеріїв оцінки власне навчального перекладу – напрямок, зокрема, таких дослідників як В. А. Єфименко, В. Н. Комиссаров, С. Ю. Кузнєцов, Г. Я. Туровер, М. Я. Цвіллінг та ін.

Загалом усі окреслені підгалузі можуть взаємопроникати, що, безумовно, призводить як до збагачення одне одного, так і до певних суперечностей. Зокрема, – це використання "критеріїв ринку" (клієнта, замовника, агенції) для надання оцінки якості навчального перекладу. Наголошуємо на тому, що така оцінка принципово відмінна від дидактичної й має розглядатися окре-

мо. Так, дослідниця В. А. Єфименко пропонує застосувати до навчання студентів підхід Асоціації американських перекладачів та деяких інших дослідників, заснований на класифікації помилок. На наш погляд, це гідно експерименту. Проблематичним, однак, виявиться тлумачення таких категорій як "точний переклад", "плавне читання тексту" та деяких інших, якими послуговується Американська асоціація перекладачів. Оцінка "плавності читання" все ж потребує проведення експерименту з залученням репрезентативної кількості носіїв мови, інакше виявиться неминуче суб'єктивною. Прихильниками експериментів для розробки критеріїв оцінки виступають Г. Я. Туровер і М. Я. Цвіллінг [7, с. 7–8]. Не менш проблемним є й питання про точність. Якщо точність розуміти як тотожність інформації, то, приміром, неминуча втрата інформації про рід виконавця дії в дієслова-присудка при перекладі з української на більшість романо-германських мов вже слід вважати неточністю; у романських мовах дуже часто вживаються займенники у ролі прямих додатків, коли в українській вони не узуальні, і при перекладі вони можуть вилучатися згідно зі стилістичними нормами, однак ця неточність не повинна впливати на оцінку. Натомість у спеціалізованому юридичному перекладі займенниками нехтувати небезпечно, і в цьому контексті вилучення займенника, функцію якого можна компенсувати тлумаченням контексту, вже не видається таким безневинним.

"Точний переклад" можна розуміти як еквівалентний, скажімо, в науково-технічному перекладі, позаяк можна вважати, що наука і техніка не є національно маркованими або ж марковані мінімально (здебільшого точні, природничі науки), однак навіть і тут поняття точного перекладу не завжди виправдовує себе, адже, до прикладу, навіть геологи і географи по-різному класифікують окремі явища природи та дійсність: немає в багатьох країнах світу класифікації суходолу на континенти і материки; тільки в країнах колишнього СРСР вживається поняття "баштанні культури". З іншого боку, гуманітарні науки (наприклад, юридичні), хоча й передбачають точність, є безумовно культурно обумовленими і можуть містити значну кількість реалій, при перекладі яких поняття "точний переклад" вже не буде таким однозначним. Саме тому слід ставити питання про еквівалентність на певному рівні як відносну категорію, а не про точність як абсолютну категорію.Поза тим, переклад професіонала і контрольний переклад студента відбуваються у принципово різних умовах:

1. Перекладач може вимагати більше часу або відмовитися від перекладу, якщо часу явно не вистачає.	1. Час на виконання студентської роботи обмежений. Відмова від виконання роботи не передбачена.
2. Перекладач може радитися з колегами, скільки захоче.	2. Студент має виконувати роботу самостійно.
3. Професіонал має конкретного адресата, безпосередньо знайомий із комунікативною ситуацією.	3. Студентський переклад здійснюється, як правило, для усередненого невідомого адресата.

У той самий час студент має справу з текстом, в ідеалі ретельно відібраним викладачем, на перших етапах навіть адаптованим, в рамках передбачених програмою тем, жанрів, стилів і обсягів. На контрольну роботу викладач підбирає такі тексти, для перекладу яких не потрібна співпраця з іншими професіоналами, в яких не виникне необхідності зміни денотативної інформації задля відтворення прагматичного надзавдання тексту оригіналу, тощо. Саме тому наразі нам видається проблематичним застосування "ринкових критеріїв" оцінки перекладу до навчання. Хоча студентів до них необхідно морально готувати, в тому числі до їхнього змінного характеру. Однак доки ми чекаємо на проведення відповідних експериментів, уже зараз необхідно розробити матеріально відчутні критерії оцінки саме студентського перекладу. Отже, **метою** статті є аналіз і розробка критеріїв оцінки неспеціалізованого тексту на основі узагальнення досвіду і пропозицій інших перекладачів і перекладознавців. Аби уникнути суб'єктивності, спробуємо виокремити спільні критерії, якщо такі є, у різних дослідників.

Оскільки зміст та смисл, на які спирається більшість праць, є вкрай багатоплановими поняттями, необхідно уточнити, які саме компоненти мають враховуватися при оцінювання. За узагальненнями Г. Я. Туровера та М. Я. Цвіллінга, виокремлюються два критерії – еквівалентність та прагматична цінність [7, с. 5]. Оскільки саме поняття "еквівалентність" теж відносне, уточнимо, що насамперед необхідно враховувати правильність відтворення денотативного значення, а не окремо лексичного чи граматичного. З прагматичного погляду важливо, щоб текст перекладу призвів до такої самої діяльнісної реакції, що й оригінал [7, с. 5]. Однак у штучних умовах, коли немає наявного адресата, можна оцінити хіба що ілокутивну силу перекладу в порівнянні з оригіналом.

С. Ю. Кузнєцов не пропонує співвіднесення шкали балів, щоправда й доходить хоч і не оригінального, однак цілком справедливого висновку: "визначення критеріїв оцінки якості пере-

кладів текстів різних стилів та різної тематичної спрямованості є актуальною проблемою сучасної лінгвістики і вимагає подальшого дослідження" [3, с. 48].

Дослідник з Німеччини А. Лопес Сіруелос пропонує розгорнуту оцінку перекладу за 100-бальною шкалою, в якій передбачено зняття певних балів за помилку того чи іншого типу. Щоправда, спрямовані його критерії на оцінку професійних, а не студентських перекладів. Однак корисним в його розробці є ретельна деталізація балів залежно від типу помилки, які варто прийняти до уваги. Найбільше в кількісному еквіваленті карається термінологія, – 15 % оцінки [9]. Отже, ідеться, напевно, про науково-технічний переклад. При цьому в запропонованій схемі не враховуються смислові помилки, пов'язані зі зміною зв'язності тексту, не беруться до уваги і здобутки перекладу. Натомість вони враховуються у системі оцінювання В. Н. Комиссарова, запропонованої саме для перекладознавчих курсів. Перекладознавець розподіляє всі перекладацькі помилки на три групи: 1) смислові; 2) пов'язані з порушенням норми цільової мови; 3) пов'язані з відтворенням стилю. В якості лише гіпотетичного прикладу вчений пропонує таку систему оцінювання: помилки першого типу знижують оцінку на 1 бал (за п'ятибальною шкалою), другі – на півбала, треті впливають на оцінку лише якщо мають регулярний, систематичний характер [2, с. 244].

І хоча, на перший погляд, важко знайти спільний знаменник між висновками різних дослідників, через те, що виходять вони з різних цілей оцінки перекладу, різних стилів, жанрів і обсягів текстів, а також скромно характеризують свої пропозиції як такі, що не позбавлені суб'єктивності, усе ж, на наш погляд, певну об'єктивну частину виділити можна. Наприклад, за шкалою А. Лопеса Сіруелоса, переклад, що матиме три помилки у відтворенні термінів, оцінюватиметься у 55 балів зі ста, тобто, в наших реаліях, "переклад майже на трійку". У той самий час дві змістові помилки, за В. Н. Комиссаровим, теж можуть знижувати оцінку до "трійки". Відповідно, одна змістова помилка тоді буде співвідносна теж із 15–20 балами зі 100.

Отже, у працях двох незалежних дослідників знайдено певну спільну основу: 2 змістові помилки розглядаються як певний поріг, що перегукується і з критеріями Асоціації перекладачів України, згідно з якою: "переклад вважається неприйнятним за наявності двох і більше суттєвих помилок, однієї суттєвої помилки + семи і більше незначних, 20-ти і більше незначних помилок" [6].

Щодо вимог до якості Американської Асоціації перекладачів, на які посилається В. А. Єфименко, то в них немає шкали з балами, а самі рівні якості діляться на категорії: стандартна, достатня, прийнятна, недостатня, мінімальна. Відтак, третім у цьому списку за ступенем якості є "прийнятний переклад", який відповідає таким характеристикам: "перекладений текст передає значення достатньо детально й згідно з інструктажем до перекладу; переклад містить випадкові та незначні помилки, які дещо перешкоджають розумінню або трохи змінюють його значення; у тексті міститься випадково вжиті помилкові терміни або стилістичні недоладності, що можуть утруднювати розуміння; у тексті містяться нетипові сполучуваності та наявні випадки порушення порядку слів; у тексті присутні оказіональні механічні помилки" [8]. Як видно, у цьому випадку ключовим є не кількість помилок, а наслідок для розуміння перекладу. Тому ці критерії важко співвіднести з критеріями попередніх джерел. Однак, враховуючи також застереження А. Лопеса Сіруелоса про те, що помилка може стосуватися різних проблем:від цілковитого перекручення значення до протилежного до його часткової зміни або до незначного відхилення, погодимось, що справді різні помилки при відтворенні змісту мають бути оцінені по-різному.

Зазначимо, що при перекладі на рідну мову помилки змісту переважно пов'язані з неправильним тлумаченням тексту оригіналу (рецептивна фаза), що призводить до викривлення денотативного значення в цільовому тексті. Тому штраф у 15–20 балів зі 100 може бути пом'якшений на молодших курсах, а також, якщо помилка стосується такого перекладацького прийому, який за програмою ще не пройдено. До прикладу, буквальне відтворення неузгодженого означення, дейктичних зв'язків, порядку слів у перекладі може призводити як до нормативно-стилістичних недоладностей, так і до двозначності і навіть семантичних зсувів. Помилки такого характеру помічаємо, на жаль, і в опублікованих перекладах. Тому на заняттях за програмою передбачено розгляд прийомів і виконання вправ для уникнення подібних негараздів, після проходження яких викладач цілком правомірно зніматиме бали в разі невикористання необхідних прийомів. Можна допустити, що штрафні бали за таку помилку буде зменшено до 10 або навіть до 5, якщо йдеться не про повне перекручення змісту, а про вживання близької

за змістом одиниці в тексті перекладу або про потенційно неоднозначне прочитання фрагмента. Найсуворіше (30 балів зі 100) має каратися помилка, внаслідок якої кардинальне перекручення змісту має наслідки для розуміння смислу, зокрема, коли змінюється ілокутивна сила висловлення або навіть цілого тексту.

Як показано, декілька систем оцінювання допускають у мінімально задовільному перекладі також низку дрібних помилок, зокрема пов'язаних з дотриманням норми цільової мови, а також стилю тексту перекладу.

За шкалою А. Лопеса Сіруелоса, мінімально задовільний переклад може містити 4–10 помилок, що стосуються правильності цільової мови (граматика, орфографія, пунктуація). За пропозицією В. Н. Комісарова – до 5–6 помилок. Відтак, у перерахунку на 100-бальну шкалу вартість такої помилки становить 4–10 балів. Звичайно, якщо до цих помилок додаватимуться ще й змістові відхилення, переклад виходить незадовільний. Однак з дидактичною метою все ж варто розмежовувати оцінку перекладів, у яких проблема з відтворенням змісту оригіналу, від тих, де ключовим недоліком є порушення норми цільової мови. Для кращого усвідомлення студентом цих двох "вимірів" перекладу варто ставити оцінку за кожен з них. Це дасть змогу позитивно відзначити ті вміння, які вже сформовані, водночас чіткіше зауважуючи проблемні моменти. Загальна оцінка буде виведена як середня цих двох показників. Наприклад, переклад з двома змістовими помилками (15 балів за кожну) та однією помилкою норми цільової мови (5 балів) оцінюватиметься так:

Відтворення змісту – 70 балів (задовільно);

Норма цільової мови – 95 балів (відмінно);

Загальна оцінка – 82,5 бали (добре).

Щоб позбавити викладача необхідності виведення середньої оцінки, можна просто зменшити двічі вартість кожної помилки й обійтися простим відніманням. Тоді одна змістова помилка буде відповідати 7,5 балам, а порушення норми цільової – 2,5 балам. Відтак, оцінка розраховуватиметься так:

Оцінка = 100 – 7,5 – 7,5 – 2,5 = 82,5.

Недотримання норми цільової мови теж доцільно піддавати градації: скажімо, 5 балів – за орфографічну помилку; 2,5 – за пунктуаційну помилку, що не спричиняє зміну денотативного значення,

нетипову сполучуваність, некоректне оформлення внутрішньотекстових зв'язків; 1 бал – за неуважність у використанні діакритичних позначок, які не призводять до перекручення змісту, у відтворенні формату, структурної композиції цільового тексту.

Щодо "стилістичних помилок", що не стосуються порушення норми цільової мови, варто зважати на дуже високий ступінь суб'єктивності їхнього оцінювання, а також невичерпність стилістичного рівня. І в цьому сенсі легше казати про ті позитивні здобутки (творчі рішення, знахідки), ніж доводити їхню відсутність у студентському перекладі. Студентський переклад неспеціалізованого тексту, у якому немає помилок змісту, порушення норми цільової мови, безумовно може й має заслуговувати на відмінну оцінку. Однак переклад зі стилістично творчими знахідками при відтворенні стилістичних фігур, тропів, конотативно маркованих одиниць має бути оцінений вище, ніж просто правильний переклад. Тому в цілому за творчий підхід до стилю на старших курсах пропонуємо відвести у 100-бальній шкалі 3 бали. Відтак, якісний переклад, який характеризується нейтралізацією стилістично маркованих фрагментів оригіналу, оцінюватиметься у 97 балів. А переклад із двома змістовими помилками й одним порушенням норми цільової мови, у якому деякі стилістичні нюанси не відтворено, а втрачено, розраховуватиметься так:

Оцінка = 100 – 7,5 – 7,5 – 2,5 – 3 = 79,5 балів.

Звичайно, ці критерії мають бути співвіднесені з текстом певного обсягу, виконаним за певний час. Т. Є. Некряч пропонує 1200–1500 знаків за 1,5 год [4, с. 5]. Асоціація перекладачів України пропонує 5 сторінок за 8 год. Оскільки стандартна сторінка дорівнює 1860 знакам, це, відтак, передбачає швидкість перекладу приблизно у 1800 знаків за 1,5 год. Тож, показники двох зазначених джерел цілком співвідносні. Логічно, що дипломовані професіонали виконують переклади на 10 % швидше, ніж студенти. Тому справді залежно від етапу навчання доречно використовувати обсяг 1200–1500 знаків.

Вочевидь, ці вимоги слід застосовувати до перекладу на рідну мову. При перекладі на іноземну можна пом'якшувати вимоги щодо норми цільової мови (за В. Н. Комісаровим, другого типу), але в жодному разі не першого типу.

У вигляді **висновків** підведемо підсумок викладеного у табл. 1 і табл. 2. Не претендуючи на вичерпну об'єктивність, ми мали намір лише підвищити її ступінь, спираючись на праці декількох незалежних дослідників. Звичайно, шкала потребуватиме адап-

тації залежно від курсу, а також за умов зміни обсягу й тематики тексту. Наразі запропоновані критерії передбачаємо використати для оцінки перекладів студентів 4 курсу ОКР "бакалавр".

Таблиця 1

Критерії оцінки письмового перекладу обсягом 1300–1500 знаків за 100-бальною шкалою	
Змістові помилки:	
Перекручення змісту до протилежного; зміна ілокутивної сили повідомлення	– 10 балів
Зміна денотативного значення при перекладі	– 7,5 балів
Зміна суттєвих нюансів значення при збереженні основного денотативного значення; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу; помилки, що суттєво не викривлюють зміст, що призводять до потенційно неоднозначного прочитання фрагмента	– 2–3 бали
Недотримання норми цільової мови:	
Граматичні, лексичні, орфографічні невідповідності нормі цільової мови	– 5 балів
Пунктуаційні помилки; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу	– 2,5 бали
Помилки у графічному оформленні тексту, дрібні орфографічні помилки (діакритичні позначки, застаріла форма написання слова тощо)	– 1 бал
Стилістика:	
Відтворення конотативного значення стилістичних тропів, фігур та інших стилістично маркованих одиниць	+ 3 бали
Нейтралізація стилістичних тропів, фігур, конотативно маркованих одиниць	– 3 бали

Оскільки найчастіше викладачі мають справу не зі 100-бальною шкалою, а, із, наприклад, 20-бальною під час модульної роботи, адаптуємо ці критерії, відповідно зменшивши вартість помилки у 5 разів.

Таблиця 2

Критерії оцінки письмового перекладу обсягом 1300–1500 знаків за 20-бальною шкалою	
Змістові помилки:	
Перекручення змісту до протилежного; зміна ілокутивної сили повідомлення	– 2 бали
Зміна денотативного значення при перекладі	– 1,5 бали

Закінчення табл. 2

Змістові помилки:	
Зміна суттєвих нюансів значення при збереженні основного денотативного значення; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу; помилки, що суттєво не викривлюють зміст, що призводять до потенційно неоднозначного прочитання фрагмента	– 0,5 бала
Недотримання норми цільової мови:	
Граматичні, лексичні орфографічні невідповідності нормі цільової мови	– 1 бал
Пунктуаційні помилки; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу	– 0,5 бала
Помилки у графічному оформленні тексту, дрібні орфографічні помилки (діакритичні позначки, застаріла форма написання слова тощо)	– 0,2 бали (або 1 бал за 4–5 помилок)
Стилістика:	
Відтворення конотативного значення стилістичних тропів, фігур й інших стилістично маркованих одиниць	+ 0,5 бала
Нейтралізація стилістичних тропів, фігур, конотативно маркованих одиниць	– 0,5 бала

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Єфименко В. А.* Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінки якості перекладу / В. А. Єфименко. – К. : ВПЦ "Київський університет" 2011. – Вип. 33. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_33/169_173.pdf.

2. *Комиссаров В. Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990.

3. *Кузнєцов С. Ю.* Аналіз перекладацьких помилок при перекладі текстів наукового стилю / С. Ю. Кузнєцов// Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2005. – С. 45–48.

4. *Некряч Т. Є.* Методичні рекомендації до курсу практики перекладу для магістрів та викладачів перекладацького відділення факультету іноземної філології. / Т. Є. Некряч. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2002.

5. *Снігур С. В.* Замовник як критерій якості перекладу // Мова і культура. (Науковий щорічний журнал). / С.В. Снігур.– К. : ВД Дм. Бураго, 2004. – Вип. 7. – Т. VIII. Теорія і практика перекладу. – С. 85–90.

6. *Стандарти* Асоціації перекладачів України. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.uta.org.ua/15.

7. *Цвиллинг М. Я.* О критериях оценки перевода / М. Я. Цвиллинг, Г. Я. Туровер // Тетради переводчика. – М. : Международные отношения, 1978.– Вып. 15.– С. 3–9.

8. *ATA* CERTIFICATION PROGRAM. RubricforGrading. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.atanet.org/certification/aboutexams rubic.pdf.

9. *López Ciruelos A.* Calidad y traducción. / A. López Ciruelos. // Punto y Coma. Boletín de los traductores españoles de instituciones de la Unión Eruopea. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/translation/bulletins/ puntoycoma/85/pyc854_es.htm.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.13 р.

Фокин С. Б., канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ПИСЬМЕННОГО ПЕРЕВОДА НЕСПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО ТЕКСТА В КОНТЕКСТЕ n-БАЛЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

На основе предложенных несколькими переводчиками и учеными критериев, а также исходя из современных реалий, требований и цели образования, предлагаются критерии оценки студенческого письменного перевода общественно-политического текста. В частности, в оценке учитываются условия выполнения перевода, объем текста оригинала, типы ошибок: при передаче содержания, нормы целевого языка, воспроизведения стиля.

Ключевые слова: *оценка перевода, качество перевода, ошибки перевода, методика преподавания перевода.*

Fokin S.B., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CRITERIA FOR EVALUATION OF GENERAL TEXT TRANSLATION IN ACCORDANCE WITH n-POINTS SYSTEM

Based on several proposals by different translators and translatologists as well as on the reality demands and the goals of education, criteria for evaluating students' written translations of non-specialized texts are proposed. Particularly, the evaluation model accounts for such factors as conditions of translation, volume of the original text, types of errors when rendering the content and the style of the original text, along with adherence to the target language norms.

Keywords: *evaluation of translation, quality of translation, errors of translation, teaching translation.*

УДК 316.4 (410)

Харитонова Д. Д., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КАТЕГОРІЯ "ЧУЖИЙ" У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ ЧИННОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПЕТРА ПОРОШЕНКА

Розглянуто категорію "чужий" у сучасних політичних промовах Президента України Петра Порошенка. Визначено способи представлення на лексичному рівні категорії "чужий". Проаналізовано особливості трансформацій, метафоризацiЇ словосполучень, власних і загальних назв, фразеологізмів.

Ключові слова: *категорія "чужий", політичний дискурс, політична промова, апелятивізація, власні назви.*

Сучасний світ можна визначити у термінах дуалістичної матерії, яка не може існувати без антиномій і протиріч, тому у його семантичному просторі активно продукується опозиція "свій – чужий". Вона набуває виявів у локальних і громадянських війнах, у етно-політичних, соціальних конфліктах, міжрелігійних зіткненнях [21, с. 4].

Мова політики – це особлива мова, багата на абстракції, алегорії. Більша частина всіх слів, що використовуються у політичному мовленні, є носіями непрямих значень. Будучи аксіологічно навантаженими, ці лексеми сприяють формуванню певного ставлення реципієнта інформації до конкретної теми.

Питанню дослідження політичних промов присвячено чисельну кількість розвідок, зокрема таких науковців, як М. С. Дорофеєва [8], Ю. А. Лобода [14], Т. В. Свиридюк [18], Ю. В. Сивак [19] та ін. Опозиція "свій – чужий" була висвітлена у працях О. П. Дубчак [9], Н. Ю. Кривди [12], Т. Кузнєцової [13], О. Г. Олійник [15] тощо. Проте категорія "свій – чужий" у сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві набула нових, ще не досліджених вимірів і особливостей втілення, що й зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Мета статті – аналіз лексичних і фразеологічних одиниць, які актуалізують категорію "чужий" у політичних промовах Президента України Петра Порошенка за 2014–2016 рр.

Категорія "чужий" є міждисциплінарною, реалізуючись у релігії, міфології, культурі, філософії. У міфології як чуже розглядається все те, що виходить за межі уявлення роду або племені, до якого належала людина: згідно первісного світогляду, чужий поставав як нелюдь, позбавлений людської природи. В культурі ж чуже категоризується як щось незвичне, давнє, що стає в опозицію до народної культури і народних традицій. У філософії "чужий" розкривається як Інший, котрий є частиною суб'єктивної структури та внутрішнього світу людини.

Звернемося до тлумачення самого терміна "чужий". Існують такі словникові дефініції: 1) належний комусь іншому, не власний, не свій; 2) не пов'язаний родинними зв'язками із кимось; нерідний; 3) який не перебуває у близьких взаєминах із кимось, не пов'язаний спільністю умов життя, праці; сторонній; 4) який не є батьківщиною або місцем постійного проживання для кого-небудь; 5) який має інші погляди, прагнення, інтереси тощо [1]. Окрім того, "чужий" означає незнайомий, невідомий, не з нашого будинку, сім'ї та взагалі землі, іноземний [7]. Або ж тлумачиться як: 1) здобуте, зароблене не своєю працею, зусиллями; 2) те, що є продуктом мислення (слова, ідеї, думки) когось іншого, присвоєне; 3) незвичне за виявом; 4) те, що не відповідає поглядам, інтересам, прагненням когось [2, с. 1617].

Тож аби краще зрозуміти цю категорію, ми застосували лексико-семантичний аналіз до слова "чужий", який передбачає розгляд останнього у поняттях семеми та семи. Так, семема, тобто лексико-семантичний варіант значення полісемної лексеми, реалізується контекстуально. Іншими словами, це лексичне значення конкретної сло-

воформи. Семема належить до двопланових мовних одиниць, тобто таких, що мають як план значення, так і план вираження. Семема складається із відповідних сем, однобічних, суто ідеальних "цеглинок змісту" лексеми: "сема – це семантичний мікрокомпонент, що відбиває конкретні ознаки позначуваного словом явища" [20, с. 44].

Пропонуємо такий семний склад вихідного значення прикметника "чужий":

- 'не свій, належний комусь';
- 'нерідний, не пов'язаний родинними зв'язками';
- 'неблизький, сторонній';
- 'який належить іншій країні';
- 'який має інші погляди, прагнення'.

Під етимологічним кутом зору "чужий" інтерпретується як той, що ‘належить комусь іншому, не власний, не свій'. Саме слово вважається запозиченням із прагерманської *peudō- 'народ' або готської мови. Первинне значення мало бути 'германський', пізніше відбувся процес генералізації, і слово почало означати ‘чужий взагалі' [10, с. 352].

Розглянемо виявлення категорії "чужий" у текстах політичних промов Президента України Петра Порошенка.

"У відповідь гарантую, по-перше, звільнення від кримінальної відповідальності тих, на чиїх ***руках немає крові*** *українських воїнів та мирних людей"* [17]. Значення чужинності виражається за допомогою трансформованого фразеологізму високого стильового регістру "обагрити руки в крові", що означає 'вчинити вбивство' [22, с. 561]. Фактично той, хто стає вбивцею, протиставляється гуманному соціуму, тобто "своїм". Як видається, дієслово "обагрити" несе у собі імпліцитну сему дії, руху, натомість у тексті вживається дієслово статичної семаники "мати", що у межах формули "не мати крові на руках" констатує приналежність до не-свого-кола-людей. Словосполучення реалізує сему 'причетність до вбивств "своїх"'.

"Я пропоную запросити на цю посаду людину з-поза меж України. Вона матиме одну перевагу – відсутність зв'язків в українській політичній еліті…. ***Нікому не кум, не сват і не брат,*** *рівновіддалений від усіх політичних сил технократ, якому ми усі довіряємо"* [16]. Первинне значення використаного фразеологічного звороту не просто реалізує класичну сему "чужого" на позначення непрямих, тобто некровних стосунків між членами певного соціуму, але у контексті промови П. Порошенка транспонується у сему зі значенням 'не мати зв'язку із тими, хто належить українській політичній еліті', тобто ставати в опозицію до так званих "своїх".

"І тих, хто не причетний до фінанс тероризму" [17]. Тут семантика "чужого" контекстуально закладена у двокомпонентному словосполученні *фінанс тероризм*. Якщо звернутися до тлумачення самого поняття "тероризм", знайдемо визначення 'здійснювання, застосовування терору; діяльність і тактика терористів', у свою чергу "терор" – це: 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) помилкова й шкідлива для революційного руху тактика, що полягає в організації вбивств державних діячів і не пов'язана з революційною боротьбою мас; 3) жорстока, масова розправа ворожої армії над мирним населенням на окупованій нею території [1]. Отже, цей термін у прямому номінативному значенні тяжіє до політичної сфери, проте згодом набуває генералізації, розвиваючи соціально заангажоване значення 'залякування мирного населення на окупованій території'. Перший компонент словосполучення *фінанс тероризм* є усіченим, тобто представлений лише кореневою частиною слова *фінансовий*, у якому суфікси й закінчення зредуковані. Виражає значення 'забезпечення коштами когось із певним підступним наміром, метою'. Тож до вербалізації сфери "чужого" це словосполучення повністю підпадає, оскільки переступ загальнолюдських правил і норм поведінки вже заперечує приналежність до сфери своїх. І в цьому контексті словосполучення реалізує сему 'сплановані, профінансовані дії проти мирного населення'.

"*Війна взагалі не наша ініціатива. Вона* ***нав'язана нам ззовні.*** *Наш вибір – мир, здійснення мирного плану для Донбасу, який я розробив і запропонував ще в червні*" [5]. Словосполучення *нав'язаний комусь* відображає категорію "чужого", оскільки реалізує семантику 'бути змушеним щось прийняти всупереч чиємусь бажанню'. Окрім того, особливого "політкоректного" смислу набуває прислівник *ззовні*, що у промові чинного Президента реалізує не тільки значення 'поза межами території країни, за її кордонами', а й містить сему прозорого натяку на агресивну політику певної країни, нашого північного сусіда.

"У Криму ***окупаційна влада*** *масово порушує фундаментальні права і свободи людини, здійснює* ***примус до громадянства*** *РФ"* [11]. Словосполучення *окупаційна влада* реалізує значення не тільки чужого представницько-керівного органу країни, але й конкретизує той факт, що така влада була введена на тимчасово захопленій території або частині країни збройними силами іншої держави. Отже, словосполучення містить сему 'чужа влада, яка проводить загарбницьку політику'.

Щодо словосполучення *примус до громадянства*, то за законами України й інших держав кожна людина може обирати громадянство добровільно. При здійсненні цього права між фізичною особою та державою встановлюються певні правові зв'язки. Проте примус до громадянства репрезентує перехід від категорії своїх до чужих, оскільки є свідомим актом натиску агресії, яка є політично детермінованою, проте не підкріпленою жодним законодавчим документом. Тож, словосполучення є носієм семи 'відкидання можливості вибору людей і вчинення насильства над волею громадян'.

"*Як ви можете говорити про мир і законність, якщо ваша політика – війна за допомогою* ***маріонеткових урядів****?"* [6]. Словосполучення *маріонетковий уряд* у даному контексті маркує приналежністю до сфери чужих через поєднання слів: першого на позначення найвищого виконавчого та розпорядчого державного органу, який забезпечує управління державою і представляє інтереси громадян, – *уряду*; і другого з епітетом *маріонетковий* – 'який виконує чиюсь волю (не народну)'. Створюється своєрідний оксюморон на позначення влади певного типу, – до якої заперечується довіра. Семантичний аналіз дозволяє виділити у словосполученні сему ‘державний орган, яким керують ззовні'.

"Моя ідея полягає в тому, щоб через зміни в законах надати право залучати на державну службу ***іноземців*** *включно аж до членства в Уряді"* [16]. Категорія чужого представлена словом "іноземець", що маркує громадянина іншої країни, тобто ту людину, яка є вихідцем із інших земель. Відповідно до цитати з політичної промови, такий іноземець має ввійти до державного керівного органу країни і здійснювати політику на благо чужого для нього народу. П. Порошенко, таким чином, презентує іноземців не зі сторони "чужих", до яких вони належать апріорі, а під кутом зору "присвоєння" їхнього безцінного досвіду, що ніби зможе покращити ситуацію в Україні. Виникає певна невизначеність категоризації іноземців, які завжди архетипічно поставали як "чужі", проте у вище зазначеній цитаті реалізують сему 'досвідчені фахівці-державники іншої країни'.

"Але запланована мною і підтримана вами децентралізація влади дасть вражаючі можливості враховувати місцеву специфіку. В тому числі і в питаннях віри, історичної пам'яті, мови, релігії, етнічних традицій та вираження ***інакшості****. Ми до всіх цих проявів повинні ставитися з повагою"* [16]. Категорія чужого тут концептуалізується знов у позитивному руслі, будучи переданою абстрактним іменником "інакшість" у меліоративному контексті віри, мови, релігії, історичної пам'яті та народних традицій. Іншими словами,

людина має зберігати власну ідентичність, водночас вираження інакшості як вияву чогось незвичайного має вкладатись у межі дозволених правил, якщо ж навпаки: воно виходить і суперечить законам і нормам держави, – то бути інакшим означає бути чужим.

"По-третє, мирний діалог.Зрозуміло, що не зі "стрєлкамі", "абвєрамі", "бєсамі" чи іншою нечистю" [17]. Категоризація чужого в цьому контексті вербалізується за допомогою апелятивізації онімів (трансформації власних імен у загальні). *"Стрєлкамі"* промовець називає тих, хто має належність до бойового формування під командуванням Стрєлка (І. Гиркіна). Саме поняття утворилося на основі прізвиська "головнокомандуючого" так званою донецькою народною республікою, а в минулому полковника ФСБ – Ігоря Гиркіна – Стрєлка.

Номінація *"абвєрі"* характеризує людей, які причетні до утворення новоспеченої так званої донецької народної республіки. В основі цього поняття лежить прізвисько Сергія Здрилюка – Абвєр, який був активним учасником бойових дій на Донбасі, зокрема у Слов'янську, і начальником контррозвідки донецької республіки. Наразі українські спецслужби вважають його одним із перших терористів в Україні, що несе велику загрозу її територіальній цілісності.

До "*бєсів*" зараховують представників формування "Бєс". Його вважають однією з численних груп завербованих найманців із Росії, Кавказу, а також колишніх працівників МВД і СБУ України [3]. Це поняття так само сформувалося на базі прізвиська Ігоря Бєзлєра – Бєс, що вважається одним із лідерів повстанців на сході Україні, командиром "Народного формування Донбасу" у Горлівці.

Апелятивізовані оніми набувають яскраво негативної конотації і в політичній промові П. Порошенка стають складовими масштабнішого поняття "нечисть", яке реалізує сему таких ворогів, у яких відсутні уявлення про честь і гідність.

Отже, одним із ресурсів семантичного наповнення поняття "чужий" є стійке закріплення за апелятивізованими онімами пейоративних конотацій із семами такого змістовного наповнення, як: 1) 'ті, хто створив ДНР', 2) 'ті, хто перебуває при владі у ДНР', 3) 'ті, хто вербують інших для ведення бойових дій'.

*"І коли нас спитають, а яка ваша стратегія, яка наша програма? Відповідь у нас буде проста: Угода про асоціацію з Європейським Союзом. Ми не просто маємо йти в Європу, ми маємо побудувати **Європу** тут, всередині України. Впевнений, що нам це вдасться"* [4]. У наведеному фрагменті промови спостерігається перехід від категорії "свій" до "чужий". Це репрезентується словом *Європа*, яке реалізує сему континентального простору виключно

високорозвинених країн, таких, як Німеччина, Франція, Великобританія, до яких Україна не належить на сьогоднішній день. Таке твердження стало вкорінюватись як абсолютно істинне, хоча Україна за географічним розташуванням також знаходиться у Європі. Таким чином, поки що *Європа* відносно України також належить до сфери чужого, яке ми, українці, маємо зробити своїм.

*"За цих умов **Кремль і Москва** ставить на розкачування внутріш-ньополітичної ситуації, підвищення градусу внутрішнього протистояння, що піддає Україну додатковим і ризикованим тестам на міцність"* [4]. Категорія "чужий" закладена у двох власних назвах, вихідне значення яких 'міське укріплення у вигляді фортеці' та 'столиця Росії' у політичній промові П. Порошенка набуває символічно-негативної концептуалізації, маркуючи агресора щодо суверенної України. Тож виділяємо сему 'резиденція Президента Росії та її уряду'.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що категорія "чужий" вербалізується у політичних промовах П. Порошенка за допомогою фразеологізмів і фразеологізованих висловів, словосполучень оксюморонного характеру, оказіональних словосполук, певних лексичних форм, апелятивізованих онімів, що набирають яскравого негативного емоційно-аксіологічного забарвлення.

Сучасні промови П. Порошенка реалізують потенційні контекстуальні семи. Зокрема в ході аналізу було виділено семи, які ми згрупували за характеристиками належності до

1) суб'єкта/ об'єкта дії: 'причетність до вбивств "своїх"', 'чужа влада, яка проводить загарбницьку політику', 'державний орган, яким керують ззовні', 'ті, хто створив ДНР', 'ті, хто перебуває при владі у ДНР', 'ті, хто вербують інших для ведення бойових дій', 'континентальний простір високорозвинених країн', 'резиденція Президента Росії та її уряду';

2) атрибуції: 'не мати зв'язку із тими, хто належить українській політичній еліті', ‘досвідчені фахівці-державники іншої країни' та

3) дії 'сплановані, профінансовані дії проти мирного населення', 'вияв чогось незвичайного', 'натяк на агресивну політику країни', 'відкидання можливості вибору людей і вчинення насильства над волею громадян'.

Вище зазначені контекстуальні семи переважно виходять за межі первинного значення категорії "чужий", окрім семи 'який належить іншій державі' Це пояснюється складним політичним, міжнародним та економічним станом сучасної України, а також світоглядною позицією головної представницької фігури держави – чинного Президента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Академічний тлумачний словник* української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua.

2. *Бусел В. Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2005.

3. *Веревкин С. И.* "Бес", "Стрелок", "Абвер", "Народное ополчение" – структура сил сепаратистов на Востоке Украины / С. И. Веревкин // LifeJournal [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sergey-verevkin.livejournal.com/1439271.html.

4. *Виступ Президента України* на форумі депутатів місцевих рад Блоку Петра Порошенка "Солідарність", 12.12.2015 / Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-forumi-deputativ-miscevih-rad-36482.

5. *Виступ Президента України Петра Порошенка* на параді на честь 23-ї річниці Незалежності України 24.08.2014 [Відеозапис]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=2S8TSEN03QY.

6. *Виступ президента України Петра Порошенка* на Генасамблеї ООН, 29.09.2015 / ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://tsn.ua/politika/prosche-govoriv-poroshenko-na-genasambleyi-oon-povniy-tekst-vistupu-503269.html.

7. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского язика / В. И. Даль [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://slovardalja.net/word.php?wordid=43179.

8. *Дорофеєва М. С.* Категорія суб'єкта в політичній промові (на матеріалі виступів федеральних канцлерів ФРН повоєнного періоду) : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04: захист 29.09.2005: затв. 26.08.2005 / М. С. Дорофеєва. – К., 2005.

9. *Дубчак О. П.* Концептуальна опозиція "свій" – "чужий" в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. П. Дубчак. – К., 2009.

10. *Етимологічний словник української мови* : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 6. – С. 568.

11. *Звернення Президента України Петра Порошенка* щодо другої річниці початку спротиву російській окупації Криму 26 Лютого 2016 року / Офіційне представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-shodo-drugoyi-richnici- pochatku-sproti-36799.

12. *Кривда Н. Ю.* Культурологічний аспект проблеми "чужий / інший" у філософському дискурсі / Н. Ю. Кривда // Гуманітарні студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2008. – Вип. 3. – С. 121–128.

13. *Кузнєцова Т.* "Свій"/"чужий" у текстовому просторі ЗМІ / Т. Кузнєцова // Стиль і текст / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – 2007. – Вип. 8. – С. 59–65.

14. *Лобода Ю. А.* Відтворення експресивних засобів політичних промов українською мовою (на матеріалі публічних виступів політиків Великої Британії та США) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Ю. А. Лобода. – К., 2011.

15. *Олійник О. Г.* Антиномія категорій "свій" / "чужий" у просторі української народної чарівної казки : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.07 / О. Г. Олійник. – Л., 2007.

16. *Позачергове послання Президента України Петра Порошенка* до ВРУ "Про внутрішнє та зовнішнє становище України" 27.11.2014 / Офіційне представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/news/pozachergove-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-rad-34118.

17. *Промова Президента України*під час церемонії інавгурації, 07.06.2014 / Збірник промов Президента України Петра Порошенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://gartua.io.ua/s867035/zbirnik_promov_prezidenta_ukraeni_petra_ poroshenka.

18. *Свиридюк Т. В.* Ідіоматика англомовного публічного виступу в епоху глобалізації: лінгвориторичний аспект (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. В. Свиридюк. – Донецьк, 2011.

19. *Сивак Ю. В.* Політична промова: аксіологічний аспект / Ю. В. Сивак // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 9. – С. 243–248.

20. *Стернин И. А.* Лексическое значение слова в речи (коммуникативный аспект) / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж.ун-та, 1985.

21. *Фельде В. Г.* Оппозиция "Свой – Чужой" в культуре : дис. на соискание ученой степени канд. филос.наук 09.00.13 / В. Г. Фельде. – Омск, 2015.

22. *Фразеологічний словник української мови* ; за ред. Л. С. Паламарчука. – К. : Наук. думка, 1993. – Кн. 1. – С. 884.

Стаття надійшла до редколегії 13.04.2016 р.

Харитонова Д. Д., асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КАТЕГОРИЯ "ЧУЖОЙ" В ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕЧАХ ДЕЙСТВУЮЩЕГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАИНЫ ПЕТРА ПОРОШЕНКО

Рассмотрена категория "чужой" в политических речах Президента Украины Петра Порошенка. Определены способы представления на лексическом уровне категории "чужой". Проанализированы особенности трансформаций, метафоризаций словосочетаний, собственных и общих названий, фразеологизмов.

Ключевые слова:*категория "чужой", политический дискурс, политическая речь, апелятивизация, собственные названия.*

Kharytonova D. D., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CATEGORY "ALIEN" IN POLITICAL SPEECHES OF THE IN CUMBENT PRESIDENT P. POROSCHENKO

The article deals with the category "alien" based in on the political speeches of the President of Ukraine Petro Poroschenko. The ways of representation of the category "alien" on the lexical level are determined. Much attention is paid on to specific features of transformation, metaphorisation of word combination of words, proper and common names, idiomatic expression.

Keywords: *the category "alien", political discourse, political speech, transformation of proper names to the class of common names, proper names.*

УДК 811.111'27:165.194:087.5

Чаюк Т. А., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНЦЕПТ MOTHER В АНГЛОМОВНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Розглянуто засоби репрезентації концепту MOTHER (мати) у семантичному просторі текстів англомовної дитячої літератури. Виявлено вербалізатори концепту та смисли, що його об'єктивують.

Ключові слова: *концепт, вербалізатори концепту, смисли, що об'єктивують концепт.*

Однією з найактуальніших проблем у сучасній лінгвістиці є проблема взаємозв'язку мови й мислення, оскільки мова того чи іншого народу є водночас і інструментом спілкування та впливу, і засобом засвоєння, отримання, зберігання і передачі культурно-значущої інформації [4, с. 109]. "Індивід неповторний як біологічна і психологічна особина, але він народжується в уже готовий світ. Таким чином, дитя вже належить своєму соціуму, своїй епосі і культурі. В процесі свого розвитку особистості доведеться жити відповідно до явних і неявних моделей і зразків, прийнятих в даній культурі" [7, с. 86]. Для розуміння характеру процесу мислення важливий і цікавий матеріал дає насамперед вивчення мислення і мовлення в онтогенезі. Дослідженню цієї проблеми в такому аспекті присвятили свої роботи видатні українські та російські лінгвісти О. М. Гвоздєв, І. Н. Горєлов, О. О. Лєонтьев, Ю. М. Караулов, О. М. Шахнарович, Н. М. Юрьєва, Т. М. Ушакова, О. С. Снітко, А. Ваганова й ін. Дослідження особливостей саме дитячого світосприйняття завжди викликало значний інтерес у різних галузях науки – лінгвістиці, психології, психолінгвістиці, тому що подібне дослідження розширює уявлення вчених про сутність пізнавальних, когнітивних і психологічних процесів, про співвідношення мови, мислення й реальності. Засвоєння дитиною мовних засобів і форм комунікації відбувається паралельно із засвоєнням концептуальних основ оточуючого світу та опануванням моделей соціально зумовленої поведінки. Вивчаючи структуру концепту в онтогенезі, можна прослідкувати, як дитина, опановуючи слова рідної мови, їх семантику, "засвоює й відповідне бачення світу, об'єктивоване в етнічно маркованому внутрішньому лексиконі представників певної культури", отримати певне уявлення про динаміку концепту [6, с. 76]. Особливості бачення дитиною світу можна виявити через аналіз текстів дитячої літератури, оскільки змістом тексту є реальна дійсність, відображена в людській свідомості: текст є фрагментом картини світу, проінтерпретованим суб'єктом [5, с. 240].

Наукова новизна дослідження визначається необхідністю вивчення особливостей вербалізації основних понять, що засвоюються дитиною в процесі пізнання навколишнього світу, зафіксованих у дискурсі англомовної дитячої літератури.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістичної науки на вивчення дискурсу в лінгвокогнітивному й комунікативно-прагматичному аспектах, до-

слідження національної та етнокультурної специфіки певних мовних і концептуальних картин світу, а також детального вивчення особливостей вербалізації окремих концептів.

Мета дослідження – виявити й описати особливості репрезентації концепту MOTHER у текстах англомовної дитячої літератури. **Об'єктом** дослідження в цій статті є концепт MOTHER, представлений у дискурсі англомовної дитячої літератури. **Предметом** дослідження виступають мовні репрезентації концепту mother – вербалізатори і смисли, що об 'єктивують цей концепт. **Матеріалом** дослідження є тексти британської дитячої літератури, а саме: англійських дитячих поезій (nurseryrhymes), англійських літературних казок і художніх творів англомовних авторів для дітей молодшого і середнього віку.

Специфіку репрезентації концепту MOTHER у дитячій літературі визначає передусім його природа. Концепт MOTHER є універсальним (присутнім у картинах світу представників різних народів), ключовим (широко представленим у пареміологічному фонді, фольклорі та творах художньої літератури) [4, с. 104] і ціннісно-значущим для дитячої картини світу концептом. У нормі саме мати є першою й найголовнішою людиною в житті маленької дитини. Перші фольклорні або художні твори, які чує дитина на початку свого життя, коли вона ще навіть не вміє говорити – це колискові: в англійських дитячих поезіях так звані "Вірші перед сном" – "Bedtimerhymes". У сучасній психологічній науці панує думка, що з самого народження людина є мовною істотою [1, с. 450]. Більшість дослідників вважають, що в маленьких дітей розуміння змісту зверненого до них мовлення передує вмінню вимовляти слова [2, с. 278]. Із самого раннього віку діти розуміють людську мову, звернену до них. "З того, що маленька дитина не вимовляє слів, не виходить, що вона їх не сприймає: нехай мовні тонкощі ще вислизають від неї, все одно вона вловлює зміст висловлювання, завдяки інтуїції, спрямованої на того, хто з нею говорить, на якій би мові не зверталася до неї людина. Дитина розуміє мову, тому що вона розуміє мову емоційного ставлення до себе..." [1, с. 390].

Отже, у довербальний період вже відбувається комунікація дорослого й дитини, при цьому головною умовою і водночас важливою складовою такого спілкування є звертання до дитини як до суб'єкта комунікації, а не як до об'єкта або речі, ставлення до дитини як до рівної собі особистості [3, с. 71].

Слід зазначити, що в текстах колискових спостерігається саме така тенденція – мати звертається безпосередньо до дитини, як до рівного суб'єкта комунікації. Із текстів колискових нами було вибрано найтиповіші варіанти звертання до маленької дитини:

dear baby / my boy / my little baby / my darling / darling one / my dolly / little one / my little pet/ baby mine / pretty darling / pretty baby / baby Bunting / precious.Oh my sweet one / Oh my pretty one / Full of wishes / Full of promises / Oh my sweet one / Oh my pretty one / How I love you / Love you dearly [12-16].

Із наведених прикладів можна зробити висновок, що власна дитина є дуже дорогою для матері, про що свідчить вживання у звертанні прикметників із відповідною семантикою *darling, dear, precious*. Лексема *darling* може виступати як у ролі якісного прикметника (darling one) так і субстантивованого прикметника (pretty darling).

Крім того, у сприйнятті матері її дитина маленька (*little baby, little one*), красива (*pretty*) і мила (*sweet*), як ілюструють, наприклад, такі рядки:

From your head down to your toes,
You're not much, goodness knows.
But, you're so precious to me,
Sweet as can be, baby of mine [14].

Також, для образу матерів колискових характерним є сподівання на гарне майбутнє для своєї дитини (*full of wishes, full of promises*).

Використання у звертанні присвійних займенників *my*, *mine* є цілком виправданим – адже колискові мати співає своїй власній дитині, але слід зазначити, що, на нашу думку, вживання присвійних займенників саме в комбінації з прикметниками, які мають у своєму семантичному значенні такі семи як *дорогий*, *цінний*, *красивий* ще більше акцентують сему належності дитини матері.

Пестливі назви *my dolly* (*укр. лялечка, рос. куколка*), *baby Bunting* (це звертання відповідає *укр. пташечка, рос. лапочка*) підкреслюють лагідне ставлення матері до своєї дитини, її любов і ніжність.

Любов матері до дитини в дискурсі колискових і дитячих поезій загалом може виражатися рядом засобів:

– це насамперед, як уже зазначалося вище, лагідне звертання до дитини (на додачу до вже наведених – кілька прикладів із дитячих поезій: Little Bird / Little Pumpkin / Little Guy) [10];

– експлікація відповідними лексемами, у першу чергу, лексемою *love*, наприклад, *How I love you*/*Love you dearly. Remember to glance at the stars above / While your boat is tied up fast / They sparkle and twinkle with mummy's love / Which will forever last* [12];

– також імпліцитно – описом поведінки матері, яка піклується про дитину: вкладає її спати (*gotosleep*/ *rest your head*), співає їй колискову (*Iwillsingalullaby*), втішає дитину, коли вона плаче (*don't you cry*/*dry your eyes*) і т. ін. Так, наприклад, у наступній поезії, мама обіцяє дати дитині смачні речі – прояв материнської турботи: *Hush, baby, my dolly / I pray you don't cry / And I'll give you some bread, and some milk by-and-by / Or perhaps you like custard, or, maybe, a tart / Then to either you're welcome, with all my heart* [13];

– у добрих побажаннях дитині:

Sleep my child and peace attend thee / May the moon's silvery beams bring you sweet dreams; May your slumber be blessed! / Close your eyes now and rest, may these hours be blessed; Go to sleep, little one, think of puppies and kittens / Go to sleep, little one, think of butterflies in spring / Go to sleep, little one, think of sunny bright mornings; He will wake in the morning / When noontide warms theworld / He will frolic in the sun [12–16].

Поряд із побажаннями дитині думати, засинаючи, про щось приємне – як цуценята й котики (побутовий рівень), метелики навесні, яскраві сонячні ранки (образний рівень) у дискурсі колискових зустрічається досить багато побажань на кшталт замовлянь (міфологічний рівень) як, наприклад, *May the moon's silvery beams bring you sweet dreams* або *May your slumber be blessed*. Така особливість дискурсу випливає з самої природи колискових. Для більш сучасних текстів колискових характерним є зміщення акценту на побутовий рівень – оскільки єдиним слухачем є дитина, яка тільки починає розуміти певні слова й реалії дійсності, використовується найпростіша загальновживана лексика, що описує світ, у якому живе дитина (її колиска, дім, родина і т. ін.) Проте незмінним залишається те, що центральне місце в текстах колискових посідає образ матері.

Матір завжди знаходиться поряд зі своєю дитиною, оберігає її сон, захищає від небезпеки:

Come to the window / My baby, with me. You'll be safewith me now / Together we will stay. When little baby bye-bye goes / On mamma`s arm reposing / Soon he lies beneath the clothes / Safe in

the cradle dozing.Baby dear, baby dear, where do you lie? / In my warm cradle, with Mother close by. Mother's right here beside you / I'll protect you from harm / You will wake in my arms. Guardian angels are near / So sleep on, with no fear. Baby is drowsing / Cosy and fair / Mother sits near / In her rocking chair. Do not you fear / Never mind baby / Mother is near. Cares you know not, therefore sleep / While over you a watch I'll keep.You are safe in my arms / In my arms all night through [8–16].

Близькість матері перетворює світ навколо дитини в безпечний, казковий, лагідний до дитини.

Sleep on, with no fear / Guardian angels are near / Birds and the butterflies. Flutter round his eyes;Shining angels beside / My darling abide; Soft and warm is your bed;Angels are above you / Keeping watch over you; Angels without number will draw near; Mr Moon will guard your bed / Good night, sleep tight, dreamy head; Go to sleep my baby / Close your pretty eyes / Angels up above you. With pink roses bedight / With lilies o'er spread / Is my baby's sweet head; Golden slumbers kiss your eyes / Smiles awake you when you rise; Go to sleep now, my darling / There's a Sandman / Old and white / Bringing happy dreams to you; So lulla lulla lulla lulla bye bye / Do you want the moon to play with / Or the stars to run away with / They'll come if you don't cry; Baby's boat the silver moon / Sailing in the sky / Sailing o'er the sea of sleep / While the clouds float by / Sail, Baby, sail / Out upon that sea / Only don't forget to sail / Back again to me. Let the dreamboat come along / And take you for a ride / You can choose your favorite teddy bear / And carry him inside; Sailing through a starry sky / Holding onto teddy tight/ Know that mummy is still close by / Through the whole dark night [8–16].

Таким чином, концептуалізований образ матері в колискових характеризують такі смисли, які водночас є компонентами концепту MOTHER:

"людина яка любить дитину" – цей компонент концепту MOTHER пов'язаний із концептом LOVE;

"людина яка піклується про дитину" (в наявності зв'язок із концептом CARE);

"людина яка знаходиться поряд із дитиною" як у буквальному розумінні (положення матері поряд зі своєю дитиною) так і в ширшому значенні: бути поряд означає надавати підтримку й допомогу (to be the refor someone – to provide help and support);

"людина яка оберігає дитину, дає їй змогу почуватися захищеною" (цей смисл є спільним для концептів MOTHER і SAFETY)

Для маленькоі дитини матір – перша найголовніша і найпотрібніша людина, від якої вона отримує любов, захист і турботу. Для дитини, що поступово дорослішає, матір стає джерелом знань про оточуючу дійсність; про те, що таке "добре" і що таке "погано", про норми соціальноі взаємодії у суспільстві. Від матері дитина отримує орієнтири на правильну поведінку. Мати відповідальна за дитину, і тому вона має певну владу в очах дитини. До матері дитина звертається у своїх проблемах, у неї питає дозволу, перш ніж щось зробити. І саме в першу чергу від матері дитина отримує схвалення або засудження своєї поведінки, відповідно винагорода або покарання теж часто походять від матері.

Для того, щоб проілюструвати деякі з цих положень, розглянемо кілька прикладів із творів англомовної дитячої літератури для дітей середнього віку. When Tia was running to score a rounder Tim stick out his foot and tripped her up. "You're mean" Tia said. "I'm going to tell Mum! "And she threw the ball at Tim as hard as she could. Cathy, Claudia, Kim and Emmie were sent home early and Tia was sent upstairs to her bedroom [The Story House; c. 113–114].

Брат поставив підніжку сестрі, і вона впала. Обидва знають, що це поганий вчинок, отже сестра має повне право поскаржитись мамі, що вона й обіцяє зробити. Однак, не втримавшись від бажання помститись, дівчинка з усієї сили кидає в брата м'ячем. Помста і прояв ворожої поведінки – це також погано, і, цілком природно, що обох дітей було покарано – їхніх гостей відправили по домівках, а донька змушена була піти до своєї кімнати (досить типове покарання для дітей у британській родині). Таким чином, у цьому контексті об'єктивуються такі смисли концепту MOTHER: "мати – авторитетна людина, до якої діти звертаються у складних ситуаціях"; "мати наділена владою покарати дитину за погані поведінку чи вчинок".

В іншому прикладі, на додачу до вже зазначених, об'єктивуються ще один смисл концепту MOTHER, логічно пов'язаний із щойно згаданим: "мати наділена владою нагородити дитину за хороші поведінку чи вчинок".

Мама-кішка наказала своїм дітям-кошенятам не забруднитись, пояснивши, чому це важливо – брудних дітей вона не зможе взяти в гості до тітоньки: "Makesureyouareallcleanandtidy. I

can't take dirty little kittens to see Aunt Tulip." [11, с. 8] Діти добре розуміють, що в разі недотримання рекомендованої мамою поведінки (залишатися чистими), мама розсердиться: "Mother will be cross," said Kitty Puss. "Very cross," said Kitty Pretty. "Very cross INDEED," said Kitty Purr. І коли згодом троє з дітей забруднилися, вони були покарані – мама-кішка засудила їхню поведінку як вербально (прикметни коцінки NAUGHTY, несхвальний вигук MEEOW!; також засобами параграфеміки в тексті передано високий ступінь емоційності висловлювання), так і невербально – сердитим поглядом (актуалізованим лексемою glare на позначення відповідної дії: *stare angrily or fiercely / look directly at someone in an angry way* [17]), а чисте кошеня-син отримав від мами винагороду – вербалізоване схвалення його поведінки іобіцяний похід у гості: Mother Cat glared at her dirty daughters. "MEEOW!" she said." What NAUGHTY little kittens you are. How can I take you to see Aunt Tulip looking like that? Tom! You are a good, clean, tidy kitten – and YOU shall come with me – all on your own!" [11, с. 12].

Завдяки аналізу досліджуваного матеріалу поряд із уже зазначеними смислами, що об'єктивують концепт MOTHER, репрезентований у дитячій літературі для дітей середнього віку, нами були виділені такі смисли, які визначають зміст концепту MOTHER: мати для дитини є "джерелом знань про поняття "добре" і "погано", "орієнтиром вибору правильної стратегії поведінки у ситуаціях повсякденного спілкування", а також, як і раніше, мати є – "людиною, яка любить дитину, захищає її і допомагає". Останній компонент концепту демонструє певну еволюцію свого змісту порівняно з відповідними компонентами концепту, репрезентованих у колискових.

Отже, проведений нами аналіз семантичного простору текстів англомовної дитячої літератури дає змогу визначити таке:

1. Вербалізаторами концепту MOTHER у текстах англомовної дитячої літератури виступають відповідні номінативні лексеми – лексема *mother* і різні її похідні форми *mummy* / *mamma* /*mama* і подібні. У колискових концепт MOTHER найчастіше репрезентується особистими займенниками *I, me,* щозумовлено тим, що колискову, як правило, співає власне сама мати, і тому, природним є звертання від першої особи.

2. Семантика концепту mother визначається рядомзкою смислів, що об 'єктивують цей концепт (див. текст статті).

3. У дискурсі англомовної дитячої літератури для дітей середнього віку, порівняно з творами для молодших дітей, відбувається розширення семантики концепту MOTHER – об'єктивуються нові смисли концепту, притаманні баченню дитини відповідного віку. Отже, можна зробити висновок, що простежується певна динаміка концепту MOTHER, представленого в текстах англомовної дитячої літератури для дітей молодшого та середнього віку.

На закінчення, вважаємо необхідним зазначити, що в контексті творів англомовної літератури для дітей старшого віку мати залишається найдорожчою та найпотрібнішою дитині людиною, і, взагалі, великими є ступінь усвідомлення дитиною важливості і її бажання мати родину – насамперед, маму й тата. Особливо гостро відчувається це у творах де описано ситуації з неповною родиною, де батьки розлучені, де дитина взагалі не має рідних батьків з різних причин – вони або відмовилися від своєї дитини або померли. В подібних випадках дитина старшого віку відчуває велику потребу мати в своєму житті дорослу людину, яка її любить, оберігає, захищає, піклується про неї й таке інше, тобто фактично перебирає на себе функції матері, але це вже не обов'язково матір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дольто Д.* На стороне ребенка / Д. Дольто. – Екатеринбург : ООО Рама Паблишинг, 2010.

2. *Крайг Г.* Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2002.

3. *Лисина М. И.* Формирование личности ребенка в общении / М. И. Лисина. – СПб. : Питер, 2009.

4. *Пименова М. В.* Концептуальные исследования. Введение / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : Флинта : Наука, 2011.

5. *Серебрянников Б. А.* Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б. А. Серебрянников. – Л. : Наука, 1988.

6. *Слухай Н. В.* Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навч. посіб. / Н. В. Слухай, О. С. Снитко, Т. П. Вільчинська. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2011.

7. *Фрумкина Р. М.* Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М. : Academia, 2001.

8. *Adams G.* A Year Full of Stories. 366 Stories and Poems. – London: Orion Children's Books, 1999.

9. *365 Stories And Rhymesfor Boys*. – UK: Parragon Books Ltd, 2007.

10. *365 Stories And Rhymes for Girls*. – UK : Parragon Books Ltd, 2007.

11. *The Story House*. – London: Orion Children's Books, 2004.

12. *Lullaby Island*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.lullabyisland.com/.

13. *Lyricsto Nursery Rhymes* and Kid'ssongs. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://bussongs.com/nursery-rhyme-songs.php?all=1.

14. *Metrolyrics*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.metrolyrics.com/baby-mine-lyrics-alison-krauss.html.
15. *Nursery Rhymes.org*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.nurseryrhymes.org/all-the-pretty-little-horses.html.
16. *Popular Lullaby Lyrics*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.parenting.com/baby/sleep/popular-lullaby-lyrics.
17. *Merriam-Webster'sOnlineDictionary*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.merriam-webster.com/.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.2016 р.

Чаюк Т. А., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КОНЦЕПТ MOTHER В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Рассмотрены средства репрезентации концепта MOTHER (мать) в семантическом пространстве текстов англоязычной детской литературы. Выявлены вербализаторы концепта и объективирующие его смыслы.

Ключевые слова: *концепт, вербализаторы концепта, смыслы, объективирующие концепт.*

Chajuk T. A., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPT *MOTHER* IN THE ENGLISH CHILDREN'S LITERATURE

The article deals with the means of representation of the concept MOTHER in the semantic area of the English children's literature texts. The main lexical means of representation and meanings that objectify the concept MOTHER have been identified.

Keywords: *concept, lexical means of concept representation, meanings that objectify the concept.*

УДК 811.133.1:659.443:316.62

Чернова А. О., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФУНКЦІЇ ЗОБРАЖЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РЕКЛАМІ

Присвячено дослідженню функцій зображення (візуального образу) у сучасній французькій соціальній рекламі. Представлено класифікацію функцій візуального образу й показано реалізацію цих функцій на прикладі конкретних рекламних повідомлень французької соціальної реклами. Для кращої структурованості дослідження соціальну рекламу було розподілено на три підгрупи залежно від відношення візуального образу й текстових засобів, і проаналізовано функції зображення та тексту в кожній із підгруп.

***Ключові слова**: візуальний образ, зображення, семіотика візуального образу, соціальна реклама, французький рекламний дискурс.*

Кожне рекламне повідомлення, як правило, містить вербальний текст, який зазвичай доповнюються візуальним образом. Дослідивши лексико-семантичну реалізацію концептів французької соціальної реклами та вивчивши її лексичну структуру загалом, ми звернули увагу на той факт, що для того, щоб мати цілісне розуміння прагматичної мети рекламного повідомлення, необхідно проаналізувати його візуальні образи. Саме тому статтю присвячено дослідженню семіотики сучасної соціальної реклами й розглянуто взаємодію візуальних і текстових форм.

Британський письменник-рекламіст Девід Огілві – легенда у сфері рекламної індустрії, у книзі "Одкровення рекламного агента" дуже детально пояснює важливість зображення як елементу рекламного повідомлення. "Зображення, як відомо, має викликати зацікавленість, воно повинно бути своєрідною принадою тексту" [2, с. 28–29]. "За ствердженням О. Є. Анісімової, іконічні засоби креолізованого тексту поряд із вербальними відтворюють картину світу, шкалу цінностей, естетичні ідеали нації. Автор наводить докладний перелік функцій зображень креолізованого тексту реклами, виділяючи його основні (*атрактивна, інформативна, експресивна, естетична*) і другорядні функції (*символічна* (вираження абстрактних понять та ідей), *ілюстративна* (відтворення вербальної інформації у вигляді наочних, таких, що чуттєво сприймаються, образів), *аргументувальна* (наочне підтвердження вербальної інформації)" [1, с. 93–94].

"Інформація, яка сприймається візуально, викликає в адресата більшу довіру, зорові символи викликають менший супротив у людей, і вони потенційно переконливіші, ніж словесні. На відміну від слова, яке точно фіксує думку, зображення висловлює думку алегорично, часто завуальовано, що допускає відносну свободу її інтерпретації адресатом, створення іміджу, створення часового, територіального, соціального, національного колориту" [2, с. 38].

Такі дослідники реклами, як Е. Ромат і Д. Сендеров, виділяють такі функції зображення в рекламному повідомленні: *атрактивна* (привертання уваги), *презентувальна* (розповідає про зміст реклами, демонструє її предмет і цільову аудиторію, а також різні деталі, пов'язані з ними), *організаційна* (забезпечує гармонію композиції реклами, а також акцентує та зв'язує частини текстової інформації), *інтерпретаційна* (роз'яснює важку й незрозумілу інформацію, най-

частіше за допомогою різних графіків і діаграм), *трансформувальна* (вказує на непряме/імпліцитне значення), *декоративна/естетична* (робить рекламу привабливішою для сприйняття) [3, с. 195].

Французькі дослідники "Групи μ" класифікують функції зображення так: *ілюстративна, доповнювальна, деталізувальна/аспектуалізувальна, наративна* та *символіко-риторична* [4, с. 124].

Таким чином, є очевидним, що зображення є дуже важливим елементом реклами, воно є не просто ілюстрацією рекламного повідомлення, а свого роду наративізацією останнього.

У ході семіотичного аналізу рекламних повідомлень і дослідження функцій зображень у соціальній рекламі повідомлення французької соціальної реклами було розподілено на три групи за такими критеріями:

1. наявність лише текстових і графічних символів у рекламному повідомленні;

2. наявність лише зображення (візуального образу);

3. наявність зображення, що супроводжується текстовим повідомленням.

Зображення зазвичай є ключовим елементом рекламного повідомлення, і реклама, у якій воно відсутнє, повинна містити дуже "сильний" текст, слова якого здатні вразити до глибини душі реципієнта, щоб здійснити на нього належний вплив. І той факт, що переважна кількість людей має візуальний тип сприйняття, тобто швидше засвоює візуальні образи, є цьому підтвердженням. Група ж соціальної реклами, що містить лише текст, є відносно нечисленною порівняно з двома іншими групами, що містять лише зображення й зображення з текстом. Проте вдалося відшукати декілька цікавих прикладів, що складаються лише з тексту. Важливе значення у повідомленнях цього типу відіграють розмір літер, варіації шрифтів і кольорів, а також емоційно-смислове навантаження самого тексту.

Наочним прикладом французької соціальної реклами, яку виконано в червоно-чорно-білій кольоровій палітрі, є реклама, покликана протидіяти палінню. Так, рекламне повідомлення (рис. 1) складається лише з вербального компоненту. Оскільки тут немає зображення, основна прагматична мета такої реклами криється у самому тексті. Форма написання тексту є досить незвичною, оскільки всі фрази написані у стовпчик і літери кожної наступної фрази є трохи меншими за попередні, що нагадує таблицю для перевірки зору в окуліста. Спочатку на чорному тлі білими літерами ми можемо прочитати:*"Le tabac rend stérile: ON S'EN FOUT. Le tabac nuit au foetus: ON S'EN FOUT. Le tabac coupe le souffle: ON S'EN*

FOUT. Le tabac cause des maladies mortelles: ON S'EN FOUT". Далі, під цим текстом, уже дрібними червоними літерами написано: *"C'est marrant, ce matin, par peur d'être malade, vous avez jété un produit périmé depuis deux jours"*. Висновок спонукає замислитись, що переважна більшість людей справді не усвідомлює елементарних речей, які є очевидними й доведеними лікарями. Люди можуть злякатися дрібної небезпеки, не звертаючи уваги на те, що кожного дня труять себе тютюном і нікотином. Саме тому це рекламне повідомлення є досить парадоксальним.

Рис. 1

Іншим цікавим прикладом рекламного повідомлення, що містить лише вербальний компонент, є соціальна реклама, що пропагує здорове майбутнє нації (рис. 2). Це повідомлення не містить картинки, однак форма візуалізації тексту є досить цікавою для аналізу. Це ніби записка, виконана на аркуші паперу рукою самої хвороби. Кольорова палітра рекламних повідомлень цієї групи залишається незмінною: червоно-чорно-білою. Повідомлення, із яким до нас звертається СНІД, шокує сам по собі: *"Moi, je ne suis ni raciste ni homophobe. – LeSida"*. Словосполучення *"ni raciste, ni homophobe"* – "ні расист, ні гомофоб" є посиланням на іншу понятійну область – проблему дискримінації за расовою ознакою та сексуальними вподобаннями. Така інтерпретація свідчить про те, що СНІД не знає меж і стосується кожного. Таким чином, тут ідеться про інтердискурсивність.

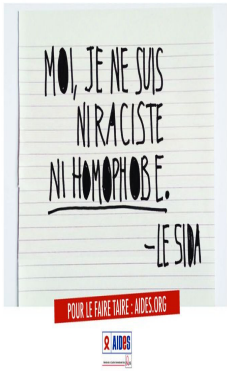

Рис. 2

Рис. 3

Одним із прикладів рекламних повідомлень, у яких зображення інтегровано у цифрові знаки, є соціальна реклама, метою якої є протидіяння вживанню алкоголю серед підлітків (рис. 3). Слоганом повідомлення є фраза: *"18+ c'est la loi même si t'as l'air plus vieux que ton âge"*. На перший погляд, у цьому рекламному повідомленні немає нічого незвичайного. Воно складається лише з тексту, який несе основне емоційно-смислове навантаження. Однак, якщо придивитися уважніше, ми бачимо, що напис ***"18+"*** зображено у вигляді сукупності маленькихрізнокольорових пляшок з алкогольними напоями. Саме така неординарна репрезентація вікового обмеження, що робить його кольоровим і привабливим для сприйняття, привертає увагу потенційної аудиторії, а маленькі пляшечки наштовхують на думку, що це вікове обмеження стосується заборони вживання алкоголю дітьми й підлітками, які досить часто виглядають старшими за свій вік.

Іншим прикладом рекламного повідомлення, у текст якого інтегровано зображення, є соціальна реклама проти вербального насилля над жінками (рис. 4). Автори використовують червоний, чорний і білий як базові кольори, дуже оригінально передавши червоний відтінками помаранчевого, що створює візуальний ефект палаючого вогню. Однак це не просто вогонь, це вогнище у якому горить тіло жінки. Ми бачимо лише її силует, вона ніби нахилилась і плаче. Цим візуальним прийомом автори намагаються передати біль і страждання, отримані від образливих слів. На палаючому тлі прочитуємо таке: *"Stupide, folle ou bonne à rien, ou les trois et plus encore?"* Цей слоган стверджує, що не можна все життя терпіти образи, необхідно діяти та відстоювати власну гідність.

Рис. 4

Рис. 5

До іншої підгрупи рекламних повідомлень належать ті, що складаються лише із зображення – візуального образу. Оскільки такі повідомлення не містять тексту, зображення має говорити саме за себе "без зайвих слів". Оскільки це завдання є для рекламодавця не з легких, рекламних повідомлень такого типу дуже мало, порівняно з першою та третьою підгрупами. Найчастіше зображення тут є шоковими, часто жахаючими, однозначними й не потребують додаткових роз'яснень. Наведемо декілька прикладів.

Одним із прикладів є реклама боротьби з тютюнопалінням серед вагітних жінок (рис. 5). Це рекламне повідомлення складається лише з зображення й не містить тексту. Тло рекламного постеру повністю чорне, бо лише на чорному тлі можна розгледіти тютюновий дим, який є майже прозорим. На рекламному постері зображено немовля в утробі матері. Воно ще навіть не народилось, однак уже змушене вдихати сигаретний дим, якщо жінка, яка виношує його, курить. Зображення є шокуючим і безперечно матиме вплив на жіночу психіку, оскільки в кожної жінки дуже добре розвинений інстинкт матері. Реклама цього типу є ефективною й дієвою, а зображення в цьому випадку виконує одночасно ілюстративну й наративну функції.

Наступним прикладом так званої шок-реклами є соціальна реклама боротьби з анорексією (рис. 6). Рекламне повідомлення складається лише з одного шокубчого зображення. Автори цієї реклами на своєму рекламному постері зобразили симпатичну молоду дівчину, яка є настільки худорлявою, що під її обвислою шкірою вид-

но кістки. Ця картина є настільки жахаючою та відразливою, що реципієнту хочеться миттєво відвести погляд. У цьому й полягає мета шок-реклами – проникнути в душу молодим дівчатам, щоб назавжди відвернути їх від хворобливих дієт і намагання наслідувати анорексичних моделей сучасного подіуму. У цьому випадку зображення виконує наративну та символіко-риторичну функції.

Рис. 6

Рис. 7

Яскравим прикладом французької соціальної шок-реклами є реклама, що закликає протидіяти насиллю над жінками, представлена на рис. 7. Це рекламне повідомлення складається тільки із зображення, яке повністю розкриває зміст цієї реклами. На постері зображено трьох чоловіків, які жорстоко знущаються над своїми жінками. Ключовим елементом образу візуалізації чоловіка є рука, що вилазить із його рота й нещадно кривдить жінку. За допомогою цієї руки автори символічно передали той біль, якого завдають людині жорстокі слова й образи. Багато людей сприймають насилля переважно як фізичне й забувають про те, що дуже часто грубе образливе слово кривдить найболючіше та надовго западає в людську пам'ять. Також, важливим елементом цієї композиції зображень є вирази облич кривдника й жертви. Погляд кривдника є божевільним і неконтрольованим, здатним у пориві люті на будь-які жахливі речі. А в очах жертви ми прочитуємо безмежне страждання й біль, а також певною мірою безпомічність і безвихідь. Жінка ніби кричить, благаючі про допомогу, однак ніхто її не чує. Таке трактування візуальних образів відсилає до думки про самотність і людську байдужість, які добивають жертву. Зображення в цьому випадку виконує ілюстративну й наративну функції.

Інший яскравий прикладом соціальної реклами, що складається лише з візуального компонента зображено на рис. 8. Це соціальна антиреклама, основною метою якої є обмеження впливу комерційної реклами на потенційного споживача. На постері зображено невеличкий телевізор із блакитним екраном, із якого дуже жваво щось говорить симпатичний чоловік із сліпучою посмішкою, одягнений у дорогий чорний костюм і білу сорочку з блакитною краваткою. Він тримає в руках щось яскраве та блискуче й активно демонструє нам омріяний предмет. Придивившись уважніше, ми розуміємо, що в руках чоловіка нічого нема, що він тримає яскраву "порожнечу". Саме цією "порожнечею" метафорично передається об'єкт реклами, яка дуже часто вихваляє товар, який насправді є даремним та ні на що не придатним. За допомогою цього візуального прийому автори намагаються показати, що дуже часто реклама вішає "локшину" потенційному споживачеві на вуха й замилює очі стосовно справжніх якостей товару. Не можна сприймати все рекламоване з блакитного екрану телевізора, за "чисту монету", варто розмірковувати, аналізувати та перевіряти достовірність отриманої інформації. У цьому випадку зображення виконує наративну та символіко-риторичну функції.

Рис. 8

У третій підгрупі проаналізовано найрозповсюдженішу групу рекламних повідомлень, що містять зображення (візуальний образ) доповнене текстом. Таке поєднання кодів створює подвійний ефект впливу на потенційну аудиторію, а рекламні повідомлення цієї підгрупи є найдієвішими, і саме тому зустрічаються у французькій соціальній рекламі найчастіше. Соціальну рекламу цієї підгрупи, ми умовно поділили на дві частини:

1) повідомлення, у яких вербальні засоби інтегровано зображення. Зазвичай у рекламі цієї підгрупи зображення виступає ключовим елементом рекламного повідомлення, у який інтегровано мінімалістичні текстові вкраплення;

2) реклама, у якій текстовий компонент супроводжує зображення, але безпосередньо не інтегрований у нього. У цьому випадку зображення доповнюється текстом, який виступає незалежно й чинить функцію впливу сам по собі.

У рекламі, яка має зображення як основний структурний елемент повідомлення з інтегрованими текстовими або цифровими символами, текст зазвичай виконує доповнювальну функцію. Як правило, це окремі слова, вирази або ж короткі фрази, присутність яких є майже непомітною на загальному тлі. Наведемо декілька прикладів реклами такого типу.

Цікавим є рекламне повідомлення, присвячене боротьбі з неписемністю (див. рис. 9), що складається із зображення, у яке інтегровано коротке текстове повідомлення. Бачимо принцесу, яка ледве йде, тримаючись за крапельницю, дівчина дуже квола і бліда, очевидно погано себе почуває. Без тексту важко зрозуміти, у чому суть цієї реклами, навіщо автори рекламного повідомлення зобразили на своєму постері напівмертву принцесу. Відповідь на це питання в самому слогані: *"Quand un enfant ne lit pas, c'est son imaginaire qui disparaît"*. Лише після прочитання тексту стає зрозумілим, що за допомогою образу вмираючої принцеси автори реклами намагалися передати дитячу уяву, яка зникає від відсутності практики читання. Такий загальновідомий і, водночас, оригінальний казковий образ принцеси допомагає авторам реклами заторкнути глобальну проблему неграмотності серед дітей і підлітків та запропонувати її можливе вирішення – читання книжок. Отже, зображення в цьому випадку відіграє наративну та символіко-риторичну функції, а текст – доповнювальну й інтерпретувальну.

Рис. 9

Рис. 10

Ще одним цікавим прикладом соціальної реклами, що складається із зображення, у яке інтегровано текстові символи, є реклама допомоги соціально незахищеним верствам населення (рис. 10). Проблема бездомності та маргіналізації соціально незахищених є досить розповсюдженою у Франції, як і в багатьох інших високо розвинених країнах. Часто, коли людина вже скотилася до самого низу соціальної драбини, їй стає дуже важко, майже неможливо, піднятися нагору й повернутися до нормального існування. Порожнеча й безвихідь поглинають таких людей, що зазвичай є слабкими та безпомічними відносно до труднощів, оскільки не здатні допомогти навіть самим собі.

Саме це намагалися передати автори цього рекламного повідомлення, зобразивши на своєму постері безхатченка, якого поглинає асфальт. Суть цього повідомлення є зрозумілою та водночас жахаючою навіть без слів. Однак текст, який супроводжує цю картинку, ще більш конкретизує й деталізує побачене: *"Plus on vit dans larue, moin son a de chance d'en sortir"*. У цьому випадку зображення виконує ілюстративну функцію, а текст – деталізувальну.

Цікавим прикладом французької соціальної реклами, текстовий компонент якої є так само важливим, як і візуальний, є реклама, що торкається теми насилля над жінками й закликає до допомоги постраждалим від насилля (рис. 11). Домінуючим елементом цієї реклами є текст, білі літери зображені на чорному тлі. Однак під текстом, який займає більшу частину рекламного постеру, можна розгледіти чорну кімнату з біло-сірими дверима. Чорний колір, як колір темряви, темної кімнати, можна трактувати як безвихідь. Проте наявність дверей може вказувати на те, що навіть у безвихідній ситуації можна знайти шлях подолання проблеми. Основне смислове навантаження передається за допомогою слогану: *"Les coins de portes ont encore tué 146 femmes cette années. Violence faites aux femmes, ce qui tue c'est l'indifférence"*. Автори цього рекламного повідомлення намагаються донести до пересічних громадян, що постраждалих від насилля добиває людська байдужість. А вираз *"les coins de portes"* – кутки дверей, які часто слугують виправданням дійсної причини тілесних ушкоджень, вказує на те, що більшість постраждалих приховують факт насилля або навіть намагаються виправдати самого ґвалтівника. Таким чином, тут виконує функцію наративу, розповідає історію, яка підсилюється та ілюструється зображенням.

Рис. 11

Publicité élaboré par les étudiants Issa, Fabre, Genestar et Maux dans le cadre du cours ESC3A Marketing Sociétal 2009

Рис. 12

Іншим прикладом, є шокуюче рекламне повідомлення, розроблене студентами факультету соціального маркетингу у 2009 р. (рис. 12). Це реклама, що застерігає від надмірного вживання спиртного й адресована насамперед молодим жінкам і дівчатам. На рекламному постері зображено розстелене ліжко, на якому лежить голий чоловік із тваринною рослинністю на тілі, а на краю цього ж ліжка сидить молода дівчина, що плаче. Вона одягнена, однак із контексту ми розуміємо, що вже ранок, а вона ймовірно провела з цим чоловіком ніч і дуже шкодує про це. Ця жахлива картина доповнюється написом: *"Hier tu croyais que c'était George Clooney. Ce matin ce n'est que Georges...."* І далі великими червоними літерами на чорному тлі: *"STOP AU VERRE DE TROP"*. Автори цього рекламного повідомлення, наголошують на тому, що коли людина починає пиячити, вона перестає контролювати себе і здатна на вчинки, про які шкодуватиме, коли протверезіє. Тому важливо помірно споживати спиртне, а тим, хто не може себе контролювати – не вживати взагалі. Таким чином, у цьому випадку зображення відіграє ілюстративну функцію, а текст слугує наративом, розповідає історію цього рекламного повідомлення, а також виконує превентивну функцію – застерігає нас від можливих розчарувань.

Отже, розглянувши три підгрупи повідомлень соціальної реклами, ми прийшли до висновку, що текстовий компонент реклами є так само важливим, як і візуальний. За допомогою візуального образу можна цілісно й багатогранно передати суть реклами, аніж самими лише словами, зображення зазвичай чинить сильніший емоційний вплив на людську психіку. Однак дуже часто одного зображен-

ня недостатньо, щоб повністю розкрити суть рекламного повідомлення, і тоді текстовий компонент стає невід'ємною частиною самої реклами. Залежно від того, у яких стосунках перебувають зображення й текст, ми можемо визначити їхні функції та проаналізувати важливість цих елементів для загального сприйняття реклами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Анисимова Е. Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / Е. Е. Анисимова. – М. : ИЦ "Академия", 2003.

2. *Огилви Д.* Откровения рекламного агента / Д. Огилви ; пер. с англ. Н. Яцюк. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2012.

3. *Ромат Е.* Реклама : учебник / Е. Ромат, Д. Сендеров**.** – 8-е изд. – СПб. : Питер, 2013.

4. *EDELINEFrancis, KLINKENBERGJean-Marie, MINGUET Philippe*, *Traité du signe visuel :pour une rhétorique de l'image*, Ed : Groupe μ (Liège). – Seuil, Paris, 1992.

Стаття надійшла до редколегії 5 квітня 2016 р.

Чернова А. А., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ФУНКЦИИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ СОЦИАЛЬНОЙ РЕКЛАМЕ

Посвящена исследованию функций изображения (визуального образа) в современной французской социальной рекламе. Представлена классификация функций визуального образа и показана реализация этих функций на примере конкретных рекламных сообщений французской социальной рекламы. Для лучшей структурированности исследования социальная реклама распределена на три подгруппы в зависимости от отношения визуального образа и текстовых средств и функции изображения и текста были проанализированы в каждой из подгрупп.

Ключевые слова: *визуальный образ, изображение, семиотика визуального образа, социальная реклама, французский рекламный дискурс.*

Chernova A. A., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FUNCTIONS OF VISUAL IMAGE IN THE FRENCH PUBLIC SERVICE ADVERTISING

The article studies the functions of visual image in modern French public service advertising. The article presents several classifications of the functions of visual image and demonstrates the implementation of these functions on particular examples taken from the French public service advertising. With the view of providing better structure for the research, public service advertising announcements were divided into three subgroups depending on the relation between the visual image and the text; the functions of these two main advertising components were then analyzed in each of the subgroups.

Keywords: *visual image, image, semiotics of visual image, public service advertising, French advertising discourse.*

УДК 81'367

Черняк С. В., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

РУССКИЕ И НЕМЕЦКИЕ МЫСЛИТЕЛЬНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ ВО ФРАЗЕОЛОГИЗМАХ С НАЗВАНИЯМИ ЖИВОТНЫХ

Рассматриваются русские и немецкие фразеологизмы с зооморфными элементами как единицы, отображающие мыслительные стереотипы, присущие данным этносам.

Ключевые слова: *стереотип, фразеологизм, зооморфизм.*

Стереотип – это продукт человеческого мышления. Мышление как высшая форма отражения действительности тесно взаимосвязано со средством отображения мыслей – языком. Поэтому стереотипы получают языковое выражение в виде слов, словосочетаний, фразеологически или синтаксически обусловленных конструкций [5].

В. Н. Телия подчёркивает, что "если единицы языка обладают культурно-национальной спецификой, то последняя должна иметь свои способы её отображения и средства соотнесения с ней, т. е. служить своего рода "звеном", соединяющим в единую цепь "тело знака" (а для знаков вторичной номинации – это и "буквальное значение" самого означающего) – с одной стороны, а с другой – концепты, стереотипы, эталоны, символы, мифологемы и т. п. знаки национальной и шире – общечеловеческой культуры, освоенной народом – носителем языка" [7].

Таким образом, каждый этнос вырабатывает свою систему стереотипов, которые отражаются в языковой картине мира. Сравнительный анализ мыслительных стереотипов, выработанных разными этносами, позволяет определить ментальные особенности, присущие представителям той или иной этнической группы, выделить сходные и различные черты их мышления.

Пожалуй, одним из самых ярких примеров реализации стереотипов в языковой картине мира являются фразеологические единицы – устойчивые обороты речи, в которых отражаются своего рода мыслительные формулы.

Испокон веков человек привык приписывать свои признаки животным. При этом проводимые параллели носят весьма субъективный характер, ведь приписываемые признаки могут быть вовсе не присущи животным или лишь отдалённо напоминать их повадки. Эту субъективность подтверждает и тот факт, что в разных линг-

вокультурах "носителями" одного и того же признака могут выступать совершенно разные представители фауны, а одно и то же животное может наделяться совершенно разными качествами.

Рассмотрим и сравним, в частности, зооморфные образы в русской и немецкой фразеологии.

Образ ***зайца*** примечателен и для русской, и для немецкой фразеологии. Для немцев характеристики зайца часто совпадают с характеристиками человека на том или ином отрезке жизненного пути: *ein heuriger Hase* – младенец, неопытный человек, *желторотик*; *er ist auch kein heuriger Hase mehr*– он уже не маленький, *ein alter Hase – стреляный воробей*. Как видим, в русской фразеологии, в отличие от немецкой, характеристика человека по возрасту и жизненному опыту осуществляется посредством орнитологических образов.

И в России, и в Германии зайцы выступали как объекты охоты. В связи с этим в обоих языках возникли такие тождественные фразеологизмы, как *где много гончих, там зайцу смерть (viele Hunde sind des Hasen Tod)* и *гнаться за двумя зайцами (zwei Hasen zugleich hetzen)*. В то же время русский фразеологизм *одним выстрелом убить двух зайцев*, подтверждающий концепцию зайца как объекта охоты, в переводе на немецкий будет звучать как *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen*, т.е. "убить одним ударом двух мух".

Для характеристики трусливого человека немцы параллельно используют фразеологические единицы с зооморфизмом *der Esel (осёл): ein Esel in der Löwenhaut* (о трусе, который прикидывается смелым, дословно: осёл в львиной шкуре).

Следует, однако, заметить, что стереотипическое представление о зайце в немецкой лингвокультуре шире, чем в русской. В частности, в немецком языке существует ряд фразеологизмов с упоминанием этого животного, которые не имеют аналогов в русском языке. Например: *wissen, wie die Hase läuft* (разбираться в чём-либо, дословно: знать, как бегает заяц), *wie ein Hase hin und herläuft* (бегать из стороны в сторону как заяц).

А, например, образ ***овцы*** отличается бóльшим разнообразием характеристик в русской лингвокультуре. Так, в немецкой фразеологии овца – скорее негативный персонаж, не отличающийся умом и нежелательный в "зоосообществе": *sich vom Schaf beißen lassen* (быть простофилей, дословно: позволить овце себя укусить)*, die Schafe austreiben* (дурачиться; дословно: пасти овец)*, schwarzes Schaf (чёрная овца), ein ränd̈iges Schaf steckt die ganze Herde an (паршивая овца всё стадо портит), die Bocke von den Schafen scheiden (отделять овец от козлиц* - библеизм*).*

В русском лингвосознании овца – это символ кротости и смирения, а временами и невинная жертва. Отсюда фразеологизмы *покорная овечка, заблудшая овечка, агнец божий*; а также *и волки сыты, и овцы целы; дрожать как овечий хвост; не будь овцой*.

В русской фразеологии присутствует (хоть и не является основным) образ ***муравья***. С этим насекомым в русском лингвосознании связано представление о трудолюбии *(работать как муравей)*. В немецкой фразеологии образ муравья (die Ámeise) отсутствует: стереотипическое представление о трудолюбии реализуется там в образе пчелы *(Arbeitsbiene* – дословно: рабочая пчела).

Для фразеологической системы немецкого языка имеет значение образ ***рыси***. Это животное в немецком лингвосознании характеризуется осторожностью, острым зрением и слухом. Отсюда фразеологизмы *Augen haben wie ein Luchs* ("иметь острое зрение", дословно – "иметь глаза как у рыси"), *Ohren haben wie ein Luchs* ("иметь острый слух", дословно – "иметь уши как у рыси), *aufpassen wie ein Luchs* ("быть всё время начеку как рысь"). В русском же языковом сознании хорошее зрение присуще орлу *(зоркий как орёл)*, а значение "быть начеку" выражается фразеологизмами *держать ухо востро* и *ушки на макушке*. Последнее ассоциативно может быть связано с образом зайца.

Анализ приведённых примеров позволяет сделать вывод, что система стереотипных представлений о том или ином явлении уникальна для каждой лингвокультуры. Характеристики некоторых образов, закреплённых в языковой картине мира, в разных культурах могут в большей или меньшей степени совпадать (как мы увидели на примере образов зайца и овцы; исследовательница С. В. Буренкова [2] отмечает подобное сходство в представлении русских и немцев о собаке, медведе, аисте и рыбе). Также бывают случаи, когда одно и то же свойство в разных лингвокультурах приписывается разным животным (например, осёл в немецкой фразеологии – символ трусости; в русской: осёл – символ глупости и упрямства, а символ трусости – заяц). Бывает и так, что вследствие определённых – часто внелингвистических – причин определённый образ отсутствует в лингвосознании одного из этносов. Так, например, на территории славянских стран рысь появилась несколько позже, чем в Западной и Центральной Европе и поселилась в труднодоступных лесных районах. Можно предположить, что именно этим обусловлено отсутствие соответствующего зоонима в русской фразеологии.

Знания об особенностях лингвокультурного восприятия стереотипов необходимы в тех сферах деятельности, которые связаны с межкультурной коммуникацией и воздействием. В их числе – перевод художественной литературы и публицистики, реклама, межличностное общение представителей разных культур.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Бинович Л. Э.* Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович. – М. : Аквариум, 1995.

2. *Буренкова С. В.* Зооморфные образы немецкой и русской фразеологии / *С. В. Буренкова* // Вестн. Челябинского гос. ун-та, 2008. – № 30. – С. 29–40.

3. *Исина Г. И.* Стереотипы как вербализованные мыслительные конструкты / Г. И. Исина // Международный журнал экспериментального образования, 2013. – № 1. – С. 88–91.

4. Краткий политический словарь / В. П. Абаренков, А. Г. Аверкин и др. – 4-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1987. – С. 447.

5. *Крысин Л. П.* Этностереотипы: отражение в языке представлений о "чужом" и "своем" этносе / Л. П. Крысин // Слово в современных текстах и словарях: очерки о русской лексике и лексикографии. – М., 2008. – С. 169–175.

6. Рысь Lynx lynx (Linnaeus, 1758) [Электронный ресурс] // Красная книга Украины – Режим доступа от 12.04.2016: http://redbook-ua.org/ru/item/lynx-lynx-linnaeus.

7. *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1996. – С. 215.

8. Фразеологический словарь русского языка: Свыше 4000 словарных статей / Л. А. Войнова, В. П. Жуков, А. И. Молотков и др. ; под ред. А. И. Молоткова. – 4-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1987.

Стаття надійшла до редколегії 5 квітня 2016 р.

Черняк С. В., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОСІЙСЬКІ ТА НІМЕЦЬКІ МИСЛЕННЄВІ СТЕРЕОТИПИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ ІЗ НАЗВАМИ ТВАРИН

Розглядаються російські й німецькі фразеологізми із зооморфними елементами як одиниці, що відображають мисленнєві стереотипи, притаманні цим етносам.

Ключові слова: *стереотип, фразеологізм, зооморфізм.*

Chernyak S. V., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RUSSIAN AND GERMAN MENTALITY STEREOTYPES IN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ANIMALS' NAMES

In this article, Russian and German phraseological units with zoomorphic elements are examined as units reflecting mentality stereotypes characteristic of these ethnic groups.

Keywords: *stereotype, phraseological unit, zoomorphism.*

УДК 811.111'255.4=161.2

Шевченко А. М., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ВЕРБАЛІЗОВАНИХ ЗАСОБІВ НАГНІТАННЯ ЖАХУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ СТІВЕНА КІНГА "ВОНО" ПОРІВНЯНО З ПЕРЕКЛАДАМИ ІНШИМИ МОВАМИ

Присвячено особливостям відтворення лексичних засобів, притаманних літературі жаху, як одному з найближчих для світовідчуття та психіки людини жанрів літератури. Метою дослідження є розгляд і порівняння специфіки створення моторошного світу Стівеном Кінгом і його інтерпретування в перекладах різними мовами, українською зокрема.

***Ключові слова**: хорор, художній переклад, література жаху, емоційне світобачення.*

Come on back and we'll see if you remember the simplest thing of all – how it is to be children, secure in belief and thus afraid of the dark.
(Stephen King "It")

На питання, чому люди читають і полюблять літературу жанру хорор відповісти так само важко, як на питання, чому люди взагалі читають. Автор книги вкладає у свій твір мільйони відвертих думок, секретів, поглядів на життя, які накладаються на читачеві сприйняття з його власними думками, поглядами та секретами. І ось цей дивний, але магічний симбіоз створює взаємопроникнення двох різних світів, далеких один від одного,світ автора й читача. Ми плачемо, сміємося, переживаємо та боїмося разом із книжковими героями, відволікаючись від буденності, або навіть називаючи це своєрідною формою ескейпізму. Однак література жаху, або ж по-західному хорор, навряд зможе принести якусь душевну гармонію й позитивне налаштування. Вона викликає здебільшого негативні емоції, тримає в напрузі, змушує серце калатати від страху. То чому ж люди мучать себе,читаючи жахи? Хіба мало страх пронизав сучасний реальний світ?

Література жаху – жанр дуже специфічний. Специфіка полягає вже у тому, що саме визначення жанру не обмежується одним терміном. Таку літературу часто називають просто "жахи" або навіть "ужастики", іноді використовуючи запозичене з англійської "хорор" [4, с. 1–10]. Звичайно, старовинні закинуті замки, ніч, темний ліс, завивання чи то вітру, чи то вовка не можуть

лишити байдужим. Готику можна назвати темною казкою, але все ж казкою, тому людям, а особливо дітям, і подобається читати про вампірів, вовкулаків та привидів. Але нижче мова піде про сучасну літературу жаху, ніяк не готику чи романтизм, де страх стає реальним, близьким, чому і треба шукати джерело читацького захоплення дещо глибше, на психологічному рівні.

Згідно з думкою одного з найвеличніших "темних чародіїв" сьогодення, а саме найпопулярнішого автора хорору Стівена Кінга, жах стає мистецтвом вже лише тому, що шукає дещо, що лежить за кордонами мистецтва, дещо, що йому передує. Жах шукає те, що він називає критичною точкою фобії. Добряча страшилка веде вас у танці до самих глибин вашого єства і знаходить ті таємничі двері, які наче нікому не відомі, але ви насправді про них знаєте: Альбер Камю та Біллі Джоел вказували, що Чужинець змушує нас нервувати. Але в глибині душі нас приваблює можливість зустрітися з ним сам-на-сам [9, ст. 4]. Стівена Кінга часто запитують, навіщо він створює жахи, коли у світі їх і так повно? Він каже: "Я описую надумані жахіття, щоб допомогти людям впоратися з реальними". І його відповідь можна вважати цілком доцільною. Користуючись поняттям катарсису та взагалі нескінченної фантазії людського інтелекту знаходити шляхи емоційного маніпулювання, можна з впевненістю сказати, що література, просякнута тривогою та жахом, несе в собі якусь своєрідну емоційну розрядку.

Отже, повертаючись до слів про те, що у процесі читання відбувається нібито злиття двох світів, авторського та читацького, варто додати те, що це можливо лише за умови прямого сприйняття оригінального твору читачем. Тому, відповідно, існує ще один приток до цього струмка осяяння – перекладач. Саме його майстерність впливає на те, чи порине читач у світ автора, чи пройде повз нього, лише зазирнувши за скляний паркан.

Ключовою особливістю перекладу жанру хорор, на яку повинні зважати перекладачі, є створення певного настрою твору. На думку Г. Ф. Лавкрафта, "основний критерій, який дозволяє віднести твір до жанру літератури жахів є не конкретний сюжет, а створення певного настрою в читача – глибокого відчуття страху під час контактування з невідомими силами" [7, с. 16].

Але не стільки важливий переклад "дослівний", за першим значенням у словнику, скільки той, що адекватно відтворює світобачення героїв письменника, тих пазурів підсвідомості, що витягують з показного спокою американської буденності дію жорстоких,

паранормальних сил, що нищать суспільство, моральність в гуманність. Для цього цілком доречним є використання певних перекладацьких трансформацій, а іноді – зміна чи заміна цілих конструкцій. Яким би захопливим для перекладача та читача не було вторгнення Кінга у сферу надприродної та екстрасенсорної перцепції, "для самого письменника це всього лише спосіб зробити реальну небезпеку пізнаваною" [1, с. 46–47].

Складність для перекладу полягає ще й у амбівалентності світу та героїв, створених Королем жаху, тому що він не намагається виліпити зі своїх "паранормальщиків" страждальців-великомучеників. Мимоволі, можливо, на підсвідомому рівні, вони сіють помсту та влаштовують демо-версії апокаліпсису, але в той же час, сурмлять про першочерговість базових людських цінностей: чесності, дружби,відповідальності [2, с. 135–140]. Звичайно, що жанр хорор ще дуже юний, якщо ми розглядаємо його, як певне окреме відгалуження від відомого з давніх-давен готичного та романтичного літературного скарбу. Тому, окрім присудження Кінгу титулу "автор оригінальний", можна додати ще одну регалію – новатор. Книга "Воно" схожа на чарівний чабан чаклуна, в якому він(автор) вимішує своє жахливе магічне зілля (не отруту). Тут є всі грані та зерна страху: злив у ванній, що плює потоками крові, туалет, що вибухає і слугує монстрові порталом, муніципальний колектор, що всередині більше схожий на склеп з'їдених за понад два століття дітей.

І це лише мала доля того моторошного захвату, що розкидана по сторінках. Пристрасні читачі знають, що родзинкою твору Джорджа Мартіна, під назвою "Гра престолів" є те, що цілої коробки кольорових книжкових закладок може бути мало, аби позначити усі смерті цієї довгої історії. Так само й у Кінга: приблизно кожні 20–30 сторінок на читача виринає якесь нове жахіття, повторюючи собою цикл сплячки та активності самого Воно. Чаклун Кінг підсипає у своє зіллячко ще й літаючі п'явки, жахливе око, розміром більше за вантажівку пива, смертоносного птаха з розмахом крил реактивного винищувача,та інші смертельні викрутаси невгамовної уяви письменника [6, с. 120–130].

Однак ця книга, окрім вигадливого бестіарію, є ще й філософською притчею – фундаментальною боротьбою добра і зла, яка у вигаданому світі автора вмістилася в часові межі з червня 1958-го по червень 1985-го. У кращих традиціях своєї ж творчості, Кінг знов розгортає кривавий сюжет у малесенькому містечку Деррі, штату Мейн, що само по собі є втіленням зла. Головними героями висту-

пають семеро дітей, "клуб невдах" (losersclub), ніби спеціально володіючи якимись соціальними або фізичними вадами, що у поєднанні дають силу надзвичайної потужності, здатну навіть побороти багатовікове зло. Ця компанія складається з потворного гладкого хлопця,що марить книгами, солодощами та подругою Беверлі, дотепного блазня, що обожнює імітувати чужі голоси та обожнює свою подругу Беверлі, чорношкірого хлоп'яти, що страждає через втрату пса, цікавиться історією містечка та своєю подругою Беверлі, малого єврея, що страждає від своєї уявної астми, контролю істеричної матусі та від захоплення своєю подругою Беверлі, педантичного малого-орнітолога, що рівноцінно захоплений птахами і подругою Беверлі, лідера невдах, хлопця-заїки, який жадає помсти за смерть брата і жадає свою подругу Беверлі, і врешті – Беверлі, жертви постійних побоїв батька та жертви сорому від пубертатного періоду.

Щодо постаті монстра, тобто ще одного головного героя, це, звичайно, Воно. І користуючись стилем містера Кінга опис образу монстра постане поетапно. Уява Кінга породила не просто павука, як у Гаррі Поттері, а просунутого павука, справді мерзенне створіння здатне на метаморфози. Перевертень? Є у списку. Клоун-маніяк? Плюс один – одна з причин, чому більшість дорослих людей на планеті ненавидять цирк. Воно керує думками людей, тому до його іпостасей можна додати ще й населення самого містечка Деррі, що роками не чує і не бачить вбивств у себе під носом. І от страхіття живиться дитячими страхами, періодично засинаючи для перетравлення "обіду", аж доки доброчесні невдахи не вступають у боротьбу зі Злом, озброєні дитячою безпосередністю,навіть у майже 40-річному віці.

У своїх аналітичних щодо жанру та літератури загалом творах Кінг виділяє так би мовити основні архетипи монстра в літературі: Вампір (Vampire), Перевертень (Werewolf) і Щось-без-імені (Thing Without a Name), які втілюються, відповідно, у "Дракулі" Брема Стокера, "Докторі Джекілі і містері Хайді" Роберта Л. Стівенсона і "Франкенштейні – сучасному Прометеї" Мері Шеллі [5, с. 65–66]

Що важливо, демонічне Воно об'єднало у собі усі три риси: їсть дітей, змінює форму, не має імені. Танцюючий Клоун Пеннівайз – найхарактерніший і найстрашніший образ, є лише образом, так само, як Роб Грей, Перевертень, Мумія і т. д.

Детальніше зупинимось на імені клоуна – **Пеннівайз**. Для англофонного світу відомим є вираз **penny wise and pound foolish**, що метафорично можна перекласти як економити на сірниках, або ж більш точно копійку зекономив, а гривню втратив [15, с. 56].У цьому випадку перекладачі застосували страте-

гію транслітерації, що зберігає англофонну специфіку слова, але не дає пояснень щодо його змісту. Доцільність використання такого методу виправдовує його можливу недовершеність, тому що перекладач неминуче потрібен враховувати не тільки питання точності перекладу, але й милозвучності. Танцюючий Клоун Крохобор звучить неприродно та нелогічно. До того ж, залишаючи Пеннівайз у перекладі, читач приймає моторошний образ монстра саме під таким ім'ям і краще асоціює свій страх з більш абстрактним словом, аніж якби це було замінено на лексему Скнара. А от французький переклад Кінга є, мабуть, чи не єдиним випадком, де це відоме ім'я має своє звучання – "*Grippe-Souleclown*", тобто перекладач вдався до калькування, буквально переклавши лексему Pennywise. З огляду на традицію збереження, та наближеність до реалій власної країни – цей крок є цілком прийнятним, але задля відтворення саме американського духу роману було би краще залишити інтернаціонально відоме ім'я.

Варто зауважити також, що знання англійської мови або перекладацькі пояснення краще відкривають образ іншомовної лексеми для україномовного читача – pennywise – потроху, по крихті збирає те, що йому необхідно, що додає сатири до образу. Мовляв, нічого, окрім відірваних ніг та рук не станеться, та й ненадовго з'являється монстр із свого каналізаційного царства, аби поласувати кимось.

Як було вже раніше зазначено, дітям вдалося відшукати зброю проти Кошмару – віра у Зубну Фею та Санта Клауса робила їх найсильнішими ворогами у світі, а тому усіляке блюзнірство, пародіювання, недоречне і раптове пригадування усіх назв птахів з орнітологічного словника, жарти у поєднанні з хоробрістю завдають фатальних поранень Старому Злу. І в цьому контексті особливо знаковою є фраза хлопця Білла Денбро (BillDenborough), який із дитинства страждав заїканням і усіляко намагався його позбутись. Як логопедична вправа йому потрібно було без зупинки та спотикання повторити скоромовку "*He thrusts his fists against* the *posts* and still *insists he sees* the *ghosts* " [13, с. 597]. Однак він використовує цю фразу, аби блокувати свою свідомість від зв'язку з Воно, щоб одночасною недоречністю та силою цієї фрази змусити Зло відступити. По-перше, тут треба дещо детальніше зупинитися на оригінальній фразі, а вже потім – на перекладі.

Для американської спільноти ця фраза не є загальновідомим набутком фольклору, але все ж більшість читачів можуть відчути у Кінговій фразі данину містеру Куртц Сьодмаку з його романом "Мозок Донована", де головний герой повторював цю фразу, щоб перемогти мозок [8, с. 235].

У своїй книзі "Dancemacabre", а також у іншій авторській критичній книзі, Кінг наголошує на своєму неавторстві, вказуючи на те, що у персонажа Сьодмака ця фраза вперше трапилась у 1942 р., коли насправді вона існує ще з далекого 1843 р. і звучить повністю як *Amidst the mists and fiercest frosts, With barest wrists, and stoutest boasts, He thrusts his fists against the posts, And still insists he sees the ghosts.*

Український переклад скоромовки такий: "*Стовпи пхає та штовхає – привидів бачить, всіх запевняє*" [10, с. 688]. При перекладі скоромовки був застосований синонімічний переклад задля збереження змісту, але зі зміною схеми римування. Якщо взяти для порівняння російський переклад книги, який,до речі,піддано різкій критиці, то побачимо, що у фразі "*Через сумрак столб белеет, в полночь призрак столбенеет*" римування більш наближене до оригіналу, але використовується метод скоріше описового перекладу, ніж синонімічного [11, с. 744]. Перекладач не до кінця дотримується змісту оригінальної фрази, намагаючись відтворити не лексичний набір, а скоріше моторошний настрій фрази, тобто денотативна інформація відступає на задній план або майже анулюється, а переважає інформація конотативна, зокрема національно-культурна, локальна. Французькі перекладачі в цьому сенсі дуже відрізнилися від слов'ян, зберігши невимовність скоромовки лише з натяком на залякування: *"Les chemises de l'archiduchesse sont-elles sèches*, *archi-sèches pour les six spectres"*. Підрядковий переклад скоромовки такий: "Чи висохли сорочки Ерцгерцогині, чи добре висохли для шести страховиськ?" [14, с. 669] Французький перекладач дотримувався принципу еквівалентної заміни, але з погляду змістового насичення, оригінальна фраза має свої переваги у тому, що лексема *ghost* у сполученні *toseeaghost* викликає більш точну реакцію читача, аніж французький відповідник *spectre* (привид) у сполученні *les sèches pour les specters* (сорочки для привидів). З огляду на таке порівняння, можемо зробити висновок, що український переклад найближче відтворив національну реалію, а також,якщо судити вужче, авторський задум.

Наступним пунктом для розгляду стане термін *Deadlights,* на позначення найстрашніших із можливих "домівок" зла. Специфіка життя Воно дещо нагадує історію з Чахликом Невмирущим, який своє життя зберігав дубі, в дубі – скриня, в скрині – заєць, в зайці – птаха, в пташці – яйце, а в яйці – голка. "Знайдеш – Чахлику не жить" [12, с. 78]. Так і у Воно: живе в Деррі, завжди гуляє десь біля Каналу, переховується в каналізації під землею Деррі. Звідти – підземними сморідними тунелями аж до

малесеньких дверей з дивним малюнком на них, що ховають за собою дивну кімнату, а в тій кімнаті – павук сидить, і тільки підсвідомість, щось сюрреалістичне, що віднаходить у собі в дитинстві Білл Денбро, а в дорослій битві зі Злом ще й інші герої, може сяйнути *Мертвих Вогників*, тобто ***Deadlights***, своєрідної матриці, метафізичної подоби Страхіття, а за сумісництвом – очей Воно. Перебування в цьому місці звичайної людини спричиняє втрату глузду або навіть смерть, бо це розташовано далеко за кордонами фізичної реальності. Чому як в українському, так і в російському перекладі фахівці використовують зменшувально-пестливу форму лексеми, нарікаючи її Вогники – загадка. Як *Мертві Вогники*, так і *Мертвые огоньки* входять до однієї категорії перекладацьких трансформацій, а саме – калькування. Цей принцип виправдовує себе, оскільки повністю сягає як рівня розуміння читача, так і відтворення іноземної реалії. Щодо пестливої форми слово *Вогні-Вогники*, то можна вважати, що перекладачі вдалися до техніки смислового розвитку, прийому контекстуальної заміни, коли в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Подібні відхилення від "букви"оригіналу іноді необхідні для досягнення адекватності перекладу, оскількив мовах оригіналу й перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми таіснувати різні традиції мовлення [3, с. 28]. Це також може мати свою інтерпретацію: якщо розглядати твір із погляду страшної казочки для діточок, які потрапляють у величезну халепу, бо їх вабить клоун, кульки, запах поп-корну й цукерки, то цілком логічно, що штаб-квартира найзлішого світового Жаху буде саме у *Вогниках*, а не у Вогнях.

Не раз вселялось Страхіття у розум і підсвідомість багатьох негативних героїв, їхніми руками творячи зло. У випадку з пожежею на ***Black Spot*** батько майбутнього члена Клубу Невдах Вілл Хенлон переконується на власному досвіді, що не людьми єдиними кояться вбивства та терор. *Black Spot* був своєрідним клубом переважно чорношкірих солдат, але згодом став популярним місцем і серед білого населення доти, доки *the Maine Legion of White Decency* не спалив його до самого попелу.

Black Spot в українській інтерпретації виглядає як "*Чорна мітка*", у російській – у першому перекладі твору "*Черное местечко*", в останньому – "*Черное пятно*", а у французькій – *le Black Spot* (словниковий переклад La Tache Noir).

Зі всіх перерахованих варіантів лише останній російський переклад застосовує метод калькування, залишаючи значення плями. Французький перекладач застосував метод транслітерації, що на

відміну від перекладу ім'я клоуна, згаданого на початку, вводить у французьку версію роману своєрідний інтернаціоналізм. Використання лексеми *мітка* або *местечко* (рос.) лише підкреслюють багатозначність оригінальної лексеми Spot, можливо,залучаючи також в метод конкретизації при перекладі назви, що не втручається у розуміння задуму та мови оригіналу. Отже, методом порівняльного перекладознавчого аналізу ми змогли отримати дані про ступінь близькості творів на рівні змісту оригіналу та перекладу, визначити прийоми досягнення чи недосягнення еквівалентності та прийоми відтворення лексичних і стилістичних особливостей при перекладі оригінального тексту. Для повноти дослідження було взято також переклад твору "Воно" російською мовою та твір "Ça" французькою мовою. Усі досліджувані переклади мають різний рівень адекватності перекладу ключових одиниць, що втілюють вербалізовану форму нагнітання жаху на читача, оскільки перекладачі обирають різні методи для їхньої інтерпретації (калькування, транскрибування, описовий переклад). Переклад "Воно" у виконанні Олександра Красюка, Сергія Крикуна та Анастасії Рогози є набагато більш вдалим, порівняно з минулим досвідом Олександра Красюка, Сергія Крикуна, Романа Трифонова, Михайла Каменюка, який було піддано руйнівній критиці на підставі звинувачень перекладу не з оригінального тексту, а з російського підрядника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адамс Т.* Стивен Кинг: "Король ужасов" – это всего лишь ярлык / Т. Адамс. – Ровесник. – 2001. – № 7. – С. 44–47.

2. *Бриних М.* Непрочитаний і незбагненний Стівен Кінг / М. Бриних // Всесвіт. – 2001. – № 7–8. – С. 135–140.

3. *Карабан В. І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – Ч. 2.

4. *Логінов С.* ЯКИЙ ЖАХ! Horror: The 100 BestBooks / editedbyStephenJones&Kim Newman, withaforewordbyRamseyCampbell. – Caroll & Graf, 1998. – C. 477.

5. *KingStephen Dance Macabre* /London.: Warner Books, 1993 – P. 512.

6. *King Stephen On Writing*: A Memoir of the Craft/: Scribner Classics. – 2010. – July 6. – P. 279.

7. *Lovecraft* Hovard Phillips Supernatural horror in literature / Booklassic, 2015. – P. 152.

8. *Server Lee Encyclopedia* of Pulp Fiction Writers facts on file, inc.new York 2002. – P. 303.

9. *Strengell HeidiDissecting* Stephen KingFrom the Gothic to Literary Naturalism. – The Popular Press, 2006. – P. 320.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Кінг Стівен* Воно ; пер. з англ. О. Красюка, С. Крикуна, А. Рогози. – Харків : КСД, 2015. – С. 1344.

11. *Стивен Кинг* Оно ; пер. с англ. В. А. Вебер. – АСТ, Астель-/Голд. – 2011. – С. 1371.

12. *100 казок.* 1 т. / Упоряд. : І. Малкович. – К. : Абабагаламага, 2005 – С. 160.
13. *King Stepen* It / London: Hodder & Stoughton General Division, 2007. – P. 1392.
14. *King Stephen* Ça / Traducteur William Olivier Desmond // Paris:Albin Michel1, 1986. – P. 627 & 506.
15. *Oxford Dictionary of English idioms* / Oxford University Press; New edition, 2006. – P. 512.

Стаття надійшла до редколегії 5 квітня 2016 р.

Шевченко А. М., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПЕРЕДАЧА ВЕРБАЛИЗОВАННЫХ СПОСОБОВ НАГНЕТАНИЯ УЖАСА В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ РОМАНА СТИВЕНА КИНГА "ОНО" В СРАВНЕНИИ С ПЕРЕВОДАМИ НА ДРУГИЕ ЯЗЫКИ

Посвящена особенностям передачи лексических единиц, свойственных литературе ужаса как одному из самых близких к мировосприятию и психике человека жанров литературы. Целью исследования является рассмотрение и сравнение специфики передачи страшного мира Стивеном Кингом и его интерпретация в переводах на другие языки, и на украинский в частности.

***Ключевые слова**: хорор, художественный перевод, литература ужасов, емоциональное мировосприятие.*

Shevchenko A. M., stud.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

VERBAL MEANS OF CREATING THE ATMOSPHERE OF HORROR IN THE NOVEL *IT* BY STEPHEN KING AND THEIR RENDERING IN UKRAINIAN, RUSSIAN AND FRENCH TRANSLATIONS

The article deals with verbal means of creating the atmosphere of horror in the novel It by Stephen King, the feeling of horror, horror being one of the basic human instincts. This fact explains the popularity of horror literature. The aim of the paper is to examine the peculiarities of rendering Stephen King`s horror world in translation – Ukrainian, Russian and French.

***Key words**: horror, literary translation, sensation, emotions.*

УДК 811.161.2: 81'27

Шевчик Х. О., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СИСТЕМІ ТЕКСТІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (на матеріалі електронного порталу "Експрес")

Досліджено особливості функціонування фразеологізмів у текстах електронного порталу "Експрес". Акцентується увага на взаємозалежності граматично-семантичних трансформацій фразеологічних одиниць у текстах ЗМІ та функцій, що їх виконують ці мовні одиниці в масовій комунікації

Ключові слова: *медійна фразеологія, медійний текст, ЗМІ, фразеологічна одиниця, трансформований фразеологізм, функції фразеологізмів.*

Фразеологічні одиниці виконують ряд важливих завдань у різних жанрах і стилях літературної мови: номінативне, експресивне, образотворче, текстокогерентне й ін. Серед основних функціональних стилів української літературної мови найбільш "відкритим" до входження сталих фразеологічних одиниць є стиль масової інформації, що включає в себе не лише друковані видання, а й тексти ефірів теле- та радіомовлення, тексти особливого віртуального простору – Інтернету. Активне звернення авторів текстів засобів масової інформації (ЗМІ) до фразеологічних одиниць (ФО) зумовлене тим, що вони сприяють реалізації основного завдання тексту ЗМІ – прагматичного впливу на читача. Такий вплив досягається влучністю й оригінальністю фразеологізму. Текстуальне навантаження ФО призвело до того, що нині вони стають предметом вивчення когнітивної лінгвістики (О. Городецька, О. Кубрякова, О. Селіванова, В. Телія, І. Фролова), сугестивної лінгвістики (Н. Слухай, О. Снитко), медійної лінгвістики (Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов, С. Чемеркін та ін.)

Використання фразеологічних одиниць є характерною ознакою текстів медійного простору, а розвиток сучасного лінгвістичного знання в галузі медійного мовознавства підтверджує глибинний інтерес до вивчення мови ЗМІ загалом та до вивчення функціонування фразеології в ній зокрема (праці Д. Баранника, Я. Билиці, С. Пташника, Л. Щербачук).

Фразеологізми посідають виняткове місце в системі одиниць української мови, оскільки виникають у зв'язку з потребою виражальних засобів комунікації – емоційно-експресивна оцінка того, що відбувається, вираження почуттів мовця, влучна та повна характеристика явищ і предметів навколишньої дійсності. П. Дудик вказує, що "характеризуючи вже названий предмет, фразема виділяє в ньому окремі сторони, грані, властивості й через них повторно його називає" [1, с. 240]. Тобто фразеологічна одиниця називає та характеризує предмет чи явище і, одночасно з тим, дає йому емоційно-експресивну, морально-етичну й іншу оцінку.

У мові засобів масової комунікації спостерігається активне залучення фразеологічних одиниць до текстів статей, а також до їх заголовків. У нашій статті ми розглянули функціонування фразеологізмів у текстах електронного порталу "*Експрес*"[Е]. Тенденція залучення фразеологічного потенціалу мови в тексти медіастилю яскраво відображається в суспільно-політичному дискурсі, тому що саме ці тексти є найбільш прагматично зорієн-

нтованими й націленими на формування ставлення читача до обговорюваної проблеми та здійснення сугестивного впливу на нього. Важливо зазначити, що в цій статті ми розглядаємо функціонування ФО не лише в текстах авторів-журналістів, а й в коментарях читачів цих статей, сукупність яких можна вважати також жанром стилю масової інформації (жанри блогу, коментування, форуму). Цей підхід до аналізу фразеологізмів дозволить провести чітку паралель між прагматично направленим, спеціальним вживанням фразеологізмів авторами статей і природним вживанням фразеологізмів коментаторами з метою вираження емоційно-експресивної оцінки.

Досліджуючи умови функціонування фразем у тексах медійного стилю зауважуємо, що частотою вживання відрізняються ФО, які є добре відомими реципієнту: "у мас-медіа не можуть функціонувати фразеологізми, що не відомі сучасному реципієнту чи не актуальні в певний час у певній ситуації" [3, с. 184].

Автори, використовуючи в текстах ФО, часто вдаються до трансформації мовних одиниць. Трансформацією фразеологізму вважаємо цілеспрямовану видозміну його значення або/і форми. Така видозміна маркована індивідуальною перцепцією дійсності автора тексту й зумовлюється її комунікативним завданням. Питання трансформації ФО в тексах досліджували І. Гнатюк, С. Пташник, Т. Цимбалюк, Н. Шадрін, Л. Щербачук, а сучасний фразеолог української мови Д. Ужченко визначає основні функції, що їх можуть виконувати ФО в текстах.

Фразеологізми у статтях електронного порталу "Експрес" зазнають різнорідних трансформацій, кожна з яких впливає на функціональне навантаження фразеологізму в конкретному контексті. *Днями я прийняв рішення, від якого в багатьох* ***встане дибки волосся*** [Е, 12.01.2016]. Тут спостерігаємо явище інверсії компонентів ФО. З її допомогою автор досягає бажаного ефекту: підкресленого змісту, логічного виділення, а також концентрації експресивності інверсованої частини ФО. Фразеологізм, відповідно до класифікації Д. Ужченка, виконує оцінну функцію, а не емоційно-експресивну, як, наприклад, у такому контексті з прикладом узуального використання ФО: *Від того, що він мені повідав,* ***волосся стало дибки*** [Е, 23.07.2015]. Виконання емоційно-експресивної функції фразеологізмом в другому реченні пояснюємо тим, що мовна одиниця містить компонент оцінки, яка виражає негативні почуття мовця. Емоційне завжди є експресивним, але експресія – "це не тільки емоційна якість мовлення, завдяки якій воно набуває стилістичної маркованості і стає спроможним передати пев-

ний нетривіальний зміст, але й складна стилістична категорія, що спирається на цілий комплекс психічних, соціальних та лінгвістичних чинників і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного" [5, с. 7]. Таким чином, можемо стверджувати, що саме ФО, вжиті автором із метою надання емоційно-експресивної оцінки, мають найбільший вплив на підсвідомість реципієнта. Таку ж функцію виконує аналізована фразема в реченні-коментарі читача видання *Цікаве слово "індексація", тільки чомусь, перебуваючи на державній службі, з кожною індексацією отримую все менше і менше (і це тільки в гривнях), а якщо перевести в валюту то* ***волосся стає дибки****!* [Е, 23.04.2015]. Усталене використання та емоційне забарвлення фразеологізму забезпечується, у такому випадку, його основною характеристикою – сталістю форми та використання, тому що читач статті не ставить перед собою завдання впливу на реципієнта, а таким чином виражає свої особисті почуття.

У статтях електронного видання "Експрес" також зафіксовано явище розширення фразеологізму та фразеологічний еліпсис: *Перебуваючи на відкритому просторі, людина відчуває, що* ***волосся в буквальному сенсі стає дибки****, на шкірі з'являється відчуття легкого поколювання, а з боку предметів відчувається легка вібрація* [Е, 07.06.2015], *Через раптовий вітер волосся і плаття Емми* ***стали дибки*** [Е, 16.05.2015]. Такі видозміни ФО призвели не до підвищення експресивності та емоційності висловлювань або стилістичної виразності, а знівелювали фразеологічне значення мовної одиниці, тому що в поданих реченнях кожне слово несе окреме лексичне значення.

Прийом введення до складу фразеологічної сполуки нових компонентів є дуже популярним серед авторів, тому що при структурно-семантичній зміні фраземи нова фразеологічна одиниця не виникає, а лише конкретизується її образ: *Як* ***вивести брехуна на чисту воду*** [Е, 25.11.2015], *Мовчать про Самвела українські спецслужби, хоча давно мали б* ***вивести злодія на чисту воду*** *– адже Самвел фактично оголосив війну Україні* [Е, 20.05.2014], *Йде слідство, прокуратура і міліція обіцяють довести всіх зусиль, щоб* ***вивести митників на чисту воду*** [Е, 27.11.2014]. Помітно, що фразеологічну одиницю *виводити на чисту воду* автори статей розширюють за допомогою введення об'єкта дії. Цей прийом спрямований на те, щоб додатково наголосити читачеві на неправомірних діях суб'єкта. Фразеологізми в таких випадках відіграють функцію підсилення експресії, градації. Абсолютно протилежну функцію виконує аналізований фра-

зеологізм в коментарі читача: – *А от знайти докази "за що садити" – хто може?.. хтось вже ті підставні офшори і посередників* ***вивів на чисту воду****, є свідки які готові дати показання проти них?* [Е, 05.08.2015], який спрямовує увагу на виконавців дії. Зауважимо, що речення *Як* ***вивести брехуна на чисту воду*** [Е, 25.11.2015] є заголовком статті, а тому основною функцією фраземи в реченні є встановлення контакту з читачем – адресатом.

Зміну функціонального навантаження фразеологізму через його трансформацію простежуємо ще на прикладі кількох речень із текстів електронного порталу "Експрес". У реченні *Для цього бойовики зараз висуваються на місце події з метою надання хибних коментарів та* ***введення в оману*** *спостерігачів Спільної моніторингової місії ОБСЄ* [Е, 05.12.2015] фразеологізм ужито в узуальній формі для синонімічного увиразнення експресії, оскільки частини речення *ввести в оману* та *надати хибні коментарі* є смислово співвідносними. У реченні *Лисенко припустив, що такий фейк запустили спеціально напередодні великих зустрічей, щоб* ***ввести наших західних партнерів в оману*** [Е, 01.02.2016] фразеологізм є трансформованим (розширеним), що вплинуло на його функціонування в реченні, тому що тут він є виразником оцінної функції і спрямований викликати в реципієнта певну оцінку зображуваного. Ще одна з функцій, що їх може виконувати фразеологізм, представлена в реченні *Виробник "Нурофену"* ***вводить споживачів в оману*** [Е, 15.12.2015]. Унаслідок розширення ФО лексемою *споживачі* автор статті акцентує увагу читача на тому, що йдеться про цього ж читача, його знайомих, рідних, а тому фразеологізм тут виконує емоційно-експресивну функцію, тому що апелює до почуттів читача.

Зустрічаємо також приклади, коли в одному реченні автор використовує кілька фразеологізмів із метою створення ефекту нагромадження ознак, але кожна з ФО виконує окрему функцію. *Людина пройшла* ***Крим і Рим,*** *брала Берлін, а потім загинула* ***ні за що ні про що****, просто захищаючи своїх товаришів ... Пропала* ***"за цапову душу"*** [Е, 19.06.2015]. Фразема *пройти Крим, Рим і мідні труби,* яка означає пройти через випробування, здійснити завзяту та важку боротьбу в даному контексті трансформована відповідно до реалій дійсності та виконує оцінну функцію, описуючи людину, про яку говориться. Фразеологізм *ні за що, ні про що* тут виконує емоційно-експресивну функцію, а еліпсована фразеологічна одиниця *ні за цапову душу* виражає нехарактерну для фразеологізмів номінативну функцію, тому що має на меті метафоричне називання конкретної особи.

Отже, фразеологізми є активним образотворчим чинником медійного мовлення, елементом образності, пожвавлення висловлювання, емоційності. Через них автор передає своє ставлення до певних зображуваних подій, акцентує стильову та смислову позиції мовних засобів. Домогтися цього йому вдається за допомогою різноманітних прийомів трансформації ФО, які впливають на функціонування мовних одиниць у текстах ЗМІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дудик П. С.* Синтаксис сучасного українського літературного мовлення / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973.

2. *Медіалінгвістика* : словник термінів і понять / Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов ; за ред. Л. Шевченко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2013.

3. *Солганик Г. Я.* Толковый словарь. Язык газеты, радио, телевидения. Около 6000 слов и выражений / Г. Я. Солганик. – М. : АСТ, Астрель, 2004.

4. *Ужченко В. Д.* Фразеологія сучасної української мови : посібник / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005.

5. *Чабаненко В. А.* Основи мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Е – "Експрес" – електронний портал: http://www.expres.ua

Стаття надійшла до редколегії 5 квітня 2016 р.

Шевчик Х. О., магистрант
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ НАГРУЗКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В СИСТЕМЕ ТЕКСТОВ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ
(на материале электронного портала "Экспресс")

Исследованы особенности функционирования фразеологизмов в текстах электронного портала "Экспресс". Акцентируется внимание на взаимозависимости грамматическо-семантических трансформаций фразеологических единиц в текстах СМИ и функций, которые выполняют эти языковые единицы в массовой коммуникации.

***Ключевые слова**: медийная фразеология, медийный текст, СМИ, фразеологическая единица, трансформированный фразеологизм, функции фразеологизмов.*

Shevchyk Kh. O., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FUNCTIONAL LOAD OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE SYSTEM OF MEDIA TEXTS (BASED ON "EXPRESS" ELECTRONIC PORTAL)

This article deals with the functioning of phraseology in texts of "Express" electronic portal. The attention is focused on the interdependence of grammar-semantic transformations of phraseological units in the media texts and the functions these linguistic units perform in mass communication.

***Key words:** phraseology of the media, mediatext, the media, phraseological unit, transmitted phraseologism (idioms), the functions of phraseologisms (idioms).*

УДК 811.111'42

Яшенкова О. В., канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТАКТИЧНИЙ РЕПЕРТУАР АНГЛОМОВНИХ КОМУНІКАНТІВ НА ЕТАПІ ІНІЦІАЦІЇ ДІЛОВОЇ РОЗМОВИ

Розглянуто комунікативний контакт в аспекті тактико-стратегічного планування англомовної ділової розмови. Комунікативний контакт визначено як складову процесу комунікації й засіб впливу на адресата. Проаналізовано комунікативну поведінку ініціатора розмови в різних професійних діадах. Зроблено спробу визначити найпоширеніші комунікативні тактики, що забезпечують контактовстановлення, і засоби їхньої реалізації в сучасному англо-американському діловому дискурсі.

Ключові слова: *англо-американський діловий дискурс, ділова розмова, комунікативний контакт, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.*

Необхідною умовою успішного мовленнєвого спілкування є наявність комунікативного контакту, що спонукає вітчизняних і зарубіжних науковців до активного вивчення цього феномена [2; 3; 4; 5; 6; 7–8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27]. У фокусі наукових досліджень перебувають питання, пов'язані із фактичною метакомунікацією, співвідношенням фатичного й інформативного мовлення, фатичними мовленнєвими жанрами. Здійснюють спроби дослідити сутність контакту, механізми і засоби його встановлення в окремих лінгвокультурах і типах дискурсу, у тому числі й діловому. Проте існує потреба у всебічному розгляді комунікативного контакту у зв'язку з ефективністю людського спілкування загалом і ділового зокрема.

Основною метою цієї статті є описати комунікативні кроки ініціатора ділової розмови, що призводять до початку мовленнєвої взаємодії, визначити поширені в англо-американському діловому дискурсі засоби контактовстановлення й чинники, що впливають на варіативність комунікативної поведінки.

Об'єкт дослідження – ініціальна фаза англомовної ділової розмови, а **предмет** – її тактико-стратегічний потенціал. **Матеріалом дослідження** слугували сучасні американські фільми та кіноскрипти до них.

Актуальність пропонованої теми визначається антропоцентрічною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення комунікативної діяльності людини в різних сферах і на різних рівнях соціальних відносин; зростаючою роллю англомовної ділової комунікації у суспільстві та потребою ґрунтовно дослідити тактико-стратегічний репертуар учасників ділових розмов.

Наукова новизна полягає в застосуванні стратегічного підходу до вивчення феномену контактовстановлення на матеріалі сучасного англо-американського ділового дискурсу, що дає змогу виявити оптимальні шляхи досягнення поставлених цілей; планувати і прогнозувати вербальну і невербальну поведінку співрозмовників на етапі ініціації ділової розмови, досягати поставлених цілей.

Комунікативний контакт ми розглядаємо як невід'ємну складову ініціальної фази ділової розмови і засіб впливу на адресата з метою змусити його вступити в комунікацію. У зв'язку з цим основними завданнями ініціатора контакту є привернути увагу співрозмовника, повідомити йому про свої комунікативні наміри та залучити його до співпраці.Для виконання цих завдань можуть бути застосовані певні стратегічні засоби, від правильного вибору яких залежатиме успішність ділової розмови загалом.

З огляду на головну мету ініціальної фази ділової розмови ми виокремлюємо **стратегію контактовстановлення**, яку, як свідчить аналіз емпіричного матеріалу, втілюють в сучасному англо-американському діловому дискурсі за допомогою різноманітних тактик.

Однією з найуживаних тактик контактовстановленняу ситуаціях безпосереднього ділового спілкування є **тактика наближення до адресата**, спрямована на досягнення просторової близькості і забезпечення візуального і акустичного контакту. Реалізують цю тактику невербальними засобами, зокрема лативними (у напрямку до співрозмовника) рухами [1, с. 4], які різняться за швидкістю, участю цілого тіла або його окремих частин, положенням тіла у просторі, орієнтованістю на певну точку переміщення. Ця тактика здебільшого провокує початок мовленнєвої інтеракції у межах будь-яких професійних діад ("начальник↔підлеглий", "колега↔колега", "клерк↔клієнт"), наприклад:

Det. Bryer<u>enters</u> the glass doors and <u>badges the receptionist</u>.

Receptionist: May I help you?(Arbitrage);

Luther <u>walks up to the window</u> where a bored attendant reads a comic book.

Attendant: Yeah?(48 Hours);

Sam <u>rushes into</u> the coffee shop in his new suit.

George: You look great, Sam. What time do you have to be in court?(IAmSam).

Тактика наближення до адресата цілком самодостатня, однак її часто застосовують у поєднанні з іншими комунікативними тактиками, насамперед **тактикою привітання**, що передбачає вияв поваги, доброзичливості, прихильного ставлення до співрозмовниказа допомогою вербальних і невербальних засобів [14, с. 14]. При цьому в англо-

американському діловому дискурсі навіть у ситуаціях спілкування з незнайомими людьми і в у мовах субординації надають перевагу неофіційним формам привітань, як-от *Morning*, *Hello*, *Hi*, *Hey*, *Heythere*, *Yo*, *What'sup?*, *How'sitgoing?* тощо, наприклад:

Robert enters. They shake hands, then sit (Arbitrage);

Several portly Latino men look up and wave at Abby.

Latino men: Hey there!

Abby: Hi, guys!(The Ugly Truth);

Lee is at his desk. Kristin approaches, with a shopping bag.

Kristin: Hey, how's it going?

Lee: Pretty good. I'm just getting used to everything (Work It);

Della reaches the end of row five quickly. She guessed there wouldn't be a spot so she's driving faster. She notices a portly middle agedrent-a-cop directing traffic ahead. She lowers her window.

Della: Hello?

The Rent-a-cop stops directing and approaches the car.

Rent-a-cop: Can I help you?(While She Was Out).

У ситуаціях встановлення контакту зі знайомими людьми зазвичай використовують привітанняу поєднанні з різного типу звертаннями до адресата, що сприяє створенню позитивноїтональності ділового спілкування, наприклад:

Abby Richter, 30's, pretty, driven and absolutely in control, walks through the lobby, greeting the security guard.

Abby: Morning, Freddy.

Security guard: Morning, Abby. Another peaceful day? (The Ugly Truth);

Zoe: Morning Mr. Hammerschmidt.

He tries to place a name to the face (House of Cards);

Bud moves past the functional reception area, past Carolyn, a cheerful young black girl.

Carolyn: How you doing Buddy?

Bud: Great Carolyn, doing any betterwould be a sin... (WallStreet).

Звертання може функціонувати самостійно як мовленнєвий акт із метою забезпечення контактовстановлення [2, с. 10]. Це дає підставу виокремити **тактику звертання до адресата**, що полягає у спрямовуванні мовлення ініціатора контакту на особу, яку він називає. Актуалізують цю тактику за допомогою різноманітних форм звертань із урахуванням статусної належності та соціальної ролі адресата, зокрема вживають офіційні, етикетні звертання *Sir*, *Madam/Ma'am*/*Miss*, *M або Mrs*/*Miss/Ms* + прізвище; професійно-посадові звертання *Doctor, Inspector, Captain*,

Counselor, звертання-антропоніми (звертання на повні/скорочені імена чи на прізвиська), як-от *Will Emerson*/*Will*, *Francis*/*Frank*; неофіційні загальні звертання *Dude*, *Buddy*, *Fellas*, наприклад:

Peter: Sir.

John Tuld: Ah, there he is.

Peter: Yes sir (Margin Call);

Assistant: Mr. Cohen?

Jared Cohen: Yes.

Assistant: This way. They are already in there waiting for you (Margin Call);

Harken:Nick.

Nick jumps, startled. He turns to see his boss, Dave Harken, 40's, standing behind him.

Nick: Yes? (Horrible Bosses).

Слід зауважити, що в розмовах співробітників (навіть у репертуарі підлеглих і молодших за віком) поширені неофіційні звертання, насамперед звертання на ім'я, наприклад:

Seth: Will?

WillEmerson: Yeah?(Margincall).

У розмовах із клієнтами і відвідувачами домінують офіційні, етикетні звертання, наприклад:

Atashir is on the phone at the reception desk.

Atashir: Mr. Lennon?

Vick: Atashir, many greetings to you (The Hangover).

Для ввічливого звернення до незнайомої людини зазвичай використовують етикетну формулу *Excuse me*, яку іноді поєднують із титулом, що вказує на стать адресата, тобто *Excuse me, sir* або*Excuse me, ma'am*/*miss*, наприклад:

Seth yanks the list of books from Adam and crosses to Claire.

Seth: Excuse me.

Claire: Yes, how can I help you?(50/50);

A make-up artist is behind the counter, neatening the shelves, when she hears...

Male Voice: Excuse me, miss?

She turns around andjumps back, startled.

Make-Up Artist: Oh my God! (WorkIt).

У ситуаціях спілкування з малознайомими людьми застосовують **тактику ідентифікації адресата**, яку актуалізують розповідними реченнями з модальним дієсловом *must,* що виражають припущення щодо імені, виду професійної діяльності адресата; еліптичними питальними реченнями, що містять антропоніми або назву професії/посади адресата, наприклад:

The camera follows one HR woman, Heather, with her piece of paper down the hall and into a row of employees, she walks right past the three guys then stops a bit down from them.

Heather: Timothy Singh?

Timothy: Yes (Margin Call);

Another woman approaches. This is Grace (late twenties, imperious, undermining; think smith cho).

Grace: You must be the car saleswoman. Vanessa told me about you.

Lee: Yes, I'm– (Work It).

При першій зустрічі типовим для встановлення контакту є використання **тактики самопрезентації** в поєднанні з тактиками наближення до адресата та привітання, що забезпечує ритуал знайомства. Тактику самопрезентації актуалізують за допомогою розповідних речень, які містять антропоніми, назву професії/посади, організації чи її структурного підрозділу, що представляє адресант, наприклад:

The driveway gate slowly swings open. Mike heads in toward an impressive house, checking out the perfectly manicured grounds and line of expensive cars. A gardener, Jose Fox, 50, rakes leaves nearby.

Mike: Hey, I'm Mike.

Jose: Jose (The Assistants);

A woman in her mid-thirties,extremely professional and even more beautiful, stands upfrom behind her desk. This is Vanessa.

Vanessa (offering her hand): Hi, I'm Vanessa Warner. I run the midwest drug sales division here at Fleming.

Lee: Lee Standish(Work It);

We hear the sound of broken glass in the box. He passes a professional woman.

UPS man: Good morning, UPS!

He tosses the box behind his back like a basketball, then acknowledges another passerby (Ace Ventura: Pet Detective).

До репертуару ініціатора контакту, соціально-рольова позиція якого вища за позицію адресата, входить **тактика виклику**.Ця тактика передбачає право спонукати адресата до комунікативної взаємодії, не враховуючи його наміри. Адресат зобов'язаний співпрацювати з ініціатором контакту, який наділений певними повноваженнями з огляду на свою посаду і сферу професійної діяльності. Вербалізують цю тактику переважно окличними реченнями-звертаннями (вокативами) і розповідними реченнями, що містять предикати з семою "необхідність", яким передують звертання на ім'я, наприклад:

Alicesitsbackdownatherdeskchair.

Alice: Jillian!

Jillian pops her head in through the doorway.

Jillian: Hi. How can I help?(Workaholics: Piss & Shit);

Stuart pokes his head in.

Stuart: Abby? I need you.

She rises and goes out into the hall(The Ugly Truth).

У сервісній сфері типовим засобом актуалізації тактики виклику є окличне еліптичне речення *Next!*, наприклад:

Counter girl #1(yelling to Harvey): Next!

Harvey: (to the Counter Girl)

Yeah! I'll have two crullers, a jelly donut with powdered sugar...Andyougotany"dayoldbread"? (AmericanSplendor)

Ініціюючи контакт в умовах субординації, активно використовують **тактику прохання про дозвіл**, що вказує на пріоритетну позицію адресата і намір отримати його згоду на подальшу комунікативну взаємодію. У багатьох випадках цю тактику реалізують невербально, як-от стуком у двері:

Dale, dressed for work, knocks on Julia's office door.

Julia: Come in (Horrible Bosses).

Вербальними засобами втілення тактики прохання про дозвіл слугують питальні речення з модальними дієсловами *can* або *may*, яким нерідко передують офіційнізвертання до адресата, наприклад:

Nick hurries to catch up with Harken.

Nick: Mr. Harken, can I speak to you?

Harken:What is it?(Horrible Bosses);

Sarah is sitting behind her desk looking down at something.John Tuld comes to the door and knocks lightly. She looks up surprised to see him.

John Tuld: May I come in?

Sarah Robertson: Please, sit (Margin Call).

Для асиметричних ситуацій ділового спілкування також характерна **тактика запитання про наміри адресата**, яка свідчить про пряму залежність можливості розгортання комунікативного контакту від планів співрозмовника. Для реалізації цієї тактики зазвичай використовують неінвертовані питальні речення, які містять предикатиз семою "бажання", а також офіційні звертання до адресата у постпозиції (але необов'язково), наприклад:

Craig's door opens and Natalie pops her head in.

Natalie: You wanted to see me?

Craig goes to wave her off.

Ryan: Yeah, why don't you come in.

Natalie is confused but takes the chair next to Ryan (Up in the Air);

Nick is in his new office as a young employee, Carter, 20's, pops his head in.

Carter: You wanted to see me, Mr. Waters?

Nick: Hi, Carter. Just wanted to check if you had a chance to finish those regional sales projections yet? (HorribleBosses).

У репертуарі ініціатора контакту, статус якого рівний або нижчий за статус адресата, наявна **тактика вибачення**, яка ґрунтується на пресупозиції незацікавленості чи небажання останнього вступати в комунікацію. Ця тактика спрямована на висловлення жалю, прохання про вибачення за турбування, що досягається етикетними мовленнєвими формулами *Sorry*, *Iam* (*so*) *sorry*, (*Iam*)*sorrytobotheryou*, *Iapologize*. Для нейтралізації негативної ситуації і здійснення м'якого впливу на адресата з метою успішного контактовстановлення тактику вибачення, як правило, застосовують у поєднанні з тактиками привітання, звертання до адресата, **пояснення-виправдання**, наприклад:

Bud enters, as Gekko approaches. He seems annoyed to be disturbed at his country home.

Bud (apologetic): Sorry, Mr. Gekko.

Gekko (takes the papers): Allright. Wait here... (Wall Street);

Tight on a finger pushing the door bell. A moment later the door opens, revealing Francis. We cut to Zoe standing opposite, Steve right beside her.

Naomi: Hi, sorry to bother you guys.

Blake(eyes to ceiling, acting"normal"): No problem, what's up? (Workaholics: Temp-Tress);

Steve: Sir, I'm sorry to bother you. This woman said you were expecting her.

Francis: Who are you?(House of Cards)

Висновки. У сучасному англо-американському дискурсі контактостановлення досягається різноманітними комунікативними тактиками, не всі з яких мають однакове застосування. Тактики наближення до адресата, привітання, звертання до адресата, ідентифікація адресата, самопрезентація наявні в репертуарі учасників різних професійних діад. Тактики вибачення, прохання про дозвіл, запитання про намірадресата, пояснення-виправдання переважають у спілкуванні в умовах субординації, а тактика виклику властива мовцям вищого соціально-рольового статусу. Тактика самопрезентації обмежена ситуаціями знайомства, а тактика ідентифікації адресата – спілкуванням із малознайомими людьми. Водночас тактики наближення до адресата, привітання та звертання до адресата мають більш широкий спектр дії, тому їх часто використовують у поєднанні з іншими тактиками для посилення комунікативного впливу на адресата. Варіативність тактик контактовстановлення і засобів їхньої актуалізації зумовлена насамперед соціальним статусом і рольовою

позицією інтерактантів. Однак не менш важливу роль відіграють такі чинники, як психічний стан, ступінь знайомства, характер міжособистісних стосунків; місце і час комунікації, кількість контактів, обставини спілкування, а також вид професійної діяльності і функціональні обов'язки, цілі комунікативної взаємодії.

Перспективи дослідження пов'язуємо з подальшим вивченням феномену комунікативного контакту в аспекті тактико-стратегічного планування англомовної ділової розмови з урахуванням специфіки різних професійних діад і сфер суспільної діяльності, детальним описанням вербальної і невербальної поведінки інтерактантів із метою виявлення комунікативних збоїв, а також ознак і чинників успішності контактовстановлення в сучасному англо-американському діловому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Віротченко С. А.* Проксемічна складова англомовного діалогічного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. А. Віротченко; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2011.

2. *Гущина Л. В.* Фатическая функция обращения в диалогической речи (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Л. В. Гущина; Рост. гос. пед. ун-т. – Ростов/н/Д., 2006.

3. *Егорова Ю. А.* Прагмастилистический аспект коммуникативного контакта : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Ю. А. Егорова; Тул. гос. пед. ун-т им. Л. Н. Толстого. – М., 2002.

4. *Заза Ю. Я.* Регістрові характеристики ситуації початку комунікативного контакту (на матеріалі української, чеської й арабської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Ю. Я. Заза; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Донецьк, 2013.

5. *Карпук Г. В.* Контактоустанавливающая функция языка: направления и перспективы исследования / Г. В. Карпук // Вестн. Минск.гос. лингв. ун-та : зб. научн. статей. – 2010. – Вып. 1 (44). – С. 35–45.

6. *Курьян М. Л.* Средства оптимизации коммуникации в англоязычном языковом пространстве : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / М. Л. Курьян; Нижегор. гос. лингв. ун-т им. Н. А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2006.

7. *Матюхіна Ю. В.* Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI–XX ст. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ю. В. Матюхіна; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004.

8. *Матюхіна Ю. В.* Smalltalk як різновид англійської фатичної метакомунікації: аспект діахронії / Ю. В. Матюхіна // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1102. – С. 65–71.

9. *Румянцева Е. Н.* Регулятивные речевые действия как фактор успешности диалога и компонент коммуникативной стратегии партнеров по общению : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.12.01 "Русский язык", спец. 10.02.19 "Теория языка" / Е. Н. Румянцева; Орлов. гос. ун-т. – Орел, 2004.

10. *Соколова М. С.* Адаптация к собеседнику в процессе межличностной коммуникации : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / М. С. Соколова; Волгогр. гос. соц.-пед. ун-т. – Волгоград, 2012.

11. *Таранцей Ю. В.* Средства установления контакта с собеседником в диалоге (в русской, английской и американской коммуникативных культурах) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Ю. В. Таранцей; Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2002.

12. *Фенина В. В.* Речевые жанры *smalltalk* и светская беседа в англо-американской и русской культурах : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / В. В. Фенина. – Саратов, 2005.

13. *Формановская Н. И.* Коммуникативный контакт / Н. И. Формановская. – М. : ИКАР, 2012.

14. *Чаушев А. С.* Коммуникативно-прагматические особенности речевого этикета в различных лингвокультурах (на материале карачаево-балкарского, русского и английского языков) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : 16.10.02 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / А. С. Чаушев; Волгогр. гос. ун-т. – Волгоград, 2008.

15. *Черник В. Б.* Фатические речевые жанры в педагогическом дискурсе и тексте урока : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Русский язык" / В. Б. Черник; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 2002.

16. *Черничкина О. В.* Коммуникативная инициатива в межличностном общении (на материале супружеского дискурса) : дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / О. В. Черничкина; Волгогр. гос. соц.-пед. ун-т. – Волгоград, 2013.

17. *Шпак О. В.* Реалізація комунікативної категорії *контакт* у сучасному англомовному дискурсі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Шпак; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2015.

18. *Arminen I.* Institutional Interaction: Studies of Talk at Work / IlkkaArminen. – Aldershot : Ashgate, 2005.

19. *Clark C.* Managing prospect affiliation and rapport in real-life sales encounters / Colin Clark, Paul Drew, Trevor Pinch // Discourse Studies. – 2003. – Vol. 5, № 1. – P. 5–31.

20. *Cromdal J.*Finding out what's happened: Two procedures for opening emergency calls / JakobCromdal, HåkanLandqvist, Daniel Persson-Thunqvist, Karin Osvaldsson // Discourse Studies. – 2012. – Vol. 14, № 4. – P. 371–397.

21. *Darics E.* The Blurring Boundaries Between Synchronicity and Asynchronicity: New Communicative Situations in Work-Related Instant Messaging / E. Darics // Journal of Business Communication. – 2014. – V. 51, № 4. – P. 337–358.

22. *Halbe D.* "Who's there?": Differences in the Features of Telephone and Face-to-Face Conferences / Dorothea Halbe // Journal of Business Communication. – 2012. – V. 49, № 1. – P. 48–73.

23. *Heritage J.* Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions / John Heritage, Steven Clayman. – Chichester, UK :Wiley-Blackwell, 2010.

24. *Markman K. M.*"So What Shall We Talk About": Openings and Closings in Chat-Based Virtual Meetings / Kris M. Markman // Journal of Business Communication. – 2009. – V. 46, № 1. – P. 150–170.

25. *Nielsen M. F.* "Stepping Stones" in Opening and Closing Department Meetings / Mie FemøNielsen // Journal of Business Communication. – 2013. – V. 50, № 1. – P. 34–67.

26. *Pullin P.* Small talk, rapport, and international communicative competence: Lessons to learn from BELF / Patricia Pullin // Journal of Business Communication. – 2010. – Vol. 47, № 4. – P. 455–476.

27. *Urbanova L.* Phatic communion and small talk in fictional dialogues / L. Urbanova // Functional Perspectives on Grammar and Discourse: In honour of Angela Downing / Ed. Christopher S. Butler, Raquel Hidalgo, Julia Lavid. – John Benjamins Publishing Company : Amsterdam / Philadelphia, 2007. – P. 349–358.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Ace Ventura*: Pet Detective [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.dailyscript.com/scripts/ace_ventura_shoot.html.

2. *American Splendor* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.dailyscript.com/scripts/American_Splendor.pdf.

3. *Arbitrage* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.imsdb.com/scripts/ Arbitrage.html.

4. *Horrible Bosses* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.imsdb.com/scripts/Horrible-Bosses.html.

5. *House of Cards* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.Zen134237.zen.co.uk/House_of_Cards_1x01_-_Pilot.pdf.

6. *Am Sam* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.weeklyscript.com/I%20Am%20Sam.txt.

7. *50/50* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www-deadline-com.vimg.net/wp-content/uploads/2011/12/50-50_FINAL_Shooting_Draft_12-1-11__111215013022.pdf.

8. *48 Hours* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.awesomefilm.com/script/48hours.txt.

9. *Margin Call* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ropeofsilicon.com/Images/web/template/awards/2012/scripts/margincall.pdf.

10. *The Assistants* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.Zen134237.zen.co.uk/The_Assistants_1x01_-_Pilot.pdf.

11. *The Hangover* [Electronic resource]. – Mode of access :http://www.imsdb.com/ Movie%20Scripts/Hangover,%20The%20Scipt.html.

12. *The Ugly Truth* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.imsdb.com/scripts/Ugly-Truth,-The.html.

13. *Up in the Air* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.imsdb.com/scripts/Up-in-the-Air.html.

14. *Wall Street* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.dailyscript.com/scripts/wall_street.html.

15. *While She Was Out* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.imsdb.com/scripts/While-She-Was-Out.html.

16. *Work It* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.zen134237.zen.co.uk/Work_It_1x01_-_Pilot.pdf.

17. *Workaholics: Piss & Shit* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.zen134237.zen.co.uk/Workaholics/Workaholics_1x01_-_Piss_&_S**t.pdf.

18. *Workaholics: Temp-Tress* [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.zen134237.zen.co.uk/Workaholics/Workaholics_2x03_-_Temp-Tress.pdf.

Стаття надійшла до редколегії 5 квітня 2016 р.

Яшенкова О. В., канд. филол. наук, доц.
Інститут филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ТАКТИЧЕСКИЙ РЕПЕРТУАР АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КОММУНИКАНТОВ НА ЭТАПЕ ИНИЦИИРОВАНИЯ ДЕЛОВОГО РАЗГОВОРА

Рассмотрен коммуникативный контакт в аспекте тактико-стратегического планированияанглоязычного делового разговора. Коммуникативный контакт определен как составная часть процесса коммуникации и средство влияния на адресата. Проанализировано коммуникативное поведение инициатора разговора в разных профессиональных диадах. Предпринята попытка определить наиболее распространенные коммуникативные тактики, обеспечивающие установление контакта, и средства их реализации в современном англо-американском деловом дискурсе.

Ключевые слова: *англо-американский деловой дискурс, деловой разговор, коммуникативный контакт, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика.*

Yashenkova O. V., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE TACTIC REPERTOIRE OF ENGLISH-SPEAKING COMMUNICATORS AT THE STAGE OF INITIATING A WORKPLACE CONVERSATION

The article considers communicative contact in terms of strategic and tactical planning an English workplace conversation. Communicative contact is viewed as an integral part of the communicative process, as well as a means of the influence on the addressee. The article analyzes the communicative behavior of the conversation initiator in different professional dyads. It attempts to determine the most frequently used communicative tactics that lead to establishing contact and the means of their realization in modern Anglo-American workplace discourse.

Keywords: *Anglo-American workplace discourse, workplace conversation, communicative contact, communicative strategy, communicative tactic.*

ЗМІСТ

Набережнєва Т. Є. Методика навчання галузевого перекладу для студентів філологічних спеціальностей 7

Науменко Л. П. Ментальна структура субординаційного концепту *"work"* 13

Нікіфорова Є. Ю. Мовна особистість "експерт" в англомовному форумному просторі 24

Олійник О. С. Образи-стереотипи злочину та злочинця в американській наївній мовній картині світу 32

Орлова В. В. Класифікатори у соціальній мережі Instagram (на матеріалі повідомлень *National geographic*) 41

Охрімчук О. О. Терміни *"діло", "робота", "труд"* в українській писемності IX–XIII століть 51

Павленко М. О. Лексичний повтор як засіб реалізації категорії евфуїзму на лексико-семантичному рівні 64

Панова С. Б. Труднощі відтворення мовних особливостей роману Дж. С. Фоєра "Everything is illuminated" в українському перекладі 73

Пишньоха О. А. Специфіка етнокультурних компонентів у турецькій мовній картині світу 79

Підвойний В. М. Жанр кітабе в турецькій лінгвокультурі 89

Плющ Б. О. "Украдене щастя" непрямих перекладів творів української літератури 101

Поклад Т. С. Кольоропозначення аромату: лінгвокогнітивний вимір 113

Покровська І. Л. Релігійна метафора в гастрономічній термінології сучасної турецької мови 122

Попівняк О. О. Комунікативна поведінка учасників англомовних телефонних розмов на стадії розмикання мовленнєвого контакту 128

Прожогіна І. М. Проблеми постановки російської вимови туркам 139

Радчук В. Д. Як перекласти поетичне "ледь-ледь"? 147

Руда Н. В. Мовленнєві тактики комунікативних стратегій в "Іліаді" 160

Самохіна В. О. Карнавальний діалогізм сучасного комунікативного простору 167

Севім С. Ізафетні конструкції у поезії Валерія Кіора 178

Семашко Т. Ф. Смислотворчий потенціал етнокультурних стереотипів із одоративним компонентом 189

Сівков І. В. Особливості вербалізації концепту "конституційна монархія" в законодавчих текстах арабських країн 200

Слободянік М. М. Зорова поезія: рекламна складова художньої мови 207

Смашнюк О. І. Ідіоми на позначення емоцій у спонтанному мовленні (на матеріалі британського національного корпусу) 217

Смовженко Л. Г. Проектна робота студентів-сходознавців (практичний аспект) 224

Смолянська А. І. Терапевтичний текст в Інтернет-просторі: вербальні засоби сугестії 232

Соболєва О. В., Калініна-Шамрай В. Р. Нові концепції сучасного французького коміксу 247

Спотар-Аяр Г. Ю. Функціонування перифрастичних форм у текстах офіційно-ділового стилю турецької мови 259

Стегнєй Н. А. Формули привітання та прощання у політичному франкомовному дискурсі 267

Теличко В. О. Комунікативно-прагматичні особливості підписів повідомлень учасників англомовних професійних інтернет-форумів психологів і програмістів 274

Тищенко К. О. Вербалізація концепту батьківщина/vatan у ліриці Мехмета Акіфа Ерсоя 282

Уманець Р. С. У пошуках оптимального перекладацького рішення (на матеріалі перекладів оповідань австрійських авторів XX ст.) 295

Федоренко М. О. Украина и Европа в зеркале когнитивных метафор 303

Фокін С. Б. Критерії оцінки письмового перекладу неспеціалізованого тексту в контексті n-бальної системи 311

Харитонова Д. Д. Категорія "чужий" у політичних промовах чинного президента україни П. Порошенка 320

Чаюк Т. А. Концепт mother в англомовній дитячій літературі 328

Чернова А. О. Функції зображення у французькій соціальній рекламі ...337

Черняк С. В. Російські та німецькі мисленнєві стереотипи у фразеологізмах із назвами тварин 349

Шевченко А. М. Відтворення вербалізованих засобів нагнітання жаху в українському перекладі твору Стівена Кінга "Воно" порівняно з перекладами іншими мовами 353

Шевчик Х. О. Функціональне навантаження фразеологічних одиниць в системі текстів засобів масової інформації (на матеріалі електронного порталу "Експрес") 361

Яшенкова О. В. Тактичний репертуар англомовних комунікантів на етапі ініціації ділової розмови 367

CONTENTS

Naberezhnieva T. E. Methods of teaching specialized translation to students of linguistics 7

Naumenko L. Mental structure of the subordinate concept "work" 13

Nikiforova Y. Yu. Language personality "expert" in forum communication 24

Oliynyk O. S. Images-stereotypes of the crime and the criminal in American naive language mapping of the world 32

Orlova V. Classifiers in instagram (based on National Geographic posts) 41

Okhrimchuk O. O. Terms *"dilo" (job), "robota" (work), "trud" (labour)* in Ukrainian literary works of the 9th to 13th centuries 51

Pavlenko M. O. Lexical repetition as means of realisation of the category of euphuism on the lexical-semantic level 64

Panova S. B. Challenges while representing the linguistic originalityof J. S. Foer's novel "Everything is illuminated" in its Ukrainian translation ..73

Pyshnokha O. A. Specifics of ethno-cultural components in the Turkish language worldview 79

Pidvoinyi V. M. The genre of khitabeh in the Turkish linguoculture 89

Pliushch B. "Stolen Happiness" of indirect translations of Ukrainian literature ..101

Poklad T. S. Colour naming: linguo-cognitive dimension 113

Pokrovska I. L. Religious metaphor in gastronomical terminology of modern turkish language 122

Popivniak O. O. Communicative behavior of speakers in english telephone conversation closings 128

Prozhogina I. M. Problems of russian pronunciation training for the Turks 139

Radchuk V. How are poetic nuances to be translated? 147

Ruda N. V. The tactics of communicative strategies in the"Iliad" 160

Samokhina V. A. Carnival dialogismof the present-Day communicative space 167

Salih Sevim. Genitive constructions in Valerii Kior's poetry 178

Semashko T. F. Semantic potential of ethno-cultural stereotypes with components that designate smell 189

SivkovI.V. Particularities of the verbalization of the concept of constitutional monarchy in the legislative texts of Arabic states 200

Slobodianik M. M. Visual poetry: advertising aspect of the artistic language 207

Smashniuk O. I. Idioms for the expression of emotions in spontaneous speech (on the basis of the British national corpus) 217

Smovzhenko L. G. The project work of the oriental department students (the practical usage) 224

Smolyanskaya A. I. therapeutic text in the Internet-spase: verbal means of Suggestion 232

Soboleva O. V., Kalinina-Shamrai V. R. New concepts of the French modern comics 247

Spotar-Ayar G. Y. Functioning of periphrastical forms of verbs in official documents in the Turkish language 259

Stegnei N. A. Formulas of greeting and farewell in the political discourse of the french language 267

Telychko V. O. Communicative and pragmatic peculiarities of users' signatures within the English-language professional internet discussion forums of psychologists and developers 274

Tishchenko E. A. Analysis of the concept of homeland/vatan in Mehmet Akif Ersoy's lyrics 282

Umanets R. S. In search of optimal translating decision (based ontranslations of short stories by the 20th-century Austrian authors) 295

Fedorenko M. Ukraine and Europe in the mirror of cognitive metaphors 303

Fokin S. B. Criteria for evaluation of general text translation in accordance with n-points system 311

Kharytonova D. D. The category "alien" in political speeches of the in cumbent president P. Poroschenko 320

Chajuk T. A. The concept *mother* in the English children's literature 328

Chernova A. A. Functions of visual image in the french public service advertising 337

Chernyak S. V. Russian and German mentality stereotypes in phraseological units with animals' names 349

Shevchenko A. M. Verbal means of creating the atmosphere of horror in the novel *it* by Stephen King and their rendering in Ukrainian, Russian and French translations 353

Shevchyk Kh. Functional load of phraseological units in the system of media texts (based on "express" electronic *portal)* 361

Yashenkova O. V. The tactic repertoire of English-speaking communicators at the stage of initiating a workplace conversation 367

СОДЕРЖАНИЕ

Набережнева Т. Е. Методика обучения специальному переводу для студентов филологических специальностей 7

Науменко Л. П. Ментальная структура субординационного концепта "*work*" 13

Никифорова Е. Ю. Языковая личность "эксперт" в англоязычном форумном пространстве 24

Олийник О. С. Образы-стереотипы преступления и преступника в американской наивной языковой картине мира 32

Орлова В. В. Классификаторы в социальной сети instagram (на материале сообщений *National geographic*) 41

Охримчук О. О. Термины *"дело", "работа", "труд"* в украинской письменности IX–XIII столетий 51

Павленко М. А. Лексический повтор как средство реализации категории эвфуизма на лексико-семантическом уровне 64

Панова С. Б. Трудности воссоздания языковых особенностей романа Дж. С. Фоера "Everything is illuminated" в украинском переводе 73

Пишнёха О. А. Специфика этнокультурных компонентов в турецкой языковой картине мира 79

Пидвойный В. Н. Жанр китабе в турецкой лингвокультуре 89

Плющ Б. О. "Украденное счастье" непрямых переводов произведений украинской литературы 101

Поклад Т. С. Цветообозначение аромата: лингвокогнитивное измерение ..113

Покровская И. Л. Религиозная метафора в гастрономической терминологии современного турецкого языка 122

Попивняк Е. А. Коммуникативное поведение участников англоязычных телефонных разговоров на стадии размыкания речевого контакта 128

Прожогина И. М. Проблемы постановки русского произношения туркам 139

Радчук В. Д. Как перевести поэтическое "чуть-чуть"? 147

Рудая Н. В. Речевые тактики коммуникативных стратегий в "Илиаде" ..160

Самохина В. А. Карнавальный диалогизм современного коммуникативного пространства 167

Севим С. Изафетные конструкции в поэзии Валерия Киора 178

Семашко Т. Ф. Смыслообразующий потенциал этнокультурных стереотипов с одоративным компонентом 189

Сивков И. В. Особенности вербализации концепта "конституционная монархия" в законодательных текстах арабских стран 200

Слободяник М. Н. Визуальная поэзия: рекламная составляющая художественного языка 207

Смашнюк О. И. Идиомы для обозначения эмоций в спонтанной речи (на материале британского национального корпуса) 217

Смовженко Л. Г. Проектная работа студентов-востоковедов (практический аспект) 224

Смолянская А. И. Терапевтический текст в Интернет-пространстве: вербальне средства суггестии 232

Соболева Е. В., Калинина-Шамрай В. Р. Новые концепции современных французских комиксов 247

Спотар-Аяр А. Ю. Функционирование перифрастических форм в текстах официально-делового стиля турецкого языка 259

Стегней Н. А. Формулы приветствия и прощания в политическом франкоязычном дискурсе 267

Теличко В. О. Коммуникативно-прагматические особенности подписей сообщений участников англоязычных профессиональных Интернет-форумов психологов и программистов 274

Тищенко Е. А. Вербализация концепта родина/ vatan в лирике Мехмета Акифа Эрсоя 282

Уманец Р. С. В поисках оптимального переводческого решения (на материале переводов рассказов австрийских авторов XX века) ..295

Федоренко М. О. Украина и Европа в зеркале когнитивных метафор 303

Фокин С. Б. Критерии оценки письменного перевода неспециализированного текста в контексте n-балльной системы 311

Харитонова Д. Д. Категория "чужой" в политических речах действующего Президента Украины П. Порошенко 320

Чаюк Т. А. Концепт mother в англоязычной детской литературе 328

Чернова А. А. Функции изображения во французской социальной рекламе 337

Черняк С. В. Русские и немецкие мыслительные стереотипы во фразеологизмах с названиями животных 349

Шевченко А. М. Передача вербализованных способов нагнетания ужаса в украинском переводе романа Стивена Кинга "Оно" в сравнении с переводами на другие языки 353

Шевчик Х. О. Функциональная нагрузка фразеологических единиц в системе текстов средств массовой информации 361

Яшенкова О. В. Тактический репертуар англоязычных коммуникантов на этапе инициирования делового разговора 367

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 56

Частина 2

Відповідальні за випуск: Г. А. Александрова, Г. А. Черненко, Л. В. Клименко, В. М. Підвойний, Ю. О. Соколова

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60x84$^{1/16}$. Ум. друк. арк. 22,32. Наклад 100. Зам. № 217-8461
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. Іф10.
Підписано до друку 20.04.17

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет",
б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601
☎ (044) 239 32 22; (044) 239 31 72; тел./факс (044) 239 31 28
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.

384